

BRUNUS ARETINUS—cont.
[461] EPISTOLARUM FAMILIARUM libri IX. Vellum

MANUSCRIPT. [Italy, c. 1460-70.]

Folio. 161 leaves of vellum, in a Roman Script. First initial illuminated in gold and colours. Coat of arms (Coquille?) at foot of page. Initials in red or blue. Half red morocco g.

Collation: O10 p12 Q8-1=161 leaves.

PROVENANCE: Inscription of first leaf: "Collegii Sancti ieronimi de dola [? Burgdicu in Berry] Strictoris observantiae cluniacensis." Phillips MS. 1042. Name "Coquille" in large letters at head of first page (17th cent. owner?).

Strips cut from blank lower margins of nearly half the leaves; folio 81 *very* slightly defective.

BRYN MAWR
COLLEGE LIBRARY

From the Library of
Phyllis Goodhart Jordan '35

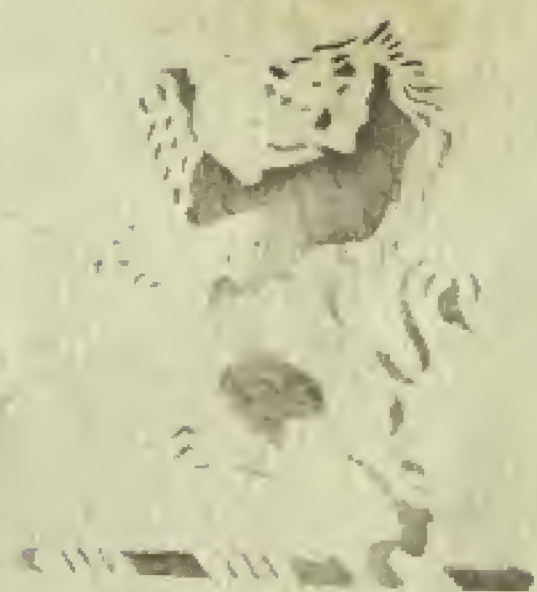
14/10

74 of typed list

13
161

GORDAN MS 24
BMC MS 45

For J. P.
Geddes, 1111
1042

Burgundica (Burgundica) in Berry (Burgundica)
Benedictine abbey f 97 Supp 123
Dole (M. et Valain) anc. abb. & évêché.

1895 Gode. Libr.

CONANDI COLVCIO Saluten plu
rimam dicit. Romam ueni ad viii
kal' april. mox q̄ ut licuit primum
pontificē adiens / salutandi causa / &
mei ipsius exhibendi / ab eo per benigne
quidē ac per humaniter receptus sū. Quāq̄
primo statim congressu ubi me aspexit / nullo
adhuc uerbo a me facto conuersus ad eos qui pro
xime adstabant. iunior hic est inquit longe q̄
putaram. hec prima uox illius a me audita est.
Post hec ego consueta ueneratione illū affatus cū
essem / p̄p̄ter pauca quedā respondisset / resūp
sit ea ip̄a que primo aspectu edixerat. Sūma
uerborū eius ista fuit. Officio cuius me gracia euo
casset magnū pondus / magnamq̄ gracia dignita
tem inesse. nec heteras modo / uerū etiā annos fla
gitare. Nam adolescentē ei muneri p̄re esse / uix
satis habere dignitatis. In te autem inquit cete
ra me omnia inuitant. etas dehortatur. Sed hec
alias considerare licebit. Ita tunc ab illo dimissus
sum. Plenum erat auditoriū / cum hec a pontifi
ce dicebantur / diffusasq̄ rumor est quasi ob etatē
impedire dignitatē nancisci. que uox in spem

collegii sancti
ieronimi de dolo
strictoris obseruanti
luniantis.

1408

1048

Phillippo 25
1042

multos erexit. & in primis iacobū angelū fami-
liarem tuū. qui uerbum ea de re prius fecerat
numā. his nunc acerrime petit. Incendunt ut au-
dio illū fautores quidā. perturpe sibi affir-
mantes. si eius qui a quadrienio iam toto in cuna fuerit.
nulla ratione habita. ego absens atq. solo noīe.
cognitus arcessor. presertim cum ea sit etate. ut
plurimū maturus huic numeri uideri possit. Hac
ille indignatio ne petitus. & in spem elatus. cur-
tat nunc cū fautoribus suis. multosq. ad ponti-
ficem hortatores sūmitit. & quod super omnia
molestissimū est. comparationes odiose ab illis ducit
† taq. uideo fortuna quadā mea fieri. ut cum quo-
dā emulo studiū heterarū florentiē contēdi.
Cum eodē nunc mihi rome sit de honore digni-
tateq. certandū. Sed meū quidē factū legi-
timū est. sine cuius uā obrectatione. illius
autem cognatū non ambigo tibi improbū in-
iustumq. uideri. totūq. ex liuore transuersa
q. inuidia proficisci. Nam si locum hunc con-
cupiuit. cur nō ante aduentū meū petierat. Si
nō concupiuit. cur nunc tandē cupit. Difficul-
tatem uidelicet meā. sibi facultatē esse uult.
pendentemq. me cui opem ferre oportuit. cru-
deli inhumanoq. impetu ad ruinā impellere.
Ego certe me quāmoū nouitas ipsa loci. & incon-
sueti hominū. multaq. simul alia in hac re

perturbant: tamen non deero ipse mihi. conabor
q^d annitat ut quamo^{re} etate me superet: cete
ris tamen rebus ante ipse superetur. Vale rom
m non aprilis

LCONARDVS Colucio. Scripsi antea tibi de co
tentionibus in quas huc profectus preter spe
uoluntatemq^{ue} incideram. Postea hec secuta sunt
Pontifex ob eam qua^m tunc scripsi causa^m ambigu^m,
differendo ac pro crastinatio^{ne} neq^{ue} reiscere pla
ne me neq^{ue} recipere uidebatur. fautores adu
sarii competitorisq^{ue} mei, multa continuo illi
suggerentes insussurantesq^{ue} ac moleste nos
inuicem comparantes, incertiore in dies ponti
fice reddiderant. Ita mensis fere totus transa
ctus est. Tandem uero contentiones & lites &
aduersario^{rum} iactantie, comparationesq^{ue} ille
molestissime, eum fine habuere, ut non modo
non breuiter ferendu^m sed optandum
etiam fuerit & precandu^m illas aduersus me
intercessisset. Nam cum ferueret maxime id cer
tamen, ac summa iam spe aduersarii tenerentur,
littere ad pontifice ex gallia uenerunt, aduce
bitungensiu^m. Res qua^m deagebatur grauissima e
rat & maxima, ipsaz^{um} que litteraz^{um} longa & elabo
rata series. Ad has cum respondere pontifex ac
curacius uellet, ex cardinali^{um} sententia mihi co
petitorumq^{ue} meo negotiu^m mandauit, quasi in hoc

ipso utriusque nostrum iudicium facturum. Hic ego
letatus mihi occasione prestita, cum illo ut optaba
incomparatione ueniendi: rescripsi utroque precep
tum fuerat. biduum post constituto tempore mee
illiusque habere pontifici patribusque recitare sunt.
Quibus lectis quantum interesse uisum sit nescio. Illud
tantum scio. fautoresque illius qui tam arroganter
illum mihi preferabant, aperte iam confiteri se falsa
nimium opinione ductos errauisse. Pontifex certe
ipse mihi statim gratulatus, reuocato illo, me ad of
ficium dignitatemque recepit. Hec tibi rescribere festi
naui. ut si qua forte superioribus ex holeris mole
stia suscepisti, eam nunc tandem tota re cognita
omnino deponas. Vale :-

*Amicus est Saluandus a
papa. quoniam fuit.
papa. et fuit.*

INNOCENTIO Pape. linus colucius saluatus,
Post humilem recommendationem & pedum oscula
beatorum. Nescio cui magis gratuler. sanctissime in
xpo pater & domine uere successor petri uniceque
uicarie iesu xpi, tue ne sanctitati, an filio tuo di
lecto leonardo arietino quem in tuum asecretis no
uiter asciuisti. letor quidem & exulto quod tibi talis
seruator accesserit quali tua sanctitas indigebat.
Non quod bonos & industriosos non haberes, sed quo
niam quotquod tibi bonum contingerint, uel domi
nis aliis in quorum manibus orbis terrarum est, Semp
pluribus egeretis. letor equidem & exulto contig
isse talem tue beatitudini seruatorem. etate riuene.

corpore uallidū & aspectu gratum. scientia claz celo
quentia singulare. latinis excellentē litteris. per
tū non mediocriter grecis. quodq; super omnia
pretiosū est. integra fide & singulari bonitate pre
stantē. de quibus quidē omnibus licet plerasq;
uideas. & omnia forte perceperis. ego tamen
tibi uerax & fidelissimus testis sum. Cū enī
ipsam iam diu recepisse in filiū. & ipse se to
tū conuersatione domestica mihi dederit. totū
agnosco totūq; disculsi. nec me potest in aliquo
tanto tempore. latuisse. Continua & studiosa no
bis consuetudo fuit. & cum de cunctis que cō
ponere iudex esset. & ego suarū rerū arbiter uer
sa uice. nos mutuo sicuti ferro ferrū acuitur. exa
cerbamus. nec facile dixerim. & ex hoc dulci & ho
nesto contubernio uter nostrum plus profecerit.
Vterq; tamen eruditior euasit. ut fateri oportet
at. mutuo nos nobis fuisse uicissim discipulos
& magistros. In quorū memoria dū hec scribere
nimis cōmotus sū. cū me ^{en} sciam tali socio talioz
prelidio destitutum. Maxima quidem certitudinē
de quacūq; re amboz consentiret auctoritas te
nebamus. Nunc autē nec habeam quid doceam. nec
etiam a quo discā. Sed hec satis. Tuo quidē quomō
& honori suo mea decet incomoda post habere. Itaq;
ad leonardū nostrum pro conclusione reuertatur
oratio. Habes uiz aptissimū rebus magnis. uiz fide

audat Leonard

etiam

Dehinc amor amore
omnia sibi conare

8. qd x. uicario loqr.

lem & integre conditionis & mentis. Scio quid
loquor. Quam obrem hortor & opto quod tue
clementie & humanitati carus sit. & eum cu
expertus fueris pro meritis honores suis qui uix
cognitu honorasti. Quibus quicquid fidelis & de
uotio mea meretur acedat supplico. me quide
in ipso cum plusq. dimidiu anime mee sit. re
putabo sicut eum honoraueris honoratu. Et
hec satis. spero quide sine meis & aliorum suffra
giis benignitate tua & uirtute sua grāciam suis
meritis debita in tue sanctitatis oculis reperiuntur.
Pro honore autem suo & quia sibi talis contigit
dominus qualem potest imo debet quicuno
seruire maioribus se disponit optare. statu su
mum. benignitate conspicuu. natura mitem.
munificencia largifluu. mente intelligentiaq.
prestantem. quicq. neminem naso suspendit a
dunco ut flaccus ut gratulor tota mente. Spe
ro quidem uirtute ^{tua} & probitate sua. uidere sci
entiam quod rarissime fit pro meritis honora
ta. Vale sanctissime pater. Sunt qui putent
me tibi prima epistola displicuisse. quod & ego
uerer. nisi quod te nihil respondendo. sua
si mihi te lesu ame in aliquo no putare. Nec
humilitatis enim nec benignitatis esset parce
re. uel leuiter tuam celsitudinem offendeti.
flor. viii. idus sextilis. -

LEONARDVS. Colucio salutato. & si sciam q
tu nuper de me ad pontificem maxime
scripsisti: ea animo uera non esse / tamen fate
bor enim ingenue cupiditate animi mei: gra
tissima mihi illa quidem & acceptissima fuere.
Tanti enim facio iudiciū tuū / ut uel unius epi
stole testimonio / uniuersos obtrectāz impetus
quibus nescio quo meo facto ubicunoz sim carē
non possim. facile me fractuz esse confidam.
Nam tu sic omnia in meam laudē complexus es
ut nullus iam maliuolis ad me carpendū reli
quatur. locus. nisi plane iudicio tuo uoluerit
contradicere. Quamoz nescio mi iocundis
sime coluci mei ne tuis amplissimis atq; or
natissimis uerbis laudato: an tibi qui illa scri
psisti plus laudis ex illa tua epistola prouene
rit. Nam laudes quidem meas ex testimonio tuo
homines crediderunt / tuas autē suis ut ita dicā
oculis intuiti sunt. lecta est enim epistola tua
pontifici / cum multi honestissimi uiri utrius
q; ordinis adessent / & non nulli romane eccle
sie cardinales. Quam cum adtentissime &
sūmo cum silentio totam audissent / omnes
tandem uno ore ad te laudandum extollēdu
q; conuersi sunt. Te doctissimū. te elloque
ntissimum. te uiroz optimū predicabant. mōne
bat eos ut mihi uidebatur grauitas atq; or

natus orationis tue. Sed super omnia mouebat/
illa ingens atq; incredibilis caritas quam te
habere erga me per facile tuis in literis appare
bat. ^{ua} illa ingens atq; incredibilis caritas quam
te habere erga me per facile tuis in literis appa
rebat. ^{car} Que quoniam ex uero animo simplici
quadā bonitate proficisci uidebatur / miz i mo
dum uniuersis placebat / itaq; aspiciebant
me omnes quasi te ipūm cernerent / & studia
illa ^{atq;} exercitationes nostras in quibus tu seu fer
ro ferrum accuisse nos dicebas. mente uoluta
bant applaudebantq; amicitie & familiarita
ti nostre. nec poterant me non aliquid eē pu
tare / quem tu tanto studio laudare nō dubita
ras. ex tuis ergo literis effectum uideo ut si q
ua existimatio erat iam de moribus ingemioq;
meis apud homines constituta / ea non solum
confirmata sit / uez etiā accumulata. Quod
si unicum beneficium abste accepissem agere
nunc tibi gracias multis uerbis. Sed sunt tot
ac tam ampla que in me contulisti / ut si uer
bis satisfacere uelim stultissimus sim existima
dus. Itaq; non agam tibi gracias. sed semper
habebo / referam uero libenti animo / si quādo
facultas dabitur / literas autem tuas quaz exemplū
^d amē misisti / reddendas esse non censui. Nullo em
modo faciendū mihi uisum est / ut si multas iā

Quoq; genus de hispania
habere. ut

sepita & obliuioni tradita refricaretur. Nam si malo
animo in me est, satis in eo punitur, quod de me
quotidie audit & uidet multa. ipse nolet. Il
lud etiam quod in principio scripsisti eum ante
omnes fuisse postulatum, omni profecto caret ue
ritate. Numquam enim, hoc ego exploratissimū
ab eo, postulatus aut petitus aut requisitus fuit.
Nisi forte postulationē uocat, quorūdā amicorū suorū
exortaciones ut eum locum petere uellet, qui ta
mē quantū errarent, paulo post declaratū est.
cum ipse per se ac per amicos peteris, nihil om
nino preter repulsā obtinere potuit^{er}. Vale. -

LIONARDVS Colucio, ad litteras tuas accuratim
respondebo, cum plus otii nactus fuero. nunc
ista uulgaria transigam. Primū uideo quid mo
neas, & sequar consiliū tuum, ne quicquā preter
mictā. Pro religiosis uero illis qui se in galliā trā
ferre cupiunt, dabo operā ut quam cito ad te
diplomata perferantur. De situ urbis rome si tur
bationes permiserint, cito ut spero te compotē
reddam. Saluū redisse bonifaciū nostrū mihi
gratissimū est. De salutato autem curabo dilige
ter, ut ita fiat quem admodū fieri postulas. Nos
sumus hic continenter in armis. atq; eo fit ut
minus opere adhibere litteris queam. Tanta ē
enim romam populi inconstātia ac peruersitas.
nullus ut quieti relinquatur locus. Hæc ante

*De impetru qd in libro meo
erat innotuit*

lucem ^egressi urbe romani cum quibusdam auxi-
liaribus regibus pontem miluum occupare tentarunt.
Turrim super eo ponte nostri custodiunt: ne quis
inuito pontifice transire possit. Vehementer ibi
aliquot horis pugnatum est. Tandem nostris la-
borantibus subsidio missi equites romanos in
fugam uertere: paucis interfectis, frequentibus
uulneratis, illi in urbem reuersi, solita teme-
ritate in capitolio consistunt. multitudine
conuocant: festus erat dies: plebs otiosa & ui-
no calens concursat. Sumuntur raptim arma.
Vexilla promuntur, ad oppugnandas pontificis
edes ire pergunt. Nostri contra instare, para-
re tela, cohortari, insistere, expectare forti ani-
mo populi impetum. Ante molem hadriamque
male pacata nobis est uallum iacere. Nox dei
que certamen diremit. Ea nocte inglie per
totam urbem facte. Nescio quem finem res sit
habitura. Tu gaude & si quid de pilis ^{habes} me cer-
tiores face. si non augusti ex urbe cccc v su-
pra mille

L EONARDVS Colucio S. P. dicit Superiori-
bus diebus ad te scripsi, quis esset status
reipublice nostrae. Deinde hec secuta sunt, ad vii-
dus augusti Romani quidam ciues ad ponti-
ficem uenere, gracia ut aiebant discordiarum
componendarum. Hi post multa in auditorio agi-

tata/cum re infecta domū redirent paulo su-
pra mole adriani inuaduntur. Capti ex his
undecim/ nam ceteri in ipso impetu dilapsi eua-
serant/ ad ludouicū pontificis nepotē cuius ius
su capti fuerant adducuntur. Ibi cū multa eis
exprobarentur de perfidia in pontificē. de oppu-
gnatione pontis milui recentissime tentata. de
occultis insidiis. de corruptela regis. illorum respon-
dentes plerique ase recte facta defenderent. ex-
arsit ira uiuentis ac retundere ora gladio cepit.
Demum omnes undecim trucidati sunt. ac post-
cedem ex fenestris edium precipites dati. In-
ter hos duo fuerant ex septem uiris. quos ad gu-
bernandam rem p populo romanus creauerat.
Ceteri autem nouem ex primariis ciuibus. &
quod dolendū est/ non nulli ex iis qui has
molestias inferri nobis per moleste ferebant. Hu-
iusce autem rei cum celeriter fama per urbē
uulgata esset/ itur comfestim ad arma. com-
plentur omnes additis clamoribus & uocife-
rationibus omnia resonabant. Ego paulo ante
fiducia eorum ciuium qui ad pontificem uenerat.
flumen transgressus in urbem ieram. Itaque mox
audito tumultu recipere me ad nostros propero.
Cetera igitur urbis dimensus/ cum ad pontem
hadriani peruenissem/ armatorum ingentē cater-
uam qui additum occuparant offendō. Stab

De seditione
tumultu. ut. notat.

fugare
at ferri acies mucrone corrusco, stricta parata.
neci. Quod ego simul atque propexi, auerso cele-
riter equo in proximū angiportum desilio, ac
mutata ueste, pedes me turbe admiscens, Staci
ones armatorum incognitus pertransleo. Vix medi-
gresso, minister quem cum equis reliquerā ab
armatis oppressus est. & equi uestesque abducti.
Mihī uero postquam ad nostros pueni, Primum spec-
taculū fuit celorum aceruus.lacebant enim me-
dia inuia sanguine fedati. & magnis uulneribus
confossi. Steti horrens, lustrans omnes oculos.
quosdam etiam ex his mihi notos, recognoui. En-
de ad edes pontificis ire pergo. ille miro dolore
angebatur. Res enim tanta eo inscio, transacta
fuerat. Vir pacificus & mitis, cuius lenitate nihil

*Stacium hōis in iussu
abiecit*

est quod magis abhorreat quam cedes & huma-
ni sanguinis effusio, mestus se se ac fortunam
deplorabat. suam oculos interdū ad celū tollens,
quasi deum inuocaret testē sue erga populum
romanū innocentie. Pontifex igitur circa hec
intentus, nec quid ageret, nec ubi consisteret,
pre nimio dolore sciebat. Circumstantiū autē
uarie erant sentencie. Alii confestim abeund-
um censebant, nec impetū populi romani tā
insigniter lesi irritatioque expectandū. esse insu-
per haud procul ab urbe regias copias, quas pro
romanis stare non ambigū erat. Alii nullo mō.

abeundū sed obliuionem tollerandā auxiliā
ex amicis oppidis arcessenda censebant. Erant
etiam qui postera uel altera die abeundū puta
rent, ut simul colligendā rerū spatiū esset, sicut
ut non fuga sed migratio illa uideretur. Duo
erant additus quibus ex urbe romana ad nos
peruadi posset. Vnus per pontē cui moles adriam
quoniam de fide eius qui arcē tenebat dubita
batur, stationes nostrorū militū opposite fuerāt.
ualloz & aggerē in modū castrorū munite. Ad
ianicolū menia erant non nullis in locis uetustate
collapsa. Hec quoque loca armatis complebantur.
Resisti sine dubio poterat contra omnē populū ui
uere quia cibaria paucorū ad modū diez aderant.
& regie turme nobis infeste aduentare nuntia
bantur: uicit eorū sententia qui suadebant eue
stigio abeundum, igitur sarcinas colligere, &
impedimenta componere nostri contendunt.
Quod ubi pro angustia temporis factū est. Primū
turma equitū una. deinde impedimenta pedites
proficiscuntur. Post hos pontifex cum omni curi
aliū turba. Extremum fuit equitū agmen. qui
aliquo interualo secuti, uim si qua immineret
atergo repellerent. Super erant quatuor diei
hore cum urbe egressi sumus. Profecti non sine
magno timore circiter secundam noctis horā,
ad uicū cesianum xii milibus passuū ab urbe

sup̄ imp̄osita ē. Alter p̄ mā
 mberim & ranculi colleni.
 Ad mole hadriani.

Q. no. 2 from 17 to 18.
at value 1000000.

trousser le bagage

peruenimus. Ibi per eam noctem comorati, postri
die prima luce castra mouimus. & circiter sex
tam diei horam sutrinū puenimus. Sutrini oī
multitudine extra portas diffusa. pontifice
alacri uultu receperunt. In hac urbe quod re
liquū erat diei, ac securam noctem comorati.
postera die uiterbiū contendimus. Res quidē
ita gesta est. Nos aliquot menses ut spero ui
terbi manebimus. Hec tibi scripsi leuiter fe
bricitans. Marcus familiaris tuus saluus est.
Vna enim nobis cum ex urbe aufugit. Quā
tū ad eum spectat dabimus operā, ut quem
admodū fieri mandasti ita fiat. Vale e uiterbio

L EONARDVS Colucio. S. P. Dicit. Quaesisti
ex me, an hectoris nomen aliud significet
quam priami filiū. & quid misenus eolusq;
designent. quibus ut hēteris scribi debeant.
de quibus ego uix quicquā certi respondere
possum. cum libros hic habeam nullos. Sed
quantum memoria uidetur tenere. hector idē
significat quod defensor suū tutator. Sic est
enim apud platonem in eo libro qui inscribitur
de nomine. docet ibi plato, hec heroum nomi
na non esse uera. Sed pleraq; eorū a poetis co
ficta. Ut hectorem quidē appellatum dicit, quia
urbem tenuerit patriamq; tutatus sit. Asti
anacta uero ^{q;} cum hectoris filius esset, ad eum

De interpretatione huius
nominis Herodotus pō.

plato.

Astianax.

spectabat imperiū urbis. Asti enim grece urbs est.
anax imparator. Inde astianax dictus a uris.

Nam mulieres ut inquit plato scamandrium
apellabant. f. emote enim aciuilibus officiis, nō
dignitatis nomine uocitabant filiū hectoris Sed
proprio. aga, quidē nimium est, mēnō autē tol
lerans. Ad rastū, quia rem non conficit thebanā.

a, enim priuatio est tā apud grecos quā apud
nos. drao autem facio, unde adraști nomen est
tractum. Id etiā magis in ypoliti nomine appa
ret. Cum enim hippos equus sit, lio autem dis
cerpo: & ab his nomen ipsū hippoliti magnifesti
ssime conficiatur: quis non intelligat id quidē
nomen ab euentu fabule inditū fuisse. Multa pre
terea docet plato in eo ^{ipso} libro. per que non solum res
fuisse poetas ostendit, Sed etiam nomina plerūq;
affinxisse. De eolo autem & miseno nihil habeo
quod referre possim ex alicuius auctoritate. Mi
senum tamen significare potest odiosū. Eolus au
tem uietum: & putridū. Hec tibi dicere possū.
in quibus si tibi satisfacio bene est. Si non satis
facio, incommoditatem librorū accusa. Vale :-

L EONARDO Colucio S. d. non satis factū
tibi conspicuū. ais. quod superioribus ad te li
teris de hectore perscripti, Petilos & unde id no
men ductū sit & quomodo apertius explicari.
& simul admirari uideris. Si id primum nō

Agamennone dictū
q̄ tollerantiā habuit tibi

ypolitus.

Misenus.
Eolus.

fit. Sed postea ab euentu quodam illi uiro tributū.
ut apud nos torquati, & cincinati, & africani. Ego
autem exiliū porro ieiunēq; rescripisse, non in
ficial eo. sed accidit hoc pudore quodā. quod ad te
homine ea etate auctoritate & hisce de rebus sen
bens, quas tibi notiores esse puto, quam mī, ueritus
sum, ne obrunderem auris, ineptus & fierem, ^{si} proli
xius in his ostendendis fuerim cōmoratus. Itaq;
uelud admonuisse, & tamquā digito moustrasse
contentus, non ultra explicui. Sed quoniā illud
tibi placere intelligo, parebo equidē uoluntati tue.
& quod tunc properatio abstulit, nunc mora refar
sciet. Primum igitur de hectore, non dubito, quī
id scit non proprium nomen, sed a poeta fictū.
ut etiam neq; ^{de} astianaacte, neq; de ypolito du
bitari potest. Nam & adstianaacty aliud nomē ab
poeta ipō didicimus scamandz. & hippoliti quē
fabula tradit turbatis distratum equis, nomen
hoc ipsum ita designat, ut plus uā manifestum
sit, ab euentu fabule fuisse impositū. Nec ulla
sane admiratio uel tibi uel aliis esse debet, si a
poetis fingantur nomina cum res ipsas fingē
illis permittamus, quas constat minus esse in
potestate nostra secundū naturam, quā nomi
nū ipōz impositiones. Presertim cum iusta que
dam sit ratio nuncupandi. Vt est in his ipsis
que supra memoraui, hectoris enim fili

De argente huius
Hectoris mī.

um quia spe successionis / quasi designat⁹ quidam
rex opinione hominū habebatur / astianax apoe
ta dictus est . adeoque fictum nomen preualuit
uero / ut soamandrius qui fuerit nemo sciat .
astianaeta uero omnes agnoscant . hippoliti quo
q^{ue} non dubito si modo quis uā il fuit / qui the
sei filius ab equis distratus fertur / aliud nomē
fuisse . quod postea ad hoc ficto & ad ueticio ob
scuratū deperit . ut iam nisi ypolitū nemo in
telligat . Eadem ratio de hectore est . quod &
ipsam a poeta factū apparet . ductū autem
ab eo quod urbē tenuerit . quod quia nō satis
clarū tibi uideri / scribis . conandū est . lucidius
aperire . Tale enim aliquid intelligi uolo / qua
le est apud uirgilū illud / in sūma custos tar
peia māius arce / stabat / pro templo & capi
tolia celsa tenebat / Tenere enim hoc in loco tueri
est / & defendere . Ab hac itaq^{ue} significatione tr
actus est hector . Nam ex ω grece teneo est / inde
hector uerbale nomen . ex eo illi tributū quod
il solus patriam tenuerit contra grecoz impe
tū . Patescere iam arbitror / quid ipse intelli
gam / nil tamen uetat enoclatius explicari / a
poeta em̄ ipso si quis in hunc modū querat /
Dic mihi homere : tu apparatus grecoz tantos
facis / ut mare quidē classibus / terra autē incre
dibili armatoz multitudine compleatur . Co

Hector

ueniunt reges cuncti^{& proci} ad troiam oppugnandam.
obsident illam atq; circunstant. Quis ergo
aduersus tantam vim tenere urbem poterat?
In hunc modum si quis roget, respondebit po
eta: filius^{erat} quidam priami regis, maximus na
tu, is dux & imperator, incredibili uirtute
contra tantam grecoꝝ manum troiam tene
bat. atq; eam obrem cum hec in poemate de
scriberem, hunc ipsū admirabilem prestantē
q̃ uix a tenendo hectorem nuncupau. no
menq; ab re fingendo pertraxi. Quotiens
ergo de hectore scribo, totiens de eo qui ur
bem tenebat sentio, nec multū admodū inter
est, hector dicatur, an is qui urbem tenebat.
Hec igitur apoeta dicat, liquidissimū erit, quod
requiris. At enim inquis, non solūm hector
tenebat troiam contra tantos hostiū conatū.
quo pacto enim id posset? Sed & alii cum
eo per plurimi, troes & heci & dardani comi
nus pugnantēs. Imo solus si homero credis. Quo
dam enim loco sui carminis cum hectoris me
tionē fecisset, quasi rationē huius afferret, ita
subiunxit. Solus enim hic seruabat urbem,
& mēia longi ambitus, & alio loco inquit.
solo stabat hectore troia. Nec tamen in hoc me
ritum putēs homerū, quia solum dixerit. Nā
imperator in exercitu ut aristoteli placet,
~~qui supra mēia~~

mentis atq; animi instar habet. milites uero q̄i
membra quedā ipsius & instrumenta sunt. Ut
igitur neq; pes, neq; manus, o neq; dolabra facē
opus dicuntur. Sed artifex cuius iussu illa mo-
uentur. ita in bello nō militū neq; exercitus
Sed ducis imperatoris q̄ opera sunt. Impara-
tor uero erat hector. Non ergo superlatiōe
neq; iactancia. homerus de hectore locutus ē.
quod solum hunc dixerit troiam seruasse. Sed
philosophia plenus. diuina quadā intelligētie
ui: ex archano ueritatis ista deprompsit. laudes
in re militari. ac res bello gestas. imparatori & du-
ci. hoc est rationi & prouidentie. totas ascri-
bens. uale

Leonardus S. D. nicholao. & si ego mi ni-
colae prius quoz uehementer amabam pla-
tonem tuū. Sic enim placet mihi appellare
illum pro quo tu aduersus in doctoꝝ turbā
omni tempore pugnaui. tamen ex quo hūc
dialogum eius latinū facere incepi. tantus be-
nivolentie mihi cumulus accessit. ut nunc ma-
re ipsum uidear. Prius autē solūmodo dilexisse.
Cave enim existimes quicquam ^{oio} reperiri posse.
quod aut sapientius scriptū sit aut facundius.
Quod quidem ego nunc magis quam antea in-
telligo. cum ob conuertendi diligentia singu-
la eius uiri dicta undioꝝ conteram atq; ol

faciam necesse est. Maximas igitur collucio patri
ac preceptori meo gracios agō. qui i iungendo hoc
munere tantum mihi beneficiū attulit. Prius e
nim platonē dum taxat uideram. nunc uero etiā
ut mihi uideor cognoui. Cuius ego libros si aliqua
do oboluero, & latinis quē admodū cupimus
effecero: ne tu mi nicholae quicquid adhuc legis
pre illius uiri maiestate contemnes. Est enī mul
to plurima urbanitas, summaq; disputandi ra
tio ac subtilitas. Vberrime diuineq; sentencie
mirifica disputantiū iocunditate & incredibi
li dicendi copia referuntur. In oratione uero
sūma facilitas & multa atq; admiranda ut gre
ci uocant. Nihil est enim sudationis. nihil uicē
ti. Omnia sic data sunt: quasi ab homine qui uer
ba atq; eorū leges habeat in potestate: ipā optā
ac ditissima natura omnes animi conceptus sū
ma cū facilitate uenustate^m exprimente. Eiusmo
di quidē apud grecos est plato. quē ego nisi
apud latinis quoq; talem ostendero, aperte sci
ant illum meo uitio deteriore factū. nec se
platonē legere putent sed materias ineptias.
Vex ego laboratur quidē me ne id contige
at polliceor. prestatu^r uero non polliceor. Nō
enim auderē talia de me ipso polliceri. Illud cer
te tibi nisi fallor prestabo: ut platonem tuū
sine molestia legas. Addo etiam ut cū sūma

audor libros pla
tonis.

2. p. exia

uoluptate legas. quod ut puto neq; a calcidio ne
q; ab hoc altero qui bene atq; grauer nomine
suū suppressit adhuc tibi prestitū est. Sed illi
forsan alia uia ingressi sunt: ego autē alia. Illi
non enim a platone discedentes, sillabas atq;
tropos secuti sunt. Ego autē platoni adhero.
quem ^{ego} ipse mihi effinxit. & quidē latine scien
tem ut iudicare possit. testemq; eum adhibebo
traductioni sue. atq; ita traduco ut illi maxime
placere intelligo. Primo igitur sententias omnes *ita conseruo*
ut ne uel minimū quidē ab illis discendam.

*Platonem Ammianus
et opera eius*

Deinde si uerbū uerbo sine ulla inconcinnitate aut
absurditate reddi potest: libentissime omnium
id ago. Si autem non potest: non equidē usq;
adeo timidus sum: ut putē me in crimē lese
maiestatis incidere si seruata sententiā paulis
per a uerbis recedo, ut declinē absurditatem.

Hoc enim ipse plato presens me facere iubet. qui
cum elegantissimi oris apud grecos sit: nō uult
certe apud latinos inceptus uideri. His ego fre
tus nisi quod pollicitus tibi sum effecero: non
recuso quidē quo minus in pristinū dedar. Sed
hec satis. Orationem in qua laudes florentinoz
congressi: laudatio florentine urbis inscribi pla
cet. Eamq; ut colucius uideat curabis uale
nomis septembris ex uilla lenzanici.

L EONARDVS S. D. Panagatho descio quibus

*De reditu animi a car-
cere. Letatur.*

uerbis aut qua oratione uti queam ad hanc
immensam animi mei leticiam uoluptatemque
exprimendam. Tanta est enim magnitudo gaudi-
i ut omnia uerba leuora frigidioraque uideantur.
Redditus est mihi frater. amicus. comes. familia-
ris. socius studioz pariter ac uoluntatum. co-
mune redditus est unde reditionem eius iam
planissime desperata. A durissimo carcere, a tru-
culentissima bestia a manibus immanis tyrani.
qui nocentium & innocentium cedibus piter in-
hiabat, mihi redditus est. Ab hoc tam crudeli
tamento seuo portento, meus dulcissimus ac sua-
uissimus panagharos sospes incolumis euasit.
Abiit meror. cessauit afflictio. recessit animi
assidua egritudo. Neque enim mihi poterat
esse quicquam dulce, dum is amicus quem
ego plusquam dimidium animi mei semper puta-
ui in squalore & carcere iniustissime teneba-
tur. Has quos ego dolores qualis erumpnas per-
pessus sum. quotiens deos atque astra crudelia
appellavi. Quotiens iusticiam dei culpavi, que
talia sufferret. Sed ut inquit ille lento qui-
dem gradu. iam enim non solum ex liberati-
one tua leticiam capio, uez etiam ex ruina huius
nouissimi phalaris. que mihi in immensum ac-
cumulat gaudia. Sed hec satis. Nunc uero
mi dulcissime atque suauissime panagbate.

Sic enim te magis appellare iuuat. nam tantide
significat & minus habet asperitatis. ut umq̃
antea te amauit. ita & iam nunc amo. & ut
de tua iniustissima captiuitate. sumum do
lorem accepi. ita de tua iustissima liberati
one sumam capio uoluptatem. Et quoniam in hoc
loco positus sum. perscrutare quicquid curia
habet romana. si quid est quod usui tibi existi
mes. mihi notum facere. Ego quicquid mea ope
ra studio diligentia efficere possim. in tua
potestate esse totum profiteor uale.

LEONARDVS S. D. Nicolao. Ingrata fuit mi
hi diligentia tua quod libros a me festiue
indutos misisti. Siue illos cerberus siue reda
mantus ornarit. bellissime habent. Id tamen ad
miratus sum. quod sine tuis litteris uenere.
Pontifex cum uniuersa curia paulo post recess
surus est ad urbem. Ego iam pridem te uocasse
cognito desiderio tuo uidendi romam. iter enim
hoc medium contempsisset nobis comitibus atoz
sociis. quod certe uoluptati ut oppinor tibi fu
isset. ita producta res est usoz. in hanc diem
ut in ambiguo erit uerbis nedum taxat an re
uera iter esset futurum. Profecto contra atoz fie
ri solet in hac deliberatione nostra euenit.
Non enim maior pars meliorem uicit. sed melior
eademqz maior a minore atoz peiore supe

Quid non amor se
offert no.

nam aliquando

rata^{est} ingemisciente enim curia uiterbio abimis
paucoꝝ cupiditate ambitioneꝝ compulsi. & ro
mam uadimus ad homines preteroz magnifice
quondā a nobis offensos, ingenio quooꝝ ac natā
ad res nouas proclues. Nec omnino paccata est urbs.
Nam intra menia ipsa, molē hadriani hostis habet.
obsessus quidē, at tamen habet. qua de re nō
bene aprudentibus uiris uideo augurari. Nos
utrumoz tandem res sint bono animo erimus.
De colucio autē nostro quo me uertam nescio.
Scripsit enim nuper ad pontificem comendati
onē de me amplam sane ac luculētā. Ego
statim per humaniter ac uerecunde illi per me
as lieteras de hoc ipso multis uerbis gracial
egi nec pretermisi superiora eius beneficia. nihil
denioꝝ absuit quo minus illi in beniuolentiā
signi etiam cum gratitudine responderē. At
ipse quasi uereretur ne homines ex illa comē
datione sua, pluris me facerent quam sat eēt,
secundis continuo lieteris mirabilē palinodiā
cecinit. Nam cum ad eum quasi ad parentem
questus essem, quod febriens, nec uina, nec me
dicos, nec aliud quicoꝝ egrotantibus aptum in
hac urbe reperissem, abrepta hinc occasione,
quasi ipē zeno aut diogenes eēt, me ut insanū
lacerare cepit, quod uidelicet afficerer erga
corporis uoluptates. Utinā he uoluptates mimi

3
eis proueniant meis: ut quotidiana febri estua-
tes, una & medicos requirant. Quam huma-
nus erat, mecum pro nostra amicitia ipsum
quoque quod his caruerim doluisse. Sed omit-
tamus. Ego enim ad eum prescribens, cum
plane stomacharer, ad hoc ipsum respondere
uolui, ueritus ne si respondere cepissem, impetus
me ultra quam uellem corripere, itaque eam
transgressus partem, alia quedam leuia que in ep-
istola eius continebat, non absque
acculeis quibusdam insectatus sum. & hoc ipsum me
fecisse penitet. Nam tollerare honestius fuit, quam
cunorum mente id agat, presertim cum parentis
eum loco habuerim, haecenus & habitaturus
perpetuo sim. Vale v idus marci M. cccc vi in
tertio.

L EONARDVS Nicolao salutem. Inuitus eq-
dem quod tibi iam ante scripsi romam redi-
eram, magis tamen inuitus abscedo. Iuuabat
enim quaecumque esset rerum conditio, una cum
ceteris eandem fortunam subire. At minime
tibus hostium, copiis hostium & crescente in dies
metu, pontifex me auxiliandorum conuocandorum
causa, in picenum & gallicum agere dimittit. Qua
in re cum ceteras sint molestae, illud tamen
me iuuat, quod te uidere ante reditum spero.
Vale Rome viii idus aprilis.

Dolus de morte Colucij

LEONARDVS Nicolao. heri cum arimino pro
ficiscens cesenānā uersus contendere, nū
ciatus est mihi obitus colucij nostri, optimi ac
sapientissimi uiri. quo ego audito, ita mēte
concidi: ut post longū spatium inx me reci
pere ualuerim. O me infelicem qui tali re
pente parente orbatus sim. At qui ego cū pon
tifex me in hanc legationem dimitteret / quā
quam iter erat molestū, tamen ea de causa id
minus suscepi: quod sperabam, idē cū eo pe
pigeram, me confecto negotio florentiam ue
turus: & aliquod dies uoluptatis causa apud uos
moraturus. Nunc ut uideo non ad uoluptatem
sed ad luctū uenturus sū. Nam o uomodo
siccis oculis plateam illam, quomodo publica
edes, & templa florentine urbis potero intue
ri. in quibus cum illo prestantissimo uiro sū
diutissime conuersatus. quomodo te ac cete
ros familiares conspicere, quos nō in merito
lugere coniecto. Sed finem scribendi faciā.
impedior enim lacrimis. Volo autem ut me
bonifacio ac ceteris filiis, itemq; iohanni
nepoti totum offeras. Cum enim pater illorū
mihi pro parente fuerit, decē est ut filios
ipsos pro fratre colam. Vale. Vin idus. mai
ex mutilana M cccc vii

Domus Medici Legum

*Leonardi filii
et nepotes*

LEONARDVS Nicole medici. Statueram ni

hil ad te scribere antequā romam rediſſem.
Sed cum laurentius cremonenſis, uir pfamilia
riſ & ſtudioſus cum hodie mihi occurrens nū
quid ad te uellem rogaret nolui ipm̄ tñm o
uacuum dimittere liſteraz meaz. Scito 19°
me iam multos dies uiterbi cōmoratū. Nā
iter hic infeſtū latrociniiſ, & hoſtibus incur
ſionibus fuit, ut tuto tranſire poſſe deſpera
rim. Nunc uero quoniam inducie quedā
cum hoſtibus facte dicuntur, licebit uer ar
ripere. quod faciam hodie uti ſpero. Ex urbe roma
prolixiuſ ad te ſcribam, uale n. kal. iul.

LEONARDVS Salutem dicit. Antonio grāma
tico. ſem ſuper uacuā poſtulare uideriſ &
actum quod eſt contra prouerbiū agere. Nā cū
in tanto conuentu hominū, tantozq; celebri
tate ex mandato pontificiſ ſentencia dicta
ſit, nihil omnino relictū puto, de quo quiſ
quam ſuper ea re iure poſſit ambigere. Quā
quam & antequā iudicaretur, eiufmodi erat
hec ueſtra diſceptacio, ut nulli qui modo ali
quid legiſſet, non ridenda illa queſtio uide
retur. Et enim quiſ niſi omnino rudis &
ab omni doctrina penitus alienuſ, dubitā
dum putaret, quid de n̄aratiōe aut ſign
ficatione alicuiuſ uerbi tenendū ſit, quod
uideat apud excellentiſſimoſ latine lingue

Quid agam? ac dubia? de
ma. a. ubi ag.

actores quem admodum significet frequentissime
declaratum. Omnes qui in arte gramatica umorum
scripserunt, quotiens de significatione uerbi
uel constructione dubitatum est, ad umorum doctissimorum
scripta confugiunt. atque ex illorum
usu quo pacto nobis utendum sit, firmissime
tradunt. Quid enim prescianus cesariensis
in libris suis aliud docet, quam quemadmodum
eruditi homines latinis uerbis sint
usi. hoc eiuscemodi est. Quam obrem? sic enim
cicero in pitagora. sic plautus in asina
ria. Sic lucanus in sexto. Nonne cum ex istorum
aut ceterorum auctoritatem confirmauit, & sibi & aliis satisfecisse arbitrabatur? Idem
apud grecos facit aristarcus. Idem ceteri omnes
qui hanc artem traditauerunt. Et recte. Cum
enim arbitrium uis & norma loquendi penes
usum consistat, quis efficacius quam doctissimi
& elegantissimi homines & in dicendo
maxime comprobati, possunt de hoc usu testi
monium prebere? In doctorum enim corruptela
non usus loquendi appellandus est. sed abu
sus. Cum igitur legamus fastidientis stoma
chi est. & rursus oluscula que nunc squalidus in
uigna fastidit compede fossor. & inuenies ali
um si te hic fastidit alexis. & celestes delicias
fastidire. & si sciret regibus uti fastidiret olus

Ab Vno Modus Summe loquendi
Summe Virtutem. ut ab
Auctore extempore Scrabentem

De ma. & constructione huius
Johi. f. 2. ubi ag.

qui menotat: & milia huiusmodi apud proba-
 tissimos auctores scripta: Quid iam reliquit
 quod de natura aut de significatione huius
 uerbi fastidio, nisi cū sūmo audientū fasti-
 dio disceptari possit: si apud unū dum taxat ex
 his quos supra memoraui hoc uerbum sic cō-
 structū reperietur: tamen pp auctoritatē scri-
 bentis approbandū censere. Cum uero apud oī
 eodem modo reperitur, Quis nisi stultus & ar-
 rogans iam improbat. Quod si nullā ratio-
 nem inueniremus, cur ita diceretur, tamen
 ipē usus excellentiū uiroz, pro ratione esset
 habendus. Nunc uero cum preter quam quod
 omnes hoc modo uidemus locutos, etiā ratio
 euidens sit cur ita dicatur, nullus omnino
 repugnandi relictus est locus. Nā cum fastus
 elationē animi per despectū significet, claz
 est illū fastidire, Qui p huiusmodi factum
 aspnatur & despicit. Non igitur carnes fasti-
 dire te possunt, cū mammes sint, nec in illis
 cadat huiusmodi elatio. Aliud est enim fasti-
 dire, aliud fastidiū parere. Parit enim fasti-
 diū res, que me per saturitatē uel aliū quē-
 ius modū ad spernendū inducit, ipē uero
 animus qui aspernatur, & quasi ab ea re se
 contrahit, & quodā modo abhoret fastidire
 dicitur. Sic condone alexis per faxum idest

Approbatio doctoz
 pro Ratione habet.

fastus.

Fastidire.
 Fastidiū parere.

*Comparatio Horatii
ad Ciceronem
epistole aut periculis*

per elationē animi fastidiebat. Sic C. marcus
l. sillam fastidiuit questorem. Sic qui sci
ret regibus uri fastidiret olus. Quod non
nulli pax / intelligentes. Quod non nulli pax
intelligentes nec subtiliter discernentes. ista
duo confundunt. Presertim cum a uulgari cō
suetudine loquendi mentem nequeant a
uocare. Sed certe ut ei qui recte edificare
uelit lapides ad filum redigendi sunt. nō
filum ad lapides: sic ei qui recte loqui cu
rat. non intellectū ad uerborū struē. Sed
strues ipsa uerborū ^{ad} intellectū ē referenda. Hac
igitur ratione & simul superiorū auctorita
tibus motus te uictore in hac controuersia
iudicauit. atq; etiam hodie iudico. & aduer
sariū illum tuū. qui te uestigia auctori
tesq; antiquorū imitantem minus con
grue loqui contendit. rudē atq; improbū
dum esse dico. Vale .-

L EONARDVS. Nicolao. Mactō tibi exem
plum eius epistole quam me per tuas
litteras flagitasti. Ridebis opinor legens.
sed longe magis risisses. si stulticiā romani
populi duobus grāmaticis fauentis conspex
isses. Conmiserat enim mihi pontifex. cū
iam ad ipsum studia partiū non secus ac
sedictio quedā urbana puenisset: ut cā p

me cognosceretur. fastidiosus ergo iudex fui.
& cum fastidio de fastidio disceptavi. illorum
fastidientis ineptias, qui per fastidium veram
sententiam fastidiebant. Vale. Rome. kal. au-
gusti.

LONARDVS. Nicolao salutē. Negotia lupi
nostri de quibus significari tibi iam sepius
me per tuas litteras monuisti. Scias plane
his proximis diebus esse confecta. Postulato
enim que mihi illius nomine tradita fue-
rat nobis deprecantibus per pontificem ad-
missa est. De quibus ad ipsum scribo latius. que
littere ut ei reddantur curabis. Quod autem
de coluci laudatione significari tibi postulas. pro-
cedit sane opus satis aut mihi videtur lucu-
lente. Vix quia sic institutus sermo fuerat. quasi
in istius viri funere secundum antiquum mo-
rem eiusmodi haberi videatur oratio. sepe
mecum ambigo. an prestet totam dicendi ratio-
nem. sic mutare ut fictionem in re presertim
seria euitemus. nec lacrimis & ^{lame} euitacionibus
ei tempori congruentibus impediamur. multa
que relatu digna forent referre. Tempori enim
ut nostri inseruendum est. nec iocunda tristibus
facile concinue admisceri possunt. Itaque si rati-
onem dicendi mutauero. uideor paulo am-
phorem campum ad dicendum habiturus. Nam quod

lib. fcd5

lib. fcd5

lib. fcd5

De prolixitate orationis
per exemplum

hominiculi

maternis scribendi

de prolixitate orationis me admones, idē mihi
quod placebat sic instituerā. Sed nihil fas ē
duco a te ^{ame} celari. amicus enim ad amicū loquor.
idē ipē ad me. Stamina ipā & fila nescio obrei
ipius de qua agitur, uel ingenii mei, uel ut
usq; simul paupertatē, minime me destituit
ad id quod exorsus fuerā protexendū. Atq; ut
ego nūc uideo, & ut tu clamare plexos soles:
nos plane hoc tempore hominiculi sumus, Quib;
& si magnitudo animi non deesset, materia
certe deest ad nominis atq; glorie amplificationē.
M. claudium marcellum siracuse capte: nola defen
sa. hanibal repulsus: & multis secundis pre
liis superatus consulatus quinq; proconsulatus
duo. cesus dux hostium, & opima feretro ioui
suspensa spolia. triumphus & ouatio celebrē
reddunt. De M. Porcio catone: sille trucidandi
consilium: tribunatus militum. erarium purga
tum. thesauri cipro deuedi. contentiones tribu
nitie. contiones infeste. repulsa consulatus.
pretura urbana. ciuile bellum. & ferro pri
us deinde manu inpetita uiscera: latam ad
scribendum ciceroni nostro prestiterunt ma
teriam. Agesilai uero quem laudat zenophon
herculis posteritas, lacedemonis imperiū. ma
gnifice res geste. innumerabilia per aliam gre
ciamq; trophea. Puellaris uerecundia. & pro.

17
bata per omnem etatem castitas memoratur.
Possum infinitos pene referre de nostris ac gre-
cis illustres viros / quorum latissime diffuse sunt
res geste. Nos autem hodie quam in angusto
uersamur? Quid enim nunc referam? aut
quid dicam? Magistratus ne in urbe uel extra
urbem gestos? At me quam magnifici hi ma-
gistratus sint ualde penitet. An res bello ge-
stas? apud porciole credo memorabilem edi-
tam pugnam / aut tu legere poteris absque ri-
su? aut ipse ego si compos mentis fuero de-
scribere audebo. Contentiones populares nu-
lle sunt. leges perlate nulle. Decreta etiam
nulla. Morem dum taxat & humanitas super-
est. Tamen illis ipsis nisi aliqua insignia libe-
ralitatis / humanitatis / prudentie / seueritatis /
constantie supra consuetudinem egregii ac
rari exempli edita facinora extent / satis co-
piose laudari non possunt. Vniuersi quidem }
generi laus / pars habet momenti nisi ad sin- }
gularia descendas. Singularia uero qui ad
mirabilia uideri possunt / nisi sint egregia
& rara? Velut fabii subuentio pro salute mi-
nuti ab hoste circunuenti. Quo ^{uno} facto sum-
mus ille imperator tres maximas uictorias
adeptus est. Vicit enim se ipsum. uicit ami-
cum. uicit hostem. Velut marcelli humani.

fabius

Marcellus.

tas & magnitudo animi, qui faſces depoſuit
conſulares, ut accuſatoribus ſiracuſanſ apud ſe
natum conquiſcentibus par eſſet. in hiſ atq;
huiusmodi laudandis prime hercule charta
& aſtramentum mihi deferet quam ora
tio. Nos uero quid ſimile aut par? quid e
gregium aut admirabile? preter ſtudia & li
teras? itaq; me in illis iactabo in modice.
& tamen cetera diligenter perquiram & col
ligam quo prolixitas impleatur. Vale.

De morte ſmo. pedij.

LEONARDVS franciſco principi cortonen
ſium ſalutē plurimam dicit. Variē de
latam ad te famam de innocentii morte, nō
equidem admiror. Quippe & hic apud nos
in loco ipſo atq; adeo in ipſis edibus, quibus
ille diem obiit, uaria uariē ſuſpiciantur op
pinanturq;. Plena eſt enim maluoꝝ curia.
Alii conſeſtim putant, q; uellent mala. Alii
per calumniā, & que non putant diffund
unt. Mihi uero quantum ex hiſ que aſpexi
iudicare licet, nequaquā dubium eſt, illum na
tura interiſſe. Quid enim aliud putem de
homine qui & ſupra ſeptuageſimū etatis
annum & ualitudinem fracta ac miſera fu
erit? Neq; enim ^{nc} primum uis morbi nunc
in illo, ſed iam pridem erupit. Nam preterq;
quod pedibus eger, lateris dolore non ūmaz

cruciabatur. bis apoplefia / quod quidem sci
erim correptus est. rome primum leuius.
demde interbi grauius. cum in auditorio
sederet. quo quidem in loco nisi aliquod fa
miliare circa illum fuisset qui accurretes
suscepimus / spectante multitudine de sella
in capud uoluebatur. A nobis tunc in cubicu
lum relatus / semianimis plane atque elinguis
non nisi longa difficilioz medicoz cura de
mum euasit. si id est euadere mortem dif
ferre. Per marcium inde mensem romam
regressus / quam diu estas caloresque fuerunt /
non improbe se habere uisus est. Vergente
mox in hiemem anno / rursus corrumpit atque
interiit. illud modo interfuit / quod prima
illa interbienti egrotacione / linguam sic im
peditam habuit / nihil ut exprimere non
ridicule quiret. In extrema uero ista qua
defunctus est / nullum lingue impedimentū
apparuit. Preterea in illa prima difficilis &
morosus in hoc perfacilis ac perhumanus. Q
uatriduo ante obitum eius / tabellarios flore
tini populi / qui captas tunc primū pisas at
tulerant / in cubiculū ad eum perduxit. Cū
quibus ita prospere soluteque locutus ē / nul
lo ut premi morbo uideretur. Tanta uero
paciencia & humanitate / ut pedem ex lodi

ce nudum proferret, quo illi oscularentur.
Interit autem rome apud basilicam uaticana corpus eius post funebrem pompam in eandem basilica sepultum est. Vale :-

LÉONARDVS. francisco principi cortonenſi
Salutem plurimam dicit. Quod flagitas
ut ad te ſcribam de actis noſtris: eſt mihi qui
dem non ſatis otii ad ſingula exaranda. At
tamen perquirā que magis digna co
gnitu uidebuntur. Poſt innocentii mortem
funuloꝝ de more illi peractū: lingua patꝝ
deliberatio fuit / Superſederent ne electione
an alium inde mortui locum pontificē cre
arent. faciebat uero dubitationem / quod
principes galliæ quoz ut ſcilꝝ populi diuer
ſa ſectantur / per pontificem ſuum quem be
dictum uocant / ſtrictis promiſſionibus ^{de} age
runt ſe ſe abdicatuz eſſe: ſiue cardinales no
ſtri mortuo pontifice ſuperſederent electioē
ſiue pontifex ipſe item ſe abdicaret / quo utri
uſqꝝ collegio in unum conueniente. unica
indubitati pontificis ſequeretur aſſumptio.
Sancta certe prouiſio principum galliæ qꝝ
a cunctis fidelibus merito cōmendanda. Ne
qꝝ enim finē ullum inueterati ſcismiatis ſpe
rare licebat / ſi de iure diſceptaretur / preſer
tim cum preter deum iudicē ea cauſa nullū

*De Leonis pontificis
dictis pꝝ mortē ſine
pꝝeſentia*

*galloꝝ coſuetudo
ſuorum pꝝeſentia*

haberet. In hac igitur consultatione / cuius tu
& causas & respectus iam cernis / Occupati
patres / quid utilissimū esset haud facile sta
tuebant. Propterea quod in supersedendo &
seditionum metus / & longior temporis dela
tio / & frustratio aduersarii / & huius modi mi
ta timebantur: & in eligendo. uoluntas eius
qui assumptus esset formidabilis uidebatur.
Vicit tandem eorum sententia qui eligendum
quidem pontificem suadebant / Sed ualidis
sime obligandū / quo aduersario se abdicare uo
lente / ipse quoque pontificatū dimitteret. Ea
mente iam cum claue ingressi / superuenit io
hannes dominici a florentinis orator. huic
postulanti / contra consuetudinem fenestela
cum clauis aperta est. & alloquendi patres fa
cultas pmissa. Sūma orationis eius ista fuit.
missum se a florentino populo ut patres cohor
taretur electione supersederent. eam quidē
certissimam esse uiam unionis consequēde.
Hec multis uerbis magnaque facundia homo
dicendi exercitissimus cum egisset / Patres
per se ipsos feruentes magis incendere uisus
est. Itaque responsum a patribus est. quando
iam cum claue intrassent. electuros quidē.
uez ita prouisuros. ut electus qui fuerit p
curatorem potius ad deponendum pontifica

tum. quam pontificem se factum intellige
re possit. id enim nam pridem se constitui
sse: atque ea mente cum clauis ingressos. fini
to in hunc modum colloquio / suum ad nego
tium patres reuertuntur. Cautio ab illis hec
adhibita est. ~~in~~nuso usque patrum promissit solle
mniter ac deo uouit & iureiurando sanxit.
Si sibi contingat ad pontificatum suum / ad
uersario pontifici statim scriptum inuitatum
que ad se se inuicem abdicandos. Procuratorem
in super omni uia & modo unitatem. idque
bona fide sine ulla fraude. Promissionem
& uotum & iusiurandum quod ipse presti
tisset / omnibus regibus principibusque per sua
litteras primo quoque tempore significatum
quo eo testes haberet obligationis sue. Ea mi
tus sollempnibusque uerbis cum in libellum re
degissent / & cirographa singulorum confecta
essent / agitare post hac de electione ceperunt.
Vir querebatur / non tam peritia rerum gerendarum
quam fide integritateque idoneus. Quippe
ad bene agendum in hac quidem re: non cal
liditate consilium neque profundo archanoque
pectore / Sed bona uoluntate opus fore ui
debatur. ita animati cum singulos perpende
rent / tandem in angelum coraro ratione
uenetum / mentem consensumque omnes uer.

26
terunt. is fuerat paulo ante opera innocen-
tū pontificis inter patres ad scitus. cum an-
tea titulo tenus patriarcha constantinopole-
os haberetur. Vir prisca seueritate & sancti-
monia reuerendus. is ergo cum clauis egres-
sus promissione uotum & iuramentum quod
que priuatul fecerat. nunc in potestate con-
stitutus in theatro nouauit. Atque ita loqui-
tur de unione ut si cetera desint pedibus
& bacculo se se itur ad eam conficiendam
asseueret. Nos opera uidebimus. Et certe spes
bona super est ob eximiam huius uiri integ-
ritatem. Preterea tanta est omnium ad hac
rem conspiratio atque ita erecti cunctorum
animi. ut si tergiversari uoluerit nullo mo-
do sint permissuri uale.

L EONARDVS Nicolao. Sexcentarum epistolarum
tibi debitor sum. & quidem iam antea sic
mora constitutus. ut uix illa purgari posse
uideatur. Sed tibi etiam atque etiam unde
dum est. utque prestat solutionem huius de-
biti particularem recipere. an dum integra
summam persequeris. totum amittere. Hoc
igitur quoniam te male opinor. his tabellis
partem dissoluam. reliqua deinde aliis quo
ad datorum receptorumque fiat ratio per illud
ante omnia premississe uelim. quoniam de

morte successoris collucet per tuas litteras ad
mones, me nec si presens essem candidatū
profiteri uelle: nec absentem cupere, ut me
um nomen per suffragium edatur. Satis
enim mihi est honoris quicquid est. locumque
teneo pro etate honestissimū. non ambiendo,
neque petendo quesitum. sed ultro a pontifi
ce maximo oblatum. hic ego mihi uiuen
dum puto. atque eo magis quod bona spes ha
betur, hanc pestiferam diuisionem e medio
sublatum iri. Eredi sunt enim cunctorum a
nimi post innocentii mortē. & qui ante
mussabant, nunc palam unitatem eflagitant.
Nouus pontifex depositis contentiōibus ad
uersario scripsit benigne illū ad pacem in
uitans. Sequē paratum offerens, si ille hoc
idem facere uelit pontificatu abdicare, quo
unica romani pontificis sequatur electio. Ha
z litterarum cum de industria his qui periti
ores habentur mandata cura fuisset. Tandē
que scripta seorsum cuiusque pontifici patribus
que recitarentur: arreptam ciuitatem, quam nō
nulli contemnendam putant, iudicio omni
um palmā tulit. Iunior inter seniores. nouus
inter ueteres ac diu exercitatos. Expecta
rem ut hec ab aliis audires. nisi tu quoque
iam plus me equo contemnere uidereris.

Quo² litteras post extulit.

qui me lothem potassa scribis / & inter curiales
 occupationes bonarum artium studiis decoxisse.
 At qui nulle umquam de re maiori habere a po-
 tifice ullo scripte fuerunt / nec aut grauior
 aut in uisitacior materia umquam extiterit & in
 qua singule pene syllabe adtentiori ex animae
 discuterentur. Non possunt omnia mandati li-
 teris / & simul festinat tabellarius ac ex tem-
 pore mihi scribendum est. Quod uero flagi-
 tas / ut laudationem florentine urbis quam nuper
 edidi / nunc parta uictoria philae in dictione
 adactis / hanc partem adiungam / eo quoque facien-
 dum censerem / si cursum uictoriae non lon-
 gius processum existimarem. At ego maiora ex-
 istimarem. At ego maiora expecto. Ni frust
 augurium uani docuere parentes. Quare histo-
 ria opus erit. & si sapiunt ciues tui docto alicui
 demandabunt. Mito unam ex demostenis phi-
 lipicis quam proximis diebus interpretatus sum.
 Tu uide an ea interpretacio hominis qui longa po-
 tarit obliuia tibi uideatur. Aliam uero oratio-
 nem / famosam scilicet illam prothesiphonte / quam
 habeo in manibus / si hec non displicuerit tibi
 alias mita. Nunc istam habe degustacionis loco.
 Vale rome x. kal. ianuarii

L EONARDVS. nicole. Orationem demostenis
 proximis diebus / cum per uacacionem romane

*Argumentum per
 Coram Demostenis
 pro Philip.*

sedis/ipse quoque ab occupationibus uacarem/ex
greco interpretatus eram: puto te iam legisse:
& pro cetera tua diligentia omnem eius in
studiosissime annotasse. Sed tunc cum illa
ad te daretur/oblitus sum aliquid prefari ac
premiere/quo tibi eius cognitio clarior ac
dilucidior esset. Itaque nequaquam mirarer si
te & diopithe & cheroneso & de totius rei
serie dubietas quedam haberet. Res enim a
pud nos minime celebris est. nec eam narrat
orator. illa ut oppinor de causa: quod tunc
meditatione explicata/omnibus nota atque
aperta erat. Ut est etiam apud ciceronem no
strum ibi. paruis de rebus sed fortasse necessa
riis consulimen. p. c. de appia uia & de mo
neta consules: de lupercis tribuni plebis re
ferunt. Vides hic per oratorem nullam rei no
ticiam preberi. quod omnia fuerint ante
consultatione explicata. Quamquam alias ali
ter: aut de imperatore deligendo post prin
cipium ait. Bellum maximum & periculosi
ssimum uestris sociis atque uectigalibus adu
obus regibus infertur/mitridateque & tigna
ne. & cetera usque illuc ubi dicit/causa que
sit uidetis nunc quid agendum sit conside
rate. ubi de narratione ad peroracionem ser
mo traducitur. Credo satis notum fuisse po

22
romano mitridaticū bellum: tamen narrare
habet. Quod tamen non ex necessitate face
ret / ostendit. cum dicit. atq; ut inde oratio
mea proficiatur. & etiam ubi magnifestū
est magis ad ordinē causę quam ad necessi
tatem eiusmodi narrationem accomodari.
Sed hec amictamus. Quando enim superse
dendum sit narratione / & cicero ipse docet.
& is qui dicturus sit ex temporis & causę &
personarū que audire sunt opinione peri
trac̃ iudicabit. Ut autē ad illam ueniam q̃
tunc pretermisi: cum pax cum philippo esset
athemenfibus: nec secuta tamen nec tuta.
missus est diopites cum delectu ciuium qui
cironesum habitarent. id erat quasi coloniā
deducere. Veluti apud nostros / fesulas al fil
la & bononiam ascpione sunt colonie deduc
te. Accipiebant hii qui deducti erant / arma
& uaticum ex publico. & agriportio uiritim
assignabatur. Cum igitur diopithes in cerone
sum uenisset. ceteris eius regionis homini
bus haud cunctantur colonos recipientibus
sola cordianorū ciuitas recusauit. Ob quam
causam cum bello & diopithe lacefferentur.
ac cito philipo se se per illius auxilia defen
derunt. Hoc diopithes indigne ferens: mari
timam trachie regionemq; philippo suberat

Philippus rex

Diopites.

Cironesis

fesula

Aspila.

Bononia

depopulatus est. atque se inde propere in chersonesum recepit. Querebatur ergo philippus. & pacem esse ruptam predicabat. seque ultimum huiusmodi colonos per litteras suas atheniensibus missas cominabatur. Ea de causa contio habetur. & ad populum de ea re publice refertur. Dicuntur graues in diopithem sententiae. & ab his maxime qui philipo fauebant. Demostenes uero diopithem defendit. & ad bellum aduersus philippum cohortatur. quod quibus rationibus faciat legendo addiscitur. cura ut ualeas mi suauiissime nicolae. rome ii kl ian.

*Rogatur enim qd
libri istius scribi faciat.*

L EONARDVS Nicolao. Petrus mianus uir iocundissimus & imprimis bene hēteratus uehementer cupit nosse ad te sibi florentie transcribi. itaque mecum egit. & quotidie agit ut tibi hoc negotium idem. Sperat enim per tuam diligentiam comodissime fieri posse. ut scriptor & exemplar reperiat. & studium adiungatur ad illas recte & celeriter scribendas. Nummorum autem quicquid uel pro cartis uel pro scriptore opus fuerit soluere. id ut tibi presto sit apud mensam iohannis medicis prouidit. Hoc amici mei negotium ut suscipias. ac tua solita diligentia cures etiam atque etiam rogo. Vale rome vi kl aprilis. M cccc vii.

L EONARDVS francisco principi cortonensium

Salutem plurimam dicit. Post quam alias ad te licteras dedi de unitatis negotio. hec subsecuta fuere. Pontifex noster statim ab initio aduersariū uti promiserat per licteras munit ad pontificatum simul deponendum. Ille tantisdem ferme syllabis ad eum rescripsit. Eadem inuitatio fuit, eademq; cohortatio. locus dein de necessarius uisus est, in quo & pontifices ipsi & collegia conuenirent. Ad hoc sacra pari consensu recepta est. urbs medio ferme spatio, & tam mari quam terra accessibilis. Prospere hucusq; & plane ex sententia. Deinde turbationes suborte graues cunctaq; suspicionibus referta. Necessarii enim quidam propinquos pontificis, post assumptionem ad ipsum confluentes, suspicionē apud multos pepererunt q̄i uoluntates prius rectam inflectere conentur. Accedit quoq; ladislai regis detestandus conatus. Cum enim sicilie ad sedem spectet romanam: & in hac diuisione: nostri quidem pontifices ladislao: diuersi autem ludouico andeganensiu duci, id regnum concesserint, ac certamina ea de causa fuerint ^pmagna, in quibus tandem ladislaus preualuit: regnum solus possideat. ueretur nunc ne abdicatione facta, & utroq; collegio ad electionem coeunte, gallicus forte aliquis ad pontificatum

sumatur: qui fauorem in regno obtinendo
ad ludouicum conuertat. Hac itaq; suspi-
one permotus, omnes machinas adhibet ad
unitatem impugnandam. Quod quidē fac-
tum patribus ac bonis omnibus ita molestū
est, ut ad summum odium regis nomen p-
uenerit. Nam illi quidē satis cautum erat
ex formula ipsa, qua prouidetur in cunctis
dignitatibus, ubi plures a diuersis electi re-
periuntur, possessori dum taxat ius fore. ita
q; suspicantur quidam non tam eo metu re-
gem moueri, quam id archane moliri, ut p-
diuisionem perpetuam sedes romana in beci-
lior maneat, ac numquam in formidabile
robur integrata euadat. Quicquid tandem
eum moueat, aperte renititur. Adeoq; profi-
cit, ut saona comuni consensu ad conuentū
delecta iam, iam respuatur. Quo quid igno-
minius italico nomini accidere possit, nō
equidem uideo. Oratores ex gallia p multo
quotidie ad nos inuitant, ortantur, excitant.

Nos plane dormimus, nec quem admodum
fiat hoc tam sanctū opus, sed quomodo nō
fiat cogitamus. Habes acta nostra, que quo-
niam ad te liberius scripsi dolore quodam p-
motus, occulte questo has licteras ne in alior
perueniant manus. Vale . . .

LEONARDVS francisco principi cortonenſi.
L Salutem. Scripsi nuper quid homines ſuſ-
picarentur de regiſ uoluntate noue etiam
poſtea res inſecute cuncta etiam que priſ
obſcura uidebantur magis pateſcerunt. Reg-
enim copie ingentes conuictis ſibi romanis
exulibus ad duodecimum lapidem uia la-
tina conueniſſe atq; inde ad urbem occu-
pandam uenture dicebantur. Eredta eo
metu ciuitas conſeſtim ad pontificem dec-
urrit. pericula q; oſtentans prouidere iā
inde precabatur. ille negare ſedulo adue-
tare quemq; totumq; rumorem hunc ama-
liuoliſ fictum dicere ut ſuſpitiones diſcor-
dieq; maiorem in modum augerentur.

Hec pontificis aſſeueratio quoniam ex uero pro-
ficiſci animo uidebatur fidem multitudini
fecit. Itaq; nihil quaſi ſubſeſſet periculi do-
mum reuerſi ciues poſitis armis quieuerunt.

Hec dicta fuerant ad ueſperas. Eadem illa
nocte de prima ſtatim uigilia regiſ milites
quidam exuleſq; romani peruaſe ſollicitudi-
niſ loca muros intrarunt. refractaq; deinde
proxima porta aditum equitibus pateſce-
runt. Ad horum ingreſſum clamor ſublatus p
urbem diſfunditur. itur ad arma. concur-
ritur aduerſus hoſtes. ac pluribus ſimul lo

De ſeditioſis et uoluntate regiſ
ſcripte i urbe roma.

cis prelia conseruntur. Pontifex ubi ista sensit
confestim ab edibus uaticam quibus inhabita
bat. se se in molem adriam recepit. Patz uero
nemo consecutus est preter unum columne
sem. Nam ceteri metu perculsi fuga sibi con
sulere quam cum pontifice includi maluerunt.
Nec ego umquam noctem magis turbulentā
puto fuisse. trepidis omnibus & incertis quid
agere quo ue consistere deberent. suspecto
pontifice nē tota quidē urbe idem sentiente.
fugae ipsa patz debilitabat animos. quasi p
stantes sapientia uiri ac plurimū discerne
tes. quoniam intelligerent resisti non posse. in
grandi consilium assumpsissent. Quam diu
nox fuit. hostis superior habebatur. nec iam
procul a capitolio pugna erat. Sed albesce
te mox celo. Pursinus cum equitatu subsidio
nostris ueniens. per diuersam ab hoste regionē
ingressus. media uadens urbe. transuersis itineri
bus ad eam portam deuenit. per quam hostes
intrarant. Ibi dissipatis stationibus pugne ag
greditur ita ut inter multitudinem populi
ac suum equitatū medios hostis haberet. Afro
te igitur & a tergo uersati. in fugam tandē
uertuntur. capti eoz multitudo ingens. &
in his principes ferme omnes diuerse facti
onis. Ex tempestate itaqz turbida. mox serena

lux ubi effulsi. ac ex merore leticia ingens.
 ut ego ipse spectator horum omnium admirer
 tantam mutationem tam brevi tempore con-
 tingisse. Reuocati ex fuga patres cum iam
 eorum plerique multa passuum milia suorum
 uersus abiissent. Summa gratulatione om-
 nium redire. Sunt qui putent hanc to-
 tam rem a pontifice de industria compo-
 sitam. Quo mentio omnis unitatis obruere-
 tur. quod futurum erat si rex obtinisset. Nos
 de pontifice nullo modo credimus. de pro-
 pinquis uero dubitamus. Pontifex habere in
 animo uidetur senas petere. Inde uero lucra.

Sed per paucis res adhuc nota est. Vale.

CONARDVS. Nicolao. antequam interbio pro-
 ficiocerer. dedi ad te orationem demoste-
 nis protesiphonte. lator fuit P Bardela qui
 rome negotiatur. eam orationem arbitra-
 bar te iam legisse. ac expectabam litteras in-
 gentis leticie. Cum itaque in hac expectacione
 essem. ac iam mecum ipse quod tardior fo-
 res stomacarere. ecce quidam mihi ante litteras
 tulit. Capiō auide atque aperio. Capud lichte-
 rarum querelas contra me. medium autem &
 finis. nescio cuius beneficio. molestias contine-
 bat. Spe igitur destitutus. laceravi illico
 litteras. amulsi alienas. & alias expectare

gratulari

finis

cepi. Cras ero in uilla lupi nostri / que est se-
nis propinqua. Si te nihil impedit illuc pro-
perato. Sin expectare mauis ego prope die
te florentie conueniam. Et tamen de hoc ipso
beneficio ita faciam ut te uelle intelligo. Vale
semis v. idus septembris M. cccc vii

L EONARDVS Nicolao. Non puto opus ee
multis ut uerbis te cohortur, cum tibi
& de amicissimi uiri negotio & de re tibi
grata leue onus impone. Tu enim ipse te
cognita moueri debes sine ulla postula-
tione aut rogatione nostra. Bartholomeus
cremonensis, mirifice, ut tibi alias narra-
ui. studiis humanitatis deditus est, idque
cum superiori tempore ante presulatu
studiosissime fecisset, non potest nunc presul
factus eas quas ante coluit musas non af-
fectuose amare, eazque sacra ferre inge-
ti ut maro noster ait, percussus amore.
Cum igitur uolumen habeat preclare scri-
ptum orationum ciceronis, cupit ut sin-
guloz capita libroz, splendore heteraz
illuminentur. Tu ergo in ea re diligentiā
tuam adhibebis. dabisque operam, ut non
auro, nec murice, sed uetusto more he-
lic tere fiant. Nam inaurate uel hic potuisset
si huiusce rei cupiditas ipsum haberet.

Vex hec spernit. & antiquitati deditus est.
Quare facies: ut tibi indebitur. ut oz existi
mabilis amatori antiquitatis potissimū gra
tificari. Volumen ipsum tibi miſto. Vale se
nis idus octobris M cccc vii.

L EONARDVS Bonifacio coluci filio fratribꝫ
qꝫ salutem plurimam dicit. Quantam pa-
renti uestro homini doctissimo, uiroqꝫ prestā-
tissimo pietatem, mortuo etiam prestare de-
beam, nec oblitus equidem sum. nec uti um-
qꝫ spero quam diu uita superit obliuiscar.

Quid enim si me genuisset ille, plus aut cari-
tatis, aut benivolentie, aut amoris, mihi potu-
it impartiri? Multi genitores a filiis se ro-
gari expectant, ille semper mihi ultro &
irrogatus occurrit. Multi frena dimittunt
filiorum, cum adolescere ceperunt, ille in hac
ipsa etate, frena mei suscipiens, numquam
e curriculo deflectere passus est. Sed mone-
do, castigando, incendendo, ad uirtutem
prestantiamque direxit. Quod grecas didi-
sci litteras coluci est opus, Quod latinas
non leuiter inspexerim coluci est opus.
Quod poetas, quod oratores, quod scripto-
res ceteros, legerim, didicerim, cognorim
coluci est opus. Nemo umquam parens in u-
nico dirigendo filio tam sedulus fuit, quam

ille in me: cuius ingenium in quo tamen amore
nimio decipiebatur: ita natum ad hec studia
predicabat: ut si aliorum diuertere man
se se mihi alatur ac ui retractur minaret
Qui post aliquot annos cum me tunc primu
uocatu pontificis romam petere uolentem la
crimans dimitteret: quasi presagio quodam
future mortis, familiam mihi suam mul
tis uerbis comendauit, sed precipuam de
salutato curam mandataque iniunxit. Cum
sane inquit quod oculis non satis ualeret:
nulle ferme rei gerende satis aptum, per
magnam sibi curam sollicitudinemque affer
re. Nam de ceteris quoniam sani essent mi
nus admodum laborare. huic autem uiden
dum esse iam nunc & quenam sustentame
ta uite sint preparanda. Statuisse uero po
tissimum ut in clericos transcriberetur, pro
inde rogare me obtestarique per amorem que
erga me in unum semper unice habuisset
ut adolescentem ipsum in meam fide cu
recepissem. Quid enim nunc de me ac de
desiderio uarrem meo: quam non minus er
ga colluctum quam erga parentem semper
affectus fuerim. Sed uelle quidem non sa
tis est nisi opereris. Nec uero id satis nisi
prudenti studio annitare nec etiam id satis.

tutellamque recipere: effice
reque mea opera ut cum
aliqua dignitate & hone
state uitam ducere ualeat.
Hoc ego tunc in mea fide

nisi ad effectum perducas. Qui enim in fidē
 suam quid recipit^{no} uoluntatem bonam dum
 taxat ut mihi uidetur. nec qualemcumque
 operam prestare contentus esse debet. Affir-
 mare profecto possum. nec uiuente illo neque
 postea defuncto. studium & diligentiam istā
 a quidem in re mihi defuisse. Apud duos
 adhuc pontifices fui innocentium & grego-
 rium. Cum utroque sepiissime de hac re &
 instantissime egi. Sed ita plena est expectā-
 tum cura. imo uero non expectantium.
 Sed obuiam euntium. ut quotiens aliquid
 uocauerit a mille raperetur. Graciam ue-
 ro nostrā minuit. quod nos non pro nobis sed
 pro alio petebamus. Clarissimi quidem filii
 uiri filio. quis negat. At tamen absente. &
 a familiaritate pontificis alieno. Itaque qui
 presentes. uel pontifici ipsi uel alicui patris
 deseruiabant. Semper adhuc prelati sunt pe-
 titioni mee. & ea quidē causa quo minus
 adhuc obtinuerimus refragata est. Quod po-
 stea satis expertus sum. ad consilium uerso
 constitui personam meam pretextere. neque
 enim alium finem ullum fore uidebam desi-
 derio nostro. Postulabatur ergo nuper uenera-
 bilis uir antonius senensis ad episcopatum pisau-
 ri. Ob id factum duo illius beneficia uacatura

sperabantur. canonicatus florentine ecclesie,
& prepositura fesulane. hec ego ita fore ap-
tissima salutato existimabam / ut si nos ef-
fugerent / numquam alias me consecutus ea
facultatem arbitrarer. Sentiens ergo quod
me hactenus impedisset: non iam pro illo
sed pro me ipso petere professus sum. Ponti-
fex uero & si admirabatur mutatam uolu-
tatem meam: nam episcopatum mihi ab
innocentio sponte oblatum. sciebat me res-
puisse. tamen concessit. Nec deest tamen
illi ut adinaduvertere potui suspitio. quod
diluemus simulatione, & mora quadam inter-
posita. Hec ego uobis nota facere constitui:
ut sciatis hec me beneficia salutato nostro
impetrasse. Et si dilatio intercedat quedam
oportet. ne pontifex indigne ferat. Et hoc
pretextu circumuentum fuisse. Vestrum quo-
que interea fuerit / comune facere salutato
ut quoniam beneficia habet parata. det ope-
ram efficiatorum. ne ipse imparatus ad illa quod
clericum scire debet reperiatur. Valete senis

L EONARDVS. Nicolao. Hodie tibi scripseram
ante lucem. postea reddite sunt mihi li-
tere tue. cum increpatione negligentie. tu-
rei mee. tum etiam aliene. Omnino reorex
punitate animi prouenire. ut pusillis de rebus

21
magnam sollicitudinem putes capiendam: &
exigui pretii res grandis existimes. Quid
enim opus fuit literis meis? An non tu mi
hi ipse scripseras, te procuratorem faciun
dum, ut ille quasi persona quedam alie
nam maiorem facultatem haberet opitula
di? Cum igitur tu hec scriberes & ille asse
uerarer, quid aliud ipse facere debui q̄
ea sic disponere ut uobis placuerat? Tibi etiā
cum mihi his sis qui es: propositum esse de
beat ut quod in tuo faceres negotio, id facias
in meo. Quare si qua de re ambigis peritio
res confule: atq; ita proseguare, ut in rem
fore existimabis. Demos tu hec me ualde cu
rare putas: uel tanti facere, ut ab istis nūc
pendeam? Non est ita mihi crede. Si res eū
quem cupimus finem habuerit, mihi gratū
erit. longe tamen gratius foret, si M. tullius
reuiuisceret. Satis de re mea, nunc de ali
ena, literas amici tui diligenter trahen
das curavi. & responsa postulari feci. Quid
ultra queso a me requiris? An etiā ut ex
torqueam ab multis? Omnia facere debui ī
re amici tui. Et feci equidē & facio, nec ideo
quid pretermissum a me sit quod te uel il
lum debuerit comouisse. Mianus forte quod
florentiam erat uenturus, respondere neg

lexit. quidem sepius a me postulat. Alias hōte
ras comenario & paulo ac ceteris tradidi. Que
mea culpa est si respondere non curant. forsā
scriptum in his nihil est quod responsum me
reatur. Instruat me in negotio suo. & actorem
rei esse uelit non hōteraz exadārem. Tunc
si defuero me carpe. ac de re ^{penit} ignota quid ipse
rescribere debui. Quare inde obsecro ne tu
magis carpendus sis: qui pro quacūq; leuissima
re sic atrociter contra amicos inclames. Se
nis idibus octobris. M. cccc. vii

L EONARDVS. Nicole. Misto tibi oraciones ci
ceronis in uerrem: recte quidem scriptas.
Sed tu uidebis male emendatas. Qui enim cor
rigere uoluit eas plane corrupit. Quam obre
tue diligentie erit non que postea mutata
fuit sunt, Sed que prius erant transcribi iu
bere. idq; facies sine ulla festinacione.
Nam mihi quidem cordi est etiam quos mecū
habeo libros apud te omnes deponere: ne fe
rantur una nobiscum in hac fluctuosa temp
estate & ambigua peregrinatione, in qua nec
portum nec sedem certam prospicimus. Me
quidem ualde penitet sic auobis properasse.
Nam potui quatuor dies adiungere ad comunē
uoluptatem. Numores enim qui afferebantur
de pontificis itinere uani erant. uale

29
L EONARDVS SALVTEM DICIT. Zucaro &
litteras tuas accepi & quod me facere
iubebas / Quantum in me fuit diligenter ef-
fici. Impedimenta hec prohibent. proditor ille
non adest. procurator ab eo relictus, manda-
tum habere se negat ad transactionem faci-
endam. Cum pretore multa pro te & pro cau-
sa tua uerba feci. Postulans, si quo iure ordi-
nario uel extra ordinario uel ex bono & equo
fieri posset, ut saltem in indebita pecunia sol-
uenda eam conditione admitti iuberet q̄
uel in quocunq; debito propter malignitate
temporis esset concedenda. Negat ille suaz
esse partium aliquid tale iubere, contra
actoris uoluntatem: pro quo sententia iam
p̄ridem lata est. Scriptuz se tamen pollicet^{se}
ad prosopeiam illā, quam nunc ut audio
neapolis habet. Poggius noster omnibus assen-
tiri paratus est. Que ad comoditatem tuā
pertinebant. Res tota differetur in rectū
tuum. Interim dabo operam ut illi scribā.
Sed quantum profecerimus apud elatam du-
ri hominis ceruicem nescio. Tu cura ut ua-
leas ex senis x kal ian.

L EONARDVS Petro miano. Salutem plurimā
dicit. iam diu nihil magis oratorium cu-
ria romana audiuit quam uocem prestan-

de alterius causa

alterius iure licet

no / *audes zacharie*
oia pontificis oratione habuit

tissimi uiri zacharie. tui. imo potius nostre
go enim propter maximas eius uirtutes a
mori erga illum tuo. aut nihil aut non
multum concedo. Qui cum a pontifice max
imo publice audiretur. astantibus reueren
tissimis patribus sancte romane ecclesie car
dinalibus / & frequentissima cleri populoz
multitudine circumfusa / ita locutus est. ut
in uerbis eius robur fortissimi uiri pruden
tia doctissimi hominis / elegancia disertissimi
oratoris perfacile appareret. Vellem aspexisses
quanta cum adtentione auditus est. ut in
tanta multitudine ne respiratio quidem ali
cuius sentiretur / maiestate orationis / uber
tate sententiarum / copia optimorum uerborum in
modum animos demulcentibus. Dixit p
terea fortis uir / marinus carauellus. & ipse
quoque magno cum spiritu nec minori cum
maiestate. Qui & si non latino sed patrio
mone indicendo uteretur / tamen nec sua
caruit laude / & alti ac sinceri animi appa
ruit. Denique per hos duos oratores / uniuersam
curiam uenetoz ciuitas sibi mirifice
conciliauit. ut amplissima & potentissima &
preterea optima & pacis amantissima ab om
nibus habeatur. cui si palmam huius sanctissime
xpi / optatissime xpianorum & ecclesie remitte

15
aonis deus seruauerit / nihil in toto orbe
terraꝝ erit penitus glorioſius. Sed de rebꝫ
publicis alias. Nunc autem de priuatis malo.

loqui.

Ego zachariam noſtrꝫ conuenio ſepiſſime &
quantum oꝝ laboratoꝝ negotiis que mira
bili uigilantia exequitur / ſibi datur / id totu
in libroꝝ ac ſtudioꝝ agitatione conſumimus.
quibus uellem adeſſes. Quamoꝝ ades tu q
dem ſermombꝫ noſtris. Sed tamen alio quo
dam modo / uellem te preſentem intueri. Nō
enim dubito quin iocundiſſima inter noſ
ſaturnalia ageremus. Vix tamen eſt / ut nō
mundeam felicitati tue. qui manueleꝝ criſo
loram uiz doctiſſimuꝝ atqꝫ optimuꝝ tam diu
uenetiis deſtineas. euſqꝫ aduentuꝝ in curi
am retardes. Noſ enim ut alias ſepius ita
nunc cum oratoribꝫ ueſtris ut ueniret ex
pectaret / non fruſtra ſpes eſt / & feſellit opi
nio. quem rogo ut meo nomine ſaluere iu
beas / & uolumen auguſtini de ciuitate dei
quod apud te illius nomine depoſueram /
eidem trachito. faciaſqꝫ me certioꝝ an
aliquoſ libros grecoſ mihi deferat. hodie de
cretuꝝ eſt / uti pontifex lucam ſe contuliſſe
debeat ante finem menſis ian. altera pſ

ſemel

¶ in ueneris portum. Vale. ex ſeniſ. ~

LEONARDVS Nicolao. tu me philoſophuꝝ ee

censes / & nihilominus elio gabalum postulas.
Vade ne non cohereant petitiones & exortationes tue. Nihil forte hanc esse philosophiam meam interpretare. Quod si ita est / accipies opus esse sane philosophicum / non ex zenonis disciplina sed ex intimo epicuri sinu deproratum. Ridebis ut oppinor / hanc incestissimam & flagitiosissimam contionem, quamq; multis pepa quor; mihi copiam suscepta ex ultro largiebatur. & in taberna uinaria abstenuis fui. Itaq; ualde equidem uereor ne utriq; me sub accusare non in merito possint. Seueri, quod rem non satis graue suscepim. Urbani, quod in causa pingui & copiosa iunior fuerim. Ac in me fortassis illud iactabitur. aut undiq; religionem tolle, aut usq; quaq; conserua. Sed de urbanis quidem / nō multum laboro, si me contione^{nēti-} fuisse arbitrabuntur. Cum seueris autem & tristibus, plus mihi ut oppinor negotii supererit. Vex ut lucilius non romanis quod erant peritiores, & in poematibus iudicandis nimium curiosi, sed tarentinis & reginis se scripsisse affirmauit. Sic ego tristibus & seuerioribus, nego me scripsisse. nec ab aliis legi uolo. Est autem aliud quoddā genus hominum, qui in ioco seueri & in se xpi, optatissime xpianor; & ecclie reinteg

31
ueritate iocosi sunt / qui neq[ue] catonis rigidi
tatem / nec sippii ^{dis} solutionem sectantur. hoc
est qui nec curiosi simulant / nec bachanalia
uiuunt / isti ut spero hanc mediocritatem me
am & legent nō inuiti / & probabunt non
simulate. Deniq[ue] loquantur omnes ut libet.
Ego si mihi & tibi uni satisfecero / ceteros
omnes cum suis iudiciis. floccipiendo: eorū
opinionēs & oblationes uix unius axis ex
timo. Tu uale mi iocundissime nicolae ex
urbe senis

L EONARDVS Ruffo S. P. dicit. Accepi l[ite]
ras tuas per breues. in quibus id modo fla
gitas / ut quid agatur. Quidq[ue] spei sit de u
nionis negotio tibi rescribere ne pigeat. Acci
pe igitur. Postq[ue] loca peruenimus / crebri ul
tro citroq[ue] oratores fuere. Sed nihil ad
huc perfectū / ne incoatum quidē: quod dig
num ulla spe mihi uideatur. In aduersario
pontifice: ne q[ui]q[ue] recta mens. quāquā simu
lat ille mirabili astucia. ut facile imprude
tes decipere possit. Sed nihil sani crede mi
hi illi inest. Si enim in esset: qui uetaret re
p[re]senti? Quidcunq[ue] enim istoz uere uellet qd
& iurauit & promisit: alter etiā si nollet cō
pelleretur. Quam enim excusationē aut qd
diffugium haberet? Nunc uero quia uteros.

Sp[irit]us u[er]ba de car[ist]o.

Sed

terguersatur: alter alteri excusationem & diffugium prebet. in nostro pontifice recta & simplex natura. ut quisque bonus & simplex ita facile ab improbis decipitur. Quidam enim honores ab eo sperantes: in signum eius adulando irreperunt. Hi & formidines inanes illi incutiunt. & recta uolentem non numquam inflectunt. Ego ut animi sunturbationem aliquam formido. Nihil est enim in sensibus: nihil indignatius. Vale :-

L EONARDVS Nicolao. Cogitabam tibi prolixius scribere. & prope die ut spero id faciam. Nunc autem breuitatis causam affert festinatio tabellarii: qui me in ipso discessu nunquid uelle rogauit. Est florentie uir egregius thomas britanus. mihi amicus & studioz nostrorum quantum illa natio capit ardentissimus affectator. Huic ergo cupienti ineptias nostras: idest libros nouorum poetarum emere: rogo ut omni cura diligentiaque assistas. Denique pro natura & moribus tuis admonendum te familiariter putavi: ut si quando contra sententiam opinionem ue tuam caperet aut sentiret: eidem te mitte ac minime aduersantem prestes. Vetus est enim ut homo est: ita morem gerat. Vale :-

L EONARDVS Ruffo Salutem. ^{fr} dicit. perbinal

*Scriptum est ex manu
Leonardi Ruffi
p. 100*

32
iam litteras amepetis quid de iohanne do-
minici existimandum sit: Variumque de eo
sermonem apud nos esse significas. Quid autem
ego ad te rescribam de re difficili protinus
atque ardua. Nihil enim difficilius quam
mentem hominis intueri. Itaque nihil dicam
ipse de me: sed qualis sit opinio nostrorum ho-
minum de illo ostendam. Prestantissimum esse
uirum & scientia eloquentiaque eminere nemo
inficiatur. Querela tamen est aduersus eum:
quod cum ipse in primis auctor suavorum u-
monis fuisset: ac ceteros ^{omnes} ipse ardentissime comoueret: tamen postquam episcopatus illi a po-
pontifice datus est: quasi medicata ossa preclu-
sis faucibus. nihil post hoc pro unione. Sed
multa aduersus eam uidetur suassisse. Atque
nemo qui primo illum audisset existimauit
munus pontificis ab illo non resisti. Acce-
pit tamen: ut deprehenditur non ingrate ac
maiora sperare illum aiunt: prodita causa
quam prius tam acriter perturgebat. Nos uero
ut de mentis illius archano nihil scimus: Sic
eaque agit molliterque non probamus. affirma-
musque primo illius ardori & studio: hec poste-
riora uideri contraria. patetque sibi ipsi illum
constare. Quod utinam sapientia quadam maiori
faciat: ac non ambitione. Ego quidem hunc

constare quod utramque sapientia quadam ma-
iori faciat ac non ambitione. Ego quidem hunc
hominem ut sis amo propter excellentiam
virtutis. atque eo magis doleo ipsum in hanc
aduersam opinionem hominum incidisse. Ne-
mo est omnium qui peccare ignorantia illū
putet: sed cupiditate animi transuersus ag-
vale

L EONARDVS. Roberto russo. S. In medio tur-
bationum ac molestiarum quibus per hoc
tempus omnia redundant, letissimus heri no-
bis & iocundissimus affulsit dies. qui mentes
nostras depulsis tristitie nubibus mirifice sere-
naret. memoriarum omnem presentium vel
impedientium calamitum penitus auferret.

& nō bellicū sed bac-
cum conuenientel.

Tres enim familiarissimi in unum conuenie-
tes, satis magnā sodalium & amicorum manu
contraximus. omnibusque ad leticiam disposi-
tis, in illā alamanī archiepiscopi pisani: ipso
alamano duce ueluti ex diuturnis uinculis
emissi, nullū gaudendi, imo ut uerius dica-
repurescendi genus omisimus. Vallata est me-
dia ferme inter pisas & lucam, ad extra ripa
anserā fluuii, amenissimo in loco sita, & ma-
xime ad rusticanos uoluptates excogitata.
Surgens enim leuiter in collem: subiectamque
plantiē despiciens, montes a tergo habet

Depicta Valle?

coniunctos / ad aucupationes uenationesq; aptissi-
 mos. Itaq; siue rapaci aue / siue mordaci cane:
 siue plagis: siue uenabulo: siue cursu: Demos si-
 ue feris / siue auib; siue piscibus delecteris:
 uicini montes coniuncti colles / subiecta plani-
 ties / Preter fluens amnis / affatim omne geno-
 prede tibi largiter subministrant. Vex nobis
 illuc profectis / nec uenari apros placuit / nec
 figere ceruos / nec rursus canibus lepores agi-
 tare fugaces / nec fera bacteolis unguos arma-
 ta sonoris / cepit auis predā. Sed traxit nos
 & uendicauit sibi / incredibilis amenitas anse-
 ricis amnis / qui tectus fronde populea / crista-
 lino alueo uiridibus ripis mira placiditate flu-
 ebat. Quibus alectis / depositis togis & calceis
 acerrime piscati sumus. In quo ita luximus ut
 pueri / ita luximus ut ebrii / ita concertauimus
 ut dementes insaniq; uidere mur. Aderat
 omnibus ipse alamānus / qui quamq; religi-
 one impediabatur una ludere / tamen ^{ita} specta-
 torem se prebebat / ut ea que gerebantur / mi-
 ra festiuitate risuq; comprobaret. Egressis
 tandem e flumino / cena dubia apponitur / ex pi-
 scibus rostratisq; auib; expectasti fortasse ut di-
 cerem nauibus. Sed non est ita / nō est. Sed
 aderant aues multe / uina plurima. Omīto
 cetera q; cuncta opipere apparatus fuerant

Amenitatis he-
descriptio

Inferius Amnis.

clamamus

Cena delectat.

Laetitia
conuiuia

*Solacium post cenam
habere p. h.*

Luctantes agricolae.

no. p. eo curialibz.

Post cenam uero aude uoraciterque ut laboran-
tibus in aqua euenire consuevit, assumptam:
de ambulatio fuit equestris. inter fluentes
segetes & amena uireta, ramosque fecunditate
fructuum incuruos, qui longe lateque uagati:
cantantes alii: alii iocantes. post multas uari-
asque urbancates: ad ipsum amnem quem an-
tea uado traieceramus reuerſi & in arena
depositi: luctantes inter se agricolae. nudos
& lacertosos. qui placendi gracia conuenerat:
quali in gladiatorio certamine uſque ad pri-
mam noctis horam letissime spectauimus. cum
illi sepe uolentia maioris roboris prostrati/
& grauissimo casu ad terram elisi: cenosque
uoluti/uberem ridendi materia nobis prebe-
rent. sed ego genera ipsa uoluptatum non sin-
gula ac minuta: nam id quidem longius esset/
enarro. Sol enim tu quam multa esse soleant
inter familiares letos & unanimiter ad fe-
stiuicatem paratos. Denique hic dies procul du-
bio fastis ascribendus est. & meliore lapillo
numerandus. Presertim cum eourbationis de-
uenerint res nostre: de curialibus loquor: ut
summo studio conquirendum sit aliquid/
Quod nos quacunque ratione ab illarum amaris-
sima cogitatione diuertat. Vale luce in idu-
um.

34
LEONARDVS S. D. Petri lo neapolitano. En qd'
iam dudum sepe inter nos collocati diuina
bamul fore/ ut nubila hec tempestas indies ma
gis magisque ingrauescens / procellam deinde su
bitam horrendamq; daret / tandem aliquādo
effectū est. Patres enim longa indignatione ira
q; permoti / relictō pontifice abierunt. quo q
dem die / nihil aut procellosius aut turbulen
tius fuisse umōz imaginari possum. Tuā igit
sapientiam ualde equidē laudo. quod ista pro
uidens te iam antea neapolim in tutum rece
pisti. Me autem culpo / quod cum non min
fortasse quam tu ista prouidissem / Subire ta
men malui quam uitare. Accipe uero a nobis
quem admodum res gesta sit. Nam & auere
te arbitror ueritate cognoscere. & falsa per
eos multa qui ignorant circumferent. Repetā
igitur superiora quedam ex eo uidelicet tem
pore quo tu a nobis discepisti. quo facilius rei
geste causas progressusq; intelligas. fuerat pō
tifex noster postq; roma abiit / menses aliquod
senis cōmoratus. Tempus interea uenit quo
saone constituerat adesse. Id cum summa
omnium bonoz querela tempus defuere pas
sus est / promissumq; neglexit contempsitq;
Aduersarius autem pontifex / saonam uti pro
miserat uenit / & quidē ad prescriptā diem.

nostrisq; absentiam illudens singulis horis accusabat. Orem acerbam. & non presentium modo italorum sed posterorum quoque dedecus ingens. Quid enim turpius nobis accidere potuit. Quid fedius. Quid ignominiosius. & locum pro unione christianorum anobis paulo ante sponte consultorum receptum, mox erectis cunctorum animis adire postea uoluisse. Hec tu scribere audeas dicet quispiam. Cum sis in pontificis familiaribus. Protinus ita. Quid enim nunc adules. & alia sentire me fingam. Unus quippe christianorum sum. & unus italorum. Alteros fraudari unitate & pace. Alteros ut infidos & fedifragos in crimine uocari dissumpor. Non tu igitur pontificem amas. Immo plene certe quam isti qui mentiendo & adulando diuersa illi suasserunt. Ego enim ueram pontificis gloriam concupiui. Ea profecto fuit in unitate & pace christiano populo ut promiserat exhibenda. Quo quid gloriosius. Quid immortalius esse potuit. Isti uero ut quomodoque sederet. etiam cum querela hominum suaserunt. quod qui gloriosum putant dementissimi sunt. presertim cum obscurum non esset. hec que nunc euenerunt fuisse uentura. Sed redeo illuc unde digressus sum. cum pontifex saona non iuisset. & aduersarius ad prescriptum eo profectus nostram absentiam accusare

25
nuntiaretur / indignantibus cunctis & aperte
fremantibus : secunda quedā nauigatio ut di
ci solet recipitur . Vt alter pontifex in ueneris
portum : noster uero lucam ueniret . Senis igit
per mensem ianuariū maximis niuib^{us} pro
fecti lucam deuenimus . Ibi ut pote ex propi
quo : crebris ultro citroq^{ue} oratoribus missis
acceptisq^{ue} nihilo res se melius habere appare
bat . Nec sane mens in illo pontifice sana erat .
Sed occulebat ille quidē bona fronte propositū
malum . & certe in causa superior habebatur .
Nam & saenam ierat ad prescriptum diem .
nostro turpiter deficiente . & postea quasi ue
ra cupido misset / etrurie littus aduenerat :
obuiam strenue profectus tarditati nostre .
Cumq^{ue} in nostram ut ita dixerim terram per
uenisset / illud haud impudenter dicere ui
debantur . se in litore esse uelle / ne a classe
tutelaq^{ue} sua discenderet longius . locum autē
recusare nullū / modo litore^{us} esset . Hec illis
summa erat . At noster quasi nostra nitens,
ad littus descendere recusabat . meditarre
nea probabat loca . nec tamen omnia se ea
tantumq^{ue} se pontificē extimarent . Ita alter
quasi aquaticum animal in siccum exire :
alter quasi terrestre / undas aspicere perhor
rebat . Exacerbat^{ur} uero dolorem / quod uulgo

existimabatur. neque illi si in siccum descende-
ret. neque huic si litus adiret. quicquam pericu-
li subesse. Nec ipsi quoque id non intelligere
putabantur. Sed metum de industria fin-
gere. quo desideria hominum frustrarentur.
Erant igitur querele ingentes. & aperta iam
protinus oblocutio. indignabanturque omnes.
ea etate homines. supra septuagenarium u-
teros est. quo paucos sederent annos. & dei
metum & hominum censuram post habere.
hec erat hominum indignatio & querela.
De me autem si queris. ego deceptum po-
tificem nostrum. ab his de quibus supradixi.
metumque in anem per malos suassores mie-
ctum illi existimabam. Conspexeram enim
ab initio illius rectissimam uoluntatem. Muta-
tum uero ex se ipso bonum quidem uix
persuadere mihi non poteram. Nam si ma-
lignum putassem. non tu me puenisses ab-
eundo. Cum esset hic status rex. ecce noua
perturbatio superitur. Constituit enim
pontifex noster cardinales nouos in ecclesia
romanam assumere. Huius uero cause er-
ant due. una quod fautoribus quibusdam
suis gratiam referre cupiebant. presertim
id magnopere flagitantibus. Altera quod
admiscendo uetustis patribus. nouos assu-

propter temperatū se illorum uehementiam exi-
stimabat. Non erat dubium patres aduer-
sus hanc pontificis uoluntatem esse recla-
maturus. Et est mos ^{hi} nil tale absque illorum con-
sensu a pontifice decerni. fortiter igitur
patres conandum ratus, patres ^{ua} aduersus hanc
pontificis uoluntatem esse reclamaturus in
consilium uocat. Conuenere trepidi, & iam
inde aliud alii suspicantes. Paratur secreto
locus. subsella ponuntur. prodit e cubiculo
pontifex. & in trono resedit. Patres inde suis
locis consedere iubentur. Vbiq; consensum
est. Pontifex contra consuetudinē duos circa se
familiares retinuit. ceteram multitudinem o-
nem exclusit. Id siue ut interuentu nostro
si quid opus foret uteretur, siue aliam ob
causam fecerit incertum habeo. Mora que-
dam prius & silentiū fuit. Inde cardinales
aspiciens non satis leuiter uultu, precipio in-
quit ut nemo uester assurgat. Hec prima
illius uox, cum mentes subita admiratione
percut ^{it} fisset. alio alium respiciente indig-
nanteq; hericulus tusculanus quid est inquit
hoc pater. & quid ipse uult istūc preceptū.
Quando quidem inquit pontifex uobiscū neq̃
recte agere, providere ecclesie uolo. Ad hec
hericulus inflamato uultu. Immo destruere

Aene ferre

Descriptio personarum

ecclesiam uis. hic cum indignarentur omnes. se-
derent tamen. primus omnium. Ramaldus
sancti uiti in macello diaconus. uir ut tunc
mihi uisum est. omnium qui aderant corda-
tissimus. repente assurgens moriamur potius
inquit. Est ille ut tu scis procerus corpore. &
cum proceritate ipsa. tum etiam uerbis facere
animos uisus est. Itaque plerique post hunc sur-
rexerunt. Sed in noua & subita re. prospice-
rebat. quid in unoquoque animi uigoribus
messet. Rubebant alii. alii palebant. Ira & uir-
gio ^{alii} alii prece suppliciorum mitebantur. Columen-
sem ego uidi ad pedes pontificis prouolutum
rogantemque ne ita facere uellet. Contra ue-
ro leodiensem minabundum & contumaciter
incensum. Burdegalenensis uero quasi medio
quidam. modo iras leniebat. modo pontifice
precabatur. Ita re infecta consilium tandem di-
mittitur. Precepto tamen prius a pontifice e-
dito. ne quisque patrum urbe luca exiret. ne ue-
ni iussu suo conuenerent. Id uariis preceptis
non minus asperitatis suspicionibusque intrabere
uisum est. Itaque maiores confectum secuti mo-
tus. omnia peruerunt. leodiensis si quidem
post preceptum illud pontificis. mutata ueste
luca egressus aufugit. Id cum auditum esset.
immediantur equites. qui illum in reducere

conentur. Hi ergo uestigia paz̄ caute secuti/pi
 sanum in agz̄ discurrerunt. qui est in floren
 tinorū ditione. nec tamen cardinalem ipsū
 apprehendere potuerunt. Nam paz̄ ante ue
 niens in oppidum libratactam se iam reco
 perat. rixa tamen non procul ab oppido cohor
 ta est. & quidam ab equitibus uulnerati. Ea cū
 luce uulgarentur. lucensis princeps ueritus ne
 ex hoc florentinorū iras quasi uiolato eorū terri
 torio contra se prouocasset. equites qui ea pa
 trauerāt cum lucam redirent. ab ipam ur
 bis portam capi iussit. Erat pontifex quoqz
 sollicitus de equitum suorū ērato. grauiteros
 ferebat florentinorū fines ab illis uiolatos. Ita
 qz propere marcellum strozā. uirū clarissimū.
 qui tunc in curia morabatur. & me quoqz u
 na cum illo ad se uocauit. Dicit qz gesta sint.
 nullo suo iussu. sed equitum temeritate fuisse
 cōmissa. Nos ergo oratores florentiam ire
 iubet. ac rem apud ciuitatem purgare. Cum
 essemus in his conspectu mandataqz accipere
 mus. repente ingressus quidam nuntiat. Car
 dinales omnes uno agmine simul abire. Eo nū
 tio pontifex aduersus. illico dimittere nos ac
 aliis traducere animū coactus est. Neqz em̄
 falsa erant que de abitu cardinalium nun
 tiabantur. Nam illi quidem ex captiuitate eq

tum recepto animo, prius^{enī} principem ipsum
equites formidabant, abeundi palam consiliū
susceperunt. Audiuit eorū ceptum florenti
nus quidam ciuis, paucis ante diebus lucam
missus, qui tunc presens ex hoc ipso occasio
nem natus, pro inualso territorio ab equiti
bus uociferabatur. Ob huius maxime clamo
rem & simul ob equitum iniuriam conter
ritus lucensis, abire cardinales passus est. lu
ca igitur egressi eodem die pisas migrare.
Spectaculum me hercle duz fuit atq; acer
bum patres cernere abeuntes. Sed acerbior
paulo post mihi apparuit cumaliū secessio.
diuidebatur enim multitudo tota, & quasi ab
uno corpore membra diuellebantur. aliis car
dinales sectantibus, cum pontifice remane
ntibus, plurimis uero incertis & uacillantibus.
querelaz & detestationū plena erant omnia.
Pontifex haud multo post^{nouos} cardinales creauit
quatuor. Vellem melioribus auspiciis creatos.
Nam nisi fallor multa & terribilia impendūt.
Ego pontificem non desero. Tenet enim me
familiaritatis ius, & officium, quod apud il
lum gessi, a quo salua existimatione mea
recedere posse non uideor. Affirmo p̄ multa
tamen que hic fiunt, mihi nequaquā pro
bari Vale. —

LEONARDVS Puffo. Salutem. Audiuiti que
Lhic turbationes cohorte sunt. Patres enim/
ut iam pridem suspicabar. Pontificem reliq
runt. magna profecta res. & nunc fallor. initi
um maximarum nouitatum. de quibus refert pli
mum quid sentiat ciuitas uestra. tu si quid
habebis facias me certiore. Ego pontifice
non deferam. non quod mihi hec probetur ca.
Sed quia in familiaritate eius cum fuerim. no
uideor abloq. reprehensione deferere illum pos
se. Ita tamen prestabo. ut mei iuris sim. nec
quemq. offendam. Pontifex post discessum patrum
cardinales assumpsit quatuor. in quos et ioha
nes dominici. quem ragulinum dicunt. uelle
melioribus auspiciis creatus esset. Nam int
ta mi fallor impendent. per que non esse pre
stet quam esse. Vale. -

LEONARDVS P. emiliano Quo in statu res
Lnostre sint. Quancilloq. agitemur uel potis
iactemur fluctibus. te audiuisse & audire
quotidie scio. & nunc plenius de zacharia tuo
clarissimo uiro cognosces. Quamq. difficile
uidetur rem sic referri ad uosq. posse. ut no
multo a ueritate ipsa ac magnitudine tur
bationes superetur. Ego autem mihi in modum
discutior. quod non absim. quod non in aliquo
urbano uel suburbano uel demoz. in aliqua fil
am autem uiu

ua denique inter spileas ferarum abditus hoc tempore iam
libris studiisq; intus. Qui uis enim locus mihi
iocundus esset: modo hanc existimabilem ruinam
& cineres ipsos cremate ecclesie, quas hic degeni
uidere cogor, aspicere cogem non possem. Itaque
& te felicem arbitror, qui uel dei beneficio uel
singulari providentia tua iam pridem ab hui
usmodi incendio ereptus sis & me pax fortu
natum qui nunc in ista uanicula fluctuanti
ac pene submersa, una cum ceteris naufragium
facio. Super qua re te rogo atque obsecro ut si
quid habes quo animum eorum consolari possis,
mihi rescribas, & hunc dolorem uel eruere uel
lenire tua sapientia & facundia conere. Hoc ego
ate expecto. Marinum catauellum & zachariam
nostre uiros prestantissimos mirifice diligo. sed
ut minus frequens quam coniunctio familiarita
tis nostre postulabat, cum illis uersarer, tempo
ris conditio & rerum turbulentia coegerunt. Vale
& me dilige mi iocundissime petre

L EONARDVS Nicolao. s. laurentio quem mi
hi per tuas litteras comendasti / Scribo ut ne
gotia eius processere. Omnino illi cupio satisfac
cere. Sed genus petitionis pauper exorbitat.
De negotio autem fesulano adinaduerti quan
to studio annitaris. Itaque & ego in ea re tibi
morem geram. libros quos mihi misisti accepi
bari Vale.

39
e quibus uolumen illud aristotilis pergratum est.
aliud uolumen nec multū cupiebam priusq̃ ui
derem. & postq̃ uidi confestim faciatul sum.
nec puto mihi agreculo barbato satisfātum dū
illum perdant uale.

L EONARDVS Nicolao .S. d. Plures hūc diebus
late mihi reddeite fuerunt epistole omnes fer
me comendaticie. quibus in respondendo tard
ior fui: ignosce precor non occupationibus rez
agendaz, que nulle in hoc tempore sunt: sed p
turbationi & egritudini / quibus assidue mix
in modum discutior. Eum quippe in locum
res deductas cerno, ut necessariū sit merore
confici, & quasi consternari. amissa iam spe, ac
in peris labentibus in diem rebus. Sed his omissis
que accusari facilius quam emendari possunt,
breuiter respondebo. Quantum ad fesulanum
a negotium actinet / vacabit quidem ecclesia.
Sed tamen illi ipsi qui prius tenebat dabitur
comendam. Sic enim in cunctis quoz memo
riam teneo factitatum recordor. Itaq̃ non ui
detur hanc curam in presentiaz suscipiendam
esse. & qui aliter existimat / consuetudinem mihi
crede ignorat. Ego tamen paratus sum quocū
q̃ in casu huic studium & diligentiam adhibere.
quoniam & iustus uacationis est modus, & non
omnino iniustum desiderium. Nam aliter illū

qui per ruinam alterius ad generalem bestiali
tatem ascendere cupit. utinam mihi adesset
potestas non de monte carmelo sed de canaso
precipitem deiciundi. Neminem cognoui adhuc
uiz bonum qui huiusmodi pompas & insanas p
hanc uiam sibi ultro oblatas non repudiaret ne
dum ambiendo & flagitando perquireret. Aui
dus octobris constitui ad quas petriolanas lauan
di causa proficisci. erooz fortassis ibi octobrem
totum. deinde constituam quid mihi infutura
hieme sit agendum. Si qua ratione me explic
are ex hac procellosa tempestate possem libenter
ad uos tamoz intransquillū aliquem portum me
reciperem. Nam hic manentem multa undioz
conturbant. Primū istis non obsequor ut ipsi ef
flagitant. Sepeoz aduersus eoz uoluntatem
contumaciter repugno. nec quicoz exequi nolo
nisi quod mea equitas paciatur. Alii uero presta
tes uiri qui nuper secesserunt meam hanc morā
grauiter & inioz ferunt. presertim cum colle
ga mea hinc nuper abierint. & quidem in salu
tato hospite. Itaqz utrisoz displiceo. Istis quod
non facio. illis quod non habeo. Istis quod non
obsequor illis quod non sequor. In huiusmodi mo
lestiis constitutus quo me uertam nescio. Omne
huiusmodi deliberationem in reditum meum ab
alnel reseruo. deus bene uertat consilia nostra.

senis xv. kal. octobris

L EONARDVS Nicole. Veni aretium kal. ip[s]is de
rembribus. Sumoq[ue] hic moram factur[us] do
nec aliquid à poggio rescribatur; qui instruct[us]
atq[ue] doct[us] de omni cura & cogitatione mea
ad uos profect[us] est. Circumspicite diligenter
omnia queso: ut maturius quid agendum mi
hi sit statuere possitis. Vale. aretii. n. non decet

L EONARDVS S. d. Nicole. Quod ad me ita scribis:
quasi ad hominē dux ac nimium pertinacē
qui nec ab amicis moneri possit: nec persuaderi
sibi permittat: uehementem mi dulcissime ni
cola admirationem suscipio. Nam quis me facilior
& ab omni abstinatione duritieq[ue] remotior? O
uis amicos sententiis morigeratior & obsequē
tior umor[um] fuit? Atq[ue] ego nuper senis poggio no
stro commisi, ut consilio tuo & ceteror[um] amicor[um]
quid in illo negotio per me agendū foret sta
tueretur. A quo tamen nec areti per multos
dies expectans; nec postea arimini tam diu iā
cōmoratus; ullam neq[ue] hēteram neq[ue] nuntiū
cum quotidie anxius expectarem & ex illo to
tus penderem accepi. Non poteram in hanc sus
pitionē adduci, ut poggius in re mea presertim
tam seria ac tanti ponderis torperet. ac per
negligentiam labi tempora sic periculosa pa
teretur. Vos potius arbitrabar deliberabūdos

& ambiguos propter difficultatem consilii & incertitudinem rerum futurarum expectare ut aliqua inde firma spes nobis ostenderetur. Tu ergo inde ac mature cum ceteris amicis nostris delibera. kl. feb. arimini.

LÉONARDVS Riccio. S. Vocauit me hodie c. senensis ac uehementem querimoniam mihi aduersus germanum tuum exposuit. Quod burdegalensi londonis obuiam exisset. quod ipse postea omni reuerentia & obsequio honorasset. quod in presentia regis & alibi cum multa contra pontificem dicerentur ipse presens & audiens numquam restiterit. quod litteras que per pontificem eidem transmissae fuerant. numquam ostenderit. sed tacendo illius calumniis quasi consentientem se presterit. Addit etiam per eum esse factum ut iohanni cincio equiti britanno & metensi episcopo. Qui pontificis fauebant partibus fides derogaretur. ^{de} rectis eorum consiliis apud regem. Hec etiam se accepisse ex litteris ueneri cuiusdam qui londonis negotiatur affirmat. a quo comendatione germani tui sepius iam suscepit. Itaque non dubitare se quin & hec que superius dicta sunt & alia insuper multa de quibus ille non scribat. contra honorem pontificis fuerint ab eo peracta. Hec senensis ad me tanquam ad hoc aineis reseruo. deus bene.

minem tibi arctiori umculo coniunctum cū
indignatione quadam exprobauit. egoq; dīcē
da pro tempore uidebantur respondi. feci q;
meo solito more / ut ad mitigationem iray co
natus omnis adhiberem. Sed tu uide quid
agendum putes. Mihi quidē ad mores istoy
& conductionem locoy in quibus anconitana e
clesia est / mentem uertenti / maior formido
incumbit. Intelligis quid dicam. Quare pru
denter & mature consilium sūme. Arimini
kt feb

Leonardus Nicolao. binas proximis diebus
abste literas accepi. Sic tamen ut quas tu
prius dederas / mihi posterius redderentur.
In primis que hodie mihi reddite sunt / intel
lexi amici tui qui ut deo seruire sine inopia
possit / episcopatum desiderat oppulencum / ex
imiam cupiditatem & immaturam procul du
bio festinationem. Atq; ut huic parti ante oīa
responderam / nec amicum tuum uiz utiq;
bonum / sed minime ut mihi quidem uidetur
astutum / spe uana deludi permittam. primo
scias de priuatione illius quo describis. nulla
omnino in hac nostra curia fuisse aut esse
mentionem. falsumq; rumorem ea de re uest
ras ad aures peruanasse. Illud preterea haud
quamoq; tacuerim. quod tuam & suam prude

tiam fugere non debet. in huiusmodi promo-
tionibus episcoporum necessarium esse, ut ali-
qua diligens & operosa preparatio antecesserit,
per quam animi eorum qui dare possint, ita
dispositi sint, ut dare uelint. Huius ergo
preparationis & oportune & necessarie &
sine qua qui sperat, solide ac uane sperat.
in hoc amico tuo ego nihil uideo, & si per
me uerbis dum taxat fieri posse credatis
in hoc tempore, & in hac tanta florentino-
rum ciuium multitudine, quibus aut pro ad-
uersa inclamatione medicata ut ita dixerim
ossa precludende sunt fauces, aut pro fau-
ore ac nauata opera gratie referende, ue-
hementer erratis. Aude aliquid breuibus
gravis & carcere dignum, Si uis esse ali-
quid probitas laudatur & alget. Hec ego
scripsi liberior, ut intelligere possitis, aliter
per uos super hac re istuc uigilandum & pro-
uidendum esse. Nam quantum ad me acti-
net, paratissimus sum. Sed hoc non satis
habet uirium in hoc tempore, tantaque am-
bitiosorum hominum cupiditate, quare faciat
ipse qui petit, ut aliquo memorabili obsequio,
aliqua uel insigni re gesta, nomen eius apud
pontificem commendetur. Medio posuit de-
omnia campo, nec sedentibus corone sed
alineis reseruo, deus bene uideat.

pugnantibus traduntur. Quod autem in eadē
epistola scribis / tibi ^{meū} adhuc consiliū
uehementer placere / est id mihi quidē ut
ita existimes pergratum. Sed nicola noster
contra sentit. Poggius uero ad utroq; musat.
Itaq; illud orari dicere non in merito possū.
Tres mihi conuiue prope discordare uiden-
tur. Poscentes uario multum diuersa pala-
to. Nunc uenio ad alias literas tuas. Ex-
pecto epistolas quas mihi uberioris proli-
xiorisq; polliceris. quibus uellem ut de sa-
lutato mihi responderes. quando poggius
noster ut dudum apollinis delphici oracu-
lum obmutuit. Vale arimini idibus feb.

LIONARDVS Zuccaro. S. P. d. Vellem in-
terdum mihi scribere / & que istic agant.
Que ue sperentur notum facere / tua sollicita
diligentia curares. Ego arimini sum. uex-
tamen ita sum / ut meus sim / & meo arbitri-
o non ahenō uiuam. Nihil enim facio / ni-
hil scribo / nisi quantum mihi placet. Pla-
cet autem tantum / quantum tu nosti. N-
ulla adhuc litera mea / ne unus quidem a-
pex conspici potest / de quo quisq; in hac
miserabili diuisione possit querimoniam ad-
uersus me iustam habere. Adeoq; nota est
omnibus hec integritas mea. nihil ut omīno

mibi quod ad hanc diuisionem spectet deman-
detur. Processus & huiusmodi pestilentias. nec
legere. nec scribere. nec ubi legerentur. scribe-
rentur ut adēe umq̃ uolui. que res multū
ad utilitatem & gratiam mibi obest. Sed ob-
sit quantum uult. semel decreui ita fore in
curia. ut neminem ledam. si hanc integra-
tem seruare mibi liceat. morabor. si non licu-
erit. confestim abibo. Vale.

L EONARDVS Nicolao. Salutem. Egisti mecū
pro cetera tua diligentia. & uetustarū rex
eximia cura. ut si quid antiquitatis arimini
re perire tibi notum facere per meas lichte-
ras meas curarem. Quod postorū intellexi. tā
& si antea sponte mea satis accurate uisendi
studio cuncta lustraueram. tamen cognito
desiderio tuo arimini rursus urbem. omniāq̃
perscrutatus sum. & quam diligentissime po-
tui singula prospexi. ut tue quam accuratis-
sime satisfacerem uoluntati. Est autē ariminū
ut te ignorare minime arbitror populi roma-
ni colonia. antiquissima quidē. ac celeberrima.
Sed euenit in hac. quod in ceteris antiquis ur-
bibus euenire solet. ut reliquie ac monumē-
ta quedam uetustissimorū opoz conspiciantur.
uez ita ruinis quassa. ac uetustate ipsa con-
sumpta. ut nec cuius figure nec ad quem usū

Arimini.

fabricata fuerint, quamuis diligentissimus
 prospector queat agnoscere. Duo tamen nota-
 bilia & prestantia antiquorum operum monumē-
 ta: que pene adhuc integra supersunt, dig-
 na annotatione & visu spectiosa, tibi quam mi-
 nus inepte potero describere conabor. Porta est
 sublimis ac magnifica, lapide quadrato, & di-
 ligenti artificio perpolita, cuius antiquitate
 ex heteris superne incilis coniectare licet. Quā-
 quam enim ex parte quadam disiecte: tamen
 & consulis mentionem habent: & diptongi
 quedam secundum antiquam scribendi nor-
 mam: ut pro uis meis, & pro celeberrimis
 celeberrimis / more grecorum, qui non numquam
 huiusmodi diptongo utuntur: scripte legantur.
 Eius uero porte turres latera: turres due utri-
 usque munebant, quas tamen quia non item ex
 lapide, sed ex lateritio fuerunt: iam antiqui-
 tas pene tota assumpsit. habes unum monumē-
 tum. nunc aliud accipe, non minus insigne.
 Pons est ex marmore ornatissimus ac pulcerri-
 mus: quem ut hētere ab utraque sponda docet
 incise: diui augustus & tiberius dedere. fieri
 potest: ut alter inceperit, alter absoluerit. uel
 ut ab altero destinatus: ab altero sit perfectus.
 Quomodocunque sit, pontis structura est per ma-
 gnifica. marmora undique decorant, quatuor

no. duo monumēta
 Ariminensium.

De porta Ariminensi
 p. 17. c.

Celeberrimis /
 celeberrimis.

De Ponte Ariminensi
 p. 17. c.

in alueo pedes habet. arcubus quinq; ripas cō
iungit. latitudo est satis ampla. ut bine quadri
ge aduersū citate / se inuicem non impedian.
& uia insuper ab utraq; parte: per gradus
paulo altiores secundum parietes / qua pedibus
iri possit reliquatur. Parietes uero ipsi ex mar
more sunt. per hunc modum facti. Singuli
lapides deinceps positi: per latitudinē recti.
& a summo teretes: suo tantum pondere mo
leq; subnixi / uiam utrinq; muniunt / & pō
tius oras claudunt extremas. Quod autem
pro magnificentia eius operis maxime noto:
longius transripam ab utraq; parte struc
tura pontis eodem ornata facieq; proten
ditur. ne mutacione aluei fallere / aut cir
cūuenire annis possit. Via autem a ponte
strata fuit lapidibus illis quibus circa urbē
romā multa itinera strata fuisse cernuntur.
extantq; adhuc reliquie quedam. lapides q;
ex eo genere passim iacentes pluribus in locis
conspiciuntur euulsi. Ex hīs uero duobus
monumentis satis aperte iudicari potest: hāc
urbem priscis illis temporibus maioris ambi
tus quam hodie sit / non fuisse: sed aliquanto
etiam minoris. Nam ea ex parteq; pisaury
ac fanū fortune spectat: antiqua est porta
de qua supradixi: & ex opposita regione oppi

di: qua rauennā uersus itur / Pons est augusti
& tiberi super flumē quod urbē abluit. Alii
rursus ex ptibus tam uersus mare quam uer-
sus continentem menia cernuntur uetusta,
a quibus productum esse pomerium constat:
& spatium antiquae urbis additamento non
paruo amplificatum. Quod si quis forte nō
putat hanc quam dico puntatem: illi tam cre-
bre apud istoricos mentioni ac celebritati hu-
ius loci conuenire: maioremq; & ampliore
fuisse contendat: ille cogitare debet ob oportu-
nitatem huius potius urbis, que extremis ita-
lie horis sita gallosq; finitima accomoda erat,
quam ob magnitudinem eius tam frequen-
tem mentionem haberi. Illud insuper consi-
derandum est, quod plerosq; non satis erudi-
tos interdum fallit: aliud urbem significare,
aliud ciuitatem. Urbis enim est solum edifi-
cia & menia: ab orbe quod locus cingitur ap-
pellata: ciuitas autem est congregatio homi-
num iure sociatorum, et eisdem legibus uiue-
tium. Vnde bonus uir ut aiunt stoici: ex ur-
be quidem pelli potest, ex ciuitate uero non
potest. Vt licet urbs ipsa pua fuerit: ciuitas
nihilominus maxima & amplissima fuisse
poterit. Neq; enim multum refert ut op-
pinor: intra urbem ciues habitent uel extra.

Urbis & ciuitas
diff. erant.

Perusia.
Aretum.

De hoc nōne ciuitatis
q̄ intra urbē & extra
autē ciuitas erat.

De Ciuitate nōne. Autē
q̄ intra urbē & extra
autē ciuitas erat.

modo eisdem legibus unorum statutarum consilio uiuant. eisdemque magistratus uereantur. muneraque & honores simul capiant. Perusia & aretium paruas fuisse urbes. ex utriusque antiquis menibus aperte discernitur. eodem tamen ciuitates magne & etruvie capita fuere. An credis multitudinem ciuium. que nunc est. cum illa que tunc erat aliquo modo comparanda. dici procul dubio non potest. Quid ergo erat. & intra & extra urbem ciuitas uocabatur. in ipsa uero urbe. quod erat precipuum ciuitatis oppidum. fora erant & iudicia. magistratus. qui cum res postulabat. in conciliū ciues uocabat. Hoc etiam nomen ipsum ciuitatis attestari uidetur. Ciere namque uocare est. Inde cetus. inde ciues. inde ciuitas. inde etiam illa composita contio. concilium. conciliabulum. & alia huiusmodi congregationis uocabula. ex eo dicta quod multitudo uarie dispersa in unum conuocabatur. Qui uero aiunt ciuitatem dici quasi ciuium unitatem. Hi cum pace eorum dictum sit. omnino delirant. in scitia litterarum. Veli namque ab ipsis audire. num & paruitas dicatur. quasi puorum dicatur unitas. & similiter diuersitas & uarietas. diuersorum & uariorum unitas. Probat insuper illa ratio. quod apud ueteres distinctio fit. inter ciues & peregrinos. non ut ho

die facimus, ineptissime quidem sed tamen faci-
 mus: imperitia enim non solum rex sed etiam
 uerboꝝ omnia in hac tempoꝝ nostꝝ fece con-
 fudit: inter ciues & comitatinos. Peregrinus
 rex nimma pompilius rome fuisse dicitur: quod
 erat ex sabinis. licet finitima ciuitate: tamen a
 liena. & ciceronem non numoꝝ maliuoli. propter
 in modicam iudicioꝝ potentiam. peregrinum rege
 uocitabant. quod erat arpinaꝝ origine. Hec dixi
 sse uelim: ut quam diuersa sit urbis ac ciuitatis
 significatio: non ignoremus. nec admirationi sit
 nobis / si celeberrimaz ac potentissimaz olim ci-
 uitatum / paruas interdum urbes: & que tante ce-
 lebritati fame non uideantur respondere. conspi-
 cimus. Possem adhuc multa ex antioꝝis addu-
 cere quibus ea que supra dixi de ciuitate & ur-
 be magnifestissime comprobantur. nisi uererer
 ne in re manifesta tedium ac fastidium pro-
 lixitas pareret. Sed regrediendū est unde dis-
 gressus ^{fu}. tamqꝫ enim si presens tecum loquerer
 facultatem quamdam euagandi licentiaꝝ & de to-
 ta antiquitate loquendi mihi absumpsi. putans
 id tibi plus uoluptatis quam molestie alaturꝫ.
 Urbem igitur ariminū uetustis illis temporibus
 minorem aliquanto quam nunc sit fuisse ciui-
 tatem ^{ciuitate} apparet. nihilominus longe maiorem ut
 supradixi arbitror fuisse. Ex monumentis autē uetu-

De urbe Ariminensi.

*Annotat. p. 100. f. 100.
apud Ariminum est.
L. 100. v. 100.*

Urban. humanitas

*Caroli malatestae
L. 100. v. 100.*

his, duo tibi descripti, que mihi relatu digna ui-
debantur. Sed postea antiquorum huius loci mo-
nimentorum facere mentionem institui: & liberis
euagari epistola cepit: non preteribam unum
huiusce loci ac pulcherrimum prisce antiqui-
tatis specimen. cui nec ^{ulla} molita roma, que im-
perium terris, animos equavit olimpo: neque
athene, aut siracule, magnificorum quondam
urbium ingentes ruine: quicorum par aut simi-
le in suis hodie reliquis habet. Est autem hoc
non marmor parium: non lapis mumidicus.
non phidiacum ebur: non corinthicum uas.
non statua ex ere aut marmore fabricata.
non edificium: non pensiles orti: non coclea
columna: non theatrum: non obeliscus: non signum.
non tabula: non toreuma: res mute quidem
& puerorum oblectamenta: Sed prestantissimorum
uiorum, eorum dico quos stupidi legentes admi-
rari & quorum memoriam uenerari solemus.
uiuam & animatam effigiem. Vix enim p-
restantissimum & mihi crede qui quam
lentus ac diffidens laudator esse consueverim
non ignoras: Vix magis prestantissimum ex
illo prisco genere hominum in hac urbe inue-
ni. Carolum malatestam principem huius
ciuitatis. Quem ego quotiens intueor, toti-
ens mihi aliquem M. marcellum aut furiū

camillū inuictissimos bello duces & eosdem in pa
ce mitissimos atq; optimos uiros legibulos obte
peratissimos intueri. Crede mihi nicolae non
te fallo / nec ipse fallor. Numq; uidi hominē
qui magnitudine animi & ingenii precel
lentia / aliisq; summo duce dignis uirtutib;
ad antiquos illos illustres uiros proprius mihi
uideretur accedere. Nec tamen nunc ame
in hoc uiro tibi recensendo / laudationem ora
toriam & dicendi artificium expectes. Illis
enim huiusmodi ornatu opus est / quorū uir
tutes ac res geste satis per se ipsos formose
non sunt. ut mulieres uidemus illas in maxime
foco / ornatoq; multi. Que sua ac uera pul
critudine carent. Preterea nec tempus / nec pro
positum meum / nec epistolaris ^{buntat} patitur / breui
tas me nunc per rethorū precepta discurrere.
& panagerical comedationes excipere. Itaq;
illa pretereo que de generis claritate / que de
genere amplitudine ac gloria maiorū / que
de fortunis ac facultatibus / ceterisq; huius
generis uerissime & accumulatissime possem
si in his demonstrandis occupatus esse uellē
referre. Quid enim adtineret splendorem
familie ceteraq; eiusmodi in huius laudem
abducere / cum ipse quocunq; in loco natus fui
sset / propter egregias uirtutes sibi ipsi fuerit no

bilitatem gloriam, & amplitudinem pariturus. h
 lud tantum breuiter & summatim dicam. ex
 clarissima huius familia prestantissimis ac su
 mis uiris continua successione referta. Sic om
 nium superiorum uirtutes. dei munificentia in
 istum collatas. ut quicumque in ea familia aut
 consilio. aut magnitudine animi. aut strenui
 tate. aut iusticia. aut liberalitate. conspicuus
 fuerit. in hoc uno tamquam legitimo omnium suc
 cessore cuncte huiusmodi superiorum suorum pre
 stantissime dotef appareant. Est enim ut mi
 hi quidem uidetur. prorsus mirabile. quam mul
 tis ac uariis rebus hic princeps excellat. Et pri
 mus in rebus bellicis. quanta hic uir gloria sit.
 quantumque iudicio omnium qui rei militaris
 periciam habent. excellere putetur. consensu
 omnium fama. testatur. Extantque res ab eo
 geste. magne quidem ac memorabiles. & ab ipsa
 adolescentia continuatis uictoriis feliciter co
 fecte. in quibus & generosa celsitudo cordis
 ad pericula capescenda. & inter ipsa pericula
 inuictum corporis atque animi robur apparu
 it. Rursus ad pacem atque ad eas res que sine
 armis gerantur. si te uertas inuenies consilii
 maturitate & prudentiam singularem. Quem
 hoc uno tanta est. quantam & acumem ex
 cellentis ingenii & multarum ac maximarum rerum

Laus a gloria bellic.

*Laus a rebus
 domesticis.
 & ciuilibus.*

erit & diuturnus usus maximam in homine
efficere potest. Accedit ad hec: illud meo iudi-
cio mirabile: ac nescio si recte dixerim stu-
pendum. quod uir in his rebus que a studiis
aborrere uidentur occupatissimus: tantum li-
teratura tua & doctrina pollet: Quantum
perari asscuntur ex illis qui uniuersam etate
in huiusmodi studiis posuerunt. his aditias
illa preclara sine quibus omnis prestantia
in principe deformatur: modestiam, honest-
atem, mansuetudinem, transuilitatem, regionem
sanctimoniam, integritatem. & hec omnia eg-
regia. Est preterea tanto nature munere ut
ad singula precipue natus uideatur: celerime
legere: uersus facere, soluta oratione elegan-
ter dictare: & quod in robustissimo corpore
mirandum est, nec ipse de eo scriberem nisi
de diuo augusto ac de diuo tito uespasianum fi-
lio: idem legissem: tu uenuste propria manu
scribere: ut omnes librarios uel adequare faci-
liter uel superare possit. Itaque haud facile di-
xerim: robustior an doctior: corpore an men-
te ualidior atque aptior: iustior an ingemiosior:
sit existimandus. Sunt insuper qui felicitatem
eius ex successibus rebus bene gestis magnifice
extollant. quod equidem tribuendum puto: cum
industrie summi uiri tum eiusdem iusticie ac pie-

*Laus a multis
tribus*

tati. Verbum est enim furii camilli. omnia prof-
pera euenire sequentibus deos. aduersa sper-
nentibus. Nolo quemoꝝ ex antiquis prestan-
tibus uiris in contentionem adducere. sed
certissime confido / cum de uetustis rebus ame-
quesieris, hoc specumen antiquitatis. nec quē-
quam fuisse pretereundum. Vale arimini x.
kal. martias

L EONARDVS. Petro emiliano. S. P. D. Opinor
tibi non satis manifestam solu / ueꝝ etiā
satis probatam esse causam / cur per hosce me-
ses ad te scribere haud multo properarim.
Cum enim epistolaz officium sit / ut absentis
de iis rebus que apud nos geruntur certio-
res faciamus / atqꝫ ego apud eos degerem
quoz opera ac uoluntates a te minime pro-
bari sentiebam. comitendum non censui / mee
ut licere in quibus presertim nihil utilita-
tis ad corrigendā emendendam qꝫ prolap-
sam ^{re p.} melle poterat. aliquid ut suspicionis aut
offensionis contraherent. Scis enim quia ubi
aduersus quempiam infensi sunt aī / oīs oī
no comunicatio / etiam si nihil habeat nocu-
menti / molestissima est. Quam obrem inter-
missi equidē ad te scribere. cum tamen amor
erga te meus nullam intermissione carita-
tis aut beniuolentie pateretur. Nunc autē

47
quoniam ex eo loco in quo nihil aliud quā
uis quodam familiaritatis me detinebat. de
creto florentine ciuitatis reuocatus sum. &
iam sine cuiquam offensa scribere posse ui
deor. dabo operam / ut quam inter capedine
abstulit condictio temporis / hanc iam liber &
omni solutus cura animus exsuplet². Hoc ite
ate qui nſdem ut oppinor rationibus addu
ctus / longū mihi literarū tuarū silentium as
pexisti prestitisti / nunc submota causa censeo
faciendum. Sic & quod intermissum est. assi
duitate crebritate ^{facilitate} ~~q~~ restaurabimus. & non lo
gi temporis incomodum longa atq; continua
comoditas liniet uale.

LONARDVS S. d. antonio. Ingentē uolup
tatis partem peregrinatiūculis meis defui
ſſe exiſtimo. quod nec florentie / nec aretū
tecum eſſe potuerim / Sed alternatiſ tempo
ribus dum ego florentiam remigrare. ſup
qua re uix eſt ut non putem mihi fortunā
inuidiſſe. & cum cetera ut optabam preſtaret.
hoc unum denegalle. ne cupiditas mea pe
nitus impleretur. Valde tamen moleſtius mi
hi fuit te aretū non inueniſſe quam flore
tie. Primo quod non quemadmodum flore
tia aretium / ſic aretio florentiam petiturus
eram. Deinde quod licet prius eſſe apud

ueniſſe. tu areti fueris.
dū rurius aretū peto.
tu florentiam

me firmissima de tua probitate constituta opi
nio / tamen ita magnas & egregias laudes ad
mirabiliū uirtutum tuarū in ea ciuitate que
te proximo semestri cum imperio presidentē
experta erat audiui: ut longe magis infla
matus sim ad beniuolentiā & caritatem tu.
Itaq; ualde angebar animi / facultatem mihi
ademptam tibi ^{presenti} uestigio gratulandi. fuit enī
profecto uirtus omni tempore admiranda.
Sed etate nostra tanto magis quanto bonorū
uiroz penuria est maior. presertim in mag
istratibus / ubi propter licentiam peccandi abste
nere se difficilius est. Plurimos enim non tam
uoluntas malignandi de est / quam facultas.
tui uero cum licuerit / non libuit: in eo cognita
& spectata est bonitas. Enarrare quidem nō
possem / quantopere uniuersam ciuitatem in te
conuersam repererim. quam amplissimis co
mendationibus te ac nomen tuū ubicunq;
sermo incidit prosequantur. quam satari
nequeant / tam iusticiam / integritatem / absti
nentiā / moderationem / humanitatem me
morianter. Pretereo illa que tibi comunia sūt
cum multis. hoc uero egregiū & ut nunc sūt
mores maxime luculentum: quod te unum
fuisse aiunt ex illo sanctissimo genere homi
num / qui non putares predam tibi concessā.

cum gubernatio subiectoꝝ demandaretur. Qui
non uexationem & spoliationē hominū tue dic
tioni potestatis mandatoꝝ sed tutelam & suble
uationem tibi cōmissam arbitrauere. Nolo quē
quam meis lieteris adtingere. nec ex alioꝝ ma
lefactis uirtutem tuam extollere. sed tamen
ueretur ne ea de causa hec a te obfuata homi
nes in admirationē conuerterint. quod raris
sima sint huius probitatis integritatisqꝫ exē
pla. Nam usqꝫ adeo conuersa est res. tantum
qꝫ potuit cupiditatum uesania. ut impunita
tem & predam se natos extiment. quibus ma
gistratus & imperia cōmidentur. Ac si uera
fateri uolumus. falces & secures nostri tem
poris. nih aliud sunt quam mercedmonia uel po
tius latrocinia. questus & rapinaꝝ causa scele
ratissime comparata. Itaqꝫ illi maxime iusti
ciam uiolare didicerunt. quibus ad iusticie
tutelam publice arma gladiūqꝫ traduntur.
Quo quid peruerius esse possit non equidē in
telligo. Natura enim ita comparatum est.
ut in rectoribus preponendis. populoz tantū
queratur utilitas. utilitas punire maleficia. fa
cinosos absterere. discordias tollere. de como
do eoꝝ qui reguntur cogitare. rapinas. dampna.
inurias. contumelias non solum non inferre. sed
etiam ne alter quisqꝫ inferat prohibere. Absti

*no. de magistrat
tibus huius m.*

*no. de magistrat
tibus huius m.*

Ex bona administra
tione consequitur

nentia & integritate in omnibus uti. Quid
ergo scelestius quid proditori similius quam
ut ea facias ad que prohibenda custos pre
fectus sis. At enim quid sibi habebit is qui
magistratum gerit ^{non} aliud quicquam nisi labo
rem regēdiq; molestias habebit profecto &
quidem rem maximam omnino pecunia
lucroq; potiore. Id autem erit honor &
gloria ad quem omnis pecunia comparata
uilescit. Cui autem hoc non satis est is nu
quam bonus erit gubernator. Recta igit
pricio fuerit ut qui reguntur utilitates rec
tores autem honorem percipiant. quod & ipsa
que fuerunt instrumenta declarant. Quid
enim queso parant homines magistratum
imituri. Vexilla credo & equos & stragulam
uestem. sagulas & parmas & loros. ac ce
tera eiusmodi. que quidem omnia non
pecunie captande. Sed splendoris ac ma
gnificentie sunt instrumenta. At enim mer
cator questus gracia proficiscens nil secum
tale defert. Sed libros & calculos. lucri igit
& honoris querendi diuersa admodum ratio
est. diuersiq; apparatus. que duo nunc pluri
us confundunt. Ad lucum & pecuniam cun
cta referentes. perinde in magistratibus ut
in mercimoniis questuosis. Tibi igitur gratulor

qui uerz iter ingressus . non quantum pecc
unie sed quantum laudis ex magistratus re
feres cogitasti . Quem neqz cupiditas animi
abratione distraxerit neqz superbia ab eq
uabilitate . Itaqz non iam alium tibi imita
dum proponam . Sed ut te ipsum imiteris
exortor . Nihil enim tibi deerit ad laudem .
si te post hac prestiteris quam similitum tui .
vale

LCONARDVS Ruffo Salutem . Ad iii . nonas ap
rilel cum pisas uenissem / obediens patri
bus qui per crebras me licteras euocarant :
offendi rem concilii opinione meliorem . Ita
frequens iam multitudo coniuit . & quidem
excellentissimoz hominum . tanquam in dies
singulos cumulat . omnibus undiqz conflu
entibus / ut uix suffectura hec urbs magni
tudini conuentus uideatur . Collegio aute
patz nihil humanius / nihilqz uigilantius .
Exspectantur britanie episcopi . qui cum bur
degalen prope diem affuturi dicuntur . Proces
sus interea legitimi sunt / aduersus pontifi
cem nostz . Orem duram . sed tamen necesse
ssariam . quando ille post malos suassores a
biens . promissa iurataqz contempnit . Alama
num archiepiscopum pisanum propinqua
tum hominem omni laude dignissimu / co

uenio frequenter ac de te sermo nobis creber est.
Hec tibi scripsi potius ut litteras tuas elicerem,
quam ut quicquam haberem: quod magnopere no-
sce te uellem. Tu mihi aliquid prolixius rescri-
bas rogo, presertim de studiis tuis, que multo
malim quam acta concilii perdiscere. Vale.

L EONARDVS. Nicolao. In hac ipsa hora cum tibi
scribere pararem: littere tue mihi redde-
fuerunt. Primo igitur dicam quod dicturus
eram: deinde tuis respondebo. Bar. cremonensis
mihi hodie adfirmavit, ^{se}ciceronis epistolas ex
uetustissima littera repperisse. Contempsi pri-
mo, mox cum magis magisque asseueraret, com-
festim domum eius uisendi studio me corri-
pui, quo in loco mihi ostenditur uolumen an-
tiquissimum sane, ac uenerandum. Sed dum an-
de euolo, ac singula scrutor, inuenio epistolas
ad brutum & ad ~~q~~ fratrem, eas uidelicet ipsas,
quas habemus, & septem dum taxat ad atticum
libros, fuit id minus quam optarem. Sed tamen
oppinor aliquantulum meriti lucri ad nostras e-
mendandas. Illud satis constat, quas antea ha-
buimus ex eo uolumine non fuisse transcrip-
tas, cum ibi non plures quam septem ad adriani
libri, nos ut oppinor xiiii habeamus. Nonium
marcellum dicit se in dies expectare. Hec ti-
bi nota constitueram facere prius. Nunc ad

litteras tuas. De libro eligendo: utz uis eliges
bene erit. & quos meo nomine habes habebis
ue / queso diligenter conserua. De augustinia
no autem negotio litteras uberiores expecto.
Et iorgiam per hunc ricii puez tibi mieto. Tu si
comode fieri poterit / dabis operam ut quam ce
lebriter transcribatur. Vale pistoz. kl nouemb

L EONARDVS. Nicolao. quod de agathocirio
scribis: me quide in ea ^{re} ining respondere tibi
aperte queam proibet consideratio antiqui li
brarii: quem nec eicere honeste / nec una retine
comode possum. Suspicio tamen hunc per se e
migrandi consilium sumptuz. Quod si faciet:
continuo agathocirium uocabo. Gracoz uitam
legit nunc antonius iuloul. cum eam perlege
rit ad te deferetur. Cum hec superiora iam
exarrassem: alie mihi hedere tue delate fuerunt.
Quas xiii kl martias ad me dederal. De agatho
cirio satis supra expressi. De gracoo quid ci
cero scripserit / non ignorabam. & est uaria
apud illum relatio: ut alibi deprimat illos
alibi tollat. Nec id mirum cum & illoz acta fue
rint uaria. Ab optimis enim initis profectos / co
tenciones ciuiles longius euehere. ut sint que lau
dan & que dampnari possint. Ego tamen de
his alias ad te rescribam plenius. hec satis ad li
teras tuas. Sed tu accipe que apud nos nouio

ra. Iohannes, grecus miles bononiam uenit / ad
xi. kl. martias. Secum habet demetrium, non
poliorchitam. Sed poliorcomenon. & gnan
num ueronensem. Hic ut gustare primo
aduentu potui, iuuenis est ad prime erudi
tus: & qui tibi placere non inmerito possit.
Miles satis habuit uestes portare, que apud
eum leuissime sunt. Nam libros quoniam
grauiores esse uidebantur, animo reliquit.
Manuel uero crisoloras nescire se aiunt ubi
terraz fiet. Coniectari tamen illum in is
pania esse. Vale

L EONARDVS Nicolao. Valde cupio mee ut
aliquando licere tibi fastidio sint, non ob
conciuitate: nam id aduertat iupiter. Sed
ob nimiam crebritatem: quod tamen nescio
an umoz continget. Enarinius tibi presto
aderet quam presentem intueri ac perspi
cere licebit. Expectas iudicium meum: ego
& alias scripsi ad te, & nunc etiam magis
confirmo: eruditissimu mihi uideri, & que
tu probare non inmerito possis. Illud per
molestum est: quod miles ^{libros} multos secum adtu
lit ^{multos} libros. Graues esse putauit. Ipse uero
decreuerat nihil propter leuitates secum ^{ad}ferre
itaque illos omisit. Vestes uero ^{aut} nequaquam graui
homines dignos adtulit. concursat curia ridet.

Quare populus

Quare populus concursat. curia ridet. ego di-
gitis compesco labellum. & quo me uertam nescio.
Vereor enim ut nunc mores sunt. ne ut olim
caldei ex orbe roma. ita nunc greci ob has in-
eptias e curia pellantur. Mitte queso eos. quos
iam pridem flagitto codicillos. pro religioso aut
illo qui codicillos religionis p^{re}textus exire cupit.
miror te uis^{us} adeo uehementer anniti. Quasi
uero eius desiderium aut honestum aut tolle-
rabile uideri possit. Nam quod causas allegat.
uelamenta quidem sunt inconstantie & ua-
cillationis. que quem tu hec eadem allegare no-
putas. itaq; ne me roga queso. Sed siue rog-
abilis siue non. ego tamen nihil agam. vale.

LEONARDVS. Nihil mihi longis uisum est qua-
ut litteras tuas ^{diu} quidem intermissas recipe-
rem. Quamq; leniebatur desiderium me-
um spe propinqui redditus. quem in dies si-
gulos distuli & adhuc differre non desino.
Nunc ad rem pro qua pontifici maximo sup-
plicari uoluisti breuiter & pauca respondeo.
Omnia ut spero consequemur secundum sen-
tenciam. & quidem intra paucissimos dies
Data est enim forma ut ego cuncta in libe-
lum redigam. atq; una cum florentino car-
dinali is est zabarellus noster. discutiam. &
cenleam quid agendum sit. Non ego dubito

inchoao

quin ita arbitremur ut uos ipsi optatis. Vna dū
taxat & res admirationē pontifici dedit. quod
religiosos ex obseruantia beati augustini dicit
sibi antea inauditos. Sed nisi fallor id non ob
erit. uel quia reperiemus exempla uel quia
etiam si opus sit bonis in rebus nouum exem
plum laudabiliter institui posse faciliter persua
debimus. uale.

L EONARDVS Poggio S. Ad xv. kl. april. aretio
rediens deflexi iter in patriam tuam. ibiqz
parentes tuos uidi. utrosqz sane incolumes. De
sorore autē nuper nupta. itemqz de ceteris
tuis prospera mihi retulerunt. Itaqz summa
tim scribere tibi possum more maiorz: recte
sunt apud te omnia. Inde florentiam reuer
sus suscepi abste litteras, quibus & si longiori
bus uigiliis ita confectus ut dormire quam
scribere prestet: tamen ut potero respondebo.
Primum igitur quod zucay nostz uix omniū
suauissimum, facite ut solet dictitare scribis. me
quidem ut patrimum consumarem abuisse:
se uero remansisse ad patrimonium consu
mendum. id aperte scias uerz non esse. Ego
enim non matrimonium dum taxat, sed pa
trimonium insuper uis nuptiis consumpsi.
Incredibile est quā multa impendantur his no
uis & iam ad fastidium usqz deductis moribz.

Nec ego nunc sane de conuiuio loquor. Quamq̃
 acta est illa res áme non tibiis disparibus, nec
 unis sed pluribus. & aderat insuper píncius cy
 tharedo nobilis, meministi opinor eius, qui apd
 mulieres qñdoq̃ in conuiuio querebatur qd
 ille sederet, cum píncius rectus staret. Hinc
 tu frequentiam existimare potes. Vacue feci forz
 & aromataria, tabernas, cocos, fartores, aucu
 pes, notos & ignotos pariter fatigavi. Vex hec
 licet sint magna, tamen non sunt magna pro
 pterea quod rumoris plus habent quam impē
 se, & plus strepitus inferunt quam damni. Sed
 illa intollerabilia, quod uestitu mundooz muli
 ebri, nullus est similis. Vellem ut romani tui isti
 quibus ex uetere gloria nihil preter inanē
 iactantiam remansit, aux, argentū, purpurā,
 margaritas, & ceteroz ornatum florentinaz
 muliez conspicerent: ut desinerent ^{aliquādo} tam ab
 surde de se ipsis opinari. Sed hec zucarus
 noster efficacius redarguet. nos ad reliquam
 partem literaz tuaz accedamus. Quod e
 nim queris quem admodum appellare me in
 hac noua mitia debēs: res gestas ^{meas} tibi breuiter
 exponam. tu postea ut dignum putaueris uo
 citato. Similiter loqui oportet, quoniā
 & tu hanc nouam militiam dixisti sic acci
 pe. Castra ad que capienda ueneram: prima
~~per te in hanc ueneram~~

.iij. fureti rōponē

uigilia adortus. expugnau. victoria fuit no
incruenta. in illis ergo castris nunc insideo
Quamoz die quide uagor latissime. nocte
tamen in illa ipsa castra reuersus. per uigil
ea custodio. itaqz tu siue ducem / siue tri
bunum / siue centurionem / uti libet apella.
Et tamen audies me / caligatum militem uo
citabis. non a calligis. nam illas lectum in
gressurus statim depono. Sed a calligine
oculoz. Sic enim iam uigilaui. ut singula
mihi prospecta bina uideantur. Vale & zu
cay nostz meo nomine saluere iubeto itez
uale florentie xv kl' april

L EONARDVS Nicolao. Scripsi nuper quid
actum esset quid ue sperarem de nego
tio castaneano. postea uero cum essemus i
summa ac firmissima opinione confectum
iri. Supuenit oliuetanoz importuna postula
tio. Statim illi ad me per pontificem reuedi
sunt. ac subinde simul auditi. Ab illis pro
pinqutal locoꝝ & multaoꝝ haftenus perpelli
ob uicinitatem fuerant / dicebantur. ego q
cause nostre pro futura existimaui in me
dium protuli. nec pretermisum est a me
quicoꝝ. Nam & conformitatem regule & uo
luntatem prioris se se ac locum ipsum subi
cere cupientis. & desiderium insuper tuum

54
& tuorum / & alia cuncta pro ut tempus patieba-
tur explicui. Nec fore uicinitatem ab illis time-
scendam. cum pro malis bonos. pro neglectoribus
regularis obseruantie. cultores professoresq;
forent in posterum habituri. Tandem ut orato-
res uocant admisui. pontificem enim obte-
statul sum / ut meum hoc negotium putaret.
uis si quidem amicitie uinculis adstricta esse
coniunctionem nostram. ut nihil posset ab
eo. presente me. contra rem tuam statui.
quin contra honorem existimationemq; mea
constitui uideretur. Auditus sum diligenter
a pontifice. maximeq; eum mouere uisa est
ea pars / in qua coniunctio nostra allegabatur.
Deinque oliuetanus palam edixit / se munito te /
nihil facturum. proinde si considerent iusticie
postulationis sue / tibi id persuaderent. Nam &
tibi postea fore persuasum. Cum ergo illi oste-
derent se apud hoc facile impetraturos esse. &
dicto pontificis acquiescerent. postularunt ut
superfederetur in causa / donec tecum agere
possent. quod non repugnante me illis conce-
ssum est. Tibi itaque tributus est honor meo
iudicio maximus. Quid enim maius esse
potest / quam a pontifice ipso a te reici. Dices
ergo quid nunc agam. Primum rogo te /
ut quod deo futurum acceptum sit / id sequare.

Deinde per tuas litteras pontifici scribas / quid ue-
lis. Nam id fiet. Nec est quod scribere formi-
des. Ita enim scribas / ut si ad me. Vnum p̄terea
non reticebo. Zabarellus noster / contra atq;
ego opinabar / totus pro oliuetanis est. Et affi-
rmat se episcopus florentinus / cum esset locum
ipsum oliuetanis concedere statuisse. ac si diu-
tius in episcopatu pseuerasset / procul dubio
fuisse facturum. quod pontificem ex certo am-
biguum reddidit. habes omnia. Et supersede-
bitur in causa. nec te inuito oliuetanis dabi-
tur. Tuas litteras expectamus. Hec que ate
scribo aliis quoq; / qui una tecum scripserunt
referre poteris. Ego propter occupationes res-
pondere illis omnino. Vale viii kl̄ ian̄ rome

Leonardus. Nicolao. quotiens abste litteras susci-
pio / totiens stimulos suscipio ad studia lettera-
rum. Et enim studia mea in hunc locum deducta
in quo neq; solum aliquem neq; peritum ear-
dem ^{reus} inuenire possunt / fatiscerent utiq; ac ue-
luti arescerent / nisi tu per tuas litteras uelu-
tis fasces quādam refrigerato ingenio admo-
ueres. Per hos igitur dies cum otio habundare
orationem eschimis indetephonte latinam fe-
ci. Utinam adesses. ut una illam legeremus.
Et utilitas quidem duplex proueniet. Nam cū
per se ipsa est luculenta / multiloq; rethorica

ornamentis picta: cum oratio illa demostenis q̄
olim conuerti quia huic respondet / multo erit
illustrior ex huius cognitione. Quo enim pac
to excusatio placere potest / si accusatio ignoret.
Hanc ego pretuli ciceronis uite: quod ista ora
toria nescio qua ratione me plurimū oblec
tant. Atque ut totum scias / libz hic habeo nu
llum / præter hec ipsa que conuerto. Sagres mi
hi interdum obest. nam sepe de urbis am
bigens: ad quem recurram / habeo neminē.
Hæc me suspensum habuerunt duo / de quibus
te libroz diuitem consulam. Aran greci di
cunt / ut ita loquar maledictionē. Id uerbum
mibi non placet. quia nec elegantia / neq̄
dignitatem neq̄ sonum habet. Dixi igitur i
precationem. Tu uide queso liuium / ubi federa
p̄ficiales sollempnibus uerbis peragit. Ibi opi
nor aliquid inuenies quod nobis ad expressio
nem huius uerbi sufficiat. Preterea enages
greci uocant / eos qui aliquo terribili maximo
q̄ deoz iudicio sic affecti sunt / ut nec qui cū
ipsis / nec qui cum illis uersantur prospez q̄
quam esse possit. Hos mihi quo nomine appe
llem non sane occurrit. Nam pollutos aut i
faustos dicere non omnino placet. Tu uide &
sapientiores / idest libros consule. heteras cautii
nostri legi / gaudens capram nostz esse non

De hac dictione
Ara apud grecos u.
et quo. Latine dici
potest. nō.

. Enages.

non incolumen modo, uel etiam in culmine Po
stoꝝ hec scripseram: occurrit mihi, ut pro a
ra execrationem diceremus. id oppinor bonū
fuerit. Vale.

L EONARDVS. Nicolao. Cicero cum has oratio
nes, quas ego latinas feci, conuertisset: addi
dit prœmium quod perditis orationibus ex
tare nunc etiam credo. & si non erro. uideor
meminisse. Hoc ego uelim diligenter questū
ad me mittere. ut quantum ualeo me summo
uiro propinquam afferam. Placebit tibi eschi
ni oratio. Est enim

scipius h. Nā alii q̄ndo
mētūt. obscura & indefi
nata dicē conat. re
dargutione formidat.
Demostenes.

O Vale. Subdam tibi Num locum oratorie
dictum ab eschine: ut aliquid degustacionis
tibi reda prebeat. Post redargutionem me
dacii cuiusdam sic inquit. Et enim hoc de
mostenes uero quando mentitur. primū cū
iure iurando mentitur. sibi euerhionem in
precat. Deinde que clarescit numquam
esse futura, ea asseuerare audet. dinumerat
dies & tempora. & quoz corpora numoz in
dit. eoz nomina enarrat. imitans eos qui
ueritatem dicunt. Quam obrem maximo di
gnus est odio: quod improbus cum sit, bonoz
signa corrumpit. His dictis decretum scribe
legendum ^{tradit} prolixū quidem iliade. uanius au
tem quam uerba que dicere consueuit. & quā

56
uita eius . plenum sepe rex numoꝝ futuraz .
& exercituum numoꝝ delegendoꝝ . Abactis itaqꝫ
uobis longe a furto suo . & per uanas spes susce
pit . & reliqua . Item alio loco dicit . Hic ego uni
athemenses adulator eximius . cum per charide
mi speculatores mortem philipi primus cog
nouisset . turpi mendatio sompnum deoꝝ sibi
finxit . quasi non charidemus . Sed iupiter &
minerua hoc sibi nuntiasent . quos posttridie p
iurans secum loqui p noctem . & futura pre
dicere affirmavit . ac septima die post mo
rtem filie . uilissimus iste . añ luctus imple
tos . anteqꝫ iusta fecisset . corona & alba ueste
assumpta inmolauit . cum illa admississet . que
prima ac sola patrem ipsum nuncupabat . Nec
in fortunum obitio . sed mores discussio . Qui
enim filios odit & malus est pater . numoꝝ
bonus gubernator populi esse potest . Nec il
qui familiarissima & carissima corpora non gli
scit & fouet . unquam uos alienos pluris existi
mabit . Nec qui priuatim est malus . numoꝝ pu
blice bonus esse potest . Nec qui domi est impro
bus . in macedonia atqꝫ legatione probus foret .
non enim mores . sed locum mutauit . Tota oro
plena est his luminibus . Tu uide hanc degust
ationem & cum nicola nostro publice exami
na . Vale aretii kt septembris . -

fides.

L EONARDVS Nicolao Quantam leticiam uel po-
 tius uoluptatem mihi adtulerint hētere tue
 in quibus choꝝ illum graciaꝝ circa pueꝝ descri-
 pſisti. uix satis dicere aut explicare ualerem.
 Deus faxit, ut hec tua auguria non frustra sint.
 Quod uero totam fidem tuam ei prebuisse dicis,
 graciaſ ago. Quod apud te nihil remanſiſſe,
 id fieri nullo modo poteſt. Eſt enim fidelis diuinaq̃
 dam res & ampliffima. Quam ut maximam ali-
 cui prebeas, ita maximam habeas. Nihil deperit
 eius prebitione, nec dando alteri minuitur Sed
 augetur. Demosthenis uitam ſuſcepi, & reliqua
 auide expeſto. Criſoloras qui nuper eam legit,
 miris laudibus elegantiam & conuerſionis fi-
 delitatem extollit. Si nos de fidelitate concedi-
 mus, de elegancia refragamur. In tuo uolumi-
 ne quaſdam mendaſ deprendi, quaſ tibi emē-
 dandaſ cenſeo. Tu uideaſ ergo diligentiaſ. Mar-
 tiolinoſ tuos auide arripui, nam hic nulli ſun-
 preter bubuloſ. Eoſ qui probat, ualde diſſentit
 aꝛuchari noſtri iudicio. qui gultino dum ta-
 xat & muribus illoſ mandabat. Sed heuſ tu.
 nouuſ hyemoſ ut patri munera mōſtantur.
 putabam ſatiſ eſſe puerpere miſſa. De libriſ
 meiſ quos deſiderare te ſcribiſ. iuſſi ut uel
 omneſ tuo arbitrio depromi permitant. Vale
 ex uide roma. vii. kl. ian.

LEONARDVS. Nicolao. Cum iohanne preposito in
 sulensi. qui aliquot menses apud nos fuit a re-
 ge francoꝝ legatus. Viro humanissimo atq; do-
 ctissimo magna mihi familiaritas est. Itaq; nō
 potuit cum me cognouerit. te pro nostra ami-
 citia ignorare. Multa sepius de me audiuit p-
 que licet te numq̃ uiderit. tamen ingenium &
 suauitatem tuam agnoscit. cupitoꝝ tecum inde-
 lebilis amicitie federa ferire. non cesa porta.
 ut reges illi priuati: sed reges cesa & trucidata.
 pedentaria. cuius ipse non om̃ino est expertus.
 Hunc igitur uix obsecro humanissime suscipe.
 & bibliothecam tuam ostende. ac ceteris officiis
 tuis prosequare. Cum enim multa sepe ut di-
 xi audiuerit de me. cupio ut talem experiat.
 qualem sermo te meus illi pollicitus est. Vale
 ex urbe roma id9 ian.

LEONARDVS. Nicolao. Salutem. Sic que hic agat̃
 que ue dicantur. te curare putarem. Scribere
 tibi acta concilii. & quotidianarū rex comenta-
 rios facerem. Sed si te bene noui. tu huiusmo-
 di mentis es. ut non modo non cures ista cog-
 noscere. ueꝝ etiam interesse tua arbitreris.
 hec. ut tu appellare soles tedia & deliramen-
 ta hominū ignorare. Est autem ut inuitantis
 opus. ad gustum conuiuaz epulas querere.
 sic scribentis ad amicum conuenientem eius

*Peregrina. ne sum
des. scribit.*

*Locum quē videt
declinat. nō.*

desiderio materiam sumere. Quando igitur
tu quidem delicatior es. nec quemcunq;
cibum stomachus tuus admittit: multa etiā
que ceteris placent. fastidit: paremus sane
epulas gustui tuo gratas. & quoniam nostra
ciā ista contempnis / Peregrina tibi obsoni-
a conquiramus. Nihil itaq; tibi magis pla-
citur per hec tempora arbitror. quam si pe-
regrinationem meam tibi prescripsero. Ac-
cipe igitur. non totam quidem. nam id
quid expedit. sed ab Italia. Veronam ad v. kl
decembris cum satis mane uenissem: ibi eā
diem uisende urbis gracia / sunt enim nō
nulla antiochia & digna uisu commoratus.
Postridie prima luce secus atisim fluvium
ad alpes contendit. Ut igitur ad eum locū
peruenimus / quo atisim in planos italie exit
campos / mirabilis prorsus res mihi uisā est.
Via si quidem profundissima atq; arctis-
sima inter duos montes quasi de industria
nature secata. per fāces strictas ac sinuo-
sas emanat. alpestris sane & superbus. ita
ut murmure aquarū & impetu gurgitis.
proteruos & immanes earū gentium mo-
res a quibus fluit imitari uideatur. Inter
fluvium & dextrū montē uix tantum iti-
neris est. ut singuli equites: ad plus ut sin-

guli carri transire possint. à sinistra uero
 gurgel montem ^{ua} uix tantum itineris est
 perstringens auium facit. Hinc atq; hinc
 uaste rupes geminæ minantur in celum
 scopuli. Eadem post ingressum longo itine
 re facies est. Impendent enim hinc atq;
 hinc minacissime rupes. Profundus amnis
 inter eas labitur. Via perangusta inter
 rupes & alueum celum ueluti ex aliquo
 hiatu conspicitur. Montes saxa habent du
 rissima quidem atq; asperrima. Immo ipi
 toti montes nihil aliud sunt quam dura
 filix & marpesia cautes. Cedant iam cili
 tie pile. Cedant caudine furce. Romana
 clade nobilitate. Satis enim superq; mihi
 constat uel unum homunculum super ne
 stantem & saxa transire conentur inhibe
 re posse. Per hanc uallem biduo profecti tri
 dencum peruenimus. Urbem pro naturam
 loci satis amenam. Nam & supra & infra
 paulo patentiore habet campum. & flumē
 ipso non indecore abluitur. In ea illud
 merito quis miretur. quod uiri mulheres
 & cetera multitudo. intra una menia
 constituti. alii italico / alii germanico ser
 mone utuntur. Ut auiosq; enim regione
 urbis habitat / uel ad italiam / uel ad uterio
 rum

inuicē / uniuersos
 gallos & germanos
 impetū h

Tridencum ciuitas.

riorem gallia uersa: ita aut nostra aut illa utriusque
lingua. Atque ego credo euenire ut^m contioni-
bus & publicis consiliis: alie nostro alie barba-
rico sermone ab unius ciuitatis ciuibus sente-
cie dicantur. A tridento aliquot milia passu-
um profectos, quidam barbarorum mos ueheme-
ter turbauit. Est autem talis. Multa per ru-
pes, que fluuio imminent castella sunt. ea te-
nentur a nobilibus. Ut igitur uiatores paulo
plures numero conspiciantur, cum iam illi ca-
stellis subint, repente ex arcibus cornua sonant.
& quam maxima fieri potest multitudo ho-
minum ex menibus & propugnaculis clamo-
rem barbarorum & hostilem ululatum extollit.
Subita igitur re percussi homines, plurimum
trepidant. nec est quicquam ita constantis ani-
mi, qui non ea nouitate moueatur. preserti-
m locis uel de industria ad latrocinandum
electis. hunc morem barbarorum & inmanem, illi
ualere putant ad custodiam rerum suarum. magistros
ab iniuria temperaturus homines, si iam conspecti
& declamari se obseruari existiment. At ego mi-
hi per hostilem terram iter facere uidebar. Se-
piusque illud subibat animum, ut belli signum
laurenti turnus ab arce extulit, & rauco crepue-
runt cornua cantu. Sed ad rem redeamus.

Tramenum
Iacobus

Ex tridento tramenum uenimus. uicium pulcer
equitum. ad prius in

rimum atq; beatum. in sinistro monte trans
annem positum. Scopuli tamen superne ter
ribiliter imminet. Vicus hic famosus est mul
titudine uinetorū. & bacco ut uidetur in pri
mis sacer. Sunt enim ita multa uineta: ut
nullo umorū in loco plura conspexerim. Solum
ipō in quo consite sunt uites: quibusdam an locis
sic album est / ut uini similitimum uideatur.

Id ex eo accidit / quod mons supne impendens.
marmoreus est. Itaq; marmor contractū & in
frustra decisum terram ubiq; contegens / albē
tem loci faciem reddit. Vini apud tramenum
tanta copia oritur / ut in transalpinas usq; p
tes abundantiam afferat. Inde maranum de
deuenimus quod oppidum^{an uicū} appellare debeam
nescio. Omnia quippe sunt ad urbis sufficien
tiam / preterorū quod menibus caret. Id & tra
meno & marano oppulentissimis locis eo acci
dere puto: quod ita preruptis rupibus subsunt /
ut muro circundari non possint. Amarano
secul. atilim profecti / tertia die ad iugum p
uenimus. Via est inter duos uertices leuiter ac
cliuil. Summitas planitiē habet. duosq; sub inde
lacus / paruo inter^{se} spacio distantes. Aquarū diuor
tia ex eo loco fiunt. Ex altero enim lacu atilis
oritur qui in meridiem uergit. ex altero qui
germaniam uersus aspicit / fluuius manat qui

De marano oppido.

Atilis.

De tribu Iugū mūtū
& dūq; de p̄p̄m

danubium influit. tnum accolae uocant. Descē
sus ex eo iugo / longe difficilior fuit quam ascē
sus. Via precipiti & aēta. ac quibusdam in
locis manu sancta. longo anfractu per preru
ptas rupes quasi in baradrum ducit. Adextra
parte uie mons ingens impendet. A sinistra
precipitia sunt uel aspectu formidanda. Ab
iectum sursum deorsumq; incredibilis in
titudo. pinus insuper / ^{siluestris} cypressus. fraxini / fa
gi-orni ac omne genus siluestris materie. Ab
eo iugo biduum per uales profundas ac diffi
ciles sub ipsos montes progressi / ad aliud rur
sus iugum peruenimus. aquile montem bar
bam uocant. Huius montis transitus longe
omnium difficilimus atq; asperrimus fuit.
Nam preterq; quod semp scandentibus ardu
um iter habet: tunc niues omnia texerant.
quaz plerisq; in locis supra xx pedes altitu
do erat. Semita per medias niues plantis
uiatorum impressa / non amplius uno pede la
ta deducebat. Per eum callem homines fa
cile gradiabantur. Nam & leuiiores suntq;
pedetentim incedunt. Equi uero misere ac
laboriose per frenos ducebantur. qui si uno ul
altero pede semita excedebant / in profundam
niuem prolapsi in mergebantur. nec sine mili
cum summo labore & periculo eximi poterat.

& ad semitam reduci. Hec difficultas fere tri-
 bus passuum milibus continuo nos afflixit, do-
 nec transgressi iam uerticem descendere ince-
 pimul. Ut uel in eo uniuersa huius itineris
 pericula difficultatesq; constituissem affirmare
 ausim. Est autem latitudo alpium, qualis nos
 iter fecimus: a faucibus arisii, qualis supra de-
 monstrauimus: ad transalpinum completum de-
 scensum: milia passuum circiter ducenta. Tan-
 ti autem montes, tanti scopuli, tanta membra
 crebra & continuata dorso, tanta cacumina
 atq; fastigia, tante magnitudines ubiq; insur-
 gunt, ut ualde mirandum uideatur. Quid
 parens illa & fabricatrix mundi natura,
 cum eas fecit, sibi uoluerit. Me quidem eter-
 nas illas ac perpetuas moles intuentem hor-
 ror quidem & religio frequenter habebat.
 & tunc item sine horrore meminisse ^{no} possu-
 m. Post transitum alpium uiginti passuum mi-
 lia profecti, in oppidum uenimus nomine
 ualchircium. Id est oppulentum, atq; urba-
 num. edificia habet spetiosa. Vinetis & pome-
 tis plurimum habundat. Inde postera die
 profecti, procul ab eo loco septem milibus
 passuum. renum transuimus. flumen re-
 ni oritur in alpihus. non longe ab eo loco
 quo nos transitum fecimus ex sinistra ma-

Valchircium
 oppidum

Renu flum.
 uat. p.

Rinerij Lacus.

magna Lacus
latitudo ac
longitudo.

manu. sed mox ad dextram uergens & suo
gurgite & multorum fluuioꝝ in clementis ad
iunctum: ingens & robustum decurrit in
ter orientem & septentrionem recto alueo
conuersum. Aquam habet medii coloris inter de
rileam & uiridem. cursum rapidum. Alueum a
renosum. solidum tamen ita ut pedibus pressus ue
stigio non signetur. Naui ad ulteriorem ripam
transuedi, dextrosam relictam amne, per longa
planitiem ac palustre solum, ad castellum ue
nimus nomine. Nanecium. Ibi rursus preter
fluentem renum offendimus. Nam uelut p
telus prioris itineris, mutato ^{collio}, inter septemtri
onem & occalum magis declinat: ac paulo infra
castellum stagnans lacum facit. Hec cum aud
issem: uidendi desiderio ductus, equis & fami
lia per terram premissis, ipse scapha piscatoria
conducta, per fluuium ac per medium lacum
constantiam traieci. Lacus est omnium ame
nissimus multaque castella & uicos unde quaque p
ripas habet. Aqua munda fundo granoso ac p
cipuo. pisces fertur uarios quidem ac multiplices. Sed
pro tanta aquarum magnitudine non admodum
copiosos. Viginti quinque milibus passuum in lo
ngitudinem patet. Latitudo alibi ad decem, alibi
ad quindecim milia passuum extenditur. In
infima lious parte constantia est. Urbs non

61
magna sed oppulenta atque formosa. Eius prop-
ter menia renus lacu emergens rursus in al-
ueum redit. In eo pontis est qui ab ipsius urbis
porta ad germanos pertinet. Vltraque ponte
crebra edificia secus alteram fluminis ripam. de
constantia antiquitate & origine cum sepe
aquibusdam ciuibus quesissem nemo adhuc
mibi occurrit qui uel aui sui nomen & me-
moriam ne dum urbis tenere uideretur. Ego
tamen cum diligentius perscrutarer, tabulam
inueni marmoream uetustas litteras continere
ex quibus apparet a constantio constantini
patre qui adocletiano & maximiano cesar
dictus est, hanc urbem nomen cepisse cum pri-
us nitidura nuncuparetur. Hanc tabulam
nemo constantientium legere sit. tenetque uulga
opinio, esse sanctuarium quoddam precipue re-
ligionis. Itaque muliercule & cetera imperita
turba, fricandis per eam manibus, & ad fa-
ciem refricandis, iam litteras pene totas ex
tabula deleuerunt. cum tamen ibi scripta sit,
non sanctorum christi sed persecutorum christiane fi-
dei nomina. Mores quoque & instituta ciui-
tatis nam ea quoque res ad peregrinationis
historiam attinet, ostendere conabor. Singulis
annis unus ex ciuibus suffragio creatur apud
quem summa potestas cum imperio sit. Hic

De urbe constantia no.

mores testatur mibi

non publicis edibus sed in priuata domo sua &
consueta habitat. Si quando per urbem in
cedit: lictores habet uirgas manu ferentes.
Cetero autem habitu nihilo a reliquis differt
ciuibus. Hic in capud uniuscuiusque ammader
ti potestatem habet. Si de homicidio, de fur
to, de rapinis, de ueneficio, de adulterio, ac
de ceteris criminibus agatur: astant in con
silio. ii quos sibi ciuitas deputauit. Rei ipsi in
uinculis adducuntur. Ibi & accusatoribus &
defensoribus dicendi contra reum & pro reo
facultas datur. Auditis omnibus in sententia
itur. Si reus damnetur, lictores magistratus
supplicio afficiunt. eodem ordine de ciuilibus
causis cognoscitur. Apud hunc magistratum
& eius consilium, quia liberam iudicandi po
testatem habet, oratoria facultas plurimu
ualet. Itaque si qui disertis reperiuntur, ii ad
uocati in ciuilibus & criminalibus causis ad
ducti: plurimum & gracia & dignitate in
ciuitate possunt. Vniuersa hec ciuitas in duo
genera diuisa est. Alii enim sunt equestri
generis. Alii plebei^{plebei}, mercaturis & officinis in
tendunt. Equites ueteribus patrimoniis conte
ti redditibus aluntur. & equestrem dignitate
obseruant. Si quis plebeius ditior factus, ad
equestrem locum puenire tentaret: ei nullo

modo licere putant. Nec nobilitas que in eo
 profanari & polui dignitatem suam arbitra
 tur: hoc eum facere p̄mōdit. Itaq; per lōga
 tempora / utroq; ordo in suis finibus consi
 stit. Cum equites ad mercaturas & sordidi
 ora munera declinare / in turpissimis sit ple
 beo autem ad equestrem dignitatem se at
 tolere nullo modo licet. nec nobilitas patiat.
 Gubernatio tamen rei publice comunis est ple
 beis & nobilibus. Vale. n. kl. ian. ex constantia

Leonardus Poggio. Salutem plurimam dicit.
 Ipsi ianuarii dum una cum nicholao no
 stro mulierum cateruamq; apud templum cō
 uenerat ex consuetudine uiseremus: hōte
 re tue idibus decembris constantie scripte
 nobis reddite fuerunt: uno atq; eodem fasti
 culo illigate. Meas confestim posthabita ui
 sendi cura ad ipsas templi ualuas / iam intus
 quidem tenebrosius erat. cum per legissem: io
 cunditate magis & salibus tuis ex hilaratus
 sum: quam rerum ipsarum que a te significabā
 tur confusione permotus. Et si enim tam
 longa intercesserit mora: ut non maturi
 tatem iam rebus / sed putredinem sane de
 buerit adtulisse: tamen quo longius dilatus ē
 eo celerius finem expecto. Molestissimam ta
 men esse hanc nimiam tarditatem nequaquā

admiror. Nempe ex molestia mea qui hic in
meo sedens lectulo expectando discurior: tua
& aliorum qui istic ut uere dicam tabescitis, se-
pe metior anxietatem. Qua quidem in re
prudentie fuerit tue, ita ut te factum scribis
tollerantiam adhibere. Senatum uero nihil
consuli, timere multa, molestissimum est mi-
hi. doleoq; & indignior huiusmodi dignitatis
homines in hunc contemptum esse dilapsos.
Dum uos respiciant. Quamquam uereor equidem
mi poggi, ne illoz magna pars, hec ipsa & g-
uora in super, ob superiora que referre piget
errata, merito atq; optimo iure perpeti ui-
deatur. Sed hec alias & sepe coram. Nunc au-
tem non mei solum, Sed & tui ad quem scri-
batur, rationem puto mihi habendam esse. te-
cem pisceni agri atq; flammিনি in possessiones
nostras scribis impetum fecisse. O rem a-
cerbam. Quid ergo post hac non timendum?
† ungentur iam grifesi equis euoq; sequenti.
cum canibus timidi uement ad pocula dam-
me. Ego preter hos & lunaticos expecto. Quod
si fiat, uideo plane integram legionem. Quod
me mones ne properem: recte atq; ex officio
arbitror te fecisse. Et si enim patria domus
familia, quemadmodum debent me plurimum
oblectant: tamen dulcissima recordatio curie &

Cum rēd alliciat? hoc
In curia nō?

tot amicorum familiaritas sic interdum mouet
 animum ut omnibus post habitis aduolare cu-
 piam. Contra hos itaque animi motus tuum op-
 ponam consilium. Atque ut hi qui ad certam ho-
 ram exurgisci uolunt si nemo uigil obseruet
 quispiam securi capiunt somnum. sic ego co-
 natus pollicitatione tua omnem sollicitudinem
 animi repellam. nec nisi te uocante tempus
 surgendi adesse putabo. Quod autem de rebus
 meis certior fieri postulas ego ad studia id
 refero. Vereor equidem ne insanire ceperim
 ea scribere aggressus que supra meas sunt ui-
 res. Exegi librum unum. Summos pergrandem. in
 quo longo discursu multaque ad historie nostre
 cognitionem pertinent explicauimus. Habet uarie-
 tas delectacionem. cognitio uero etiam utili-
 tatem. Sed tantus est labor inquerendis per-
 uestigandisque rebus ut iam plane me ne pe-
 nitent inceptis. Insuper ut tu nuper in gallia
 orationes duas M. tullii quas nostra secula nu-
 quam uiderant tua diligentia perquehitas re-
 peristi. sic ego nuper areti epistolam quamdam
 eiusdem reperi. quod te numquam uidisse certo scio.
 In ea non sine stomacho tullius noster petrar-
 che respondet. Vale & me ama. Preterea de
 cardinali florentino & pisano & placentino
 me comitenda. itez uale iii non ian M cccc xv.

nec dum possunt quidem
 sollicitudo an quiescere
 permittit. An autem obliuiscitur

Inu. 2. duae orationes
 vnde Ep. 10. M. T.

*Laudes Poggio & lib.
nonnullis reperiuntur*

Composita

Quintilianus pro repta

LEONARDVS Poggio . S. d. S. v. B. est. Equidē
ualeo . legi apud molam nostrā litteras quas
de hac ultima profectioe ac de inuentione
quorūdam librorū scripsisti . Nec tantum de his / sed
& de optima spe quam pro ceterorū adeptioe
suscepisse te uideo / letandum existimo . Erit
profecto hec tua gloria / ut amissa iam ac
perdita excellentium uiroꝝ scripta / tuo labore
ac diligentia seculo nostro restituas . Nec ea
res nobis solum grata erit / Sed posteris etiā /
idest studioꝝ nostrorū successoribus . Neqꝫ enī
sullebuntur ista / nec obliuiscuntur . sed esta
bit memoria . Hec dudum longo interualo p
dita & iam plane deplorata / per tuam indu
striam recuperata ac restituta nobis fuisse .
Vtqꝫ camillus secundus aronulo conditor dictꝫ
est / quod ille statuit urbem / hic amissam re
stituit / sic tu omnium que iam amissa / tua
uirtute ac diligentia nobis restituta fuerūt
secundus auctor merito nuncupabere Qua
re te hortatum oratumqꝫ maxime uelim
ne in hoc preclaro opere desideas . sed erigas
te atqꝫ insistas . Nam rei pecuniarie tenuitas
ne tibi impedimento sit / nostra iam hic pro
uidencia erit . Atqꝫ in hac inuentione tua / si
to maius lucꝫ factum esse qꝫ tu sentire ui
dearis . Quintilianus enim prius laceratꝫ

69
discerptus cuncta membra sua per te recupera-
bit. Vidi enim capita librorum. Totus est cum
uix nobis media pars & ea ipsa lacera sup-
er est. O lux ingens / o insperatum gaudium. Ego
te marce fabi totum integrumque aspiciam. Et
quanti tu mihi tunc eris. quem ego quamvis
laxius crudeliter ora. Ora manusque ambas po-
pulataque tempora raptis auribus & truncas
in honesto uulnere nares. tamen propter de-
corem tuum in delitiis habebam. Oro te poggi-
fac me quam cito huius desiderii compotem. ut
si quid humane impendeat. hunc prius uideri
quam euita decedam. Nam de asconio quidem
& flacco licet utroque placeat. tamen non u-
triusque adeo laborandum existimo. quorum si neuter
unus fuisset. nihilo fere minus latinitas ha-
berent. At quintilianus rethorice pater &
oratorie magister eiusmodi est. ut cum tu
illum diuturno ac ferreo barbarorum carcere
liberatum huc miseris. omnes ethurie po-
puli gratulatum concurrere debeant. Miror
que te & illos qui tecum erant. non statim
in hunc manus auidas iniecisse. sed leuiori-
bus perscribendis. hunc post habuisse. quem
ego post ciceronis de re publica libros plurimum
a latinis desideratum. & precundis deploratum
affirmare auxim. Proximum est. ut te mo-

tempo terrarū. sed q̄ nō
habemus

moneam ne in his que hic habemus. conquiras. quo
z maxime uaronis opera tibi preposita sint. Vale
& me ama ac mediolanensi aretinoq; presuli
bul me comendatum facias. florentie idibus se
ptembris M. cccc. xvi.

LIONARDVS Coruino Salutem. Multiplices amo
ris cause mihi tecum sunt. & singule mi fal
lor pondus habentes. Quaz illam pro patrie ho
nore principem dixerim. quod uos una atq; ea
dem ciuitas tulit. Id uero quanti sit & existi
mari oporteat. tibi eruditissimo uiro scribens
non aggredior explicare. ne te forte qui ista
multo melius nosti q̄ ego. docere uoluisset ui
dear. Nec illud sane omiserim. quod maiores tui
ut & in legibus & in ceteris publicis monimentis
intueni licet. ita eminentissimi fuerūt ciues. ut
propensiohem beniuolentiā apud nos posterorū
nostros mereantur. Tuoz eoz prestantiam as
secutus. eum dignitatis gradum tuis uirtutib;
meruisti. ut ad patriam quoq; gloria tua redū
det. Accedit ad hec maximum profecto uincu
lum studioz nostroz unanimis coniunctio qd
ego in his humanitatis studiis delectatus sum.
in quibus tu non mediocriter excellis. & fami
liantates principum secutus. in quibus tu etiā
quod maxime gaudeo floruisti. Illud quoq;
me plurimum mouet. quod ab egregio adēscē

te poggio terranouano familiarissimo & aman-
 tissimo mei dudum percepi / quanto honore ipsū
 cum ad uos accessisset / uel solo meo nomine fue-
 ris prosecutus / cui etiam diuersoria mihi splē-
 didissime parata / quod illud uenturū putabas
 domi tue ostendisti. Potest igitur non summus
 amor erga te existere / cum quo & tot uincu-
 la intercedunt efficacissime coniunctionis / & pro-
 pensissima erga me conspecta affectio. Hec sc-
 ripsisse nunc libuit / ne forte me ex taciturnita-
 te mea / ^{que} ~~eadē~~ sunt ignorare coniectes: intellig-
 as te habere hominem amantissimū tui &
 sine ulla exceptione deditissimum tibi. Atq;
 ego plura scribere ea quoq; de causa sum ad-
 ductus / quod nobilis uir franciscus brandali a
 conterraneus noster / meorū ac ceterorū amico
 & non hortatu modo / Sed impulsu ad te uen-
 it. Vir ut ex longa familiaritate uerissimum
 afferre testimonium ualeo / omnium optimus
 ac nulla ex illis uirtutibus carens que nobile
 decent uirū. Causa uero impellendi fuit / quod
 eius uirtutes otiose senescere ac nihil agendo
 deficere interireq; dolebamus. Presertim cum
 res familiaris non ampla illi sit: & magne
 familie onus magni etiam protuenda digni-
 tate maiorū sumptus incumberent. Cum igit
 ita tibi cōmendo / ut nihil magis me unq; ^{cu}

pituz esse existimes. Ego si res ecclesiastica
non penitus obrupta ac dissipata esset / te
hoc onere uel liberalissem omnino uel subleua
issem. Cum uero in eo statu sit / quem uides / tu
um erit munus hunc ciuem nostrum tuo fauo
re ad aliquem uestri locum suis uirtutibus
dignum apud tuum principem promouere
quod ut facias te etiam atque etiam rogo
Vale florentie iii kl decembris M cccc xvi

L EONARDVS S. D. felici. latior mihi ad per
uagandum campus ostenditur: si amico
tuo uiro eruditissimo respondere prolixius
uelim. Miratur enim seu potius querit / si
ciceronis genus in tullium regem uolscozum
ego in uita eius perscripti referebatur / cur
aut salustius humilitatem generis illi obiecerit
aut ipse cicero respondens / hanc originis sue
excellentiam conticuerit. Nam ignorasse qui
dem sui generis primordia uix omnium do
ctissimum & antiquitatis curiosissimum ue
rissimile non est. In his igitur unum uidetur
quesitum. Sunt autem plura. Non solum enim
uerum ne sit de genere scriptum. quod ad histo
riam adinet. Sed & dicendi ratio postula
ri uidetur / quod ^{totum} rhetoricum est. Respondebo
itaque ad omnia. sed breuiter quidem. ne ostē
tare ipse magis me quam satisfacere possu
m.

lati uoluisse existimer. Primum igitur in tulli
um uolscoꝝ regem ciceronis originem referri:
non ego ipse ex me: sed probatissimos auc
tores secutus asserui. Omisso ceteros qui de
cicerone scribentes hoc ipsum testantur. Hie
ronimus uir doctissimus & antia uaz rex uir
in primis studiosus. in libro de temporibus
quem ab eusebio scriptum e greco transtulit
& persecutus est: cum ciceronis natalitia a
notaret: sic inquit Clxxviii. olympiadis an
no iiii. Cicero arpini nascitur: matre olbia
patre equestris ordinis: ex regio uolscoꝝ ge
nere. Plutarcus autem non solum genus reg
ium: sed & regem ipsum tullium auctorem ge
neris nominat. qui apud uolscos insigniter
regnavit. ipse quoqꝫ cicero ne forte ami
cus ille tuus ignorasse hoc eum aut omni
no reticuisse credat: idem quodam loco scri
bit. Nam cum de philosopho antiquo & tul
lii regis coetaneo mentionem faceret: sic
inquit. ferecides sirus primum dixit ani
mos hominum esse sempiternos. Antia uas
sane fuit enī meo regnante gentili. Quis
igitur ambigendi locus reliquitur. cum &
alii probatissimi auctores & cicero ipse hoc
idem testetur. Restat ea dubitatio: cur aut
ille obiecerit: aut iste non refellerit. Equi

46
An ciceronis genus a tullio
uolscoꝝ regis refertur p. 1

ferecides.

dem ab oratore non exigo, ut semper uerū
inimico obieceret. Deinde si genus regium quā
uis ab initio splendidū in obscuritatem migra
rat / Res quidem talis erat, ut ex utraque pte
ausam haberet / & ad laudem splendor gene
ris, & ad uituperationem obscuritas. dicentis
autem est id assumere, quod & pro se sit &
contra aduersarium. Itaque obscuritatem q̄
recte potuit obicere in medium protulit sple
dorem autem qui comendationis erat prete
rīt. Quamq̄ si recte memini, non tam ob
scuritatem salustius obicit quam nouitatem.
Sic enim inquit. Vbi M. cicero ita gubernat
atq̄ moderatur quasi unus reliquis ex fami
lia scipionis africani, ac non repticius & pau
lo ante insitus huic urbi ciuis. Hec non obscu
ritatem generis, sed nouitatē ciuitatis desig
nant. Id ipsum in historia clarius positum
ab eodem salustio est. Vbi de cicerone ac
de consulatus petitione loquens dicit / uelut
pollux consulatum putabant / Si quamuis e
gregius, tamen nouus homo adeptus foret.
Et catilina cum eam defendat. M. cicero in
quilanus urbis rome. Hec omnia ut dixi
nouitatē ciuitatis redarguunt non generis
obscuritatē. Sed cur cicero ipse in refutan
dis aduersarii hoc reticet. Primo non obici

Cur Cicero e respiciat
ut in suis nobilitatibus
p̄ia inuenit nō.

ebatur obscuritas ut dixi sed nouitas. Itaque eius
 argumenta nouitati respondebant. Nam si nul
 lis preclaris rebus maiorum suorum in re publica
 gestis comendabatur / ut scipiones ac metelli
 at suis & propriis / quod prestantius erat. Pre
 terea tacendi plures erant cause. Primo quod
 nomen regium apud romanos iniustum ac fa
 ne ac detestabile erat. Deinde quod arrogan
 tiam inuidiamque uitabat. que in ciuibus pre
 sertim nouis fastidiose & intollerabiles sunt.
 Iud in super accedebat. quod rex ille inimici
 ssimus romani populi fuerat. Non erat ergo p
 rudentis consilii illum proferre / ne ab hoste po
 ro originem traxisse diceretur. Itaque callido
 consilio obscuritatem potius quam bonis ratio
 nibus in suarum uirtutum laudem traducere po
 terat / obici patiebatur sibi. Ut & ego qui nouus
 florentie ciuis sum / Si acastrucio illo presta
 te quidem duce / sed inimicissimo florentini
 populi originem traxissem / latere in plebecula
 mallem / quam eum generis auctorem / egre
 gie licet nobilitatis proferre. hec habui que
 responderem. Vale

L EONARDVS P. turco Salutem. Vereor ne pax
 tibi respondere in amicitia uidear ex hac mea
 tarditate scribendi. Eam queso suspicionem si
 quam forte cepisti / animo tuo erade. factis.

secunda amici nra
ep.

enim promptissimus sum/ Verbis autem tardis.
ideo natura cum insint/ non facile dimoue
ri potest. Traditur autem ab his qui de am
icitia scripserunt/ in quibusdam ferendam es
se amici naturam. Ut de scipione & dele
lio scriptum memini. cum in lelio quidem
hilaritas esset/ in scipione autem uita tri
stior/ ambitio maior. disparitatem mox/ par
uoluntas coniungebat animi. Nec tantum
a lelio ut secū una let^{esset} scipio flagitatum est.
nec si flagitasset/ ille prestare ualuisse. Q
uare tuum quoque fuerit/ pro tua huma
nitate existimare/ amici animum ita affe
ctum esse erga te ut debet/ & si forsan fa
cilitas que in te plurima redundat/ deesse
illi uideatur. Sed hec satis. nunc uenio ad
litteras tuas/ quas nuper aretio rediens flo
rentie offendi. Quia Math^{is} albitius famili
aris tuus/ me subitatum tibi ex iudicio
illo affirmauerit. ualde equidem admiror.
nisi forte iocari te uoluit/ quod non ex li
teris tuis solum/ uerum etiam ^{ex} illius uerbis
coniecto. Erat una nicolaus noster/ cum ille
in foro me conueniens/ te admodum liete
rus quas nuper accepisses/ letatum esse/ ac
per luculenter scriptas existimare inquit.
cupere denique certiores fieri quisnam illas

67
scripsisset / ac suspicari quidem de me . Ego ne
pro his tibi subiraſcerer . qui quod luculentum
exiſtimas : a me ſcriptum exiſtimas : & que ma
xime probas / mea eſſe coniectas . Contra q̄
dem ſi accidisset / ut que elegantissima tibi ui
derentur / ea eſſe mea diffideres / grauius te
rendum putarem . At que optima reris / eadem
mea credidiſſe : cuius tandem ſignum eſt / niſi
animi magnificentissime de me opinantis . Quā
obrem tibi non modo quod poſtulas ueniam
do : ueꝝ etiam gracios habeo . At forſan graui
ter tu iſti / me dicendi genus non internoſſe .
Primum id quidem leue eſt . Mihi enim ſatis ele
ganter dicta uideri ſolent / quecunq; bene du
cuntur . Deinde quid ego noui / ueꝝ ille mihi
an ego illi in hoc genere ſcribendi preſtem .
E quidem nullum alium exitum ſcriptoꝝ meoꝝ }
unoꝝ optaui / quam ut ab hiis quibus ſcribo
uehementer hētere mee comprobentur . quod illi
accidiſſe uideo in uſoꝝ ad te ſcripſit . Id ergo
cum ille ſcribens aſſecutus ſit / quod ego aſſe
qui opto / nihil eius hēteris deſuiſſe iudico .
Aſſentior nihilominus tibi / facilius affici nos lau
dibus noſtris quam ulla alia re . Quo ergo
facilius : eo minori conatu opus eſt ad id quod
uolumus aſſequendum . Nam & tenuſtocius il
le ſummus uir . quoniam cantu maxime de

lectaretur rogatus/ eius inquit qui laudem
meam apte concineret. Ut si etiam in his per
censendis dulcedine laudis captus errasses/ue
nia tibi sit tribuenda. Prescianum quem postu
las/ omnes tabernas librarías perscrutatus/ re
perire nondum potui. Admonui tamen quos
dam familiares/ ut perquirant. Si quid emer
get illico ad te trāsmittā. Vale florentie ii non
decembris. M. cccc. xvi.

Leonardus Salutem dicit. poggio Dedi nuper
ad te literas philippo nostro/ in quibus sane pro
lixior fui. Nunc autem nihil fere est/ quod ad te
scribam nisi hoc ipsum quod tuas literas expecto.
flagitor igitur quod adhuc non flagitavi/ ut nos
crebrius de his rebus que istuc geruntur/ certiores
facere studeas. Nec ego ate acta solum exigo/ sed
qua prudentia es/ etiam spem rerum futurarum. Sa
to enim non procures modo uerum etiam plebem/
nihil tam per hec tempora curare/ nec ulla de
re cogitare ac loqui magis/ quam de concilii exitu.
Cum igitur hec sollicitudo sit alienis/ quid mihi q
uernam sim fieri putas. Tu igitur me hac cura lib
leua. & si quid de futuro pontifice odorare sa
gacius poteris/ significa. Si quid occultius fuerit
annotabis. Nudis tertiū exemplum habuimus
literarum tuarum ab barbaro missum de ieronimi su
pplio. Quarum elegantiam equidem ualde probo.

69
bo Tu illi tamen plus tribuere uideris quam e
go uellem. & si iudicium tuum sepe purgas.
tamen nescio quid maioris affectionis animi
pre te feris. Ego caucius de hisce rebus scribe
dum puto. Quintilianus tuus laboriosissime
emendatur. per multa sunt enim in nostro ue
tusto codice. que addenda tuo uideantur. sed
in quibus locis uetustus deerat. hoc est in sinco
pis illis grandioribus. plerisque in locis. insanabi
lis morbus est. Me pisano. placentino & flore
tino Cardinalibus comendabis. Vale florentie
ii non aprilis.

LCONARDVS Salutem dicit. fran barbaro. Vo
luissem tibi presertim nunc primum scribere
incipiens. seriosius aliquid & dignum ^{tua}excelle
tia dignumque studiis communibus asserre. Quam
quam quid seriosius esse potest quam hominem cui
cautam esse uelis. per tuas litteras comendare
Vix aliud quoddam scribendi genus. latius fu
suscipere optassem. Nam pro comendatione alicuius
multa ad amicum scribere. diffidentis quodam
modo uidetur esse. Ita si uberius extendas epi
stolam molesta prolixitas. sin intra legem coher
ceas. amanda breuitas resultabit. Illa igitur copia
pleno ut ita loquar cornu. aliud in tempus ser
uetur. In re autem qua de agere constitui
hec insunt. Rainerius petri filius. adolescens satis

claro loco florentie ortus / ac iuris civilis studiosus
non nulla uenetis negotia habet. que cum ex
plicare cupiat / & patrocinium suum quam si
bi prodesse queat non ignoret: mecum egit
ut ipsum tibi per meas litteras comendarem.
Qualia uero sint eius negotia / & quem admo
dum iam pridem agitari cepta & in hoc te
pus perducta. facilius ab eo cognosces. nec am
bigō quin statuas equissima esse. Hunc igitur
rainerium pro nostra amicitia tibi maiorem
in modum comendo. rogans ut eum tuo fa
uore & auctoritate protegas & ab iniuria
tutere. faciasque ut quod ille sperauit. hanc
meam. comendationem plurimum apud te
ualuisse intelligas. Cinarmū uix suauissimū
atque optimum meo nomine saluere iubeto. Va
le florentie ii. idus aprilis

L EONARDVS Salutem dicit Petro Trope die
ut oppinor plura tibi scribam. Nunc autē
unum scias uelim me florentiam redisse ad
ii^a idus marcial curia & curialibus rebus omi
no relictis. Vtor autem solatio cum studioz
que longo intermissō spatio audivissime reperio.
Tum etiam familiarium antiquoz / quoz tanta
dulcedo est / ut prope gracial me debere pu
tem iis procellis que ex alto abreptum me
in hunc uoluptatis amenitatis & portum re

*Gaudet solatio studioz
intermissis.*

76
tulerunt. Quoniam uero mihi iam pridem fu-
assi/omnia que apud te sunt/mea esse & que
apud me tua / utar nunc ea lege/precipue in
libris quos tu dudum summa cum liberalita-
te obtulisti. Vale & me ama

LONARDVS. Nicolao. Saluum te aduenisse g-
laudeo. ac epifana celi grauitate / ad salubres
aretinoz colles incolumen euasisse / incredibile
de eo suscepi uoluptatem. Sed ista coram inter-
nos agemus uberius. Nunc uenio ad epistolā
tuam quam comuni amicoz decreto aī mi-
hi scripsisse. Nisi istuc ipse accessero / exerci-
tum mihi denunciatis. & ducem apud uos ec-
& regem quali exortaturi iactantes. O re-
thoricam contrariam. Vos ne me his nimis
terrere putatis. & hoc adhibito metu adue-
nendum compellere. uidete quam erectis.

Ego & si illico uenturus fuisset / tamen uel ex
to immorandum putarem / ut tam preclara
cohors diuersari apud me compelleretur. Nā
quid mihi dulcius quid optacius esse posset /
quam uidere domum meam tot simul claro-
rum & mihi amicissimoz contubernio
honestatam. Et enim si hoc in singulis semper
optatissime fecimus / quanta uoluptatis accu-
mulatio foret / uniuersos / ut ita dixerim ami-
cissimos uno agmine simul accipere. Itaqz

ego uos oratos atq; rogatos uelim / ut hoc bellis-
simum ut uere dicam bellum / quod per hie-
ras indicitis mihi inferre non differatis. E-
quidem si has uestras comminationes / facta pu-
tarem / non uerba . & si superbum forsan ui-
deri potest / tamen numq; me prius uentum
affirmarem / quam uos huc accederetis. Vex q;
tarditas non nulloz uestz mihi suspecta est / ego
ueniendi indutias postulo diez octo / quibus ex-
actis ad uos properabo . Causa indutiaz est / ne-
gotioz quorundam explicatio / quibus ita impe-
dior / ut nulli rei uacare comode possim / abesse
certe per hosce dies nullo modo licet . De ambz
tuniculas uero ad inclita religionis loca / que
finitima habetis / postulo ut in aduentum meū
differatis . de poggiano thesauro coram libris
ethicorū diuissimos ut ex integro rescribas
iam nunc te parauī . Vale mi dulcissime in-
colae . & in aduentu meo / ut mecum aretū
uenias certissimum statue . Itēz uale . aret. vi. kl. oct.

L EONARDVS laurentio salutem . Reddite sūe
paulo ante mihi hētere^{ne} / non modo officii
plene / sed beniuolentie caritatis & sollicitudinis
onuste . Pro quibus quid ego nunc tibi gracial
agam ? cum familiaritas nostra / nihil non
ab alterutro promereatur . Vex ut ad sollicitu-
dinem tuam ac prestantissimi uiri ramaldi ut

71
mam, nihil est profecto ex quo formidine susci-
pere debeat. Vel quia locus non multum periculi
habet, uel quia persona non multum dampni. Vi-
gilabo tamen, & ero ipse salutis mee qualiscūq;
tandem sim ob tuas adhortaciones curiosior, ac
si forte locus infestus esse perget, comestum ab-
ibo. De nicolao recte mihi nuntiasti. & si qd
in diem habueris, oro mihi diligenter significes.
¶ Ines bonorū atq; expecto. Nam aristotilis ethica
que traducere ceperam, nuper absolui. ea cum
expolire nunc cupiam, cicerone ac finibus illis
opus est. Vale ac ramaldum meo nomine saluē
iubeto. Itē uale.

Leonardus Enarino ueronensi. S. P. d. legi
hodie litteras barbari nostri prestatissimi &
disertissimi uiri, quas laurentio cretensi cancellario
sub appologie uocabulo grauiter simul ornate
rescripsit. Quibus & si magnopere delectatus su-
nihil est enim ab illo pretermisum quo minus
accumulare illius calūniis responsum arbitrer.
tamen quia cōmunis est accusatio, ac me quoq;
qui eidem laurentio amicus ac iam pridem no-
tus sum tangit, cupio ipse quoq; pro uirili me
a censori & correptori nostro respondere. Res
profecto ni fallor per magna agitur, utq; nos
omnes, an ille unus deliret. Itaq; te maiore in
modum rogo, ut exemplum litterarū quas lau-

rentius barbaro scripsit / mihi transmittere pro
cures. ut uideam an rationes eius tales sint
que me penitere cogant temporis huius studi
is impens. & ad obliuionem harum litterarum
quali in uentum prouocent uel ipse potius sui
erroris commouetatus bonis rationibus tace
compellatur. Sed dices num tibi barbarus
noster satisfacit. Abunde profecto. Sed ut si
presens contentioni adessem. quamuis barbarus
superior foret / ego tamen non tacendum
mibi putarem / Sed aliquid ipse quoque di
cerem quo meam in eam partem declara
rem sententiam / sic & nunc quamquam ipsum
longe uictorem puto / tamen contra officium
arbitror esse / ut taceam. nec ipse quoque sit
aliquid pro causa presertim mea dicam. Pre
terea huius diebus uictus longuo & conti
nuato tedio quorundam hominum qui boni habe
ri uolunt cum sint mali / orationem ueteri
more prescriptam in illos dedi. quam nunc
ad te minto Tu cura ut aliquid rerum tuarum
maiori mensura mihi reddas. Vale florentie ^{h. p.}

L EONARDVS Poggio litteras tuas per bre
ues accepi / transmissas mihi amicola nostro.
Eum qui detulit conueniendi ac rogandi
non fuit facultas. Nam areti sum cum me
arum rerum curandarum gracia tum etiam uita

72
de pestis uel potius suspicionis . nam illa qdē
talis est / ut terreat magis quam ledat eos qui
florentie habitant . Hac igitur de causa illū
qui detulit / conuenire non potui . Quamoz
in amaltea saturnino cetera coniecto . Ore
acerbam . Et si de patribus non tam equidē
laboro quam de plebe . Quicquid delirant
res plectuntur achiui . Seditione doloris scelē
libidine & ira . Iliacos intra muros peccatur
& extra . Acceperam & alias tuas licteras tri
duo ante q̄ florentia abirem . in quibus per
molestū sane id fuit . quod comentariolum
illud quod mihi te mittere cum iis lictēris
significabas . nulloz repertum est . neq; cata
logos ille libroz index . Omnia perditā per
uam aiebant . quin & aperta resignataq;
diplomata uenisse . Quod autem in illis me
perconctaris / nū & alie tue lictere quas
ante professionem tuam dederas / mihi red
dite fuerunt . si de iis rogas lictēris in qui
bus reprehensiones stultissimi ac leuissimi
hominis continebantur / ne dubita iam pri
dem ille mihi reddite fuerunt . Nihilq; po
tius illius stulticiam quam animo cōmotū
sum . Nam eius stuporem mentis / ac ueluti
fanaticam uesaniā iam pridem prospex
eram . Itaq; nunc mihi noua res est . Scrip

sisse autem nunc illa ipsa que mente uesana at
que distorta gerebat / quanti faciendum putat /
cum uel nulli umquam lecturi sint / uel si lege
rint aliqui / in ipsa scribendi ineptitudine
nullitatem eius cognitari . Ille certe ne illa ipsa
que reprehendere conatur / intelligit & que
fatur puerilia sunt ac pene infantia . Itaque
illum omnino sperno atque contemno . nec di
gnum responsione mea duco . Tu uale & me
ama . & quid istis agatur crebro significa . Itaque
uale aretii idus iuni

L EONARDVS EPO Senen . Quem non de
lectet humanitas & mansuetudo tua / qui
antequam de negligentia me quem admodum po
terat accusares / ratione excusationis mee tu
ipse adtulisti . Cum enim te iam pridem admi
rari diceret / quod ego nihil omnino ad te scrip
sissem . tuud statim addidisti / te putare non alia
causa quam occupationibus meis id accidisse . Itaque
cum id tue sapientie persuassum sit / Quod e
go maxime persuassum esse cupio / tacere for
san in hac parte prestaret . Quod & facere
in hec mea excusatio partim incredibilis ui
deretur . Ambitiosa si me occupatissimum predicet
incredibilis / si non potuisse scribere asseuerare .
Pauca igitur ad hanc ipsam defensionem tuam
ex meo addam / Quo dilucidius ea intelligantur

prim ambitiosa

fuerunt mihi quidem occupationes & sunt
 sed nequaquam tante / ut scribere non ualerem.
 Presertim cum omnis occupatio mea in studi
 is literarum uerfetur. Cur non scripserim audi
 queso pacienter. Ego te semper cum homine
 putavi, cui non nisi magna quedam & pre
 clara ac digna tua grauitate auctoritate
 & conuenirent. Cum igitur post naufragi
 um illud gubernatoris nostri / ad studia lite
 rarum me tanquam in portum / quedam ac manda
 da literis assumpsi. Ad hec ego quantum oti
 i est totum confero, nec libenter diuerto. Cre
 do & aliis euenire quod dicam. sed mihi ut
 affirmare possum, haud dubie euenit. Difficul
 ter resumo quod semel abrui. Ad te ergo
 quoniam grauiora quedam tua auctoritas
 postulat. ne ab inceptis diuerterer scribere
 supersedi. Poteram certe leuiora quedam, sed
 ea indigna tuo nomine arbitrabar. Grauiora
 uero & expositiora, sine intermissione ceptorum
 scribere non dabatur. hec est defensionis mee
 ratio. paulo explicatio ^{quod} a te sit dicta. Quod
 autem te & optime contentum & inq
 uiere constitutum significas / ob id te longe ^{beacione} puto
 quam cum in magnis rebus agendis, mag
 nificis negotiis oppressum ceterum hominum
 intruebar. Omnia enim negotiis longe sunt pre

Cur ne scripserim audi

*quedam optatissimum rem
hilem. scribenda.*

Vna cuncta laudat

ferenda. cum hec finis sit. illa ad finem. Nego-
riamur enim ut otiemur. & bellum gerimus
ut in pace degamus. Quod si otia prefe-
renda sunt. & hec certe vita quieta &
tranquilla laboriose illi & occupate. ad
quam nisi aut honoris ambitio. aut pecu-
niaz cupiditas impelleret. quis tandem
nostrum illa suscipiendam censeat. ac non
velis remissos fugiendam. Qui autem in otio
contenti non sunt. otium ipsum. ut ita loq-
uar perdunt. imo nec sunt otiosi. sed po-
tissima sui parte. idest mente & animo in-
festantur ac longe rapiuntur. Tu ergo cum
utrumque nactus sis. gaude queso & felici-
tate tua diutius fruiare. Quod si te forsitan
aut pontificis iussus aut voluntas tua. in cu-
ria atque in illum estum negotioz retule-
rit. ipse te ubique amabo. Primum tamen
sanus consilium est. quod utinam & ego
tenere possim. Vale.

LCONARDVS francisco barbaro. Salutem
plurimam dicit. Nedeunti mihi ex agro
aretino. hostere tue presto affuere. atque
ut de eo ipso qui illas reddidit cognoui-
cam plures ante dies florentie sit reddi-
tum meum presto late fuerant. ut iam
longiorem moram incusarent. Ego autem

17
eo diutius illis in locis detentus sum / quo iam
supra biennium grassante pestilentia facul
tatem adeundi non satis habueram. Qua
re audivis incumbens ita delectabar ut
pene iam urbis me haberet obliuio. Nunc
autem & mitiore litterarum tuarum & summa
humanitate tua ad meliora reuocor studia.
Et si enim agriculturam ualde equidem pro
bo / nihilominus illa stat sententia / me uo
dulces nutrant arce omnia muse. Quid
enim cum musarum suauitate / pan & flua
nus possint conferre. In hoc igitur genere
& audire eruditissimas uoces tuas / & red
dere ipse meas optavi equidem atque opto
presertim cum mutuo in amore familiari
tateque iam pridem inter nos suscepta. Si
lentium adhuc quod adhuc intercesserit
culpandum potius quam laudandum ui
deretur. Quod autem te ad sacras lichte
ras maiore impetu & attentiore animo
conferre significas / in eo sapientiam. Si enim
omnes quod supra diximus dulces sunt /
quanto ille magis que uero sunt muse.
Et si uox poete in re ficta delectat / quanto
magis uox dei delectabit in uera. Et si pre
cepta hominum discantibus profunt / Quot ma
gis proderunt diuina. Quare te currentem

Laudat musas.

De bartholomaeo dicitur
laudat musas.

guitare & tua indeficili
laude comedendam esse

ut uideo uehementer cohortor ad huius opti-
mi perfectissimiorum operis infudationem. Ca-
sum uero grauissimum amantissimi fratris
in comodiorum ex in suscepta / & tua moderati-
one & illarum litterarum solatio leuare debes.
vale florentie idus decembris

L EONARDVS S. d. Iohannino. Tuis epistolas
tuas unum fere sub tempus accepi. quibus
antequam respondeo / iuuat prefari atque premo-
nere ea uidelicet ipsa / que meus erga te a-
mor ac patrie caritas exposcit. Multum igitur
hoc breui tempore quo a nobis abfui: te pro-
fecisse statuo. Si quidem in tanta ciuitate re-
centem adhuc & modo aduenam non nulli
prestantes uiri in familiaritatem susceperunt.
Quorum gratiam tuere queso diligenter. atque
annitere / ut eos bene pro merendo in amore
tuum quam maxime uertas. Id tu si quem
admodum spero assequare / quod tandem lu-
cum cum hoc lucro existimeis comparandum.
Illud preterea moneo ut istic degens conqui-
escere animo uelis. nec eorum que reliquisti hic
desiderio torqueri. quod nisi feceris nihil de
te laudabile unquam prestabis. Quid enim cor
anxium & merens exhibere aut sibi ipsi aut
alteri potest. Cogita igitur non tam dome-
sticos quam in pias tuorum molestias domi re-

liquisse. Urbem autem nunc incolere opulen-
 tissimam, & in qua nihil molestiaz insit, ni-
 si forte quas tu stulta mollitie tibi uloro
 suggesseris. Hec ego que sentiebam de per-
 sonis & urbe comouere facienda putavi. Nunc
 uenio ad epistolas tuas. Mea, nescio que
 istio reperta, quod admirare^{te} quodque ace-
 teris ea laudam predicas: aut fortasse ho-
 mines, sed non ego credulus illis. Nam neque
 me uaro uideo neque dicere cinna. Digna si
 argutos inter strepere anser olores. De epi-
 stolis autem quas aliorum uoluminibus inser-
 tas deprehendisti, ne fer queso te id quidem
 moleste. Satis enim honoris ille quiquis fu-
 erit in eis detulit, quod inter suas, quas bo-
 nas putauit, collocare dignatus est. Come-
 taria uero primi belli punici que flagitas
 ad te prope diem transmittam. Quod autem
 me consulis de re illa tua, mihi una salus
 uidetur, ut fortem te nunc constantemque
 prestes. Et si scio quod difficile sit non flecti
 animo, presertim tibi quies natura molli-
 simus. Sed tamen ut mea fert opinio, aut ni-
 hil umorum aut taciturnitas tua illo-
 rum uesani-
 am confringet, errantesque & deuos in orbi-
 tam reducet. Quod si indices te pati non
 posse, eludent. Vale. florent. ii. kl. feb. M cccc xxi.

(Epistola de J. f.
 J. m. d. x. n.

1.
P Ille archiepiscopo genuen. S. P. d. facile
recognoui litteras tuas doctissime simul
optimeque antistes. Erant quippe ea facund
ia sapientiaque perscripte, ut ex tuo potissimu
iudicio manasse uiderentur. Atque ut natura
fit cum alter dicentem audias quod tu ma
xime probes, ut ualde assentiamur. sic ego
tue illi delectatione studioque sententie uehe
menter assensi. Sic enim mihi quoque pspice
uisus sum, aut nihil humanarum rerum aduer
sus animi egritudine ualere posse, aut u
nicum in heteris studiis esse refugium, q
ual qui fastidiunt & contempnunt, uere
pureque uoluptatis gustum non habent. Tu
his incumbe ut facis, presertim cum nulla
res dignior sit homine sapienti, & in ea
qua tu es dignitate constituto. Quod autem
de libris scribendis rogas, non deerit tibi
diligentia mea. Vix admirabilis est apud
nos eius rei penuria. Nam & studiosi per
multi sunt, & qui mercede scribant, ad mo
dum pauci. Ego tamen quo tibi morem
geram, scrutatis omnia cum tandem ni
hil reperirem, exorauī quemdam ex fa
miliaribus meis, ut libros quosdam sui ip
sius gracia quos ille scripserat uenunda
ret. Sunt autem ethicorum libri quos nuper

tradixi. & comentaria primi belli punici cū
quibusdam orationibus demostenis & econo
micoꝝ libro sat ut mihi primo aspectu ui
sum est emendate perscripti. Nec emere
licebit. Tu igitur cuius genuensiu tuoz qui
hic negotiantur / comictere poteris. ut li
ros exipiat ac pretium decens pro illis ex
oluat. Vale. n. id. feb. floꝝ.

EONARDVS. iohanni. Expecto languistū

Lillum tuū / ac hōteras eius. presertim
si ut mihi persuadeo festiuissime sunt fu
ture. Me profecto epicureum hōteraz fac
tum esse scito. uoluptatem in illis festi
uitatemq; consector. Quo circa iubeas ue
lim si qual ad me missurus est / iocunditate
ut illa fallibusq; respogat. Iudicium illud ti
bi permolestum / totamq; stultoꝝ hominū
uaniloquentiam / uix unius axis existimandā
puto. Adde etiam si placet rētoꝝem illū
eloquentie hostem. An tu his me censuris
comoueri putas que ab hominibus pazz
acutis ac stulte sibi ipsis iudicandi peritiā
arrogantibus proferuntur. hieri non pot.
quā ut a iustis sapit / ita sentiat. Sed &
nostꝝ nobis iudicium est / quo magis miti
mur quam alieno. Nisi forte appellem
aut prothogenem quid rectum amenumq;

epicurens literaz.

in pictura foret / non ex suo potius iudicio / quam
ex aliorum opinionibus statuisse credamus. Quam
quod est quidem abste. non satis acute causa mea
defensa aduersus constantino politanum. Quid e
nim opus fuit ad ciceronem allegare hanc quod
cunquam est in nobis rerum moralium notitiam. Quam
si uero aristoteles ipse ab studio nostro fuerit ali
enus. cuius libros in adolescentia sic audiimus
ut etiam publice de his disputationes ex ordi
ne studiorum sustineremus. Biennio certe toto
ab optimis illis discipline magistris incredibili
auditate imbuti sumus. Hec ego fundamen
ta cum in adolescentia iecerim / quis iuste ad
miretur / si nunc aliquid exedificatum ame
rit. Aut quis nouum me adhec sacra uenisse
dicat / quibus ego ab ipsa pueritia fuerim in
itiatus. Sed hec satis. plura etiam quam satis.
de se enim ipso omnis sermo grauissimus est.
At tamen silere aliquando non licet. ita multi
occurunt. partim inuidi. partim arrogantes pro
desipientes. Vemo nunc ad id quod per superi
ores litteras de commentariis flagitasti. Ego qui
sciam quaeque memoratu digna existimaui. in eos
libros congesti. neque uero cominus si quis pla
teneat plura conscribat. Commentaria tantum
ab historia multum differunt. illa enim am
phior ac diligentior est. Hec contrahiora quod

minus explicata. huius quoque in romuli & ho-
stili & tarquinii regum romanorum gestis re-
ferendis, non annos prosequitur, sed res su-
mam. Idem pollitibus facit, & ipse quidem pro-
batus auctor, cuius auctoritatem secuti sumus.

Vale. floren.

Leonardus Poggio salutem. Nihil omnino
statuo duobus nobis fieri potius se stultius,
cum hoc nostro inportunio silencio. Sed quia
illa iam corrigi non possunt, preteriti defectus
temporis, futuri exuberantia compensemus.
Unum tamen non ignores, uolo, me per hoc ip-
sum silentium, grandem tibi epistolam perscri-
psisse, excitatum litteris tuis, quas ad nicola-
um nostrum misisti de controuersia nicholai. In qui-
bus cum te falsa illius suggestione deceptum
animaduertere, totam rem uerissime sinceri-
ssimeque patefactam, tuo examini censuram
subieci. Eas uideo te litteras non accepisse, ita
que conquira nunc rursus illas tibi ^{re} commissa
Negotium meum quod apud maximam pontifi-
cem curaris. Mihi summe est uoluptati, per-
spexi enim inter, & amici fidem, & sapientis
hominis consilium, & impigri uigilantisque fieri-
ciam. Quod autem hortaris, ut ad pontificem
scribam, faciam ut mones. Antonio lusco &
cetero sodalibus nostris meo nomine gratias

agito saluereque iubeto. Vale . .

L EONARDVS . demetrio . Tria ut ex litteris tuis
animaduertere potui . atque in ordinem uoca-
tur ex illa prefatione mea , quam libris ethi-
corum adscripti . Vnum quod aristotilem de elo-
quentia comendarim . quem tu asseris nec e-
loquentem fuisse . unoque ne curauisse quidem
ut eloquens esset . Atque quod interpretem
illum / qui ante me hunc librum traduxit / ordi-
nis predicatorum fuisse dixerim . tu uero an-
tiquiore interpretatione eius libri putas esse
quam ordinem ipsum ex quo fuisse affirmo .
Tercium quod huic ipsi interpreti maledixe-
rim / indignaris . Sunt & alia quedam mihi
litteris tuis . sed me hercle ita caliginose scri-
pta . ut sensum eruere nullo modo potu-
erim . & illa ipsa que supra retuli . alluci-
nando potius deprehendi te dicere uelle
quam tu dicas . Ad hec igitur nunc tria .
ad alia uero si forsan id cupies / cum aper-
tius scriberes respondebo . Primum igitur de
aristotile uehementer erras . An non cura-
uit ille ut eloquens esset . Nam utique fuerit
mox uidebo . sed ita curauisse illum constat
ut neminem magis . Testes sunt artes re-
thorice ab eodem philosopho . labore summo
diligentiaque perscripte . nec semel tantum

no. 3. 16. q. 10.

ut m. h. 16. q. 10.
i. p. 16. q. 10.

sed rursus atque ite pluribus voluminibus
 explicare. Nec est quicquam in illa facultate quod
 non illum non modo pro se didicisse / sed etiam
 alios docere uoluisse appareret. Tanta uero in
 eo cura eloquentie fuit / ut etiam minutis-
 sima quoque scrutari & indagari interetur.

Quis enim queso ait hunc pedes & syllabas
 etiam minutissima quoque scrutari^{cat} soluta
 in oratione seruandos ostendit / ut dacti-
 lum iambum reiceret. Altez ut elatum
 nimis / altez ut depressum. Peana uero illa
 duplicem probaret / qui est aut ex lingua
 quam tres breues subsecuntur / aut ex tri-
 bus breuibus & lingua postrema. quorum al-
 tez principis / altez clausulis assignauit.

An non curauisse illum dicis / ut eloquens es-
 set / qui eloquentie artes tam curiose perscr-
 ipsit / & minutissima quoque tanta diligentia
 persecutus est. Atque ego certissime scio / nec
 te nec preceptorem illum tuum / hominem
 ut audio magna theologie scientia / sed nu-
 llam penitus litterarum / quid sit pean / quid
 ambitus intelligere. nullum denique uestigi-
 um eloquentie intueri. Nec id sane in uobis
 reprehendo. Non est enim cuiusquam ista di-
 scernere. Sed id reprehendo / quod tam
 leuiter de rebus uobis incognitis iudiciu
~~faciatis. Vna quamquam lingua~~
 difficilius sane per se neque obscura / illa subit diffici-

In fine eloquentiæ
reptiles.

proferatis. falsum est igitur quod scribis non
curauisse illum / ut eloquens esset. Sed an fuerit
eloquens uidendum est. Nam fieri potest, ut
curauerit quidem, nec tamen sit eloquentiā
consecutus. Equidem quantum est in me iudi-
cii, non uideo quomodo uis de rebus quas ar-
istoteles tractauit, aut aptius, aut suauius, aut
cūpiolius scribere quisq̃ potuerit. lege eius li-
bros, nec morales solum, & ciuiles in quibus
eloquentia magis coheret: sed eos qui aut phi-
sici aut metaphisici scribuntur, inuenies lo-
cos nullius eloquentie capaces, eloquentissime
ab eo tractatos, rebusq̃ obscurissimis splendo-
rem & claritatem per eloquentiam adtulisse.

Cicero qui fuerit intelligit
egoq̃ fatuus sū qui recu-
lta differo. Sed tamen

De quo si non mihi credere uis: at ciceroni
credas. Quamq̃ nec tu forsā cicero uir acer-
rimi iudicii summus ipse orator suauitate
& copiam & omnia scribendi ornamenta an-
istoteli tribuit. flumenq̃ aureum illius scrip-
ta appellat. Ex quo magis translatoribus istis
in disertis irasci soles, quod huius philosophi
libros admirabili facundia suauitateq̃ in g-
reco scriptos tam absone nobis conuerterunt.
Sed non sunt illi aristotelis libri, nec si uiuat ipse
suos esse uelit, sed mere conuersorū inceptis.
Ille enim & politissimus scriptor esse uoluit.
& quod uoluit curauit, & quod curauit al-
tingentemq̃ scriptis nec se meo

secutus est. Quid ergo me in crimen uocas? Quid
eloquentissimum philosophum infantie comde-
nas? an non pudet de rebus tibi incognitis ita
leuiter asseuerare? Sed satis de hoc. ad aliud
transeamus. Eum qui libz ethicor ante me co-
uertit. ordinis predicator fuisse dixi. hoc tu ita
derides, quasi erratum manifestum. Ecce ruris
fatua crassaq opinio / uix pueris digna. Putas
enim interpretationem illam boetii habemus pre-
teroz porphirii & predicamentoz & per-ier-
minias libroz. quos si accurate leges, uidebis
summum illum uix sine ulla ineptia libros
illos transtulisse. Textus est nitidus & planus,
& greco respondens. At enim in ethicis & phi-
sics, quid tandem est preter ineptias meras?
Non uerba in his latina, non dicendi figura,
non eruditio literar. Preterea ab ipso greco
male accepta compluria. Hec aboetio longe
absunt uiro intraq lingua docto & eleganti
Numoz ille architectonicam. numoz eutra-
peliam. numoz bomolcos. numoz agricof.
quoz uocabula in latino habemus grece reli-
quisset. Numoz tristiciam pro dolore posuisset.
Numoz honestum cum bono, eligere cum expe-
tere confundisset. Atq ut scias, due fuerunt
ante me quod equidem uiderim interpreta-
ciones ethicor. Vna quam ex arabe lingua
difficili tunc per se neq obscura, illa subit diffici-

De illo lib. ethicor
ay. vnde it.

fuisse. qua qdē in re p q
pueriles aberras. Nall
enī boetii interpretatione

De duabz imp. p. h. r. b.
et 12 in 2. ay.

traductam constat / Post aueroy's philosophi
tempora . que quoniam anterior est / uetus
appellatur . Altera hec posterior & nouior
a britano qdam traducta . cuius etiam pre
mium legimus . in quo & fratrem se ordi
nis predicatorum scribit . & rogatu confratrum
de his transferendis laborem suscepisse .
Quomodo igitur interpretacio ista prius
fuit / quam ordo ipse institutus est . Aut
quomodo boetii fuit ista noua interpretacio /
cum uetusta illa & anterior post aueroim
fuerit . Boetius uero quot seculis aueroim
ante erat . Reliquum iam crimen est quod
huic interpreti maledixerim . Equidem
si uitam illius . si mores . si genus insecta
tus essem / tunc faterer me illi maledixi
sse . Sed nihil tale adigi / neque attingere
At enim de heteris studiis contendere .
ac interdum uehementius urgere / & si res
exigat aduersarium pungere . differere
id quidem est / non maledicere . Denique to
ta uis in eo uersatur / ut re an iniuria il
lum reprehenderim . Dixi libros illos mepe
traductos . Quis negare potest . Dixi gre
ca uerba obignorationem latine lingue
ab eo relictas pro quibus latina uel opti
ma haberemus . Nec dixi modo . sed & pro

probaui & uerba ipsa ostendi. Cetera quoque
errata / nec ea pauca / nec leuia redargui.
Aut igitur ista defende / si potes / aut me pu
pugisse illum non moleste feras. Equidem
si in picturam docti quis fecerit proniceret pa
ti non possem. Quid ergo existimas mihi
accidere / cum aristotilis libros / omni pictura
pretiosiores tanta translationis fece com
parari uideamur. An non commoueri. An non
turbari. Maledictus tamen abstinu. sed re
ipsam redargui ac palam feci. Vale.

LEONARDVS S. D. Poggio v. c. Si uales be
ne est equidem ualeo. Egi cum cosmo /
ut liber ille ad te differatur. quod ipse pol
licitus est intra paucos dies / facturus. Tu cum
illum habueris prouidebis ut a scriptore tuo
pure diligenterque custodiatur. Quod autem
de librario mones / recte tu quidem & ami
ce facis. sed tanta est apud nos huiusmodi
hominum penuria / ut quamuis cupiam ha
bere non possim. Quare te rogo / ut si qua
ratione potes / hoc mihi negotium confici
as / si quem fortasse ydoneum huic pueri ali
cunde eruere queas / ad me mihito per
quam cupiende suscipiendum habendum
que franciscus barbarus ad uos profectus est /
cum quo una hic fui. ac multa de te ab utro
difficili sane per se neque obscura / illa subit diffici

q̄ nostr̄. Scio cum rome fuerit futur̄ te illi in in-
tino sinu. Itaq̄ non pretermittendum uideretur
quo minus te comouefaciam / efflagitemq̄ ope-
ram ac medelam tuam. Comptum habeo. intra
per emulos obtrectatoresq̄ meos sinistra de
me adhuc esse p̄scripta. Qui sit h̄az calūniar̄
fons tu te nosti. quam ingrate indigneq̄ id fa-
ciat te non latet. Adiecit se se hunc atq̄ addix-
it leuissimus quidam homo. professione p̄poch-
ta patria sodomites. Ambo hi de me ad barbar̄
ut compertum habeo. peruersa quedam scrip-
sere. Huic te rei queso medelam appone. Tu em̄
scis quanti barbar̄ semper fecerim. & quanta
mendatione illius nomen prosecutus sum. Hoc
ille ex te audiat. Deinde tibi notissimū est. non me
culpa h̄as inimicitias cum nicholao esse susceptas.
Nihil in hac parte abste postulo nisi uez p̄gratum
q̄ mihi fuerit. si pro rei noticia epistolam illā
meam quam de hac ipsa controuersia ad te scrip-
psi barbaro ostendes. ne aliud pro alio censeat.
Intelliget enim quod ego ad te scripserim. mi-
nime in eo me esse mentitum. Nam quod de
uita aiunt. ipsa uita mea nigerrime acta
& communis de me censura eos refellit. Verior
in oculis hominū atq̄ in luce. probatus quidē
& acceptus omnium iudicio. Nec est quisq̄ ui-
uentium. cui in hac parte integritatis innoce-

*Virā amantibz sua
respondit.*

uero per que ad hoc extremū ascenditur / bona quidē
 sunt / t̄ non tamen summa / quoniam propter ali
 ud quod supra se erat expetuntur. At sūmum bo
 num nihil supra se habet / sed in eo appetitus cong
 escit / nec ultra requirit. Quid autē sit extremū
 illud ac summum ad quod omnia feruntur. Hoc
 non est iam de ui uerbi / sed de re ipsa pquirere.
 in quo magna philosophorū ingenia conflictant̄. Nec
 latere nos oportet. hoc idem quod summum bonū
 diximus / appellari finem bonorū & extremū & ulti
 mum & primum. Dicitur enim extremū & ulti
 mū quia non est ultra progressio. Primum autem &
 principium est & causa. Nam eius gracia omnia
 omnes agunt. De quo preclare tullius in libris de
 finibus bonorū inquit. Querimus enim quid sit ex
 pus illis / non multum existimem uacillare
 enim & qui sint & q̄ facile contemnendi. Bonis au
 tem & studiosis qui non malivolentia aliqua sed
 opinionis errore ducuntur / ueniam esse danda cō
 seo. Est enim difficile ac protinus arduū antiqua il
 la iam pridem imbibita animis extirpare tam cito
 ac reuellere posse. Itaq; intueri licet interdū ho
 mines magis anxie male pcepta dediscere q̄ bona p
 cipere. Ignoscendum igitur & simul responsione
 mea satisfaciendū / meorū ipsum apud hos purgandū
 probandumq; esse duco. ut ueritate agnita omni
 me crimine absoluant. Q̄q̄ in hac mea causa / neq;
 difficili sane per se neq; obscura / illa subit difficiet

Bona dicitur

Sūmū bonū

Tullius.

non
mā lo.
ip.

q̄ nost̄. Scio cum rome fuerit futur̄ te illi in in-
timo sinu. Itaq̄ non pretermittendum uidetur
quo minus te comouefaciam, efflagitemq̄ ope-
ram ac medelam tuam. Comptum habeo intra
per emulos obtrectatoresq̄ meos sinistra de
me adhuc esse p̄scripta. Qui sit h̄az calūniar̄
fons tu te nosti. quam ingrate indigneq̄ id fa-
ciat te non latet. Adiecit se se huic atq̄ addix-
it leuissimus quidam homo. professione ypocri-
ta patria sodomites. Ambo hi de me ad barbar̄
ut compertum habeo. peruersa quedam scrip-
sere. Huic te rei queso medelam appone. Tu enī
scis quanti barbar̄ semper fecerim. & quanta
mendatione illius nomen prosecutus sim. Hoc

conueniunt. De significatione igitur h̄
uerbi controuersia fit. Ego summū bonum signi-
ficare dico. illi bonum. Anteq̄ ad probationem
descendam. placet quid sūmum bonum. & quid
bonum latine dicimus constituere. Nam frustra
de uerbo greco disceptaremus. si de latino ambigui-
tas esset. Hec uerba summū bonum eam puto um
apud latinos habere. ut per illa notetur extremū
illud ac p̄fectum bonum, ad quod cum tandem
peruentum fuerit appetitus omnis conquiescit. id
est quod semper propter se expetitur. & numq̄ p̄
aliud. cuius gracia cetera sunt omnia. & ad illud
referuntur. ipsum autem nullo refertur. Media

a bonū: q̄
ab id fit.
me nota.

Summū bonum.

uero per que ad hoc extremū ascenditur bona quide
sunt / t̄ non tamen summa . quoniam propter ali
ud quod supra se erat expetuntur . At sūmum bo
num nihil supra se habet / sed in eo appetitus conq
escit / nec ultra requirit . Quid autē sit extremū
illud ac summum ad quod omnia feruntur . Hoc
non est iam de ui uerbi / sed de re ipsa pquirere .
in quo magna philosophoz ingenia conflētant̄ . Nec
latere nos oportet . hoc idem quod summum bonū
diximus : appellari sinem bonoz . & extremū . & ulti
mum & primum . Dicitur enim extremū & ulti
mū / quia non est ultra progressio . Primum autem q̄
principium est & causa . Nam eius gracia omnia
omnes agunt . De quo preclare tullius in libris de
finibus bonoz inquit . Querimus enim quid sit ex
tremum / quid ultimum bonoz . quod omnium phi
losophoz sententia / tale eē debet / ut ad id omnia
referre oporteat ipsum autē nūq̄ . Ecce quid nos
bonum / & quid summum bonū latine dicimus . A
ge nunc thagaton de quo controuerſia est . utrum bo
num significat / an summum bonum . Ego sūmū
bonum significare dico . atoz aliud esse agathon
aliud tagaton . Altez enim bonū significare . altez
summum bonum . Quomodo id probas . Quia sic
graciat̄ur . non credimus inquit tibi . At si non
mibi . tamen eustracio credas . Eustratius enim
natione grecus est : & inter doctissimos apud grecos
habetur . libros certe ethicoz greca in lingua sic pe

bona hanc

Summū bonū

Tullius.

*ut in Tagaton
grecū sūmū bo
nū latine p̄g.*

Agathon

Tagaton

Eustratius.

Tagaton.

rite cōmentatus est: ut solus cōmentor illoꝝ meruerit
ut apellari. Verba eustracii sunt hec in decimo ethi-
coꝝ libro. Tagaton quod coniungitur ex to & agatō:
nihil aliud est quam solum bonum. & primū bonū.
Alia autem puta intellectus & scientia & uirtus: bona
quidem sunt. non tamen prima. Et est intellectus q-
dem agaton. non tamen tagaton. & uirtus agaton
non tamen thagaton. Sic per hoc elementum t- offe-
ditur primū principiū & causa & radix: ac uelut
centꝝ omnium bonoꝝ. O testimonium mihi optatissi-
mum. testimonium uero. Immo sententiam. Quid
enim aliud eustracius. q- uelut de tribunali me-
uictorem pronuntiat. Agaton inquit significat bo-
nū. sed to cū illo iunctū facit ut significet primū
principiū. & causam & radicem omnium bonoꝝ.
Et quid aliud me dicere oportet. Nonne hec probat
& non ne hec purgant. Intelligent igitur boni &
studiosi qui dubitant. prius ueritatem op̄inionis
sue anteferant. Inuidi autem & obtrectatores eru-
bescant & concidant. Nam quid est quod hiscere
ualeant contra grecum auctorem ac doctissimum
hominem. Dixi de eustracio. Quid aristoteles
ipse non ne hec eadem probat. Certe non minus
aperte. Sed si dici potest etiam clarius. Docet enī
in primo ethicoꝝ libro. bonoꝝ alia esse laudis alia
uenerationis. Vult enim laudis esse: uirtutem ac
cetera huiusmodi bona. Venerationis autē ēē pre-
stanciora quedā ac diuiniora. Tale inquit esse deū

Agaton.

*Aristoteles q-
mo.*

& tagaton. ad hec enim & alia referri. An iste qui par-
 facit deum & thagaton. & ad hec alia omnia referri
 dicit minus tibi probare uidetur. quam eustracius
 tagaton designare non bonum sed summū bonum.
 Nam si tagaton declarat idem quod bonum. cur dice-
 ret prestantius aliquid esse q̄ bonū. ac deo compara-
 ri. Quid boetius uir doctissimus. non ne ex hac ea-
 dem paritate ab aristotele sumpta. tagaton summū
 bonum appellat. Duo inquit summa bona. que inter
 se diuersa sint. esse non possunt. At deum & beatitu-
 dinem summa bona esse concessimus. Ecce quod aristo-
 teles tagaton dixit. Boetius summum bonum expo-
 nit. cum deum & tagaton duo summa bona esse cō-
 cedit. Quid ad hec respondebunt latratores isti. nō
 grecarū modo ignari. uerū etiam latinarū litterarū.
 qui tempus non in discendo sed in carpendo cōsum-
 unt. fuci apium & improbissimi sicōphante. Docebo
 & propter has auctoritates. antiquum interprete
 se ipsum dāpnare. Quomodo hoc. Quia in princi-
 pio uerbū tagaton bonum exponit. dicens. bonum
 quod omnia appetunt. Postea uero procedens in opere
 dū aristoteles inquit tale esse deum & tagatō. uic-
 tus iam re ipsa ac plane redargutus. quoniam ibi
 dicebatur aperte. tagaton prestantius esse aliquid
 quam bonum. non est ausus exponere tale esse de-
 um & bonum. ne in manifestam dissonantiā ca-
 deret. Sed dixit tale esse deum & per se bonū. Eo-
 demq̄ modo in libro huius operis decimo. cum aris-

Boetius.

Antiquū inter-
 prete et huius op-
 eris.

toteles inquit quod omnibus bonum sit & quod oīa
appetunt / id esse tagaton / uidit absurdū ēē ac sta-
re non posse / si exponeret quod omnibus bonum
sit / & quod omnia appetunt id esse bonum. expo-
suit ergo & ibi per se bonū. Atqui cum in decimo
libro exponit p se bonum quod omnia appetunt: se-
ipm redarguit quod dixerit in primo bonum qd
omnia appetunt. Non enim primis ultima sed ul-
timis prima corriguntur. Ad quem profecto er-
rorem emendandū / non tam uoluntas illum q̄
necessitas perduxit. Magna quidem est ueritatis
uis / magnumq; numen. ac de primo ad extrem-
um: una atq; eadem miro inter se nexu capta
catenataq; series rerū. Nam uero omnia consonāt
omnia succedunt. falso autē cum semel dictū
fuerit / ueritas dissonat atq; refragatur. & quasi
obiacum multa offendunt. Quod hic accidit. Quod
enim falso expositum fuerat / multa post modum
reclamabant / ac refragabantur. donec se ipsum
uti corrigeret ui adegerunt. Nam illud sanedi-
ci haud q̄q; potest / ut tagaton utrumq; significet
cum aristoteles prestantius aliquid designare as-
serat quam bonum. & eustratius nihil esse aliud
q̄ primum bonum. Deniq; tagaton & felicitas idē
est. At bonum & felicitas non idem. Patet igitur
antiquum interpretem male interpretatum fuisse
cum dixit bonum quod omnia appetunt. Sed
an post modum bene: cum inquit per se bonum.

34
fateor minus uiciose, inepte tamen. Nostri enim
illi prestantissimi atque doctissimi: cicerone dico
& augustinum & lactantium & boetium: numquam
dicunt per se bonum. Afferre possum testimonia
singulorum per multa in prolixitatem uererer. Sed
tamen boetium supra ostendimus dixisse: duo
summa bona, que inter se diuersa sint esse non
possunt. Eodem modo tullius: epicurei inquit su-
mum bonum uoluptatem esse contendunt. Et
alio loco facit lucius noster prudenter, qui aud-
ire de summo bono potissimum uelit. Hoc enim co-
stituto: in philosophia constituta sunt omnia. Et
paulo post summum bonum si ignoretur: uiuen-
di rationem ignorandi necesse est. lactantius
quoque inquit. Epicurus summum bonum in uo-
luptate animi censet. Aristippus in uoluptate
corporis. Pyrratetici autem in bonis animi & corpo-
ris & fortune summum bonum collocarunt. Ho-
rum ergo nullus dicit per se bonum. sed summum bo-
num. Quam igitur causam habuit interpret ille:
a consuetudine doctissimorum nostrorum recedendi.
Non credo fuisse usum a deo si arrogante, ut tullium
& augustinum & boetium & lactantium dampna-
ret in uerbo ac melius putaret se dicturum. sed il-
lud magis credo, doctos istos uiros numquam ab eo lec-
tos fuisse. Itaque latine ignarus lingue: uerbum
de se ipso finxit: quod nemo eruditorum umquam po-
tuerat. Enim uero quod & hoc ipsum uiciose

Cicero.
Augustinus.
Lactantius.
Boetius.

Tullius.

Lactantius.

Aristippus.
Pyrratetici.

hinc licet intueri. quia que propter se & propter aliud
expetuntur. per se bona sunt. non tamen summa.
Nam summū idest. quod semp propter se & numq̃
propter aliud. Quare nec dum bonum exponit ta-
gaton. nec dum per se bonū defendi potest. quomi-
nus errasse deprehendatur. Enim uero dicit quis-
piam tu quemadmodum defendes. omnia summū
bonum appetere. tam enim si hoc inquis lapidem
appetere summū bonum. tibi fuerit confitendum.
O argutias insulas. Quamq̃ tu potius hanc defen-
sionem ab aristotele exigas. oportet q̃ a me. Nā
ego interpretis officio functus sum. Ut in greco po-
situm fuit. sic in latinum reddidi. Sed tamen si
aliquid supra interpretem dicere me oportet. Po-
test ne esse quicq̃ insulsius ac puerilius. quā dū
aristoteles de bono loquitur humano. Ad lapides
& huiusmodi insensa cauillationem traducere.
quod quid facit lapideus plane insensatus & ipse ē.
Sic enim proponitur ab aristotele. Omnis ars omnis
q̃ doctrina. similiter autem & actus & electio bo-
num quoddam appetere uidetur. Hec omnia ui-
delicet hominū sunt. non lapidū. neq̃ bestiarū.
In libro quoq̃ maiorū moralium inquit. non de
simpliciter bono nobis dicendū est. sed de bono q̃
ad nos. non enim querimus deorū bonum. Nam de
illo alia ratio. alia que consideratio esset. De bono
igitur humano dicendum est. En quid aristoteles
proponit & sentit. Omnia uero humana summum

Respondeo autem
dicitur.

25
appetere bonum / ac illius causa omnia omnes agere
nemo sane mentis umor negabit. Quin etiam si me
tire placet / an in uerbo cauillari / dabis tu mihi lapi
dem bonū appetere / sic enim tibi necessariū est / se
cundum primum interpretem / quod si feceris / ego
summum bonum appetere concedam. Neque enim
recipiendum est / lapidem si modo quid appetit bonū
quidem sibi appetere / non autem optimum. Hec ad
te hugo doctissime pro greci cognitione uerbi scri
bere libuit / ut ipse certior factus / ualeas ambigenti
bus constanter & intrepide respondere / me non
ad casum / neque temere / sed certa ratione & intelligē
tia aristotelis uerba / ut in greco sunt / ita in latino fi
deliter conuertisse. Vale

LONARDVS Thome cambiatori. Salutem primā di
cit. Non ulor adeo delectassent littere tue / si omnia
mea laudibus extullissent / sicut delectarunt hoc ipso
quod quedam refellere improbareque nitentur. Hoc
ego amici esse puto / illud adulatoris. Sed patere queso
& tu equo animo uicissim a me redargui. Nam quod
ais / ne de his rescribam / per quam inquam foret. An
tu me ictu tuo procellas & undas oppugnes. Ego ne
que repercutiam te neque resistam. fieri hoc natura
ipsa non sinit / que etiam apibus mellis dulcoris
factricibus / aculeos tradidit ad uim si qua sibi infe
ratur propulsandam. Contentio tamen nostra / non
pertinax esto / nec odiosa / sed modesta & liberalis pro
positumque mea sit / non superandi studium / sed in

*Res dat cum
adipant refellit.*

x diuitias in bonis
plm copiam ppa
+ diu. reph. diu.
+ p. ex. no. 4.

finis economice

dagatio ueritatis. Demoz ut inquit cicero controuer-
semur inter nos, non autem certemus. libellos quos-
dam e meis ferrariam delatos legisse te nup signi-
ficas. de quibus ad me scribens, cum precipuas mul-
tas laudibus attolas, unum tamen acriter detesta-
ris. quod diuitias in bonis numerari a philosophis
dixerim. hoc tu ame scriptum usoz adeo indigne
fers. ut contra uociferando ac reclamando pene
raucescas. Ego autem duoz in hoc tuo crimine
reddendam mihi rationem puto. primo loci. num
alienum fuerit & ineptum. Deinde ipsius rei. num
falsum sit & erratum quod ita scripserim. Constabit
enim si locus dicto congruens fuerit & sententia ue-
ra. tuam hanc reprehensione, ut leuiter dica ee
non rectam. Primum igitur de loco uideamus libz
aristotelis qui inscribitur economicon, in latinum
uerteram e greco. Id manus amico familiarior meo
homini & docto & suau destinaueram. Disciplina eo
libri fere est circa patrimonium augendu. ipseoz
quidem inquit alio loco, economice finem esse di-
uitias. Ego igitur hunc libz mittens ad amicum qd
profari in proemio debui. An uidelicet esse in eo
libro precepta aristotelis ad diuitias comperandas.
+ plas uero diuitias perniciosas ee atqz malas. fugie-
das demoz & abhominandas. Et quis legeret si hec
dixissem. Quis munus meum non contemneret.
Quis aristotelem ipsum non carperet. quod de ma-
lis rebus acquirendis disciplinam tradidisset. Atqz

si ulla dicenda est ratio atq. ars. proemio uirtute
hanc tribuit. ut beniuolū. ut docilem. ut attentū
faciat auditorem. Quam ergo beniuolentiam sibi cō
parabit. qui disciplinam malay rex de greco in lati
num uertisse amici gracia dicet. Quam docilitatem
uel attentionem. qui nocitura fugiendaoz se scrip
turū promittet. Vides ergo thōma quid ratio arti
ficiumoz dicendi exigat. ea uidelicet. ut dicere
que dixi. Et quod tu quidem reprehendis. artificio
sum est. quod autem laudas contra arte. locus igit
uel maxime hoc exigebat. Cuius tu etiam legendi ra
tionem habere debuisti. Est enim prudentis litteris.
attendere quo quidoz loco dicatur. ac pro eo accipere.
pro quo datur. Venio nunc ad ipsam rem. Diuitias
in bonis numerari a philosophis dixi. Voz tu hoc ita
reprehendis. quasi non dicant philosophi. An ita q̄i
non uex dicant. Si eos dicere negas. sed a me fal
so confingi. Audi queso aristotelem cum omni per
ypateticoy multitudinem asserentem. tria ēē bonoy
genera. externa. corporis. & animi. Sin hos falsos
esse dicis. non tu iam me sed illos reprehendis. Qua
in re uide etiam atq. etiam quid agas. teoz circū
spice & expende. nunqd tuum sit aduersus aristotē
theofrastū. cratippi. & alioz pene innumerabilium
philosophoy auctoritatem. quasi tu unus plus sapias
refragari. Quid plato ip̄e philosophoy. ut ita dixe
rim deus. quid inquit in gorgia. Nihil est inquit
ex omnibus. quod non aut bonum sit. aut malū. aut

Prudentis officium
in legendis.

Reinder obiectum

Trius bonorum genera.

Plato.

medium. Bona sunt sapientia / ualitudo / diuitie. Mala
uero horum contraria. Neque bona neque mala. seu sedere
currere / nauigare. Potest igitur me reprehendere. quod
non uerum scripserim / cum hos philosophorum principes
tam aperte diuitias numerare in bonis cernas. Aut
turpe est me id scripsisse. quod plato ipse & aristo-
teles tradidere. Enim uero epicurus contra sentit.
O rem per grauem & non ferendam. An non pudet ad-
uersus hos duos philosophie soles. platonem dico & a-
ristotelem / epicuri tenebras inducere. Qui si diui-
tias in bonis non putat / ob id mouetur. Credo quia
prodigos & assotos / id est pro obscenis uoluptatibus
patrimonia deuorantes sua beatos censet. Hunc tu ho-
minem sectaris queso. aut placere tibi uel sano a-
licui potest. qui in re tam turpi felicitatem posuerit.
Quid infamius quam a platone & aristotele discedente
epicuro inherere. damnato iam pridem homini atque
ut ita dixerim in philosophia heretico. Sed quero ex
te qui longam iuri operam laudabilemque dedisti. nunc
& iuris consultos tante auctoritatis homines tam pru-
dentes tam doctos delirare censet. At qui hos quo-
que in philosophia eruditos predicatis. & ipsi non ab-
uunt quorum est illud. ueram nisi fallor philosophiam
non simulatam affectantes. Hi ergo iuris consulti
uere ac non simulate philosophie sectatores / quo-
modo nuncupant hec externa. utque media. an ma-
la. uel bona. pleni sunt eorum libri in quibus bona
apellant. Tu ipse queso qui de hoc tam permaciter co-

tendis : si iudex pro tribunali sedens, in possessione bono
 & mihi iubes : utrum de uirtutibus sentis, an de fundo
 & pecuniis. Que igitur pernicio est, aliter loqui ue-
 lle quam homines loquantur, contemnere philosophos
 platonem & aristotelem despiciere, iuris consultorum
 auctoritatem pro nihilo putare, illos pax uidisse
 nos omnia cernere arbitrari : Bona inquis abeando
 dicantur. Externa uero facere beatum non possunt.
 nec sunt igitur bona. hec tua ratio ut uideo tibi
 peracuta uidetur, est autem obtusa uel potius fal-
 lax. Primum enim quod tu tamquam concessum tibi
 assumis, bona abeando dici. Marcus tullius scribit
 se unde dicantur bona ignorare. Itaque uide ne
 ut in philosophia plus tibi pene arrogas quam a-
 ristoteli concedis : sic in lingue latine ratione pla-
 te scire quam marcum tullium contendas, quod nullo
 modo tibi permittemus. Quid enim commune habet
 bonum & beatum preter, b. litteram. Itaque quid ma-
 gis abeando quam abibendo dici bona interpretari potes.
 Hoc autem pempto, & totam rationem tuam pimi
 uidet. Cum etiam si quis tibi dederit, abeando di-
 ci bona efficere tamen eo concessu nil potes. Hec
 enim externa ad beatitatem pertinere dicimus.
 Atque inde si tu ita uis pertinere bona, quia sine uis
 beatus esse nemo potest. Nam nec animi quidem
 bona, si sola sint beatum facere possunt, nisi forte
 hunc in fallaridis tauro constitutum dicas beatum fo-
 re, quomodo tu ut oppinor beatus esse nolle. Ego

no. unde
 Bona dnt.

M. Tullius.

fatetur ad felicitatem. nam liberali inquit opus ē
 pecunia ad liberalitatem exercendam. & iusto ad
 remunerationes. form quoq; opus erit potentia. si
 perfecturus sit aliquid secundum uirtutē. Demoz
 ad res agendas inquit multis est opus. & quanto ma
 iores & preclariiores sint, tanto magis. Vides igitur
 in hac civili uita in qua uersamur. multum nos ex
 ternis indigere bonis. & quanto maiora & precla
 riora uirtutis opera prefecturi sumus. tanto magis.
 Contemplatiua autem paucioribus indiget. sed tamen
 indiget corporis externisq; bonis cum sine his beata
 esse non possit. Incipiat nunc repetere uerba mea. que
tu tam acriter carpenda putasti. Sic enim scripsi.
 Sunt uero utiles diuitie. cum & ornamento sint
 possidentibus. & ad uirtutem exercendam suppeditet
 facultatem. Prosumt etiam natis. qui facilius p̄ illas
 ad honores dignitatesq; subleuantur. Nam quoy uir
 tutibus obstat. res angusta domi. haud facile emer
gunt. ut poete nostri dicat sententia. Quare cū no
 stri tum natoz multo magis caritate. illaz ampli
 ficationi quo ad honeste possumus studendum est.
 Quoniam a philosophis in bonis numerantur. & ad
 felicitatem p̄tinere creduntur. In his queso uerbis.
 quid tandem est quod aristoteles menti non plane
 respondeat. non ne in bonis numerat diuitias.
 Non ne ad felicitatem pertinere dicit. Non ne ee
 utiles ad uirtutem exercendam. Nam de orna
 mento quidem non bene accipis. Non enim des

Diuitiaz uirtutis
 q̄d in bonis
 numerantur.

pintere aut fimbria, neq; de histrionis auro. sed de
magnificencia diximus. Hec enim uirtus ad ornatu
ptinet. adeoq; diuitias exigit, ut pauper magni
ficus esse non possit. Miror igitur quid in me re
prehendas cum & ob id utiles diuitias esse scrip
serim q; ad uirtutem exercenda facultatem pre
berent, & prodesse natis eadem ratione. ne uicq;
uirtutibus rei familiaris angustia obstaret. Certe
ego non uideo cur me penitere debeat ita scrip
sisse. Presertim cum eo loco scripserim, qui uel ma
xime earum comendationem flagitabat. Et enim si
propter se diuitias expetendas esse, & undequaq;
arripiendas dicerem: merito carperer. Cum uero
propter uirtutem ac eius exercende gracia, tamq;
instrumentu quoddam: & addiderim quo ad hone
ste fieri posset, ne studium eius rei nos a recta ra
tione deflecteret quid est, quo mihi a quocq; ualeat
imputari. Ad puos inquit & angustos faciendu ai
mos. hec tua comendatio ptinet. Vide ne tu potius
hoc agas. Si eum hec sunt uirtutis instrumenta:
& celsae preclareq; res agende illa desiderant. cu
sine his fieri non possint: quis paruos & angust
os facit animos, ego ne quis uirtutis exercende
causa. paranda ista dico. an tu qui animo paranda
ista negas. Deniq; utri nostrum prestantius animi pro
positum est. Mibi ne qui celsa aggredi cogito, ac
iam instrumenta ad hoc paro. an tibi, qui nihil gra
de celsumq; meditaris. Numq; fatebor inquit diu

tial numerari in bonis. At plato & aristoteles confite-
 tur quoz ego auctoritatem longissime antepono tue
 At uero non nocerent si bona essent. Quid tu ratio-
 nem & hanc naturalem intelligentie um homini
 datam qua prestamus brutis non ne in bonis repo-
 nendam censes. At qui reperiuntur qui peruerse
 illa utantur. nec id obstat tamen quin sit bonum.
 At enim bonaz in quibz nullus inhonestus compa-
 randi modus esse uidetur. Tu quo ad honeste possu-
 mus adiunxisti. que profecto res ostendit non esse
 diuitias in bonis reponendas. Equidem sic existimo
 & regnum & potentiam rei p. esse in bonis. tamen
 hoz nullum fraude nobis comparandum esse. sed
 quantum honestas & iura sinunt procurandum.
 iniusta enim acquisitio id ipsum corrumpit quod
 acquirit. Preterea cum utilia omnia instrumenti
 instar habeant. instrumentoz autem ea sit natura
 ut nimis parua & nimis magna corrumpant usu-
 suum. si quidem nauis & unius tantum cubiti in-
 utilis est. & duoz stadiorum inutilis. patet nulla in re
 tantum desiderari modum quantum in rebus uti-
 libus. Diuitias autem utiles esse diximus ad uirtute.
 in quibus ut in nauis. exiguitas impedit. superfluitas
 nihil prodest. itaqz & iusta & modesta compatio
 in illis esse debet. Omnisqz illaz amplificatio ad uir-
 tutem respicere. Vale & me ama tibi qz pluate. tu-
 as mihi litteras fuisse non ingratas itez uale.

LEONARDVS SALVTEM DICT. francisco pilzo-

*Rog. dar. in litteris
nō videt. amq. 27.*

passo plures epistolas ad te suscepi. & quidem uan
is de rebus ad me scriptas. quibus si responderi per
me cupis. itez ate rescribendum est. nam ille q
dem omnes in obliuionem iam abierunt. Ridebis
opinor hec legens. & siccine me tractas inquis ut
ne responsione quidem dignum putes. Incredi
bue erit quod audies mi puzopasse sed tamen
uez contraria tibi ne responderem effecerunt. cū
aut plus nimio otiosus essem. aut plus nimio
negotiosus. Principio enim dum essem areti. li
mo fretus otio & in hoc uno maxime occupatus
ut nil omnino agerem. tibi rescribere differebā.
nec erat eo tempore quicqz cui magis aduersa
rer qz calamo & litteris. Mutauit post hac fortu
na uices. & ex illa profundissima quiete & uol
uptuosa uiuendi in curia. ad hoc estus procellas
qz occupationum traduxit. Vtoz prius transq
uitas nimia. ita nunc fluctuacio nimia me sub
mergit. Nullum ergo tempus inquis epistolis me
is aptum est. immo omne tempus tuis. sed mei
extreme omnes conditiones tempoy aduersant.
O pranda igitur mediocritas est sine qua tibi respon
dere non possum. Hanc ego si nanciscar. responsū
hēteris expecta. sin uero ista non aderit. frustra mi
hi crede responsa mea flagitabis. Quod epistolas
meas scripseris omnes. & alias habere queras. id
ipsum honesta causa est cur nihil tibi scribam. Nam
si que omnibus scribo tu habes unus. satis quide

superos est quod alienas possideas. tuis uero nequaquam
indiges. quod autem gratularis uolo apte scias me
ultra quam incredibile sit commoueri desiderio cum
e & familiaritatum nostrarum. nec ego hoc a princi-
pio non uidebam. sed maiora erant incommoda si
repudiassem. finito autem anno libera & integra
mihi erit deliberatio. Quare Vale florentie viid⁹
feb.

Leonardus salutem dicit. Poggio Petulit
mihi uir optimus nicola noster. se abste litteras
accepisse. scriptas londonis ii^e non octob^r in quibus
amice tu quidem & affectu conquirebare. de inimi-
citis aduersum me susceptis ab eo qui si quid grati
misset amicissimus omnium esse debebat. Ego ue-
ro ang^r te hisce de rebus. grauiteros ista ferre. pl⁹
q^{uod} certissimum scio. Noui enim humanitatem &
bemuolentiam tuam. atq^{ue} ut quisq^{ue} ipse uir bonus
est. ita malefactor alterius conturbatur & angitur.
Que mediis fidius ipse mecum reputans. non alia
profecto de causa tibi scribere supersedebam. q^{uod} ne
te ut putabam harum stulticiarum ignarum superflua con-
ficerem oneraremo^s molestia. Totam deniq^{ue} huius
cemodi cognitionem mali tuum subaduentum in-
tegra reseruato constitueram. Sed quoniam ille ut
est lingua & procaci & odiosa. ne in extremo q^{uod}
dem mundi angulo. quietum esse te ab his mo-
lestis passus est. ac maligna quedam ut sentio.
diuersaq^{ue} a uero suggessit. meum ut uidetur re-

liquam fuerit non subdicere. ne aut refugere ne examen
tuum. aut contemnere iudicium putes. Primum
igitur tu mihi uel optimus testis esse potes qualis
ego in nicolaū per superiora fuerim tempora. Tua
quidem familiaritas utriusque nostrorum coniuncta latere
te nihil permittit. Non ambigo illud pro certo tecum
ipso statuere potius fuisse in me nimium quiddam
suppluum in tribuendo illi quā aliquid defuisse of
ficio meo. Sed ego benignitate quadam nature induc
tus propensio rem me prestiti. non quia hominis
de merita non nossem. sed quia illum qui semel in
familiaritate se dederat meam laudandū mihi ho
nestandumque putaram. nec tantum quid ille me
reretur intuebar. quantum quid a me decens esset co
ferri. Omnino poggii huiusmodi erroris captum est.
quod prepostere agimus inuita, cum ceteris multis
in rebus, tum in amicitis coniungendis. Res enim
magna ut ita dixerim lentitudine experimen
to indiget. priusque sal illud de quo dicitur esset
uerissime comedendum. Sed nos ante recepimus
amicitiam homines, quā an digni sint amicitia
discernamus. Hic autem error. & a multis alias & nō
a me ipso imprudenter facti pergrandes quidē a me
meritas exigit penas. Quid enim nunc agam queso.
Aut quid consilii sumam. diuortā ne ab eo in quo est
peruersitas ista deprehensa. At multis ueteris con
iunctionis nostre memores. ignari stulticie noue quā
in hoc portento nunc erupit. inconstantiam culpabunt

91
meam. Respondebo maledictis eius qui me tam acerbè &
intollerabiliter prouocat. Multi leuè dicent quod
quem prius laudari. nunc tandem carpam. Tacebo
ac maledicere illū sinam. At mortis instar est acer-
bissime ab eo male audire quem ipse supra dignitate
suam pluribus locis ornari. His igitur in malis quid po-
tissimum eligam non satis constituere mecum ipse ualeo.
Tollerantiam tamen adhuc contra illius rabiem adhibui.
Sed quam diu id facere possim & hec indigna perpeti in-
certum est. At unde ista procella. & dicet. Unde turbatio.
Unde irax estus. Quod principium. & que causa. & qui fomes.
Odi immortales pudet me leuitatem hōis & referre. Sed
tamen aperiendū est. presertim cū ad te scribā quē
celatum iri nihil oportet. Si causam queris poggi &
initium huiusce mali. respondebo una cum emnio. Vti
nam ne in nemore peho securibus cesa. cecidisse in ter-
ram abiegnā trabel. & que secuntur. Vna si quidem
muliercula poggi. Vna mox muliercula & ea ipsa
turpissima causa est illius amentie de qua dicam
breuiter. Tu autem cum legeris hanc epistolā lacera-
to ut etiam nunc illius fame quis inimicissimi cō-
sulamur. Ancilla est apud illū re & nomine malue-
nuta. licet ut quondā santes pro maleuento bene-
uentum dixere. sic iste pro maluenuta beneuenu-
tam soleat appellare. Hec dudū florentie cū appli-
casset hospitem queritabat uxore carentē. fortu-
na hanc ueluti calamitatem quamdā in hunc nostrū
impegit. non tamen ab initio. Nam primo suscepit

Ennius.

illam iohannes huius frater iunior natus & quod il-
la optabat sine uxore domum adduxit. In cubiculo
atque in famulatu obsceno compluris habuit men-
ses. habitabat hic una cum nicolao usdem in edi-
bus. ita modo ut cenaculis & tricliniis habitacula
sequestrarentur. Mulier per hoc tempus discur-
sari ad nicolaum & blandiri familiaris cepit.
Quid multa? cum fratre cubantem mulierculam
hic noster seuerius cato / mi ueritus fraterna ui-
ta in suum complexum libidinemos seducit. Hec
tamen ab initio clanculum erant. Murmura modo
& prospectus occulti & angulorum latebre querita-
bantur. Sed postquam blanda consuetudo inualuit
& amor flagitio confirmatus. in diem exarsit
ut iam eius flamma conprimi nequiret: non per
insidias neque clanculum. sed palam & aperte mul-
ierem de fratris cubiculo in suum thalamum re-
ta abducit. Ex quo tante confestim litres sunt
consecute: ut per singulos ferme dies inter se
fratres ipsi digladiarentur. uicina autem om-
nis non audiret modo huiusmodi nefas. uerum
uideret. Hic ego quid dicam poggii? aut potius
quid non dicam? Scio enim me non in iudicio
agere: ut iudicis animus mihi sit inflammandus.
Sed tamen flagitium tantum tam atrox tam de-
restabile: qui sine increpatione preterit. bone-
statu gustum non habere uidetur. Et quid est ali-
ud contempnere diuina simul atque humana iura

Mulcere concubitus pecudum ritu. Omnem sanguines
 necessitudinem: omnem propinquitatis nexum detes-
 tande libidini post habere. Quis est infima ex plebe
 homo tam sine litteris: sine more sine honestate q̃
 incestum uersus fratrem non abhorreat quem iste ut
 uidetur litterarum studiosus non ueritus est commisisse.
 Quis tam impudens ex infimo ergastulo: qui si id ami-
 sisset facinus: non occultum esse uideret: quod iste
 palam: semper tamq̃ sui oblitus pre se tulit. Et po-
 stea miramur si ea opinio est uulgi: ut litterarum stu-
 dio dediti: nec esse deum putent: nec uereantur:
 cum huiusmodi monstra hominum falsa opinione
 pro litteratis habiti ista contra deum & homines
 committere formident. Ab hoc tempore populi noster
 hic amicus: uir nullus fuit. Remansit enim apud
 eum adultera q̃ ueniori fratri p̃ nefas abstulerat.
 In cuius potestate uisq̃ adeo fuit: ut totus ab illa
 penderet. Amicos & inimicos illius metu metue-
 re. Deniq̃ ut ceteros illa hospites suos diuersas in figuras
 conuertisse dicitur: & alios leones: alios lues se-
 cisse: sic ista uenefica in hospitium atq̃ deo in-
 thorum nicolai recepta: filius & ueneficiis hominē
 exuit: ac beluina mentem amentiamq̃ indu-
 xit. Numq̃ enim post hoc cessauit: cum fratribus
 cum amicis cum familiaribus litteras continuas exer-
 cere. Quinq̃ illi sunt fratres neminem horum allo-
 quitur. De huiusmodi ea predicat: que tu de sicariis
 & lenonibus erubesceres. laurentium modo habebat

Circus

inter precipuos amicos. Illum sic alienauit, ut capitales
nunc inter eos amicitie agitentur. Ego unus super
nam me quoque ferino dente lacerandum putauit.
Cepit enim iampridem sic aduersari mihi ut palam
pre se ferret pati non posse. Celatim carpere detra
here insectari. denique & succensere, contentione au
dius captare. lites ultro exposcere. Ut manifeste ap
pareret non esse illum qui prius fuerat: sed intra
culentam aliquam bestiam esse conuersum. Hec ego
& si partim cernebam presens, partim a studiosis mei
per absentiam dicta suggererebantur: tamen conuue
tibus oculis transeunda potius statueram. Sed non
sinit feritas hominis. Ecce enim rursus in furore
uertitur, ac totam funditus amicitiam tollit ex le
uissima causa, quam uide queso & cognosce hominis
grauitatem. Muliercula de qua supra dixi in solas
ac plane uidrix cum ex fratribus conriuales fecisset.
Vxorem alterius fratris cui iacobo nomen est honestam
sane ac pudicam mulierem, assiduus contumeliis agi
tare cepit. Cum hec aliquam diu fecisset: ad alios fra
tres rem iacobus defert. illi iam pridem ardentes
odio & tunc flagitii indignitate commoti, non fere
dam huius petulantiam censuerunt. itaque facto i
petu in nicolai triclinium, spectante illo moetrice
iam capiunt, tractam denique in uiam ac dorso impo
sitam natesque nudatam, loris usque ceciderunt. plau
dentibus uicinis & tota multitudine comprobante.
Ob hanc igitur mesticiam non aliter se multos dies hic

noster domi continuit quam si parens illi trucidatus fui-
 sset. Venientibus ad eum consolationis causa. lacrimas
 respondet. obleuiora iam facinora magnas urbes fuis-
 se subuersas. Se quidem non prius delituisse quam sce-
 leratoꝝ fratꝝ sanguine proprias manus cruetasset.
 Hec & huiusmodi ab illo dicta. pꝛimū ridicula pꝛimū iac-
 tabunda & non ferende stulticie plena. ab iisdem con-
 solatoribus per risum efferebantur perdidisse operā
 in libris coemundis uenundandisqꝫ & insanire ho-
 minem omnes clamitabant. Ego uero hec audiens
 angebar animi. & ardebat mens obiurgare hominē
 pro huiusmodi ineptiis. Naturā tamen eius & sauci-
 um animū amore ueritatis me continebā. Sic enī
 se res habere uidebatur. ut nec ego alloquens. sine
 graui castigatione & increpatione stulticie leuitatis
 qꝫ sue preteriturus essem. nec ipsum putabam qꝫ
 tum assequi coniectura quibam. obegritudinem & luc-
 tum reprehensionē meam esse latuꝝ. Inter hec uenit
 ad me quidam dicitqꝫ uehementer admirari nicola-
 um quod eum in tanto luctu suo non adissem. Quid
 inqꝫ miretur. Aut quis hic tandem luctus est. An
 quod fratres coquam eius. sic enim malui qꝫ concu-
 binam. quam ueneficam. quā adulteram. quā mere-
 triculam dicere castigarunt. ob eam rem consolā-
 tum me uenisse ad illum oportuit. Quam presta-
 ret inqꝫ has ineptias omittere. Hec ego ingenuē
 porro & amice. At ille ubi hec audiuit. confesti
 ueluti furis agitatul. incredibili uerboꝝ obscenita-

te in me inuectus est. Postea nihil nisi inimice. nihil
nisi celeste nihil nisi de me capitaliter cogitauit. Ha-
bes & causam & initium turbe o poggi. quod ita te
ut tibi uideri necesse est. nihil ut existimari leuius
possit. Quid enim queso in illis uerbis meis dignū
uel mediocri indignatione fuit. Indignationem
dixi immo quid quod non laudem & gratiam si mo-
do iste compos mentis & homo deus ac non bel-
lua esset mereretur. Vbi est illa amicitie lex a sa-
pientibus perscripta. monendos esse amicos non mo-
do aperte sed etiam acriter si res postulet. Amice
poterat ulla res que magis seueram amici moniti-
onem posceret. quam hominē qui litteratus studi-
osusq; per superiorem etatem haberi uoluerint eū
nunc amore meretricule sic deperire. ut lacrimas
& lamentationes instar pueri dimitteret. ut sine
ulla se uiuere posse negaret. ut fabula uulgi ob illis
infamiam factus esset. Potius mihi recto iudicio
quis succenseat. quod pro re graui & atroci le-
uiter nimis molliterq; admonui. Sed quid agas
cum uesano. cum amente. cum furioso. cum eo de-
nuo quem iam pridem amor & ueneficia obceca-
ssent. cui rationem ademissent. cui nihil reliquis-
sent homini simile preter corporis figuram. Qui
cum leuia ab amico dicta non tulerit. quomodo
grauia ptulisset. Ego igitur agrimonia abstinēs
initia tantum medica^{ta} aduerso illius morbum
intentam. que nec ipā quidem eger animus pro

flagitatus q̄ admisit. Sed qui pro leuibus adeo furi-
 bus in me surrexit. quid fecisset pro acribus. Nō
 ne se ipse precipitasset. non ne in parietem caput
 inculcasset. Et me prouocat maledictis. homo sto-
 lidus & insanus. Mitto quam indigne. q̄ immeri-
 to. q̄ nulla ex causa. contra amicum. contra fa-
 miliarem. contra illum qui pluribus eum locis lit-
 terarū suarū q̄ honorarit. Mitto mox ista atq̄ pre-
 tereo. Sed an usq̄ adeo demens factus est. ut nec
 se se. nec imbecillitatem suam recognoscat. Qui
 numq̄ uerba duo latina ob infantiam lingue stu-
 poremq̄ cordis. ac enervatam adulterius mente
 coniungere potuerit. is me prouocat maledictis.
 Nescio an in hoc uno plus infamia eius conspicua fiat
 q̄ in ceteris omnibus erratis. Quem ego nisi me
 respectus superioris amicitie tenuisset. iam tra-
 fixum uerissimulis maledictorū spiculis. tradidisse
 infamie hominum sempiternae. presertim cum tā-
 ta sit in eo ubertas materie. nulli ut deesse pos-
 sit oratio. Ut autem ad te poggi reuertar. habes
 rem totam ut uerissime gesta est. De qua si recte
 iudicare uolueris. multa sunt in illo quidē que
 non condemnes modo uex etiam detesteris. In
 me autem quid reprehendere quisq̄ possit nō
 equidem intelligo. nisi forte patientiā nimā.
 Sed ego certa ratione id feci. Vel quia contempno
 hominem presertim insanum & furentem. uel
 q̄ rationem habere malui superioris amicitie q̄

iusti doloris. id uero difficilius mihi fuit: quod ille ni-
hil peni habet. nullo respectu superioris comunio-
nis retinetur. sed in maledictis continuo pseuerat.
ut uerear iam ne lentitudo ista mea ad ignauia
& socordiam mihi imputetur. Tu es primus ad que
de his rebus scripserim. & hoc excitatus litteris tuis.
Nam ipse tacere constitueram. Quod si tandem rei-
ecta patientia. gladium orationis in hunc prouo-
catorem strinxero: faciam. ut omnes intelligant.
quantum sibi lucy fuerat in istam dimicationem
non descendisse. uale. Pape. Martino.

An Secretarii pp.
si aduocati consilio
ualeat totum dignior
est. no.

NOVAM litem beatissime pater. secretarius beati-
tudinis tue per aduocatos consistoriales moueri
audio. in progressionem. pompaz sollemni. de cohe-
rentia pontificis contendentes. Ego igitur tamoz
clamore excitus accurro. ac locum defendere me-
um pro uirili propero. rationes colligens que pro
iusticia nostra. contra illoz iniuriam facere uide-
tur. Primum igitur incipiam ab eo quod observa-
tum conspexi. Memini quidem me tribus coro-
nationibus romanor pontificum interfuisse. Grego-
rii alexandri. iohannis. in quibus omnibus aduocati
nobis preire iussi sunt. quoniam in remanendo
honor habebatur. Idem quoqz ceteris in progres-
sionibus seruatum uidi. Quamobrem magnopere
quidem admiror. cum mos & consuetudo hastenus
ita fuerit. quid nunc noui impellat ad ista retrac-
tanda. Neqz enim illud ut credam adduci possum

eos scilicet ad hoc moueri / quod secretariorum qui
 nunc sunt personalis contempnant. Habet enim quod
 sine arrogancia dictum uelim / officium hoc excel-
 lentissimos quosdam uiros & scientia & doctrina
 & eloquentia prestantes / de quibus etiam gloriari
 sedes romana possit / qui non recusabunt si contempni
 se sentiant in comparatione illorum deuenire. Enim-
 uero personalis secretariorum nequaquam contempnunt
 sed officii dignitate se preferendos autumant. &
 de hoc uno controuersia est / non de sententia / nec
 de uirtute hominum / sed de officiorum prestantia
 atque dignitate. Si ergo officiorum ipsorum inter se se
 comparatio quedam & quasi contentio faciendae.
 & utrum eorum sit dignius quod pontifici adhaereat
 querendum / idque unum in iudicium uenit: redeo
 ad id quod primo loco posui / usu & consuetudine
 iam pridem receptum esse ut secretarii preferantur
 quod nec sine causa probabili factum existimare
 debemus. Deinde si omissa consuetudine officia ipsa
 per se considerare uelimus / reperiemus secretarios
 de sui natura pontifici coherere / aduocatos autem
 longe disiunctos esse. Neque enim latere nos debet.
 quia secretarii / pontificis sunt secretarii. Aduoca-
 ti autem / non pontificis sunt / sed litigantium aduo-
 cati. Atque id per magnum quiddam est / & quasi to-
 tum in presenti iudicio. Nam cuiusquisque est ei nam
 cohereat necesse est. Apparet autem secretarios po-
 ntificis esse / aduocatos uero litigantium. Ex quo fit

ut alter suus pontifici re uera sit / alter extraneus
 & impertinens. Veritas ergo ipsa subtiliter intuen-
 ti ostendit / secretarios e sinu quodammodo ponti-
 ficis esse / illorum uelut menibus inherere / aduocatos
 uero longe disiunctos esse. Ego igitur in pompa pro-
 gressuque sollemni / eum cuius secretarius sum pon-
 tificem sequor / eorum ut ratio dicat inherere. Tu ue-
 ro eos quorum aduocatus es / litigantes sequare / uis
 quod inherere. Quia cum nullum omnino locum in
 sollemni progressu obtineant / nec tu forsitan si
 recte iudicetur / obtinere debes & tecum bene agi
 putare si non omnino repellaris. Medium autem
 interponere te / inter pontificem & secretarios suos
 nec rationabile sane / nec tollerabile est. Vis igitur
 & natura utriusque officii alteri inherere / alteri dis-
 iunctum esse ostendit. Quid autem nomina / non
 ne hoc idem probant. Et quis non uidet secreta-
 ri nomen penetrale quamdam cognitionem re-
 pontificis dicere / maximeque coniunctam & cohere-
 rem designare personam. Aduocati autem nomen
 longinuum hominem alienumque significat. Cum enim
 tres in iudicio persone necessario uersentur / iudex
 actor & reus / horum nullus est aduocatus sed est alie-
 nus quidam ab actore uel reo mercede conductus
 ad litigandum qui quod ab alio cuius lis erat uo-
 catur / aduocatus appellatus est. Que igitur huic
 homini coniunctio sit cum pontifice / qui ad rem
 alienam & priuatam non a pontifice adhibetur / si

Dicitur in secretis
 non aduocatus.

96
a litigatore conducitur. cuius etiā munus hoc post-
ulat ut longinquo clamore pontificem alloquat̃
secreto autem affari suspiciosum sit. Quid ē ergo
aliud confundere ordines. perturbare officioꝝ mu-
nera deicere acapite membra. quam postulare ut
secretarii procul a pontifice submoueantur. Aduo-
cati autem in propinquo consistant. ut quibus se-
creto loqui expediat. in longinquo sint. quibus cla-
more uti cōueniat. hi lateri coercent. At digni-
tate prestabilius est aduocatoꝝ officiu. Immo nec
secretarioꝝ dignitati par. Sic enim cogita. Rescu-
re ut mihi uidetur bifariam diuiduntur in liti-
giosas. s. & quietas. Cumq; de sui natura quiete
sint res, litigiosis preferende. litigamus enim ut
quietem nanciscamur. aduocatoꝝ officium in his
rebus uersatur. q̃ molestias & lites & odia conti-
nent. Ex his enim pabulum querit. & quasi aliter
aduocatoꝝ opera. Secretarioꝝ uero in pacatis tra-
squilisq; rebus magis uersatur. que proculdubio
litigiosis sunt digniores. Est igitur ratione subi-
ecti. Secretarioꝝ officium dignius ac prestabilis.
¶ reterea lites omnes odibiles sunt. partibus tamen
non numq; neccessarie. Aduocatis uero numq;
Ex quo fit ut sponte lites & odia sectari uideāt̃.
quod nec honestum sane. neq; gloriosum est. Qd̃
si decretales epistolae & rescripta pontificum. ad-
uocati allegent. & quod in illis cognoscendis in-
terpretandisq; uersentur. ideo se preferendos

putent. Meminerint queso decretales illas atque rescripta secretariorum dictata esse atque composita. Que enim tu aduocate legis. que argumentum interpretaris. ex quibus argumenta detorques. Quorum sententiam admittaris. ea inquam uerba omnia secretariorum sunt. De nostris uos manibus fundamenta ipsa officii nostri percipitis. nos uero nihil a uobis percipimus. Vix igitur officium dignitate precellit. id ne quod tradit alteri atque prescribit. An id quod suscipit atque obseruat. Insuper id officium dignius est existimandum quod cum maiori congruit dignitate. Secretariatus autem officium cum episcopali dignitate concurrat. nec ea dedecere uidetur. fuerunt profecto iam pridem & alii permulti. sed nostra etate franciscus aretinus episcopus & bartholomeus cremonesis etiam postquam episcopi facti sunt. in officio secretariatus perseuerarunt. Aduocationis autem officium episcopalis dignitas despiciat atque abhorreat. nec decere episcopum ullo modo uidetur. An igitur dubium est quin secretariatus officium & honestius & dignius sit existimandum. cum episcopalis excellentia que maxima est hoc non dedignetur. illud despiciat. Diximus de prestantia dignitatis. qua procul dubio precellere secretarios docuimus. Nunc autem de comoditate pauca dicenda sunt. Equidem sic existimo. multa interdum ita constituta fuisse. ut ad comoditatem haberetur respectus. Neque enim possunt res agende presertim ingentes & multe

nisi certis comoditatibus expediri. Est aliquis qui secreta pontificis exipere debeat. Hic propinquius assit uultum eius intueatur. nec uerba modo sed nutum etiam prestoletur. Est aliquis qui pro litigatoribus proponere aut loqui ad pontificem palam debeat. hic inter litigatores suos consistat. Ab his rem crebro audiat atque doceatur. neque pontifici hereat. cum eius coherentia in utilis sit & alios impediatur qui utiles esse possunt. hec dispositio atque hic ordo in rebus constituendis semper ualuit plurimum & ualere debet. Videmus notarios pape antiqua consuetudine. hoc uno respectu episcopis esse prelatos. Non enim dignitate ut antecedant episcopos receptum est: sed comoditate quod his sacros pontificis affectus precipere illiusque iussa mandare libenter solerent. Unde notarios appellatos constat. Si ergo horum officium ut uidemus obsoleuit nihilque preter nomen mane illis relictum est: secretarii autem illorum uicem subierunt: eorumque apud pontificem gerunt quae ab aliis gerebantur: eadem patientia ferant aduocati secretarios sibi honore anteferri. quia episcopi notarios dudum antelatos sibi protulere. Presertim cum episcopalis ordo dignitate longe superet notarios. Aduocati autem dignitate non superent secretarios: imo nec pares illis sint & comoditatis ratione ut probauimus superentur.

Leonardus Philo s. p. d. In bonam queso prece
accipias, si non ita celeriter ut desiderium erat

tuum ad te litteras dedi. Mihi enim tarditatis uel mo-
re potius scribendi ad te causa fuit duplex. una
quia cum ipse pro re tua. non secus ac pro mea eg-
issem. cupiebam aliquid certi posse rescribere. Deinde
quod tuo pulcerrimo & ornatissimo muneri. non
manis epistolas. sed aliquid eruditius atque grauius
rependere cupiebam. ut essent hec initia ac ueluti
fundamenta nostre familiaritatis. Et de re tua quod
idem. ea in dies expectatio fuit. ut neque spes mihi
certa neque desperatio afferretur. Aggressum uero
me grauius aliquid ad te scribere. permagne & in-
credibiles occupationes mee. quasi currente in me-
dio spatio retardarunt. Hec igitur causa differendi
fuit que tibi quoniam longior uidetur ut epistola
tua grece scripta deprehendi obsequar plane de-
siderio tuo. neque comittam. ut dum esse diligen-
tior prospero negligentior uideri possim. De nego-
tio igitur tuo quid scribam nescio. Ciuitas enim lon-
gi bellis sumptibus fatigata ac pene exhausta dif-
ficiles nobis aures prebet. Eruditi uero homines a
me comonefacti. cupiunt quidem ac magnopere
affectant. sed non ita multi sunt ut perfici adhuc
potuerit. Expectabamus nouos magistratus in quod
ua una re non sine causa spem habere posse uide-
bar. hec publice. Priuatim uero e iuuentute com-
plures. sed hanc partem ambrosius curauit. ab eo
suscepisti credo quantum aut quale existimare de-
beat. Traductio uero dionisi a te facta uehementer

58
mibi placet. Est enim illustris & erudita, & greco
respondens. Talis denique ut quamoque sepe alias gre
ce ipsum legerim. tamen latinum legisse mihi fu
erit periocundum. De diione autem ipso quid sentia
alias & scribam ad te. Vale

L EONARDVS Marco dandulo. Ego tuis ornatissimis
suauissimisque litteris. cum respondere uel
lem. & ubertas uarietasque orationis tue mihi occur
reret: obruebar quasi flumine quodam repleto a te sa
pienter preclareque dictarum. nec unde initium res
pondendi facerem satis mihi constituebam. An
a uirtutibus exordirer tuis. At illarum ea magnitu
do est ut non epistole breuitatem sed uoluminis
prolixitatem efflagitet. Quis enim paucis uerbis
tantam sapientiam. grauitatem. celsitudinem ani
mi mansuetudinemque enarrare queat. An a di
cendi nitore & ab hoc eruditissimo scribendi ge
nere quod inter uno plurimum eminet. laudando
exornandos inciperem. At uerebar ne qualis
pectante rosario gestum in scena facerem. & steri
lis ipse ieiunusque uiderer. An amicitiam comemo
rarem nostram. At preteritorum esse commemoratio
solet. Amicitiam uero nostram presentem uigen
temque conspiciamus. Quid ergo faciam. Tuum mi
hi ordinem proponam & per tua ipsa ut uero dica
uestigia ambulabo. Primum igitur quod mihi tan
ta tribuis quanta ego neque mereor neque postulo.
proficisci quidem id intelligo ab immenso quodam

*non pulchrum exor
ationem.*

inestimabili amore erga me tuo. letatum uero esse te
de ciuitatis munere nouiter mihi iniuncto. tacente etiam
te certissimus eram. Putas enim me ob hoc ipsum dig-
nitate ad auctum cui opinioni consequens est in amā-
te quidem uoluptas. in obote autem molestia. Enim ue-
ro scias uolo. neminem umquam tanta cupiditate hono-
rem appetisse quanta ego cupiditate hoc ipsum munus
cuiusque atque reuocare nixus sum. Noueram enim
procellas & estus ciuiliū negotiorum. Ipse autem mihi
otium & quietudinem uite ab his strepitibus uacuum
toto animo complectebam. Non igitur non petii solu-
umque etiam ultero deferentibus restiti. nec restiti mo-
do sed etiam aduersatus sum. Depulit tandem pa-
trie iussus me de proposito saniore meo. cui ut nosse
parendum fuit. quoniam se exorari non patiebatur.
† In hoc ego munere nunc uerior. grato quidem animi
mihi uero ipsi ut tibi uerum fatear pmolesito. Nos ta-
men ut in ceteris rebus. ita in hoc ipso quod patria nobis
iniunxit obeundo curas cogitationesque nostras ad lau-
dem honestatemque referimus. Quam intelligo dum
his deseruitur rebus. mirabilem studiorum meorum fieri
iacturam. Sed hec qualiacunque sint necesse tollerare est.
De petro autem uiro clarissimo tuorum amantissimo libe-
rissime commendationes audiui cum rei p. nostre gra-
tia. Cum etiam hominis mihi & semper alias & nunc
maxime tua confirmatione iocundissimi. Atque ego
summam ex illo quorum suscepi uoluptatem. quod quale
te in illius commendatione prospexi. talem illum in

tuis amplissimis laudibus referendis cumulandisq; cogno-
ui. Est autem nequaquam mihi cum nihil amabilius uir-
tute sit in hominibus uirtuosos ipsos inter se se pli-
mum amari. Ego igitur gratulor legationi uestre.
que & rerum maximarum pondere & difficultate mer-
dibili locorum & anxietate difficilima temporis: uirtu-
tes utriusque nostrorum non patefecit quidem: erant enim
prius quoque parentes & clare sed maiorem in modum
tamen difficultatibus illustrauit. Nos itaque petrum co-
hortati sumus & cohortari non desistemus: ut famam
atque gloriam factis extendere quod maxime pergat. De
te autem fortunisque tuis non aliter existimamus quod
de singulari presidio rerum nostrarum. Vale & me ut facis
plurimum ama.

LÉONARDVS. SALutem dicit. Quarimo Quarine
uiroque optime addo etiam doctissime quid nunc
tibi respondeam: aut quo pacto tarditatem hanc meam
& procrastinationem excusem. Occupatum fuisse
me. Que fuerit occupatio tanta: per quam facultas
non fuerit respondendi. Alienius fuisse animum.
Testor deum: te mihi semper in primis carissimum fuisse.
quamquam conati sint quidam contra moliri. Quid ergo
fuit: nihil protinus nisi mos quidam meus: ad scriben-
dum tardior. Tu ergo feres equo animo me fecisse idem
inter, quod in ceteris facere carissimis soleo. Dual atque
epistolam habeo. Vnam per ueterem de controuersia
maiorum: qui nos inuicem conflictare nitebantur. al-
teram beniuolentia & gratulatione referam: pro hac

noua dignitate mea. De prima hoc dicere mihi bre-
uiter licet: factum esse inficio te ut quidam homi-
nes qui fauorem tuum suis indignissimis odiis pre-
texebant molestissime nos comparando ira me co-
remnerent atque deprimerent ut tibi ipsi si affui-
ses qua probitate es dolor & fastidium gigneretur.
Non possum probare negare: me indigne tulisse.
sed tamen aduersus illos improbitatem multa p
me: aduersus autem dignitatem tuam nihil dictu
fuit quam moderationem laessio presertim non
semel sed p dies singulos difficillimam esse sentie-
bam. Sed hec ut iam antiqua sunt: sic etiam an-
quari facillime patior. Itaque totam huiusmodi co-
trouersiam preterire ac mandare silentio libet. Ne
noua ista dignitate quod gratularis: est id quidem
amoris & beniuolentie tue. Rem tamen scito molesti-
ssimam & contra quam optarem mihi contigisse. Ne-
minem credo tantu adhibuisse conatum pro hono-
re adipiscendo: quantum ego adhibui: ne mihi ma-
daretur. Sed quoniam uoluntas ciuitatis nostram
diligentiam & repugnantiam superauit: dedim-
us tandem manus: ne aut superbi nimium: aut in-
grati uideremur. Vita tamen uia otiosa litteris
studios intentata: recundior erat mihi atque ma-
gis quior: quam hec negotiosa & ciuilis. Sed patrie
uoluntati parendum fuit: cum neque repugnare ad-
extremum: neque refragari contumaciter debemus.
ut socrates in oratione sapientissime docet. Id ergo

Cur dignitatem
recepit no.

nos fecimus ad tempus prefinitum. ne forte abieciſſe
nos omnino propositum illud primum existimes.

Vale

L EONARDVS S. V. Marrasio ficalo. fons quidam
si fabulis puerulos credimus esse prohibetur in
quo senes demerſi in iuuentam recipiant. Ostendi
ſime proſecto limphe. & qual opere pretium ſit. de
hibernia. taprobanam uſq; peregrinando diſcurre
ſed aliſ quidem ubi nam gentiu reperiantur inue
ſtigare ſit cura. mihi uero tu nunc carminibus tuiſ.
mirabiliſſimi fontis huius latices. ut uere dixerim
ſupſudiſti. iuueſcere proſecto me ſenſi ſtatim
atq; illa perlegi. grauiorq; deſoſita etate ad iu
uentam reduci. Natura hoc fieri dicamus. an alia
capiam ratione. ut in eorū affectuum quos ſtatim
attente inſpicimus. ſimilitudinem traducamur.
quod in riſu & fletu licet intueri. Te igitur ama
tem inſpiciens. ac toto affectu effuſe loquentem.
diſpeream in ipſe quoq; amare inceperim. Sed
ante omnia illud diſcutiendu eſt. quod de furo
re ſcripſiſti. inquiring. Indulgere uelis noſtro are
tine furori. id aliud forſan aliter. ego certe ſic ac
cipio. quali laudis furor ſit. non uituperationis.

Sunt enim furoris ut a platone traditur ſpecies due.

Vna ex humanis proueniens morbis. Mala proſecto
res ac deteſtanda. Altera ex diuina mentis alter
atione. Diuini rursus furoris partes quatuor. uationi
um. miſterium poeſis & amor. hiſ uero deos totidem

Quod amorem pſit.
Amor ad furorē

furoris ſpes.

Diuini furor
pſes.

Diuinitas per fasti
dum.

Mysteria.

Poema.

proesse ueteres putauerunt. Nam uaticinium apollini
mysterium dionisio poeticam musis. Amorem ueneri
tribuebant & uaticinium. quid tandem sit nemo fe
re qui modo quicquid legerit ignorat. Est enim diui
natio quedam. Sed non omnis diuinitas uaticinium
est. Sed illa tantummodo. magnam cui mentem a
nimamque delius inspirat uates. aperitque futura. ut
maro inquit. Nam aruspices & augures & coniectores
ac cetera huiusmodi turba nec uates quidem ipsi sunt
nec eorum opus uaticinium est. sed sanorum hominum
prudentia & ingeniosa rerum futurarum coniectatio. Mi
steria uero circa religionem expiationesque & propi
tiationes diuini numinis uersantur. cum uehemen
tiori quadam mentis concitatione. Quales in sacris
libris permulta ad placandam celestem iram quibusdam
supplicibus factitata leguntur. Poema quoque eandem
fere determinationem recipit. quam & de uaticinio
supra dicebamus. Non enim omne opus poema est.
ne si uersibus quidem constet. Sed illud prestantissimum
hac honorata nuncupatione dignum quod a flatu
quodam diuino emittitur. Itaque quanto uaticinium
coniectationi dignitate prestat. tanto poema quod ex
furore fit. sanorum hominum artificio est antepone
dum. Hinc ille sunt ab uno poeta quasi uesani homi
nis emisse uoces. Unde iubetis ire decem. Et uirgilius.
Dicam horrida bella. Dicam acies aduersarum animis in pre
lia reges. Turrenarumque manum. totamque sub armaco
astam. hesperiam maior rerum mihi nascitur ordo.

191
Manus opus moueo. Quod totum uaticinantis more pro-
latum est a poeta. Quid ergo uaticinium. quid myste-
rium. quid uel poema haecenus mihi dictum sit. De
amore autem postea dicemus. Nunc autem illud osten-
dendum est. has furoris species de quibus supra di-
ximus. non esse malas. Primum enim ut a mysternis
incipiam. quis alienationem istam ac furorē & qñ
abstractionem raptumq; hominis circa rem diuinā.
dixerit ēē malum. Quis uero non bonum atq; lau-
dabile. Amplo me in loco uersari sentio. Extant e-
nim exempla bene innumerabilia diuinorū hominū.
si forte liberet hac in parte orationem extendere.
Sed prolixitatem in re conspicua reiciendam censeo.
Circum mysteria igitur furorem non esse malū constat.
Quid autem uaticinii furorem. illud quoq; non
esse malum uel ex eo patet. quod bona p multa ab
illo proueniunt. Sibila quoq; & huiusmodi. furentes
quidem dum essent publice & priuatim nobis mi-
tis profuere. Sane uero exiguis aut nullis. Poete-
quoq; tunc demum boni existunt. cum suo illo co-
rripiuntur furore. Qua de causa uates eos nuncupa-
mus. quasi furore quodam correptos. Qui uero absq;
furore musaz poeticas ad fores ut inquit plato ac-
cedit. sperans quasi arte quadam poetam se bonum
euasurū. manus ipse atq; eius poesis. pre illa que ex
furore est. hec que ex prudentia disperditur. Poetarū
ergo furor amarus est. Amantium uero auenero. Ori-
tur autem hic ex uere pulchritudinis contemplatione.

Sibila.

Vates.

Plato.

cuius effigiem visu intuentes : acerrimo ac uiolen-
tissimo sensuum nostrorum : stupentes ac uelud extra
nos positi totis affectibus in illum corripimur. Ut
non minus uere quam eleganter dictum sit : amantis
animam in alieno corpore uitam ducere . hec igitur
uehemens occupatio animi atque correptio : amor
uocatur . diuina quedam alienatio ac uelut sui
ipsius obliuio & in id cuius pulcritudinem admira-
mur transfusio . Quem si furorem ac uesaniam
appellas : concedam equidem atque fatebor . dum
modo intelligas neque poetam bonum esse ullum
posse / nisi huiusmodi furorem correptum : ne-
que futura preuidere uaticinantes nisi per huius-
modi furorem : neque perfecte atque eximie deum
coli nisi per huiusmodi mentis alienationem . De fu-
rore igitur adtenus mihi dictum sit / prouocato
uerbis tuis . Equidem si talis est furor tuus qua-
lem ipse modo descripsi / non modo indulgeo illi :
quod me flagittas uerum etiam ultro te ad illum co-
hortor . Qui enim amorem uituperat . quid tan-
dem dici potest nisi dignum esse illum qui extre-
mo in odio cunctorum uersetur . Sed hec satis in
epistola presertim / que longitudinem renuit . Car-
mina uero ipsa tua atque hanc scribendi amenita-
tem uisum adeo probo / ut inter nasones & prop-
rios & tibullos te existinem collocandum . Hi enim
emendatissime ornatissimeque omnium elegiam
scripsisse putantur . Sed unum scias uolo me non

Amor. Amma.

*Amor. Carmi-
na Amm.*

tibi eximiam hanc palmam esse tribuendam estimare quam amor. Ille est enim qui uerba tibi dictat. qui sententias ostendit qui uarietate & copiam & elegantiam subministrat. Quod uero me tantopere laudas carminibus tuis fateor idem mihi quod thenustodi euenire. Sed non ego credulus illis. Nam conatum esse me atque conari. Ceterum longe abesse. Te uero nequaquam aduatum sed beniuolentia mei deceptum intelligo. Vale & quotidie scribere aliquid ut facis dignum amore & musis ne cesses. Gloria quippe agendo periclitandoque acquiritur. Nec spectantibus corone sed certantibus parantur. Hec uale non octobris florentia M cccc xxviii.

Cardinali sancte crucis

EGO uero gralias habeo patri carthusiensis Cenobii qui desideratas mihi reuerendissime paternitatis tue litteras detulit. nam ab eo usque die nullas omnino habueram. Ex litteris uero ipsis summam equidem suscepi uoluptatem. tum quod munusculum illud meum satis probatum sapientissimo grauissimoque iudicio tuo perspexi. tum etiam quod laudes quedam merant & cohortaciones ad cetera obeunda. Ego igitur tanti uiri iudicio confirmatus non penitus manem post hac fore operam meam siquid forsan laudare mandare litteris aggrediar estimabo. De stephano autem aretino necessario meo quem dignata est r p tua ob litteras meas interdo-

xime uerz foret uulgarior tamen ea res est quam ex
 heteris mandari expediat. Non enim omnia in desc-
 ribenda uita sunt congerenda. Sed illa dum taxat
 que notacione sint digna. Statuas uero philosophoy
 ustratissimū fuit / discipulos habere. Vnde illud est
 pote quasi iridentis. Quamoz plena omnia gipso cri-
 sipo inuenias. nam pfectissimus hoy est. si quis aristo-
 teli similem uel pittacon emit. Et iubet archetipos
 pluteum seruare oloantes. Et cicero propter statuā
 platoni conledimus. hec igitur dixisse uelim quon-
 telligas me lente admodum & morose singula con-
 siderasse. que in illius uitam conieci / nec quicoy po-
 nere uoluisset. quod aut falsum aut leue aut inep-
 tum censuerim. de plinio autem quod postulas. nūc
 fieri non potest. quoniam id uolumen apud quēdā
 ex familiaribus exemplum scribendi prebet. Vale.

L EONARDVS C Lucensi. Equum fuerat egregie
 uir. Si quid a me per litteras tuas querebas / ex-
 pectare responsionem meam. non autem & quere-
 re simul & tibi ipsi respondere. Questio namoz omīs
 de re dubia consueuit esse. terminatio autem certitu-
 dinem flagitat. Quod si hec licentia hominis tribua-
 tur: ut & enarrent ipsi rem suo arbitratu / & falsa
 pro ueris incognita pro cognitis asserant: deinde
 ipsemet sententiam ferant. que auctoritas erit huius-
 modi iudicio. quod non meritum esse sed libido ex-
 presserit. In quo idem accusator & iudex idem di-
 sceptrator & actor. idem testis & aduersarius reperit

Statuas philosophoy
 ustratissimū fuit / discipulos habere.

Cicero.

Contra iudicem
 quod.

*Iudicioz ordo
Verus.*

Verus iudicioz ordo personal distinguit. Ut si alius accu-
sator alius defensor, alius iudex. Controuerfia ue-
ro omnis fere litigantibus est. aut facti aut iuris.
Si de facto ambigitur, tabulis testibus signis, argumē-
tis coniectura probatur. Si de iure equi uel iniqui-
ratio in medium uenit. Sed ante omnia factum dis-
cutiatur oportet. frustra nempe de iure queritur,
ubi factum non constet. Hec ut uides communia sunt.

Nunc ad nostra regrediamur, ut intelligas de quibus
conueniat inter nos & de quibus aduersemur. & cer-
nas quam multa desint ad ueritatem conclusionis
tue. Non potuisse salua fide contra paulum gmmiliū
inferri bellum a florentino populo dici, cum esset
idem ipse pro adherente eiusdem populi in pace no-
minatus. Nos autem nominatum confitemur. & ta-
men salua fide bellum sibi inferri potuisse affir-
mamus. Hec igitur prima questio iuris est. Quod tu
per huiusmodi nominationem remitti priores in-
iurias, & obligationem inter nominantē & nomi-
natum oriri existimas. Nos rem inter alios actam
nullam huiusmodi uim habere putamus. Hec igitur
iuris. facti uero illa que secuntur. Tu occultis in-
sidis & dolosis simulationibus usum florentinum
populum in hoc bello inferendo calumniaris. Nos nul-
lum protinus dolum, nullam simulationem, nul-
las insidias in illos fuisse certissime scimus. Tu de-
nuntiatum non fuisse bellum predicas. Nos nunti-
atum non fuisse bellum per philippū qui & uiuit &

*An florentini
quidā in pace
notati bellum
gerere potuerint.*

testimonium perhibebit. denuntiatum fuisse affirmans.

Hec & huiusmodi de quibus controuersia est prius ate
probanda erant. postea lamentanda. Nisi enim facta
te ostendas. & illa superiora fuisse iniusta probes: nul
la tibi de his aut querela aut exprobatio iusta esse pot
Sed tu nec ista que sunt facti. nec illa que sunt iu
ris. nullo modo probas. sed ex nuda simplicique narra
tione concludis. hoc igitur primum in litteris tuis
non probo. deinde illud uehementer reprehendo. quod
aut te aut me rebus populorum admisceas. quasi nost
re sint censurę illos corrigere. ac non potius arro
gantia uesamiorum haberi debeat homunculum unum
ex se ipso nemine deferente. tantis de rebus iudi
cium sibi assumere. presertim inanius. Quid enim
queso nostra hec censura proficere potest. Ne fiant.
aut facta sunt. Ut corrigantur. Unde hec auctori
tas nobis. frustra autem niti. nec aliud se fatiga
do nisi odium querere. extrema dementia est. Ego
tamen inuitus licet quoniam me prouocas. defe
sionem scripsi quam tibi mitto. Et quia de re po
pulorum agitur. popularibus uerbis uti placuit ut po
puli ipsi quorum causa agitur non ab interprete. sed
ex se illis intelligere possint. Videbis autem in tra
datione ipsius cause quam indigne leuiterorum pro
silueris ad rem tibi non satis nota reprehendendam.
florentie vi. id. ian.

LIONARDO. Poggio salutem. Res protinus mi
hi digna mihi nup occurrit. dum iter facio

in agz aretinum. Offendi enim boues plostra trahentes an elantes in plostris autem columne uidebantur marmoree & statue due. non satis fabrefacte. Balesos & arculi & hispidia casuqz in saltus difficiles coiecta plostra / expediri non poterant. Circumstabant uero redemptores / cum dolabris / purgantes iter adiuuanteloz. Tunc ergo nouitatem rei admiratus. neqz enim plaustra per eos saltus traduci: neqz marmora importari consuerant: accessi propius & perconstatul sum quid rei esset. & quonam illa tam molesta onera deferrent. Tum unus ex redemptoribus me aspiciens. ac simul manu sudore a facie abstergens. ptesul credo laboris. ac secum ipe indignans. dii pdant inquit poetas omnis. & qui fuerunt uqz & qui futuri sunt. Egoz hoc eius responsum audies. quid tibi cum poetis est imoz. aut qua tandē in re tibi molesti fuere. In eo inquit / quod hic poeta qui nuper defunctus est: stultus nempe homo atqz uetulus. sepulchz sibi fieri marmoreum imparauit. Ea qz de causa marmora hec montepolitianum deferuntur. Sed credo pduci numqz poterunt. difficultate uiay. Et ego uolens clarius intelligere. quid ais imoz an montepolitiani poeta quisqz decessit. Nō ibi inquit sed rome. Sepulchz tamen in patria faciundum sibi testamento prouidit. Atqz hec est imago eius quā hic cernis. altera uero parentis quam iuxta se collocari iussit. Tum ego de patria & de obitu coniecturam faciens: audieram enim nuper

bartholomeum quemdam monte politianensem rome *. Bartolomeus*
 interisse . peccuniarumque nescio quid reliquisset . inter-
 rogavi redemptorem num de eo loqueretur . Ille
 quod hunc ipsum esse annuit . At enim imo cur
 tu poetis obhunc asinum maledicis . An tu illum poe-
 tam credis fuisse / qui nullam neque scientiam neque
 doctrinam cognouit . Stulticia uero ac uanitate
 omnes omnino homines superauit . Non noui inquit
 illum dum uixit . nec eum nominari umquam audiui .
 sed oppidiani quidem sui poetam illum arbitrantur .
 & si paulo plus peccuniarum reliquisset / deum putaret .
 Quod si non fuit ille poeta : nec maledictum poetis
 uelim . Atque ego tunc abiens considerare mecum
 cepi redemptoris uerba . qui stultum hominem atque
 uentosum dixerat eum qui rome decedens / mar-
 moreum in patria sibi fieri sepulchrum imparasset . Re-
 enim uera sic est . nemo qui glorie sue confidat de
 sepulchro sibi faciendo umquam cogitauit . Opere enim lau-
 dabilium fama & claritate nominis contentus satis
 ob hoc ipsum posteritati se se putat commendatum . Quid
 enim sepulchrum muta res / iuuare sapientem potest .
 Aut quid uilius quam sepulchrum memorari uitam silebit .
 Tres eminentissimi impatores uariis seculis fuisse
 referuntur . Cyrus . alexander . cesar . Quorum cyrus
 qui fuit antiquior ne dum sepulchrum insigne appetie-
 rit . sed testamento mandauit / nullum sibi sepulchrum
 construi . sed in terra humari . Affirmans terram
 flores producere . & segetes & arbores amenissimas

*in fine
delicti delicti*

Laurel Curi.

pretiosissimasque efferre. Nec ullam generosiores sepi-
cri materiam reperiri posse. Itaque nuda in humo se-
pelliri corpus suum iubet. sine ullo penitus marmo-
ris aut structure monumento. Recte quidem. Virtus
enim illius & facta egregia perhemnem sui memo-
riam pollicebantur futuram. Bella quippe maxima
singulari fortitudine industriaque confecerat. Victo-
rias plurimas gloriosissime reportarat. Imperium
medis ademptum in persas transtulerat. Ipse ve-
ro mirabili sapientia predictus. uitae & moribus
ut ita dixerim civilissimus. optimis legibus ac sancti-
ssima disciplina parthum a se imperium comune-
rat. Ex quo cambise & ochi & xerxe & artaxerxe
& darii longissima ac potentissima successione reg-
nauerunt. Hic ergo tantus ac talis imperator humi
sepeliri uoluit. Marmor autem paruum aut numi-
dicum lapidem non quesivit. Eadem in cesare &
alexandro mens fuit. quorum neutrum de sepulcro sibi
faciendo uidemus cogitasse. facio contumeliam su-
mis uiris quos in reprehendendo hoc uillissimo homi-
ne testes adduco. Sed tamen si excellentissimi uiri
hanc uanitatem ambitiosam cum laude uitarunt.
quantum in hac fece hominis hec est supbia deri-
denda? Tu marmori tibi ex longinquo portari. Tu
sepulchrum fieri & statuas tibi ipsi collocari testamen-
to iubet. Quo merito queso. An scientia que in
te nulla fuit. An litteris quas uix quatuor tene-
bas. An uita & moribus. qui leuissimus ac singula-

*Cesar.
Alexander.*

102
stulticia plenus nihil consilio cuncta uero temeritate ac
uesania prosequere. Vex enim si non mores at gens
illum honestabat dignumque & statua & sepulcro mar
moreo facit. Natus ex patre mercatore circumfora
neo. Aua ostetrice. Matre fanatica. An propter peccu
nias sub terram absconditas statuas te enim ipsu cen
sebas. Hoc suberat unum uidelicet. Vex tamen has ip
sas peccunias pontifex post mortem tuam cum ille
tandem in lucem uenissent: ut sibi ate furto ^{sub} retrac
tas reposcit. Quid scribes queso in sepulcro. Que ac
ta: quas res gestas insigniri facies. An pater tuus ut
alinos & merces circum nundinas agebat. An aua
ut editos in lucem partus tollebat. puerperis ancilla
batur. An mater ut in famis solito crine uolucabat.
An tu ipse ut peccunias furtum cumulabas. An pon
tifex ut eas peccunias reposcebat. Hec est summa re
rum tuarum. hec est gloria tua atque tuorum. Que calia sunt:
ut tu si modo quicquam sciperes. si non ut in omni uita:
sic etiam moriens stulticia ac temeritate delatus es
se. testamento cauisses. ut tu olim peccunias. sic etiam
te tua sub terram absconderent. ne risus & querela
materiam. hec tua sepulcri uanitas & ambitio exibe
ret.

LIONARDVS. Nicolao strorze salutem. Vehementer
me delectarunt littere tue. quas nunc primum
ad me scripsisti. ferebant enim pre se. & naturam
prestantissimam. quod est ingenii. & disciplinam ui
gilantem atque solertem. quod est studii ac diligentie

Laudis amon
bnd.

176
trae mibi quidem contingit etatem istā tuā. qui sen-
sum earū litterarū consideranti. ut admirabilis quedā
ac plane supra annos hec tua maturitas uideretur.
Nec uereor si modo tibi ipse non deeris. precellentissimā te
uix esse euasurū. Quam obrem in uigila queso ac per
singulos dies adde insup aliquid & accumula consideras
per magna in his studiis premia tibi esse proposita ad cō-
stitutionem uite ac nominis celebritatem & gloriam.

Amat & bene

*Duo i studiis
consideranda.*

Hec duo crede mibi & opes amplissime consequentur q̄
celebribus uiris ac uirtute expositis numq̄ uolentibz
defuere. Habet preceptorem eximium cuius imitari di-
ligentiam & assiduitatem debes. Studium uero tibi
sit duplex. Alterz in litterarū peritia non uulgarī ista
& comuni. sed diligentiore quadam atq̄ recondita.
in qua precellere te magnopere uolo. Alterz in cogni-
tione earū rerū que p̄tinent ad uitam & mores. que
propterea humanitatis studia nuncupantur. quod
hominem perficiant atq̄ exornent. In hoc genere
uaria & multiplex & undecunoz arrepta sit tibi
cognitio. Nihil ut pretermittas quod ad institutionē
uite. quod ad decus. quod ad laudem p̄tinere uide-
tur. Sed eos legas censeo. qui non solum doctrina
uez etiam nitore orationis & peritia litterarū iu-
uare te possint. quales sunt ciceronis libri & si qui
proxime accedunt. Sitamen me audies. funda-
menta disciplinamq̄ harū rerū ab aristotele perdis-
ces. Ornatum uero orationis & copiam & omnis
uerborū diuitias sermonisq̄ ut ita loquar dextera

*Quod librorū
elegit.*

tem in ipsis rebus ac cicerone mutuaberis. Volo namque
prestanti viro hoc assit: ut & reze scientiam habeat ha-
bundantem / & ea ipsa que sit illustrare dicendo & ex-
ornare possit. Hoc autem facere nemo ualebit, nisi q
multa legerit: multa didicerit: multa uindicta decer-
pserit. Itaque non modo a philosophis doctus, quod est
huius studii fundamentum: uerum etiam a poetis &
ab oratoribus & ab historicis paratus: ueniat oportet
ut copiosa & uaria ac nulla in re rudis sit sibi
ratio. Breuior sum in his explicandis, quoniam noui
te illa legisse, que de studiis & litteris alias a nobis
scripta fuere in quibus formam huius discipline uel
expressimus nos quidem ^{uel} certe ad umbramus. Hac
uero prestantiam si tu quemadmodum spero nancis-
cere: quenam diuitie cum horum studiorum primus fuerit
conferende: licet enim iurisciuilis studium uendibi-
lus sit: utilitate tamen & dignitate longe ab istis
studiis superatur. Nam studia quidem ista ad facien-
dum uix bonum tota contendunt: quo nihil utilis
excogitari potest. Ius autem ciuile ad faciendum uix
bonum nil pertinet. Quid enim bonus uir de aqua
pluuia arcenda aut de perhendinis cognoscendis labo-
ret? Aut qui melior erit, quis / si partum ancille
in fructibus esse censeat, q̄ si non censeat? Quia &
bonus uir & legata persoluet, & mandata testatoris
adimplebit, etiam si septem testium sollempnitas tes-
tamento defuerit. At ius ciuile contra disponit. Pre-
terea bonitas & uirtus stabilis, ius autem locis & tempo-

107
*Ciuile studium
reputatur.*

poribus uariatur. ut sepe quod florentie legitimū ē
ferrarie sit contra legem. tam uero magnis ac pre-
claris uiris non satis decora est hec militibus & cont-
rouersis mercennaria uersatio. Itaq; qui nobilitate
aut diuitiis precellunt / militie dignitate gaudent.
D octoratum uero sibi ad dedecus potius & ignomi-
nam reputarent. At enim superioribus illis studi-
is tanta dignitas inest. ut nemo princeps. nemo
sibi turpe duceret. Scientia eay rex & eloquentia
insigniri. Alexandr certe philippus pater aristoteli
tradidit / non ad discendū uis ciuile. quod tanto re-
g sordidum fuisset / sed ad doctrinam uite ac mor-
& ad eloquentiam perdiscendam. Omisso uolupta-
tem iocunditatemq; illoꝝ studioꝝ que tanta est.
ut difficile s; inde mentes reuellere. in iure autē
ciuili pdiscendo / quid tandem est preter mera tedia.
Itaq; obscurant scientia non in merito ab antiquis
apellatur. Sed hec satis mihi enim ad te scribenti.
potius his de rebus loqui / quam aut de familie aut
de parentis amicitia placuit. Illa enim tempus ex-
pectare possunt / & sunt non indicta prius / cohorta-
tionem uero ad hec studia non est uisum differre

L EONARDVS S. D. Aeto militi saxoferratum. Et
si cognosco me prolixioris epistole debitorem es-
se / tamen cum ariminensis iste domum ad me ue-
nisset. & nunquid uellem rogaret. non pmissi ip-
sum ad te uacuum redire litteray meay. gaudeo
igitur semperq; gauisus sum / prospera atq; secu-

da de tuo statu dignitateque audisse. nec puto esse que
 et amicorum tuorum qui me in hac parte gaudii atque be-
 nuolentie antecedit. id uero totum proficiscitur ex
 singulari prestantia uirtutum tuarum, qui humanitate
 summam cum grauitate morum & sapientia rerum ge-
 rendarum mirifice coniunxisti. Ut idem tu & amari
 ut facilis, & timeri ut fortis, & obsequari ut prudens
 mereare. Sed hec cum aliis uberius & solutius quam
 tecum dete. Nunc autem inuitat locus iste in quo
 degis, ut non pretermittam de me aliquid scribere.
 Equidem tanto ardore generosam inclitamos mala-
 testarum familiam colui, ut non alienum proceres il-
 li me existimarent, sed unum de se ipsis. Ut enim
 ceteros omittam, cum inclite memorie Carolo
 principe illius familie ita aliquam diu uixi ut ne-
 que mensa neque uenatio neque stucha litterarum me ab
 illo sequestrarent. Quin per actis ad occasum uenati-
 onibus, ita redire arminum solebamur, ut duobus
 uel tribus passuum milibus disputando, summis
 interdum contentionibus & desperatis prope clamo-
 ribus certaremus. Fuit enim illi ingenium magnū
 & scientia multarum rerum habundans. ceterum ita pertinax
 in disputando, ut quod semel dixisse semper def-
 fenderet. Et suppetebat mirabilis quedam copia
 rationum argumentorumque ad cuncta que assum-
 pserat subministranda. Ex quo frequenter fiebat ne
 clamores contentionesque deessent. Sed idem in omni
 uirtute ceteris hominibus longe meo iudicio pre-

ne. mod. laudat
 D. p. m. m.

familia mala-
 testarum laudat

Carolus.
 laudat.

stitit. Quorsum uero hec? Ut iunioribus istis proceri-
bus qui illi successere me notum & comendatum fa-
cias. Vale & latorem harum litterarum in concessione illius
officii quod postulat: rogo habeas recommissum itez uale.

*Consolatio de
morte q.*

Leonardus Nicole salutem. Quoniam publico mun-
dere neccessario detentus adesse tibi in parentis
tue optime atq; prestantissime mulieris, luctuoso fu-
nere nequiu: quod reliquum est litteris adimplere
officium tentabo neq; enim confido prestare id
posse. Et enim cum pietatem filii debere me illi &
habere intelligam ac in luctu prope equali tecum uer-
ser. sentio profecto me consolatione potius indigere
quam alios consolari posse. Que tamen ad rationem
deflectenti animum, mihi uenire in mentem so-
leant recensere constitui si forsan ea res lenire ali-
qua ex parte dolorem tuum ualeret. Quid tantopere
lugemus inq;? Quid afflictamur? Quasi uero no-
uum quiddam inopinatumq; acciderit. Num queso ut
ignotum uel ambiguu fuerat illam esse mortalem?
Num ad maturitatem iam plane suam & senium pue-
nisse? Num annorum numerum eam impleuisse quem uix
centesimus quinq; ptingit? Cursus autem uite cui in-
q; prosperior aut bonis omnibus cumulatio fuit?
Quid igitur nobis uolumus? Quid exposcimus? Quid
erga superos usq; adeo ingrati atq; peruersi sumus?
Que enim magnopere adus immortalibus precarem?
ea nobis ultro collata non recognoscimus. Bona quidem
nisi ego fallor in mulieribus numerantur. genus for-
~~ignu tempore gauru nunt prope~~

*Bona mulierum.
A. Gunt. ad.*

ma. pudicitia. fecunditas. liberi. diuitie. sup̄ q̄ his om̄
 bus uirtus & probitas. Ego quoq; his addo ualitudi-
 nem prosperam & uite longinquitatem. Nam inf-
 racta miseraq; ualitudine, etiam superiora quales
 bona. & in breuitate uite nulla profectio potest esti-
 mabilis reperiri. Horum igitur omnium, si quisq;
 docere potest aliquid huic primarie mulieri defuis-
 se. confitebor equidem non esse illam tantopere ex-
 tollendam. Sed quid defuit queso horum omnium que
 superius numerata sunt. Quid superius non habu-
 de etiam superfluit. Nam ut breuiter percurram
 singula ab initio exordiens. Maternum illi genus p̄-
 stantissimum fuit ex clarissima ^{am} filia malatestarum. Pa-
 ternum uero ex gente honoratissima ac maxima no-
 stre ciuitatis. patre. auo. & attauo. splendidissimis eq-
 uis. forisq; & domi summe auctoritatis. Quid igitur
 magnificentius. Quid illustrius in hac parte dici potest.
 Aut quid insignius, quam tanta claritate maior hone-
 stas. forma uero fuit egregia plane atq; magnifi-
 ca. plena dignitatis. plena ingenii pudoris. Aderatq;
 & in proceritate generositas quedam. & in grauita-
 te auctoritas. & in negligentia comendatio probita-
 tis. Qua quidem in parte quolibet a zenone stoicisq;
 reclametur. tamen uetere mihi academicorum perypa-
 teticozq; sententia magis probatur. qui ut fucos atq;
 fallacis affectare falsam opinionem forme damna-
 dum sic natura largiente uerum decorem grate susci-
 piendam existimant & in bonis numerandum. Nec

Iamque uirtutem
 generositas
 omnis decor
 auctoritas

Sane

ego lepiditatem aut uenustatem in hac presertim muliere laudari. sed prestantiam quamdam natuam & uenerationis plenam dignitatem. Nam de pudicitia quidem illius. in qua fuit unicuique gularis exemplum tacere melius est quam pauca dixisse. Nupta uero fortunatissimo coniugi diuitiis opibus celebritate nominis. sue etatis omnium nostrorum ciuium prestantissimo. numerosam sobolem procreauit. Viditque multitudinem ex se progeneratam filiorum filios atque nepotes. Quanta sunt queso ista. que adhuc enumerauimus. & quanti existimanda. Vel quia multi reperiuntur quibus ista contingerint. Vno fortasse aut altero non nulli cunctis uero simul cumulatis. perpauca admodum

non laudo.

gloriarum possunt. Sed bona animi maxime in ea muliere conspicua fuere. Admirabilis probitas. insignis humanitas. magnificentia. liberalitasque egregia. maximeque ad decus & prestantiam erecta mens. Quid dicam de humanitate mirifica. de caritate in suos. de dilectione in omnes. de bonitate de more singulari. in qua nullam umquam mulierem huic comparandam me cognouisse affirmare uerissime possum. Prudentia uero quanta fuerit uel ex illo apparet quod maximam domum magnas clientelas. uaria multipliciaque negotia mortuo coniuge per annos amplius triginta sic gubernauit. ut nemo consilium aut prudentiam uiri de esse in tanta administratione umquam sen-

910
taret: esset & ipsa simul regula morum & integritas ho-
nestatis & disciplina & norma. Cum his illa laudibus
ad septuagesimum quartum puenit annum. prospera
ualitudine & continuata auctoritate. Exitum quoque
uite facilem tranquillumque sortita. qualis superiori
eius moderationi maxime congruebat. Desiderium sui
mirabile filiis propinquisque reliquit. cui unanimi
consentientibus omnium commendatione. Ego igitur
hanc mulierem. pro tantis atque ita continuatis ad
extremum usque uite diem bonis. nequaquam lacrimis
decorandam puto. Sed gratulatione & gloria prose-
quemdam. Nec aduersi quicquam illi accidisse existimo.
quod mortua sit. Nec sane in morte quicquam est ma-
li. propterea. quod aut extinguatur protinus omnis
sensus. & fiat quasi sompno cuidam numquam inter-
rupto. similima requies. Qua si est suauissimum unius
interdum noctis. toto spatio sine ulla intermissione
potiri. Quanta suauitas in illo sempiterno tempore
est existimanda. Aut si remaneat sensus uiuantis animi
nostri post mortem. uiam uiam fatalem ingressos.
ad meliora domicilia migrare. & cum melioribus
& sui similibus habitare est procul dubio confitendum.
ut aut nihil mali sit in morte aut multum etiam
boni. Cum uero ex duobus alterum necessarium sit. &
quibusdam incertum obscurumque uideatur. ego tamen
mihi persuadeo animos hominum esse sempiternos.
atque optimo cuiusque cum acorporeis uinculis fuerit li-
beratus. reditum facilem in celum patere. Vbi nunc

illa consistens ac tenebris exuta: puro intuitu diuina
illa spectacula contemplan: imbecillitatem nostrā
miseretur: sed nunc tandem uiuere: nostram uero
hanc q̄ uitam dicimus mortem esse cognoscit. Equi-
dem homini iam plane seni qui cum laude eximia
uixerit optandam etiam mortem existimo cumq̄
impendeant quotidie p̄multa: quibus periculū est ne
extrema aliqua labe superioris uite splendor & gloria
deturpetur. Ut priamo regi & pompeio accidit quoz
utrumoz calamitates extreme ex superiori felicitate
miserabile reddidere. Vel ut ista cessent tamen il-
lud est certissimū etate longius prouectis incomodū:
quod necesse sit quodam modo hebetari sensus uidere
oz deterius atoz audire: & in ceteris multis natura
ipsa debilitari & frangi: ut optime cum illa actū
in hoc suo decessu putare debeamus. Quod si nostrā
uicem dolemus: quia uidelicet spoliari illius presidio
atoz solatio sumus: illoz nos meror afficit & in luctū
impellit: uidendū est ne nimis ingrate atoz iniuste
comodum nostrz illius comodo anteferamus. Amor
enim uerus ad eius q̄ diligimus causam non ad nost-
ram est referendus. Si enim & etas illius iam ingra-
uescens & ante parta laus & fortune mobilitas hoc
flagitant: ut illam ad extremā uite diem quasi in
portum quemdam ex longa periculosaq̄ nauigatio-
ne tuto se recepisse gratulandū sit atoz letandum:
nolimus queso illius comodū lamentari aut deflere.
Deniqz illa certe qua beniuolentia fuit hoc nos in dolo

Priamus.
Pompeius.

Amor uerus.

re uersari pmolesce fert. & cessare nos iubet atq; de/
sistere cui etiam mortue parere & condonare me/
rorem nostz debemus. & quantū natura potitur
moderate pferre.

LCONARDVS CIRIACO Salutem Melius erat o ciri/
ace non tantum sapere quantum sapis. Si quidem
te scientem alioz errata conturbant. que ab ignorā
te nulla molestia preterirentur. Habet enim ignorā
tia multis in malis quiddam boni. quod minus angitur
quia minus sentit. Atq; ut ad postulata ueniam tua.
admiratum te dicis in hoc nouo sigismundi principis
aduentu. quod qui ante coronationē se regem sori
beret romanoz. post coronationē quasi maius quiddā
& dignius exprimere uolens. imparatorem se nuncu
pabat non regem. Quod tu pperam factum arbitraris
taq; te id reprehendisse ais. & queris a me num idē
sentiam. qd tu. an contra putem. Ego uero & in his
& in aliis p multis plurima quotidie mihi uideor er
rata cognoscere. Sed utor democriti regula. rideo
enim illam non fleo. Quid enim mea refert quem
admodum barbari loquantur. quos neq; corrigere possi
si uelim. neq; magnopere uelim si possim. De rege ta
men & imparatore idem sentio quod tu. & iam pri
dem ridens barbariem istam hoc ipm notauī atq; re
dargui. Tres enim gradus maiorz dignitatū apud ro
manos de quoz principe loquimur. fuere. rex dicta
tor. imparator. Ex his suprema omnū potestas rex
est. Post regem uero secundū reguit dignitatis locū.

Alī corōa. nō m
bi. m. patib. & dign
m. p. m. p. m. p. m. p.
Ep. regis romanoz
et. c. m.

Democrit.

Tres gradus maior
dignitatis regis
et. c. m.

Octavianus
in dictatore
recusavit.

Julius Cesar

dictatura. Post dictaturam imperium tercio gradu
sequitur. Huius rei probatio est, quod octaviano im-
paratori optime se gerenti: uolens senatus populus
et romanus dignitatem augere: pro imperatore
dictatorem facere decreuit. Quod ille non recepit
sed flexu genu recusauit. quasi maioris fastus ma-
iorisq; mundi dignitatem: existimans imperato-
ris nomen, modicum ac populare, si ad dictatoris
fastigium comparatur. Inferioris ergo dignitatis
imperator est quam dictator. ut ex hoc patet. Maio-
rem uero esse regiam potestatem q̃ dictatura ex
eo potest intelligi: quid iulius cesar dictator cum
esset affectauit regem fieri. cuius gracia interfec-
tus est. non ferentibus ciuibus ut regiam assumeret
potestatem. sed dictaturam, ut potest minorem et
quasi animis in eo patientibus. Hec igitur que ad
huc dixi & si nulla penitus alia supadderentur, ta-
men ipsa p se. uel sola probant abunde, regium no-
men quam imperatorum esse prestantius. nisi for-
te aut senatum dum pro imperatore dictatorem
facere uolebat: aut cesarem dum ex dictatura
rex fieri cupiebat: non intellexisse uim istarum di-
gnitatum existimemus. Sed nolo his esse conten-
tus presertim ad te scribens, cuius aures non q̃
audissime sunt uetustatis simul ac ueritatis. Expli-
cemus ergo singulorum naturam quod cognita & in-
ter se comparata differentiam sui dilucide nobis
ostendant. Regem omnes sic accipiunt: quasi

suprema quedam & absoluta sit potestas supra quē
 in suo regno nemo sit: sed ipse preest omnibus.
 Ex quo fit ut rex nisi unus dum taxat esse nō pos-
 sit. Plures enim reges simul eidem regno preestē-
 tes se se mutuo impedirent, naturamque perime-
 rent regis, que non omnibus preesset sed haberet
 paritatem. Patet hoc in antiquis modernisque regi-
 bus. Neque enim numa: neque hostilius neque ancus
 neque alii demceps romani reges, consorte aut soli
 um regni habuere. De romulo & tacio ferunt, sed
 alter sabinoz alter romanoz rex erat. & in propi-
 quo collati repugnante natura se se passi nō fuit.
 In modernis quoque regibus idem apparet. Neque o-
 min francoz neque angloz plures simul reges re-
 gnum gubernant. Sed unus & solus, cui fratres
 cui patrui cui propinqui omnes gentes submittunt.
 Cessit iam quandoque apud hos fiho pater, ac regiam
 potestatem se uiuo transferre in filium uoluit, ipse
 dimisit, quoniam duos simul regiam potestatem
 habere, contra naturam est huius dignitatis. At
 imperatores simul plures sepiissime fuerunt. Nō
 est enim suprema potestas imperium, sed salua
 re publica, salua auctoritate senatus & populi, sal-
 ua libertate imperator creabatur. Est enim impe-
 rium armorum exercituumque, ad tutendam augenda-
 que rem publicam commissā auctoritas. Itaque impa-
 tore existente, nihilominus consules pretoresque
 ac ceteri magistratus in re p. manebant. Rege autē

imp. unus
 p. eff. rex

imperatores sunt
 plures fuerunt.

Unus est imperator
 p. auctoritas
 claus.

existente. tribunitia potestas plebisq[ue] auctoritas omnis
omnino soluebatur. At enim cum impatore cuncti
simul magistratus in re p[ublica] perstabant. & auctoritas
uigebat. senatus & populi libertas seruabatur. Ex quo
apparet imparatorem non esse dominum sed legiti-
mam potestatem. Nisi forsitan crispum sallustium ig-
norasse uim dignitatemq[ue] imparatorii nominis arbi-
tremur qui inquit. Nam cum tu te p[ro] molitiam ag-
as exercitum supplicio cogere. id est dominum no-

*X maior dignitas
regni no[n] p[er] X imperii
no[n] alia uol[unt]as*

imparatorem esse. Volo insuper unam uel alteram
rationem inducere. quo maioris dignitatis regium
nomen esse ostendam. Imperium quibusdam magi-
stratibus recte tribuimus. Nam omnes qui iurisdic-
tionem exercent. ac punire & coercere possunt.
imperium habere dicimus. At regnum numq[ue] habe-
re illos diceremus. quoniam nomen imperii legiti-
mam potestate[m] significat. regnum autem habere sup[er]
leges esset. Preterea que deo tribuimus uocabula.
ea prestantissima sunt existimanda. Cum enim deus
ineffabiliter exerceat. nec ulla humana reperiri di-
gna possint eius maiestate. illa deo tribuimus que
apud nos sunt maxima quor[um] niam maiora tribue-
re non habemus. Deum autem regem nuncupamus.
ac regnum celor[um] dicimus. ut sacre littere poeteq[ue] te-
stantur. imparatorem uero qui deum uocaret. uix
quisq[ue] reperitur. propterea quod rex potestatem
suppremam absolutam q[ue] significat. imparator uero
longe inferiore. Ex his omnibus luce clarius appet-

qui imparatorium nomen regio nomini anteferunt.
 eos in maxima ignoratione uersari. Sed heus tu, q
 hunc errorem notasti: cur aliū huic anexam tacito
 preteristi? Coronari enim imparatore, ubi nam ge
 tium mos fuit? Quis imparatorem romanum anti
 quis illis temporibus coronatum fuisse umqz audiuit
 aut legit? Non augustum. non tiberiū. non caligu
 lam. non neronem. cui presertim hi duo extremi
 intollerande superbie ac luxurie forent. Non traia
 num. non adrianum. Non antoninum. Nemo umqz
 utorū coronam imperii umqz suscepit. aut habuit. s
 aut usus est nisi forte lauream cum triumphasset.
 aut rostratam quod classem hostium cepisset. que d
 ue corone non imparatoz erant magis quam quo
 rumcunqz triumphantū. aut uincentiū. An ergo qd
 illi tantam imperii magnitudinem habentes. non fa
 ciebant. hi quatuor iugez possesores coronabuntur.
 Eum uero non ut impatores. sed ut reges romani co
 ronantur. Cur ergo se post coronationē impatores
 scribant non reges? Deinde totum hoc ignorātie
 est: cum ne reges quidē romanos umqz coronari
 mos fuerit. Romulus enim & hi qui post eum fue
 runt reges numqz coronam receperunt. aut ge
 starunt. aut usi sunt. Idem quoqz obseruatū est
 a tuscoz regibus: ut numqz corona uterentur.
 sed trabea dum taxat & palmata tunica. Quare
 hanc barbariem queso cum sua ignorantia ualere
 sinamus. & nos antiquis doctissimoz uiroz scriptis

*As per hūm
imparatore
paulo - m*

*Reges romani
ut. veteres nūqz
coronabā*

quod unicum est refugium oblectemur / non curiosi
quid agant isti aut quemadmodum loquantur. Vale.

LEONARDVS flamo foroliuē. Salutem. Ne forsā

4^m apud veteres
nol. & ead. vulgarij
et litterata fieri
et diuersa nota.

L tu aliter accipias quam ego / uel ego q̄ tu : pla-
cet ante omnia constituere. quid nobis in contro-
uersia uenit. Questio nostra in eo consistit. Quid
tu apud ueteres unum eundemq̄ fuisse sermone
omnium putas. nec alium uulgarem. alium litte-
ratum. Ego autem ut nunc est. sic etiam tunc di-
stinctam fuisse uulgarem linguam auctorata existi-

no. 9° m. 11.

mo. Pressius quoq̄ si placet ista circumscribamus.
ut certo tempore locosq̄ diffiniantur. Nam qui apud
ueteres dicit. nec tempus nec locum satis certū
designat. Sit igitur questio. utz rome p̄terenti
poete & marci tullii tempora uulgus ita loquebat.
ut locuntur ii quos nunc latine litteratos loqui
dicimus. uel alijs fuerit uulgi sermo alijs littera-
torum. Tua quidē prima ac potissima ratio est. quod
oratores in senatu iudicijsq̄ & contionibus latine
orabant. quod non fecissent nisi acunctis intelli-
gerentur. Preterea terentii plautiq̄ comedie reci-
tabantur ad populum ea ipsa lingua qua scripte
sunt. Idos signum esse ais. quod eodem modo uul-
gus loquebatur. Quomodo enim delectarent. nisi
intelligerent. Ne tibi firmissime probationes uide-
tur. ac certissima argumenta opinionis tue. Ego
autem non maiora ista puto. q̄ nunc sit. euange-
lia missarumq̄ sollemnia latine ac litterate in audi-

entium turba pronunciari. Intelligunt enim homi-
nes licet illiterati sint. Nec tamen ipsi ita locūt.
nec ullo modo loqui scirent licet intelligant. Prop-
terea quod longe facilius est intelligere alienū
sermonem q̄ proferre. discutiamus igitur si pla-
cet argumenta tua & quid ualeant uideamus.
Neq̄ enim signis & opinionibus tam assentiri nos
debet q̄ necessariis ^{rat} opinionibus. Nam opinio & ex-
istimatio sepiissime fallitur. Duo equidē argumēta
per te inducuntur. unum oratorū. alterū poetarū. Vi-
deamus ergo utrumq̄. Primum igitur oratores
quod in senatu iudicisq̄ latine litteratosq̄ loque-
rentur. nihil opinionem tuam adiuuat. Erat enī
in senatu & iudiciis ad homines litteratos oratoris
sermo. Itaq̄ hec duo loca nihil ad rem p̄ment tuā.
Restat contio. in qua ad doctos siml̄ indoctosq̄ ha-
bebatur oratio. Neq̄ enim apellatione populi tur-
ba solum & infime sortis homines. sed nobiles & i-
gnobiles. doctosq̄ & indocti significātur. Itaq̄ nō
ad p̄stores tantum & lanistas sed multo magis
ad eos qui in rei p̄ gubernatione uersabantur. &
quorū intererat quid populus decerneret. orator
loquebatur. Prestantes igitur homines. oratorem
latine litteratosq̄ contionante preclare intellige-
bant oratoris uerba. ut nunc intelligunt nulla
& sollemnia. Nam illud nos latere non debet. o-
ratores ipsos aliter scripsisse orationes suas q̄ di-
xerant. quod & apud grecos & apud latinos ex-

ploratissimū est. Non quod diuersum scriberent. sed
quod ornatius & comptius id ipsum quod dixerant.
litteris mandabant. Vt quedam in conatione dicta.
uerbis forsan uulgatis & apertis & ad intelligentiā
accomodatis. limatiū postea contractius q̃ scripta
legantur. Et de oratoribus quidem hec mihi dicta
sint. In senatu enim & iudiciis ad scientes litteras
loquebantur litterate. In conationibus uero etiam ad
scientes. Aderant quoq̃ indocti quidam. hi se intel-
legebant oratoris uerba. ut nunc intelligunt missarū
sollemnia. Quare hec tua oratorū inducta ratio nō
efficit id quod uis. habet enim apparentiam quādam
prima fronte. sed si trite discutatur. nihil admodū
importat. De poetis autem eorū q̃ fabulis uideo te
longe aliter sentire quam ego sentiam. Tu enim tur-
bam conuenisse putas ad carmina poete intelligenda.
Ego autem conuenisse puto. ad ludos scenicos spectan-
dos. traq̃ non auditores qui aderant. sed spectatores
dicebantur. Agebatur enim fabula magno edilii
apparatu. nec solum gestibus uex etiam tibiarū mo-
dis & p̃sonati scena prodibant. Ad hec me hercle
spectanda. non minus hodie populus concurreret. q̃
tunc concurrebat. Quod autem uera dico. ex planti-
terentiūq̃ prologis comediorū intelligi potest. Tote enī
ex illoz qui agebant opera uidentur pendere. Acta
ludis funebribus. modos fecit flaccus claudii tibiis
disparibus. Non dicit recitata sed acta. Agere uero
quid est nisi representare aduoz referre. Quid tibi

Agere.

ut modos facere : nisi multitudinem ad spectandum allicere.
 hechira est huius nomen fabule ea cum acta est noua :
 nouum interuenit uitium & calamitas . Ut neque spectari
 neque cognosci potuerit . Ita populus studio stupidus in
 funabulo annum occuparat . Et paulo post in his quod
 primum concilii didici nouas partim sum exactus . p
 tim uix steti . Quia sciebam dubiam fortunam esse sce
 nicam spe incerta . certum mihi laborem sub tuli . E
 asdem agere cepi ut ab eodem alias discerem nouas .
 Quod inquit didici nouas & alias discerem : aperte ostendit :
 ne actores quidem ipsos : scripta poetarum intelligere :
 nisi a poetis primo illa didicissent . Si igitur magistri
 ipsi agendi non intelligebant : multo minus turba &
 multitudo . Sed ludos spectabat turba non uerba exau
 diebat : oculorum tantum aspectu & tibiae sono distine
 batur . Quod autem subicit : quia sciebam dubiam for
 tunam . idem probat quod dixi . fortuna enim in scenici
 ludis erat . non in poetæ stilo atque ingenio . hoc enim in
 eorum qui legunt iudicio repositum est . nec fortune sub
 iacet . Aethio autem & tibiæ & huiusmodi ludicra fortu
 ne spectantium subiacebant . Et paulo post profecti inquit
 ut spectarentur . non dicit intelligerentur . sed ut expe
 ctarentur . Quod totum est iudicium oculorum . & paulo post .
 Vobis potestas data est condecorandi ludos scenicos . Noti
 te sinere per uos artem musicam recidere ad paucos .
 Ex his omnibus patet ad ludos scenicos & tibiae & actorum
 personas spectandum multitudinem conuenisse . Poete autem
 uerba ne actores quidem ipsos intellexisse . nisi prius .

docerentur. Nihil igitur poete: nihil eorum fabule ad
sermonem uulgi pertinent. Non enim intellectum
uerborum: sed spectaculum ludorum uulgus sequebatur.
Quoniam illa que putabas firmissima tue opinio-
nis fundamenta nihil ualere ostendi: docebo
iam ipse impossibile esse uulgus illo modo quo tu
putas esse locutum: hoc tantum premissio. Tu ne
queso flauis cum sis uir doctus ac litteris expolitus:
uel alii qui tecum sentiunt: animum inducere po-
testis: ut credatis: nutrices & mulierculas & huius
modi turbam: ita tunc nasci: ut que nos tot ma-
gistris tanto usu uix tenemus: illi nullis magistris
assequerentur: ut eo modo loquerentur: quemad-
modum ii qui latine litterateque locuntur: intelli-
gerentque poetarum comedias nullo prius eos docen-
te. Profecto ualde absurdum est ita credere. At
qui latina lingua a uulgari in multis differt:
plurimum tamen terminatione: inflectione: si-
gnificatione: constructione & accentu: de quibus
omnibus simul dicamus. Nam seorsum prosequi sin-
gula longum foret. Muliercule igitur ille ac nu-
trices tue si de suppellectili recte dicendum erit: su-
pellex dicent. Rursus uero si inclinandum ita ut
possessionem uel generationem significet: supellec-
tilis dicent: & si poscat intencio: suppellectili sup-
pellectilem uariabunt. Eedemque cum pluraliter
dicendum erit: suppellectilia uariato genere pro-
nuntiabunt: & suppellectilium & suppellectilibus.

216
Per deum immortalem non ne uidetis impossibilia uos
credere. Difficile nomen capis: inquit. At tu faci
lius aliquod cape. Dominus recto dicent. flectet
uero cum opus erit. ut dicant domini. domino dñz.
Et si de feminis dicendum sit. dominabus filiabus liber
tabus dicent. q̄ de maribus domimis. filiis. libertisq̄
dixerunt. Vix me hercle cum disciplina & regula
hoc facerent. ne dū sine disciplina & regula. fero uer
bum est. a quo tuli latum. subtili sublatum. Cado
cecidi si casum significet. si cedem cecidi media pro
ducta. ista queso internoscent mulieres & turba
arq̄ ita loquentur. Pulso & uapulo. altez actiue.
altez passiuē dicimus eadem uoce. Ego uapulando
ille uerberando. uosq̄ ambo defessi sumus inquit poe
ta. Tu mulerculas & nutrices & huiusmodi quis
quillas. hec intelligere arq̄ eodem modi loqui pu
tas. Absuit & defuit duo sunt. quoz altez laudē
altez intuperationē significat. Sinapis latine dici
mus media producta. & polixena breui penultima.
Vngili autem & mercuri uocatiuo penultimā natura
breuem pronuntiamus ut longam. Video te. mui
deo tibi. salutem. Dico tibi salutem. Interdico tibi bo
nis. non bona. hec ne queso mulercule & nutrices
& uulgus in litteratum dicent. que nos litterati uix
dicere ualemus. Quid si probo per ea tempora uulg
arem sermonem distinctū alitterato fuisse. non ne
desistere debes talia opprimari. Duellum qui classe pe
nos superauit. uulgo bellum appellatum fuisse cice

Duellum
Bellum

Villa.

ro tradidit. Ergo aliter vulgus aliter litterati nuncupa-
bant. Varro uillam ab ueho dictam putat. Adducat uero
comeduram. quod rustici pro uilla. uella dicunt. pro
uestura. quod uellatura. Quid amplius egemus testi-
bus. A vulgo uellatura & uella. a litteratis uellatura &
uilla dicebatur. Alius ergo vulgi sermo. Alius litteratorum.

Curio.

At enim cicero inquit de quodam. putabatur bene lati-
ne loqui. sed litteras nesciebat. Non diceret hoc cicero.
nisi sibi in illo uno admirabile uideretur. Quod em-
miratur in illo quasi singulare probat in aliis hoc nus-
quam fuisse. At contio clamauit cum a carbone diceretur.
patris dictum sapiens. filii temeritas comprobauit. Quid
ni. cum adessent in confectione docti complures. & in-
ter ceteros. M. cicero. se enim in confectione stante
hoc dictum fuisse testatur. Denique iudicium numeri-
tatis. commune est aurium. & non intellectu res. sed
longitudine breuitateque spiritus annotatur. At filia
lelii preclare latine. Et me hercle saphos preclare gre-
cis uersibus scripsit poemata. Quis enim negat mulie-
res quasdam doctas fuisse. Ut corneliam gracorum & epi-
carni poete filias. & alias grecorum latinorumque complures.
At c. curio. nihil admodum sciebat litterarum. tamen est
inter oratores numeratus splendore & copia optimorum
uerborum. Credo studia hec maiora non adtigerat. Sed
idem curio orationes suas & dialogos scripsit. Quem
autem cogitationes suas litteris mandauit. eum dice-
mus litteras nesciuisse. At domus ei contulit aduer-
borum copiam. fateor. parentes enim litterati & serui.

Saphos.

Cornelia.

Curio.

117
matres etiam si elegantes sint. adiuuare filiorum elo-
quentiam possunt. Denique etiam hodie mulieres ro-
mane iudicio meo elegantissime loquuntur. & purius
certe quam uiri. Et quomodo non litteratus sit earum sermo
potest tamen figura ipsa discendi. nitidorum uerborum elo-
quentiam adiuuare. Me audiente. matrona quedam
romana. quod se antecederet plebeia mulier indigna-
batur. Pro deum inquit quam omnis obseruantia omnis
que consuetudo laudabilis per hec tempora defecit. quam
confusi sunt ordines cuncti gradusque dignitatis. De-
inde conuersa ad eam quam indignabatur. Tu ne inquit
cum sis plebeio patre plebeiorum uiro. me equestri fami-
lia ortam equitum romano nuptam antecedere non
erubescis? Sed quid ego de me. tam si deo placet &
te patricii mulieribus antepones. Hec illa puro nati-
uorum romano proferebat sermone. ita ut admodum
sim equidem delectatus. cum & uerba nitorem graui-
tatemque sentencie. & pronuntiatio ipsa. uernacula
quamdam haberet suauitatem. Hoc ego modo filiis ma-
tres & nutrices alumnis profuisse ad elegantiam pu-
to. non quod casus inflecterent aut uerba uariarent
ac terminarent litterate. sed quod purum & nitidum
ac minime barbarum sermonem infunderent. Nam &
habet uulgaris sermo commendationem suam ut apud
clantem poetam & aliqui quosdam emendate loquentes.
apparet. Hoc ad libellum tuum respondisse uolui. Quibus
si te in sententiam traxi. satis dictum puto. Sin potius
in opinione tua. Nec rationum necessitati cedis.

plura etiam polliceor in eam sententiam me esse dictu-
r. Vale

Leonardus filelfo. Salutem. lupo quem mihi per
tuas litteras comendas. obtuli equidem me & mea
erit post hac in eo si uti uolet. cum ob comendatione
tuam. tum etiam ob naturam meam que studiosis ho-
minibus sponte beniuolentiam caritatemque imprit. Quid
autem certior fieri cupis de rebus meis. eadem est
condictio que prius. Illud enim nostrum tenemus insti-
tutum. ut rei p. quod debetur a nobis officium since-
re exhibeamus. In ceteris uero nequaquam curiosi. Tempus
autem quodcumque nobis ab officio supersit. libenter
ad studia referimus litterarum. Aggressi nempe sumus
post discessum tuum. aristotilis politicoz libros perficere.
quos ut scis traducere iam pridem ceperamus. In his
nunc uersatur plurimum cura & cogitatio nostra
Vale

Leonardus Cosmo Salutem. In simposio platonis
amerissimo omnium libro. Socratis philosophi
laudat. festiue simul periteque enarrat alcibiades. Eis
verba tibi mittere constitui. in latinum sermonem
traducta. Dico igitur inquit alcibiades socratem
psimilem filiis istis qui ab scultoribus inter ima-
gines figurantur. quos faciunt artifices. fistulas aut
tibias tenere. Qui si bifariam diuisi atque apti sint.
reperiuntur intus imagines habere deorum. Rursus
eum dico psimilem esse satiro marie. Et quod
aspectu quidem psimilis eis est. ne tu quidem o socra-

Verba Platonis
Simposio. de
Socrate.

102
tes negabil. Quod non in aliis quoque similitudine eorum
habes. Democritus iam cudi. Proci tu quidem es an non.
Sinon fateris. equidem testes adducam. An non ca-
tator longe melior quam marsia. ille enim instrume-
tis quibusdam homines trahebat ab oris potentia. Et
nunc etiam si quis modulationem illius canat. Nam
illa que olimpus cecinit ab eo doctus. marsiam dico
cecinit. Que igitur illa carmina cecinit. siue bo-
nus aliter quis siue malus ea canat. sola abstrahunt
animos. ostenduntque quinam diis & misteris indi-
gent. ex eo quod sacra sunt. Tu autem illi tantum
super excellis. ut sine ullo instrumento. nudis quidem
verbis hoc idem efficias. Nos certe quotiens alium
audimus alterius verbi referentem. & si nimium
boni oratoris. tamen nullius ut ita dixerim illa fa-
cimur. At cum te quis audit. vel cum tua verba
referente alio. quamvis ineptus ille sit qui refert.
& siue uir siue femina. siue adolescens. obstupesci-
mus quidem ac mente corripimur. Equidem nisi
ebrius nimium ipse mihi uideretur. iure iurando
interposito affirmantem. qualia ab huius uerbis mi-
hi dudum contingerint. contingantque etiam nunc
quotiens hunc audio. Multo certe magis quam ii-
duo. qui coribantum more deferuntur. cor in me
conciatur ob huius uerba. lacrimasque effundit.
Videoque multis aliis hoc idem contingere. Et dum
picem audio ceterosque oratores bonos. uidentur
illi mihi preclare dicere. sed nihil tale mihi conti-

git neque concitatur animus. neque se ipsum quasi serui-
liter uiuentem condempnat. Sed ab hocine marcia no-
stro sepe ita inflector: ut existime nullo modo in
hoc statu uite mihi esse uiuendum. Quin etiam cer-
te scio si nunc in hoc ipso tempore aures illi presta-
re uelim. quia nequaquam tollerarem. sed eadem illa mi-
hi euenirent. Cogit enim me fateri quod cum ipse e-
go in multis deficiam: tamen me ipsam negligo. re-
que populi atheniensium curo. Vi ergo quasi aduersum
sirenas obturans aures. hunc fugio ac uito ne apud
eum sedens consenescam. Patior uero erga hunc. quod
nemo existimaret ut cuiusdam pudore ac uerecun-
dia detinerer. Consciuis enim mihi sum defendere non
posse quoniam sit agenda que iubet. sed cum ab eo discedo
cupiditate ambitioneque me superari. fugio ergo istum
atque uito. & quotiens ipsum intueor pudor ac uerecu-
dia me capit. ut sepe cupiam hunc in rebus humanis
non esse. Rursus uero si hoc accideret. scio quod lon-
ge magis dolerem. Itaque quo me uerum aut quemad-
modum hoc utar nescio. Et a cantu quidem ac modu-
lationibus satiri huius talia mihi & aliis contige-
runt. Cetera uero audite. ut similis sit his quibus
eum assimilaui & uim quam admirabilem habeat in-
tueamini. Procerto quidem scitote o uiri conuiue
neminem uestre socratem cognoscere. Sed ego pate-
faciam ipsum atque ostendam. quando quidem dicere
incepti. Cernitis enim ut formositate ut diuitias ut
cetera huiusmodi admirari uidetur: ut ea laudet.

Aut si potest
nota

ut obtupescat. Scitote igitur eum hac habitus for-
 ma exterius anniciri. tamq[ua]m sculptus quedam silens.
 Intus uero si aperiatur. quanta dii immortales inest
 castimonia. quanta integritas. Sciatis enim quia
 neq[ue] pulcritudinem corporis cuiusq[ue] quicq[ue] existi-
 mat. neq[ue] diuitias neq[ue] honores. neq[ue] cetera que
 uulgus admiratur. Sed ea cuncta longe spernit ac
 pro nihilo ducit. fingit tamen aliter ac iocari de his
 rebus erga homines numq[ua]m cessat. Serio autem age-
 ns. atq[ue] intus apertus. nescio si quisq[ue] nostr[um]. pretiosissima
 illius aspexit imaginem. Ego certe quandoq[ue] eam co-
 spexi. ac mihi uisa est uisq[ue] adeo diuina. & aurea.
 & formosa. & mirabilis. ut nullo modo falsit[er] a me
 silencio preteriri. Equidem iam quoda[m] tempore. O-
 uiri conuiuium magnu[m] aliquid & mirificum de me
 ipso ac de formositate mea sapiebam. Ardebam uero
 descendi cupiditate. Non dicerem ea que dicturus
 sum. nisi apud eos conuiuial[iter] loquerer. quos semper
 quasi uesano quodam philosophie furore. correptos
 bachantesq[ue] prospexi. pbetros. agathon[em]. trasimacos
 paulanias. aristodem[us]. aristophanes. socratem dem[ocri-
 tem] ipsum & ceteros. hec enim nisi sauciis eodemq[ue] mo-
 do affectis narranda non essent. quare uos audie-
 tes mihi ueniam dabit[is]. pro his que tunc a me fa-
 cta. & nunc dicta fuerint. famula autem & si quis
 alter assit profanus & agrestis. nimium fortiter
 aures obturent. Ego igitur astrictus uehementio-
 ri philosophie morsu. & siue cor siue animam. siue

quomodocumque id appellandum sit / fauciul: cupidita-
te in philosophia sermonum: qui occupant magna
uolentia neminem iuuenilem animum. neque di-
mictunt cum seniel memorderint. compelluntque ad
quicquid tandem sit faciendum atque dicendum.
illud unum enixissime conandum mihi proposueram.
quomodo socratem ad explendam hanc mei animi
cupiditatem mihi adiutorem quam coniunctissimum
facerem. itaque totis ut ita dixerim castris illi insi-
diatus sum. & forma & diuitiis & omniariam ille-
cebris quibus promoueri homines solent. Pudet me re-
ferre quas illi insidias tetenderim: quod ingeniose quod
efficaciter. quam uel dissimulanter uel aperte. Deni-
que cuncta expertus nihil umquam proficere ualui. Nam
omnes aut diuitiis me ipse quidem multum spe-
rabam illum posse deflecti. Neque forma ceterisque
illecebris quibus ego maxime fidebam: in aliquo
umquam deflecti sanctitas eius & integritas potuit.
Neminemque plane totum intus prospexi atque intui-
tus sum pretiosissimam illius effigiem: mirabili
stupendaque sanctimonia preclaram. occultentemque
cunctis uerbis internam mentis animique seuerita-
tem. itaque licet ab eo spreus atque contemptus ui-
debar. perseueraui tamen in eius amicitia. sapien-
tiam constantiam & integritatem hominis obstu-
pescens. Vix talem nactus: qualem me repertum
esse nullum credideram. Procedente post hec tempore
multa illi simul mihi obuenit: ad potideam fu-

ut per sem. illa
habet per sem. illa

ul socrates & ego in eo exercitu contubernales. Quid au-
 tem illic egerit queso attendite. Primum enim laborum
 patientia non me solum: sed alios omnes longe supra
 bar. Et si quo in loco ut accidere solet in bello, come-
 atus deficeret: nulli pares hunc reperiuntur ad fa-
 mem sitimque pferendam. Rursus vero in abundantia
 rerum & conuersatione mensarum militari: solus iste fr-
 ui posse uidebatur. Et quamquam bibere nolle tamen si
 cogebatur omnes protinus bibendo longe uincebat. Et
 quod mirabile est ebrium numquam eum quisque conspe-
 xit. Aduersus autem hiemes & frigora que illis in
 locis asperrima sunt: mirabilia faciebat. Quandoque
 enim gelu maximo intollerabilique facto: ita ut nulli
 exire de tabernaculis auderent: & si qui exibant non
 nisi suffarcinati admodum, pedesque & crura pellibus
 ac fasciis mirabiliter circumuoluti: socrates pro hoc
 ipsum tempus ita exhibat cum ceteris militibus: ut
 nihil ad eam uestem adiungeret. quam ferre primo so-
 litus erat. Decalceatus uero per glaciem facilius ince-
 debat: quam alii calceati. Milites uero hec intuentes
 se contempni ab eo suspicabantur. Et in his quidem
 talis erat socrates. Quid autem fecerit tolleratissi-
 mus uir in eodem exercitu opere pretium est audi-
 re: nam cum aliquando sibi cogitatio quedam inci-
 disset: stetit cogitans eodem uestigio amatutino te-
 pore. Cumque explicare id quod cogitabat non daretur:
 persistabat cogitans neque dimittebat. Et iam meridies
 erat: hominesque id senserant ac mirabantur: alter

Quat. i. s. m. m.
 p. 7. 16. erat. 11

et narrabat alteri socratem ab aurora stetit cogitante
 Deinde uero ab rome quidam milites cum nox iam ad-
 esset: cenati prius: erat enim tunc estas: circa eum
 strata posuerunt: iacueruntque sub diuo: illum obser-
 uantes an per noctem quoque perseueraret. Socrates
 uero stetit usque ad auroram insequentem ac solis exor-
 tum. Postea uero abiit: cum iam solem nascentem salu-
 tauisset. In preliis quoque qualis fuerit non est silentio
 pretereundum. Nam cum ea pugna fuit: ex qua me
 quasi optimum pugnatores duces exercitus donaue-
 runt: nemo alter hominum me suauit quam socra-
 tes. Vident enim me grauius uulneratum: nequa-
 que deseruit: sed ante me prostratus: me ipsum atque
 arma mea protexit: ab hostibusque seruauit. Atque ego
 tunc ista predicens: conatus sum: ut non mihi si
 socrati a quo seruatus eram: dona illa traderent.
 Vix duces ad familie respicientes dignitatem: me
 donare maluerunt: ipso quidem socrate ut dona
 mihi non sibi tribuerentur: in primis annitente illud
 quoque dignum est memorari: quemadmodum fuga no-
 strorum apud delium facta socrates ipse pedes esset.
 Profligatis igitur nostris: ac fuga iam omnium facta:
 socrates una & laches pedem referebant. Atque ego cum
 in hoc casu incidissem: bono animo esse iussi: meque
 numeros desertorum eos dixi: hic igitur eo melius aspi-
 cere potui socratem quam apud potideam: quo ipse
 confusus equo: minus formidabam. Primum igitur
 tueri licebat: quanto constantia & presenti animo:

Qualis pugna
 pugnata fuit.

Socrates.
 Laches.

lachitem superaret. Deinde ut hostes simul civesque
uicissim respiceret oculis & aspectu pre se ferens si quis
eum inuadat. non esse id impune factum. traque tunc
abibat & ipse & alter fere enim qui ita cedunt. nemo
eos inuadit. sed eos qui effusa fuga deferuntur. In mul-
tis quidem igitur aliis mirifice laudari socrates potest.
Sed talia sunt. ut ceteri quoque forsan non nulli eandem
laudem mereantur. Vex illa precipua in isto. per quam
nemini aliorum hominum. neque antiquorum neque moder-
norum esse similis reperitur. Nam qualis achiles fuerit.
talem conieceret forsan aliquis fuisse brasidam & alios
quosdam & qualis pericles. tales antinora & uesto-
ra. Sunt alii quoque qui assimilari isto modo possunt.
Sed qualis socrates est. qualis eius dicendi ratio nemo
prope ad eius similitudinem accedit. neque uetere-
neque eorum qui nunc sunt. nisi ut ego nunc dixi atque
assimilaui. Quippe nulli hominum sed silentis & saty-
ris. Nam & hoc ante pretermissum erat prius. Ser-
mones eius persimiles esse silentiorum ymaginibus ab
artificibus factis. Si quis enim huius sermones aud-
iat. uidentur prima facie nimium esse absurdi. Nomina
quippe & uerba exteriori aspectu satiri cuiusdam
procacis habitum pre se ferunt. Asinos enim & can-
terios. fabrosque & sutores & coriarios semper habet
in ore. eademque semper dicere uidetur ut omnes
fere qui non intelligentes sunt. illius uerba irride-
ant. Vex enim si intus aspiciat quis eius sermones.
primo quidem reperiet sensuum profunditatem.

Achiles.
Brasidas.
pericles.
Antenor.
Nestor.

De sermonibus socris

habere solos alij omnium & insup diuinissimos esse:
ac plurimas uirtutum speciosissimas imagines con-
tinere ac per omnem uitam ad bene uiuendū extē-
di finis: -

SERENISSIME AC Gloriosissime rex. Cum uehe-
menter flagitarent quidam familiares tui. ut scri-
berem aliquid ad regiam sublimitatem: satis diu re-
nuere perseueraui nec profecto ut mihi uidebar si-
ne probabili ratione. Quid enim ego pusillus homo
& incognitus. maximo clarissimorum regi. non laces-
situl primo litteris: non proposita questione aliqua
prouocatus. scribere ipse ultro ac memet ingerere
auderem. Sed cum illi ipsi non reciperent iustissi-
mas exculationes meas & quicquid a me scriptū fui-
set. id humanitati tue pergratum fore affirmaret:
dare tandem manus ac morem eis gerere consti-
tui. Quid ergo scribam serenissime rex: aut quibus
initis aures tuas demulcebo. Scio enim magnore
gi non nisi sublimia & magnifica conuenire. Subli-
miora uero ac magnificentiora quenam esse posset
quam ea que splendorem & gloriam & incompa-
rabilem laudem gentis tue contineant. Hec igi-
mibi prima congressio sit primaq. scribendi ma-
teria. Errant serenissime rex: qui gloriam roma-
ni imperii gallis aut germanis attribuunt. Hispa-
nie est hec gloria. hispanie hic honor est proprius.

Laus hispanorum a
p. p. ro. p. p. p. p.
toribus.

Ab hispania enim traianus. ab hispania hadrianus. Ab
hispania theodosius. ab hispania archadius. ab hispa-

ma honorius . ab hispania alter theodosius . imperatores
romanoꝝ fuere . Ut non minus uere quam elegan
ter a claudiano poeta scriptum sit . prouintiaꝝ alias
frumentum . alias ferrum . alias aliud quiddā mīc
tere consueſſe . Solam uero hispaniam imperatores
imperio romano dare . At quales imperatores . Nam
in hoc totum consistit . Nempe equidem reor . immo
probare possum ac ratione certa ostendere . traia
num solum longe plus in suo imperio possedisse terrarū
ac prouintiaꝝ quam omnes caroli . omnes octones . o
nes federici & herici simul in unum collecti pos
sederunt . Siquidem traianus ab abyllonia & the
siphonte usq; agades & oceanum cuncta possedit
& in rubro mari solus romanoꝝ principum classe
habuit . per quam indie fines uastaret . Egiptum &
africam totam sub imperio tenuit . Gallia uero & ger
mania & dacica usq; ad scythiam & caspium mare
ubi paruit . Adhuc autem si comparatur omnis posse
ssio galloꝝ germanoꝝ principum qui unoꝝ fuerūt .
iux unius prouinciole locum obtinere uidebuntur .
Quam obrem plus ille solus q̃ hi omnes simul in unā
coacernati terrarū prouintiaꝝ & terrarū possedit .
† dem dico de adriano quamoꝝ ille quasi pacis auidior
uel traiani glorie mundens . ex assiria & mesopotania
que atroiano subacte fuerant . legiones reuocari .
Sed fuit princeps maximus & non armoz dum tax
at uex etiam litterarū scientissimus . Post hos duos p̃
stantissimos imperatores facit longo interualo theo-

Traianus

Adrianus.

Theodosius

dosius imparauit. hic quoque & orbem terrarum possedit
& uirtute non inferior superioribus fuit. qui post me-
tas egregiarum uictorialium admirabiliumque res gestas me-
diolanum e uita decedens. filios reliquit duos. quorum
archadio qui erat maior natus orientem assignauit
& apud constantinopolim sedem imperii tenere iussit.
honorio autem romam & italiam cum gallia & ger-
mania africaque tota & hispanieis attribuit. Hos secu-
tus est alter theodosius archadii filius qui patris pa-
trisque successit. Hi ergo imperatores eo tempore
fuerunt. quo uere romanum erat imperium. Nunc
autem ut est uel ut iam pridem fuit. non ignoramus.
Sola igitur hispania est cui hec gloria sit pre ceteris
tribuenda. cum propter excellentiam maximorum prin-
cipum. Tum propter imperii non umbratilem sed ue-
ram possessionem. Sed hec cur ad me scribis inquis.
Vt si tibi nota sunt gratuler scienti. Si non sunt no-
ta ut faciam. Teque regem maxime oppulentissimum
que regni iuuenem summe spei per exemplum tantorum
principum. quos hispania genuit ad excellentiam uir-
tutis ac maximarum rerum audacitatem cohorter. Vale
& benedictum anamensem doctum hominem &
bene litteratum. qui in obsequio tue precellentie de-
git rogo suscipias recomissum.

LEONARDUS Bartholomeo. Salutem. Voluntas de-
Lprehenditur animi. non tam ex uerbis. que si-
mulata esse possunt. quam ex uultu putant ab eo
dictum quod quid uelimus per eum significetur. Hoc

idem mihi frequenter in epistolis quoque uideor intueri.
 sed ita a bonus sit scriptor. Nam imperitus scribendi. qui
 fanaticus quidam neque quid sentiat neque quid uelit. sig-
 nificare ualet. Sed in bono scriptore preter uerba & sonum
 inest profecto aliquid repositum ac tacitum iudicium a-
 nimi. quod ut loquente ex oculorum motu. sic in scribe-
 re ex uibratione ipsa orationis deprehendas. Nempe
 tuas inter & aliorum litteras hoc interesse uideo. quod
 illi ad me scribentes externo quodam & comuni. tu au-
 tem interno ac precipuo amore mei deflagras. Quid
 enim tam affectuosum quam tua epistola. que cum uerbis
 facundissima sit. habet tamen in se tacitum quiddam
 amoris ac beniuolentie longe ardentius. Quod & si mihi
 pergratum est. tamen efficit ut tibi me meorum laudam.
 si minus fidei impendam. quasi affectione nimia quo
 minus recte iudices impedire. Sed non plura de hoc
 presertim cum sit non nouum sed antiquum. me ate
 obseruari unice atque amari. quod autem decreto ciui-
 tatis anconitane uocatus sis ad negotia reipublice obeunda.
 id tibi & honestum in primis & honorificum duco. Est
 enim ciuitas illustris ac famosa caputque prouincie
 magne ac notabilis cui etiam nomen dare pro excel-
 lentia meruit. ut anconitana marchia nuncuparetur.
 Porrumque habet insignem ciues autem & prudentes &
 graues. morumque & ciuitatis ut ita dixerim obser-
 uatissimos. Adde adhuc quod eadem ciuitas. altera se-
 per patria aretinorum fuit. quod beniuolentiam & affec-
 tionem tuam plurimam debet incendere. Tu igitur

in bono
 imperitus scriberet.

benignus scriptor.

Litteras litteras
 anconitane.

Lauda Anconitam
 ne ciuitatem.

uirtute fide industriae tua cotidie magis annitere,
quo cumulatam integerrimamque obsequium illi p[ro]solui.
Vale. scribo epistolam unam cinaco quam leges & ut sibi
reddatur curabis. itez uale. Archiep[iscopu] mediolanen[si]

CUM per se ipsas mihi gratissime fuerunt littere tue
tum gratiores eas fecit, quod libellum alfonfi pre-
stantissimi uiri pro antiqua ethico[rum] interpretatione
scriptum, una cum ip[s]is litteris ad me misisti. Quem
cum legere cepissem, statim aproemio ridere mihi
contingit. Siquidem ut olim stephanus ueritatem no-
uam predicans, iudaizantibus, hoc est a ueteris legis
defensoribus, lapidibus impetrus est: ita me nunc no-
uam ac ueram traductionem edentem, ueteris illis
non traductionis, sed delirationis defensores, lapidibus
impetere cōminantur. Signam profecto mercedem
uigiliar[um] mear[um] quas pro cōmuni utilitate suscepi ac
bonam mihi gratitudinē. Ut si alius quidam fre-
nesi correptus uementem ad se medicum lapidibus
repellat. Sed de lapidibus quidem, quem admodum
urbane ac non maligne ab illo prestantissimo uiro
dictum est sic ergo urbane suscipio. Nec miror id
mihi accidere, quod ne iheronimus quidē uir doctis-
simus potuit euitare. Aduersum cuius interpreta-
tiones, fidelissimas quidem ac uerissimas, quidā
illius etatis homines: nec u[er]o sane admodum indo-
cti reclamabant, ieiunitatem & famem ineptias
antique littere preferentes. Est enim quibusdam
natura insitum, ut que in adolescentia p[ro]ceperunt

*Iheronimus p[ro]mulo
habuit.*

obstinate defendant. Idem faciunt non tam scientia
 reꝝ inducti quam inueterata quadam existimati-
 one. Hi tunc repugnabant aduersus iheronimi util-
 issimos labores & nunc aduersus ista nostra / pares
 quidam ac similes illoꝝ repugnant. Vex ut illi tan-
 dem a ueritate ipsa fracti manus dare coacti sunt.
 sic istos nostros refragatores. confido manus tandē
 esse duros. Non enim incerto uacillantioꝝ iudicio
 interpretationem fecimus. sed certissima exploratis-
 simaꝝ ratione. Itaq; uicta demō repugnatoꝝ proter-
 uitas / & a ueritate ipsa increpita conticescet. Quod
 an umōꝝ facilior ac prosperior cursus fuit quam
 interpretationi nostre. quam simul atq; edita est.
 sic arripuerunt homines ut momento pene tempo-
 ris non solum italia uoluminibus eius repleta sit. ue-
 z etiam ad extremas terrarū oras conuolarit. Ut
 publica iam studioꝝ lectione celebretur. Alfonsus
 uero iste correptor noster p̄multum ut uideo de
 nobis fallitur. Putat enim me quemdam e turba
 hominem temerario ausu ad hec scribenda prosilu-
 isse. Neq; studia nostra neq; diligentiam nouit. neq;
 grauitatem religionemq; cum qua semp iuximus
 emetitur. Itaq; ignarus hoꝝ omnium puerilia que-
 dam de nobis suspicatur. Inquit enim me posse fi-
 gere ita in greco esse cum non sit. Errat uideli-
 cet in eo. quod me solum putat grece lingue stu-
 diosum ac nescit plenam esse italiam doctoꝝ homi-
 num. qui grecas p̄ter latinaloꝝ litteras tenent. qui

*Alphonsus
 laudandi re-
 ferunt. cui
 detur fortis
 et datur.*

ista nostra quotidie legunt & eorum censuram necessario
subimus. & certe non inuiti. qui libenter nos arguerent
si quid falso confingeremus. Quamquam que causa nobis esse
posset tante uanitatis. Certe si bonus uir est alfonfus. non
deberet de alio talia suspicari. Illud etiam in eo puerile
ne dicam leue. quod demosthenis elchimis orationes
illas famosissimas in causa detrophontis. ne acicerone
furatus sum suspicari uidetur. Inquit enim se legisse a
cicerone iam fuisse translata. ac nescire se si illas uideret.
Hoc primum est. suspicor ne ciceronis sint. hic autem suas
esse confingat. O sapientem hominem. putat enim se
dicere aliquid magnum ac nouum cum dicit legisse
se acicerone iam fuisse translata. At me hercule
nemo puer qui modo quatuor pagellas legerit. hoc
ignorat. Est enim mille locis scriptum. orationes istas
& xenophontis economicon. & protagoras platonis a
cicerone in latinum fuisse conuersas. & in super ara
tri libris de figuris celestibus. qui libri omnes iam diu
periere. Extat solummodo prefaciuncula quedam ci-
ceronis. quam illis orationibus adscripsit. que est in
manibus omnium. orationes tamen ipsas ab adoles-
cente cicerone latinas factas. nec ego nec quisquam
etatis nostre umquam conspexit. Sed ne suspicetur al-
fonfus. illud fiat. nos non modo illas. sed alias insuper
satis multas demosthenis orationes. quas cicero nunquam
adigit. e greco traduxisse. Ut satis grande uolumen
earum a nobis traductarum existat. quas acicerone fura-
tum nemo suspicari me potest. Illud etiam leue. quod

no. de orat. a ci-
cerone. translatas
e greco i latinum
ad idem m.

italicos statim calami arripere inquit / quod otiosi sint
Hispanos uero quod regia curia sint occupati / calamo uacare
non posse . Quasi uero itali non & curiam habeant
romanam : multo certe maiorem quam sit regia : & in
finita publicarum priatarumque rerum occupationes . Nec sane
consentaneum est : ut in extremo mundi angulo plus hu
manarum occupationum sit quam in medio . Sed hec relinqua
mus . sunt enim generaliora & de causa nostra dicere pro
sequamur . Si tantummodo consuleret amico suo alfonso
ut ueterem interpretationem legeret non autem nouam
silerem equidem atque conticescerem . Est enim liberum cui
que pro capiti intelligentie sue consilium dare . Sed cum
non contentus consilio : refellere quedam improbareque
nixus sit honestum mihi fuerit defensionem suscipere .
Illum igitur moneo ut patienter ferat uiceuersa redarg
ui . Neque enim pugil ea lege in certamen des^{ci} cendere
debet ut pcutiat ipse alios , non autem pcutiatur . Ac pri
mum de persona reprehensoris mei dicam . Postea de re
ipsa quantum necessarium erit transigam . Magnam
esse hominem alfonsum existimo . Idque ex proemio huius
libelli apparet . Est enim ut uideo iuris professor eximius .
quod principale studium eius esse uidetur . Est etiam ut ip
semet in prefatione huius libelli predicat frequentibus
de magnis administrationibus regis occupatus . Retinet
in his ipsis occupationibus admirandam curiositatem :
ut noscat si quisque aliquid noui in iure que sua est
professio ediderit . Sacre pagine codices familiarissimos
habet . Nec ul contentus philosophiam sibi adsciscit . pla

De re Alphon
de iudicis etc.

platonem & aristotelem cum theofrasto & archesilla inda-
guatur. Ciceronis ac senecae libros crebro euoluit. Quin-
tiliani discipline non perit. Poetas & historicos omnes p-
ter nouit. ac in deliciis habet. Prestantissimum hominem
negare non possum. qui tot & tanta & tam uaria sciat.

*tales sunt in
fratribus.*

Nostri quidem itali qui iuris studium profitentur. nihil
fere aliud sciunt quam ipsum ius. Et si in ceteris ua-
gentur studiis ac philosophis & poetis & oratoribus &
historicis imitari operam uelint. ridiculi habentur.

Nihil enim plane tenent. quia cuncta sectantur. Con-
tingit enim illis quod deuatoribus dictum est. pml-
tos quidem habere hospites sed amicos nullos. Si igitur
hispani tanta ac tam multa & uaria possunt. congra-
tulemur hispanie que tales uiros producit. Si alfon-
sus unus congratulemur soli. Nostris ego hominibus
suade *he* rem. ut iuris periti in suo iure se contine-
ant. Aliena uero castra non temere ingrediantur.

Nulla est enim disciplina que non etatem hominis to-
ram occuparet. Beneque agi existimandum est. si sing-
uli singulas adipiscantur. Nec ego illos reprehendo
qui multa ista ac uaria quantulacunque ex pre adige-
runt. Sed illud moneo. ne cum supficiem aliqua
norint. sibi de tota re iudicium arrogare p-
gant.

Ac de persona quidem in hunc modum ame sine ulla
contumelia dictum sit. De re autem ipsa principali
que negotio. quid ipse sibi uelit uix equidem intel-
ligo. Omnis quippe contentio nobis de interpretacione
est. Interpretacio autem omnis. recta si greco respo-

*De re iure hominis
iure lenaui &
Alpaya*

det uitiola si non responderet. Itaque omnis interpretaci-
 onis contencio / unius lingue ad alteram est. Hic au-
 tem linguam grecam se ignorare fatetur. Que igitur
 mecum disputandi ratio illi relinquatur nisi per
 diuinationem quamdam rei penitus incognite. Sine
 scientem se in ea lingua plus intelligere putat quam ego
 qui scio. intollerabilis est. Sin me plus intelligere co-
 cedit. qui mecum contendit. Confero inquit antiquam
 interpretationem ad illam quod possum & illam lon-
 ge antepono. Vt tu eam anteponis. quia elegantior
 sit an quia uerior. Si quia elegantior. nihil profe-
 cto sapis. Si quia uerior. quomodo id iudicare potes
 qui grecum nescis. ad quod omnis ueritas interpreta-
 tionis est necessario referenda. Nullo certe modo nra
 ratione. itaque tecum de ueritate interpretationis
 contendere. Nihil est aliud quam cum uaticinante ali-
 quo sonante uel contendere. Quid tu ergo mihi de
 bono potius quam de summo bono interpretando uatici-
 naris. Quid de re tibi incognita disceptas. comedu-
 ram asserens. quamobrem bonum dicendum sit non
 summum bonum. & inquit statime qui statim ab ini-
 tio errauerim. in multis postea uerissimiliter erra-
 uisse. Profecto si intelligas quam inepta dicas. taceres po-
 tius quam loquereris. Greca enim littera quam tu pe-
 nitus ignoras. summum bonum habet expresse. quod
 greci per unum uerbum significant tagaton. Idem etiam
 in libro ethicoꝝ decimo manifestius patet. ubi opinione
 recitat eudoxi. inquit enim. eudoxus summum bonu

*Tagaton summu
bonu significat.*

uoluptatem esse censebat. propterea quod omnia ratio-
nalia & irrationalia eam appetere cernebat. Singula
enim quod sibi bonum sit reperire. quem admodum
escam. Cuncta uero in idē ferri. omnibus optimū ē
significare. Quod autem omnibus bonum sit & quod
omnia appetunt. id esse summum bonum. Hic eadē
uerba sunt eademq. sententia. que in principio ethi-
cor. Tuus autem interpret. in principio ethicor dixit
bonum quod omnia appetunt. In decimo autem quia
uidebat absurdum esse dicere. quod omnibus bonū sit
& quod omnia appetunt. id esse bonum. mutauit se-
ntentiam & dixit per se bonum. quod omnia appetunt.
Nec p̄dūit ex eodem uerbo. modo bonum interpreta-
ri modo per se bonum. Sed tamen qui in decimo di-
xit per se bonū. quod omnia appetunt. corrigere uo-
luit se ipsum. quod in primo dixerat bonum quod oīa
appetunt. Non enim primis ultima. sed ultimis pri-
ma corriguntur. Atq. ut intelligas quantum fieri
potest. licet grece lingue ignarus sis. tamen scire de-
bes. non idem esse uerbum in greco. dum dicit bonū
aliquot appetere uidetur. & paulo post dum dicit
propterea bene ostenderunt summū bonum quod oīa
appetunt. Sed in primo est uerbum agathon. quod
significat bonum. In secundo est tagaton quod signifi-
cat summum bonum. In quo si mihi non credis. audi
queso eustracium grecum auctorem. doctissimū ho-
minem & hor. ipsor. libror. comentatorem quomodo
hoc ipsum uerbum exponat. Tagaton inquit. quod cō-

Agathon.
Tagaton.

ponitur ex το & agathon, nihil significat aliud quā p
 mum bonum ac summū bonum, & est scientia quidē
 agaton non tamen tagaton, & uirtus agathon non
 tamen tagathon. Sic per hoc elementū t ostendit
 principium & causa ac uelut extremum summū
 bonoy. Quid ais adhec. Anhi sunt errores mei qd
 statim ab initio te reprehendisse iactas. An non ui
 des stare non posse, ut tagaton interpretetur bonū.
 & interpretem tuum, se ipsum postea corrigere
 uoluisse. ac pro bono posuisse per se bonū quod oīa
 appetunt. In quo etiam defectus fuit, cum per se
 bonum non illud ostendat quod uult. Quecunq;
 enim propter se & propter aliud expetuntur ut
 scientia, ut integritas sensuum, ac cetera huiusmo
 di per se bonum appellatur, sed summum bonum. Duo
 summa bona inquit boetius que inter se diuersa sūt
 esse non possunt. At deum & beatitudinem summa
 bona esse concessimus. lactancius uero inquit, epicurus
 summum bonum in uoluptate posuit. que fuit opinio
 eudoxi. Tullius autem in libro de finibus inquit. fa
 cit lucius noster prudenter, qui de summo bono au
 dire uelit. illo enim constituto in philosophia consti
 tuta sunt omnia. Hi ergo omnes summum bonū
 dixere non p se bonum. Qui igitur in hoc me repre
 hendit, is non meam arguit sed suam detegit rudi
 tatem. Equidem si tales sunt errores mei, non abnuo
 multis in locis eos reperiri. Et grecorū quidem lingua
 ipse ut diximus se ignorare facetur. De latina uero

Boetius.

Lactācius

Tullius.

ut pace sua sim absurdissima sentiat. Putat enim non g-
reca modo uer- etiam ut ipse appellat. galecia quedam
& germanica & hispanica uocabula in latinam orationē
esse admiscenda. alioquin lingua ipsam latinā inopem
defectiuā putat. Recte suadebā iuris perito ut in suo
studio uersaretur. Hec enim que de latina lingua existi-
mat ita sunt aliena & abhorrentia ab omnium bene
literatorū opinione ut nihil uideri possit absurdius.
Quid enim est aliud quam barbara simul & latina & g-
reca in unum confundere & chaos ut ita dixerim lit-
terarū moliri. Vide q̄ multum inter me & illum inter-
sit. ego singula uerba mihi ostendere soleo priusq̄ lit-
teris mandem. Nullum deniq̄ mihi probatum & ab op-
timis auctoribus mihi cōmendatum recipio. Ille autē
passim undecunq̄ oblatum arripit. Itaq̄ bomolchos
& agricof & eutrapelos & epieches & cachedes & ce-
tera huiusmodi monstra uerborū probat. Et qui in opu-
lentia latine lingue mendicat. non intelligit pauper-
tatem propriam sed cōmuni lingue inscribit paup̄ta-
tem. n̄ iuxta illud salustianum culpam auctores quosq̄ suā
ad negotia transferunt. tam equidem non minor tra-
slationem illam ueterem ab isto probari. Est enim se-
cundum eius regulam / confusa quedam & p̄mixta
barbaries. Sed illud deterius quod eam boetii putat.
nec intelligit quantum figura nitorū dicendi qui
in boetio eminet longissime absit ob illius interpretis
deliratione. Nos certe nullam boetii interpretationē
habemus / preterq̄ porphirii & predicamentorū & p̄

ierminali libroꝝ . quos si accurate leges uidebis summū
 illum uirū / sine ullis ineptiis libros illos transtulisse . Textus
 est nitidus & planus & greco respondens . At enim in et-
 hiciis & phisicis / quid tandem est preter ineptias meras .
 Non uerba in his latina / non dicendi figura / non eruditio
 litterarū . Preterea ab ipso greco male accepta compluria .
 Heo aboetio longe absunt : uirō in utraqꝫ lingua docto
 & eleganti . Numoꝝ ille architectonicā . numoꝝ eutrape-
 liam . numoꝝ bomoloos . numoꝝ agricōs quorū uocabula in la-
 tino habemus / grece reliquisset . Numoꝝ tristitiam pro do-
 lore posuisset . numoꝝ honestum cum bono . eligere cū
 expetere confundisset . numoꝝ per se bonum dixisset /
 quod ipsemet alias appellasset summum bonum . Atqꝫ ut
 scias due fuerunt ante me quod equidem uiderim
 interpretationes ethicoꝝ . Vna quam ex arabe lingua
 traductam constat post aueroꝝ philosophi tempora . q̄
 quoniam anterior est uetus appellatur . Ad hec posterior
 & nouior & britanno quodam traducta : cuius etiam
 proemium legimus . Quomodo igitur boetii fuit ista noua
 interpretacio : cum uetusta illa & anterior post aueroꝝ
 fuerit : Boetius uero aliquot seculis aueroꝝ anteat :
 Reliquum iam crimen est quod huic interpreti maledixe-
 rim . Equidem si uitā illius . si mores . si genus insectatus
 essem . tunc faterer me illi maledixisse . Sed nihil ta-
 le adigi neqꝫ adtingerem . At enim de litteris studiosos
 contendere / ac interdū uehementius urgere . & si res
 exigat / aduersarium pungere : differere id quidem est
 non maledicere . Deniqꝫ tota uis in eo uersatur iure aci-

Dicitur in *improbat*
 et *numoꝝ* *ay* *leo*
ma *fuere* .

iura illum reprehenderim. Dixi libros illos meipse trad-
uctos. Quis negare potest? Dixi greca uerba ob ignora-
tionem latine lingue ab eo relictas. pro quibus latina uerba
optime haberemus. Nec dixi modo: sed probavi & uerba
ipsa ostendi. Cetera quoque errata nec ea pauca / nec le-
uia redargui. Aut igitur ista defendat si potest: aut me
pupugisse illum non moleste ferat. Equidem si in pictu-
ram iorti quis fecem proiceret pati non possem. Quid
ergo existimas mihi accidere cum aristotelis libros et
pictura elegantiores: tanta translationis fece com-
parari uideam? An non commoueri? An non turbari?
Maledictis tamen abstinui. sed rem ipsam redargui ac-
tam feci. Hec mihi ad te francisce karissime scripsisse
libuit potius ut satisfacerem postulationi tue quam
quod necessarium arbitrer. Cum enim & scripta mea
extant quibus illum redargui: & huius defensionel:
faciliter quicuis diiudicare poterat quam inania sint
que ab isto afferuntur. Vale idus octob

Leonardi Antonio Cremone salutem. Cum pre-
stantissimus laudensis episcopus / me tuo nomine
litteras flagitasset: cogitavi si scribendo lucrifacere
quid ate possem. fenerator enim litterarum esse consue-
ui. pluraque repetere quam dare. Vellem igitur scire
iste quando quidem tu mediolanensis es ac patrie tue
conditiones tibi notissimas esse docet / fato ne fieri po-
tes an aliqua euidenti ratione / ut mediolanum urbi
tam populossima iam dudum fuerit atque sit. Equidem
apud probatissimos auctores legisse memini usque ad

Laus uti medi-
Leonardi

per scipionum tempora populosissimā totius italie urbē
 mediolanum fuisse excepta urbe roma. Hodie uero e-
 andem uidemus omnino omnium / nullaq; excepta
 populosissimam italie esse. Continuatam igitur istis
 urbis populositatem annis prope mille septingentis.
 tot enim ascipionū temporibus ad etatem nostram
 fuere: mirabilissimum existimo. presertim cum uide-
 am ceteras urbes magnas quidem prius ac populo-
 sas in hoc medio temporis cursu fere ad inanitatem ēē
 redactas. Quid enim roma hodie preter nomen: Quid
 athene: Quid siracuse: Quid corinthus: Quid
 capua: Quid ueios: Quid corebira: & antiquis uis
 pelloponesiatis bellis. centum triremes implere atq; ad be-
 llum emittere consueisse nouimus. Nunc autē uix tri-
 calmum unum impleret. In tanta igitur uarietate ac
 defectu aliarū urbium / continuasse mediolanum popu-
 li sui numerosam magnitudinem & ex tam antiq̃
 temporib; ad tempora usq; nostra pduxisse mira-
 bilissimum puto. Atq; huius atē rationem causāq;
 requiro. Vix id existimas fato quodā fieri. an tempe-
 rie celi. An sitis bonitate. An ubertate soli. an prin-
 cipum huius urbis qui excellentissimi procul dubio
 fuerunt: prouida quedam sapientia / in repellendis pe-
 nitentibus & salubribus adsciscendis. Hec abste audire
 cupio / ac super his respōsum exspecto. De nomine quoq;
 mediolani certior fieri uelim. unde sit & quam obre-
 ita dictum. Consueuerunt enim ciues originē antiqui-
 tatemq; sue ciuitatis non ignorare. Ego autem origi-

De nomine & origine
 mediolani
 Mediolani

nem antiquitatemque sue ciuitatis non ignorare. Ego
 autem originem eius non quero. Est enim explorata
 & certa. Siue enim de gente queramus: a gallis condi-
 tam fuisse constat. Siue de ciuitate: ab edui aquo-
 pago insubres dicti sunt. Siue de tempore, non mag-
 na uarietas, ut in tanta uetustate esse potest. Targno
 enim prisco regnante in italiam transisse gallos pmu
 constat. fuerunt autem hi bituriges. Siue igitur edui
 simul cum biturigibus transierint. Siue postea per pri-
 orum uestigia edui & cenomani secuti sunt. Siue ad ex-
 tremum cum senonibus & boiis non magna temporis
 uarietas est. Ego igitur ista non quero. Sed ciuitas
 unde nominata sit audire cupio. Vt ab eo quod me-
 dia sit inter amnes: uel ab alia quadam ratione. Clau-
 dianus enim poeta cui multum tribuo. ab ouibus dicta
 arbitratur. Nam cum uenerem ex cipro ad nuptias
 honoris imperatoris que mediolani parabantur ue-
 mentem describeret: eam mari aduectam dicit usque
 ad ligures. inde uero mediolanum aduolasse. Versus
 claudiani sunt hi. tam ligum terris spumantia pectora
 triton. Appulerat lassosque frequens extenderat orbem.
 Continuo sublime uolans ad menia gallis. Conditala-
 ugeris, ouis ostentantia pellem. Peruenit. aduentu
 ueneris pulsata recedunt. Nubila clarescunt parum
 aquilonibus alpes. Ego igitur nisi tu melius doceas.
 Claudiano assentior. qui & doctissimus in historia fuit
 greceque lingue unde id nomen duci uidetur penitissi-
 mus. mediolani quoque uersatus, ut pote qui sub hono-

Unde nomen habuit
 Mediolanum. no.

Claudianus.

Versus claudiani
 m.

no aulicus fuit & miles :-

Domino regi castelle

SERENISSIME Atoꝝ sup̄excellētissime rex Placu-
 iſſe litteras meas regie ſublimitati, benignos
 & humaniter ad me reſcripſiſſe magnopere gaudeo.
 Super omnia mihi tamen gratiſſimū fuit intelligere
 ſerēnitatem ipſam cum per occupationes licet ſtudi-
 iſ ac litteriſ operam imptiri ſolere. Rideat enim me
 ſi quis uult ex iſtis hoſtibus litterarū. ego tamen regē
 uix puto, qui litteras neſciat. Nec porro mihi quic-
 oꝝ uidetur tam regium, quam & laudem rex emi-
 nere & ſciencia litterarū ornari. Hec nempe duo iu-
 dicio meo regiū culmen requirit. Nec ego tamen om-
 nia flagitto in rege ſtudia. ſed illa tantummodo q̄
 ſunt propria regiſ. Quęcunq; igitur ad rectam gu-
 bernandi formam, quęcunq; ad iuſticiam, ad mā-
 ſuetudinem, ad magnanimitatē, ad gloriam ſcripta
 noſ inſtruunt & hortantur. ea regi legenda & imbi-
 benda puto. intelliget enim rex & paciſ & belli tē-
 poribꝫ qualem ſe preſtare oportet. Et quāuis multū
 ualeat. tamen mirabile quantum ſcriptiſ mo-
 nimentis doctiſſimorū hominum adiuuabitur. Vide-
 bit enim quantuſ ſit glorie ſplendor, quantuſ bene-
 agendi etiam in hac uita ſit fructuſ. Quid regem
 diſcriminet a tyranno. Que deſormet uitia regentē.
 Que uirtuteſ clare maxime ac celebrem reddant. Hec
 autem non ab iſtiſ balbucientibꝫ ac ſemidoctiſ. qui
 omnia inepte ſcribendo conturbant. Sed a ueteribꝫ
 illiſ preſtantibꝫ uiriſ perdiſcent. qui ad ueram phi-

*Due regi p̄r
 neceſſaria.*

non regis de

losohie rationem adiunxerunt scribendi nitorem & ele-
gantiam. Ut enim equi uestesq; nitidiores regem decant
Sic etiam oratio speciosa & ornata & gūis historia quo
q; magistra uite quantum afferre regenti fructum pot
Regum enim potentissimoz & principum magnoz q; po-
puloz origines factaq; cognoscere. tum ad uoluptate
animi, tum ad disciplinam agendi multum admodū
comfert. Et habet sane hoc genus scriptores optimos oīz
mundicia, nitoreq; perpolitos. quos & legere dulce sit
& p̄discere nequaquā arduū. Ego igitur ad hec regem
cohortor, non arrogantia aliqua, sed fideli animo.

Et hec satis. epistola enim prolixitatem respuit. Ceterū
serenissime rex. quia scriptoz meoz aliquid per lite-
ras regias petebatur. parauit munusculū quod tue do-
no maiestati. Erat enim cum his litteris libellus quidā
e meīs uaria continens opuscula. non ame potissimū
electa. sed casu ita fuerunt p̄scripta. Ea uolo esse re-
gie sublimitati tamq; degustacionem quamdā sc̄ip-
toz meoz recōmendans me & q̄.

*Amor & amicitia
differtur*

L EONARDVS Barnabe senensi. Salute plurimā dicit
Multa continentur litteris tuis. & quidem omnia mi-
hi pergrata. Quoz illud primum quod amicitiam tuā
liberalibus uerbis obtulisti. Immo proprias ut loquar
amorem tuam mihi patefecisti. Videtur enim amorem
inter & amicitiam hoc esse discrimen. quod amare
possamus etiam nescientes. Amicitia uero non fit ni-
si inter scientes. Est enim amicitia reciprocus animoz
affectus. Ego igitur & accipio amorem tuum & uicissim

L

meum tibi spondeo. Quod autem mea laudibus extollis, etiā
gratum est. Quāquam timide ac diffidenter fidem his pre
sto. De politicoꝝ libris quod queris: sunt illi quidē absolu
ti ac penitus expoliti. affirmareq; audeo. nihil presta
tius neq; utilius: de libris loquor latina in lingua reperi
ri. Tantus est dicendi ornatuꝝ. tantaq; reꝝ utilissimarū
doctrina. Quod enim materia est ciuiliꝝ & capax elo
quentie: usus mihi uidetur aristotelis amplissimo quo
dam scribendi genere. elegantiā nitere & incredibili
exemploꝝ copia referre. In alfonsum hispanum orati
onem scripsi numoꝝ. Sed amice respondi in epistola q
uadam mea illius obiectis. Epistola tamen non ad eū
est sed ad archiepiscopū mediolanensem. Nec exemp
lar nunc habeo penes me. Quod queris de tibia & fu
nali: tale aliquid est. C. duellio datum fuit apopulo
romano. ut quotiens reuerteretur acena: tibia sibi ad
funale precineret. Quia ergo triumphus erat honori
fica transmissio: uidebatur. quoꝝ species quedam tri
umphū quod illi datum erat per omnem uitam utq;
tiens reuerteretur domum acena amicoꝝ haberet a
re se tibiam sonantem cum lumine. Et hoc est non tri
umphauit modo speciose uex etiam per omnem ui
tam illi datum fuit. ut tibia sibi ad funale precineret.
Funale est quem hodie torquem cereum uocitamus. di
ctum a funere, in quo cerei feruntur accensi. Vale &
andreoocio plurimam salutem ame dicas. Areti vi
dus decembris.

De tibia & fu
nali nō.

nō. speciosus

funale

LEONARDVS IACOBO foscato. Salutem plurimam

dicat. Reddite sunt hodie mihi littere tue / ueneris dare
xii kl decembres que & si mihi fuerunt uoluptati ta-
men non nihil molestie attulerunt. ex eo quod intelle-
xi te alias ad me litteras dedisse que numquam mihi red-
dite sunt. & quod he ipse quas accepi tarde minimum
ad me fuerunt perlate. Nam suspicari facile quis pote-
rat me respondere neglexisse. & culpam aliorum qui uel
non reddidissent umquam litteras / uel tarde reddidissent
in me transferre. Sed huiusce rei causa fuisse illa puto
quod ego iam pridem absum. fugiens pestemque floren-
tie ceperat haud segnit' deseruire. Idemque fecerunt
ceteri ferme omnes. preter eos qui uel inopia uel ma-
gistratus necessitate retinentur. Atque ita fit. ut ne-
que sint qui reddant litteras nec quibus reddantur. hoc
igitur ante omnia te scire uolui. ut admiratione
deponas. Quod autem flagittas ut aliquid scriptorum
meorum ad te mictam. fiet id quidem leto animo cum
facultas aderit. Nam nunc quidem cum sim ut ita di-
xerim profugus & extorris. nec libros habeo penes
me nec exemplaria que mitti possint. Quam obre-
dilatione mihi opus est & mora. Tu autem ad exem-
plar illustrissimi principis parentis tui. uirtutibus
incumbe. Magnum tibi onus impositum esse cogita.
Neque enim satis erit si par sis ceteris. Sed ut parens pru-
dentia consilio facundia magnanimitate ceteris om-
nibus precellit. sic ate quasi quodam hereditario iure
hec eadem exigentur. Quare stude queso satisfacere
& paterne glorie & tue existimationi. Vale idibus de

Inuicem ad X kl

132
cembris aretii 1527.

LIONARDVS SALutem dicit. Tito liuiο ferrariensi.
Citat' nonas decembris cum areti forem ob fugam
pestis que florentiam muadere ceperat: reddeite sūt
mibi littere tue londonis date xi^o kl septembris in quibz
multa sapienter & amanter are scribuntur de mu-
tuo amore cōiunctioneoz nostra. hec igitur rata sint
& ppetua. De libris uero politicoz principi nostro exp-
missis: miror bōromeos aliter significasse quā script-
fuerit ame. Nam & uolumen ipsum iam pridem obtu-
li & completum expolitumoz ostendi. ac ut trāsmitte-
rent rogavi. Desiderium etiā istius principis de haben-
do libro non tacui. quodoz ut iphis darem mibi perse-
riptum fuerat. Responsum ab illis est: non ēē inato-
ri aut tabellario tale munus cōmittendū. propter ea
quod circa flandriam cuncta forent bellis latrocini-
isqz infesta. Magisqz expectandū ut triremes aut
nostre aut uenetozz istuc nauigarent. Volenti relinq-
re libz eis satius apud me seruari dixerunt atqz co-
modius. se se cum uenerit facultas mittendi petituros.
Atqz ita liber est penes me prestolans eoz postulationi.
Est autem uolumen insigne & quod are uideri perle-
giqz cupiam. pecunias uero neqz petiui neqz accepi
neqz petiturus sum nisi uolumen dubie trāsmicti ui-
deatur. Tunc enim petam. quo aliud uolumen prepa-
retur ad secundā missionē. Satis enim fuerit meis
sumptibus semel misisse. Et uero iam pridē angor qd'
tam diu missio retardetur. Presertim cum sciam prin-

cipem uehementer illud expectare. Vale idibus decembris
aren. 1237.

L EONARDVS Salutem dicit. Benedicto agnatio. Sua
les bene est. Cum existimarem esse te pones regem his
panie. scripsi ad eum comendacionem tui. que si forte
aut tibi ipsi aut alteri qui te bene norit uisa sit breui
or quā magnitudo meritorū tuorū flagitabat. illam scire
fuisse causam. quod tunc primū ad hominē tante di
gnitatis scribens. efficaciorē ac minus suspectam illi
fore existimationem. comendacionem existimaui. si nō
dedita opera sed quasi casu in eam deuenissem. ut nō
affectata nec precibus elicta sed ex se ipsa nata comē
dacio uideretur esset. potius testimoniū doctrine ex
cellentieq. tue. quam explicatio laudis. Hec igitur an
omnia declarare libuit ut scires me quā amplissime
de te sentire sed tantum dixisse quantum prodesse
existimaui. At enim ut uideo tu iam abieras cum li
tere mee ad regem puenerunt. in quo laudo equidē
consilium tuum. quod neq. aulās regum neq. omnem
aumeri rāgi arenam pluris feceris. quam italiam nostrā
de qua preclare uirgilius inquit. Sed neq. medorū flut
ditissima tellus. Nec pulcer gangēs atq. auro turbidus
hermus. laudibus italie certent. non bactra nec indi
Toraq. turrisferis panchaia pinguis arenis. hec loca non tan
ti spirantes naribus ignem. Inuerrere satis in manus dē
ribus idri. Nec galeis densisq. uix seges horruit astis. &
grauide fruges & bacchi massicus humor. Impleuere te
nent olce armenta q. letba. Hinc bellator equus campis

Laus fortis.

se se arduus infert. Hic uer assiduam atq̃ alienis mensi-
 bus estas. Bis grauide peccudes. bis pomis utilis arbor. Ad-
 de tot egregias urbes op̃eꝝq̃ laborem. Tot congesta ma-
 nu preruptis oppida saxis. fluminaq̃ & antiquos subter-
 labentia muros. An mare quod supra memorem. quodaq̃
 obliuit infra. An ne lacus tantos. te lauri maxime teq̃.
 fluctibus & fremitu insurgens benace marino. An me-
 morem portus. lucrinorū addita claustra. Atq̃ indig-
 natum magnis clamoribus equor. Hec eadem argenti-
 ruos. erisorū metalla ostendit uenis atq̃ auro plurima
 fluxit. Hec genus acre uirū. mersos pullemq̃ sabellā.
 Assuetumq̃ malo ligurem. uolsosq̃ uerutos. extulit. hec
 decios. marios. magnosq̃ camillos. Scipiades duro bello.
 & te maxime cesar. Salue magna parens frugum satur-
 na tellus. Magna uirū. Pro deus immortalis. non discunt
 pueri nostri hos uersus qui deberent medullitus esse mē-
 xi. quo excellentiam patrie nosceremus. Equidem quo-
 tiens peregrinatus sū. non solum amenitatē hanc suaui-
 tatemq̃ natalis soli. uerū multo magis humanitatē at-
 q̃ ingenia nostrorū hominum requisui. Est enim nescio
 quid natura insitum nationibus aliis. longe a nostris mo-
 ribus ingeniorū alienum. Atq̃ ut falerni uini sapor
 alius est q̃ taracimensis. ita mihi uidentur homines ab
 ipsa in qua nascuntur terra saporem ut ita dixerim na-
 ture ingeniorūq̃ traxisse. Intueri licet alios īmanes
 alios efferatos. alios stollide arrogantes. alios ita alieno
 iudicio. ut nec iustum nec honestum eadem regula
 qua nos metimur. metiantur. alios suspitiosos & diffide-

dentes. Me quidem cum mei similibus conuersari iuuat
& cum iis qui sunt eiusdem mentis atq; sensus. In
his enim amicitia fit, in aliis uero aut numq; aut
numq; aut per raro. Quibus autem in locis amici-
tia cadere non potest, in iis nulla potest uite iocund-
itas repiri. Sublata uero iocunditate uite & felicitas
soluitur que non potest esse absq; uite iocunditate.

Ego igitur te reuersum ad ea loca gaudeo in quibus in
hi & amicitia & felicitas esse possit. Perindeq; tibi sua-
deo ut in patria consistere uelis, ac longinquas istas spes
omnino contempnere. Preclare enim poeta quidam in-
quit, neq; diuitias opto neq; uoto precor, sed mihi
contingat ex puo uitam agere omni carente mo-
lestia. Et apud theocritum siracusanum pastor qui-
dam inquit, Non mihi sint nec opes pelopis neq;
regna seleuci. Nec celeri cursu uentos superare fuga-
ces. At uacuo curis liceat cantare sub antro. Et pro-
cul e specula mare prospectare profundum. hanc
nos uitam nobis ipsis plurimu dare possumus, sine
modo cupiditatibus imponamus. Sed de his alias &
quidem uberius. Nunc autem quasi per transennam
hec attingisse satis esto. Quod autem epistolas quasda
meas apud uir clarissimu colummensi legeris,
non mihi placet. Ut enim lucilius formidans doctior
hominum iudicia, non romanis sed tarentinis & co-
sentinis scripsisse libros suos aiebat, proinde isti non
legerent, illi legerent, sic ego epistolas meas ro-
manis aut anagninis scripsisse nego, sed nepe sinus &

litteris. Quid enim habere laudis epistole possunt. familia-
res presertim & de rebus contingentibus scripte. Itaque ego
ipse spernens. satis longo tempore nullas seruavi. Postea
tamen cum intellexissem quasdam pro meis circumferri
que mee non essent. conquirere illas cepi & quas postea
scripsissem. seruare non tamen omnes sed eas tantum
que haberent in se narrationem rei non quotidiane. Tu
uale ac me ut facis ama. florentie xii kal septembris.
Ut uero tibi proponam aliquid excitacionis gracia. illud
quero abste. quomodo intelligenda sint illa uigili uer-
ba. Hic uer assiduum. & alienis mentibus estas uer uale

in. Long.

LCONARDVS flauio foroliuensi. Volo ut extet opus
aliquod studioz meoz quod sit testis & index amor-
is mei erga sanctissimum dominum eugenium papa
quartum. Nam cum ab adolescentia mea illum duce-
rim propter celsam quamdam eius magnitudinem ani-
mi & uirtutis prestantiam. & ipse me inter familia-
rissimos recipere dignatus sit. debet profecto nunc
monumentum aliquod extare dilectionis mee. Itaque li-
bros politicoz multis ante uigiliis multaque assiduitate
& opera in latinum conuersos ad beatitudinem suam
mittere constitui. Est enim opus magnificū ac plane
regium. & profecto dignissimum quod summo principi
didicetur. quando quidem tota eius libri materia est de
rectione populoz. Est insuper eo nitore. eoque elegātia
scriptum si modo illam nos suare potuimus. ut se se
quali pretiosa ueste ornasse uideatur. quo non erubescer-

laudem lib. 3.
politicorum 2. 2.

ret ante faciem eruditi principis comparere. Equidem
 affirmare aulim / nullum esse opus latine lingue de lite-
 ratil loquor quod huic aristotilis operi sit anteponendu
 dignitate rez tractaz & auctoritate scriptoz. Tu ipse
 dum leges: gaudebis profecto / non modo ob scientiam
 rez eximiam / uez etiam ob inuicibilem quadam am-
 plitudinem uarietatez & copiam. Octo sunt illius ope-
 ris libri plenissimi quidem rez memorandaz. In eoz
 primo quasi elementa ciuitatis continentur. In secundo
 autem res publicas ante se uel scriptas tantummodo ul-
 actu existentes singulatim recenset. Scripserant eni
 ante ipsam quatuor maxime prestantes. plato athe-
 nensis. hippodamus millesijs. phileas carthaginensis. E-
 pimenidas cretensis. Horz institutiones & formas rez
 publicaz recensens / singulas seorsum examinat. Itaqz
 multa ad eam formam rei publice quam scripsit
 plato: multa subinde ad eam quam scripsit phileas
 disceptat. De ciuitatibus autem que actu erant: tres enar-
 rat que optime ceteraz omnium gubernari putabantur.
 Lacedemonioz instituta & mores. Deinde carthaginiensiu.
 Postea cretensium. Est pulcherrimum in his uidere que
 instituta & forme illaz rez publicaz essent. que ue-
 probet aristoteles aut refellat. Multa preterea in hoc ipo
 libro de athenensium re publica. Multa de solone.
 de licurgo. de ceteris legum positoribus amenissime re-
 feruntur. Cum igitur nullam eaz rez p ee pfectam o-
 stendisset: ipse iam in tercio libro ac deinceps totam
 materiam ingressus: opinionem ac disciplinā explicat

Summa de
 politis p p p

Summa de
 que i p p p p p
 et p p p p p

suam. In quibus deus bone/ quanta series rex, quanta va-
 rietas rex, quanta explicatio pulcerrimarum questionum
 quanta exemplorum historiarum quod multitudo inducitur. ut
 omnia que umquam facta sunt. nota fuisse huic philosopho
 uideantur. Quis putasset in his libris historiam ytalie con-
 tineri. Atque ita refertur de italo rege deorum italia ab eo
 nominata. ut mihi latinam historiam legisse uideatur.
 Quis putasset de carthaginensibus deorum eorum institutis &
 moribus ab hoc ipso dici. Atque ita de his refert. ut omnia
 illorum cognouisse appareat. Precipue tamen est in eo di-
 sciplina mirabilis. Tres putat esse rex per species rectas. Aut
 enim unus ad utilitatem per gubernat. & hic est rex. A-
 ut pauci & hi sunt optimates. Aut multitudo multa ex
 opulentis & popularibus. & hec proprie appellatur res per.
 His tribus legitimis speciebus. tres alie species non legitime
 correspondent. quas ille tum labels tum excessus tum erro-
 res appellat. labitur enim regia gubernatio in tyrannidem.
 Optimatum uero in paucorum potentiam. Res per uero in po-
 pularem statum. Popularis igitur status non est legitima
 gubernandi species. neque paucorum potentia. neque tyrannis
 sed omnes iste tres sunt excessus & labels. legitimarum ue-
 ro specierum. prestantissima omnium est rex dignitate
 ac bonitate. Post regem optimates. post optimates res per.
 In labibus autem contrarius est ordo. Popularis enim sta-
 tus que est label rei per. statim post rem per collocatur pau-
 corum autem potentia. que est label optimatum post po-
 pularem sequitur. Tyrannis uero que est label regni.
 sextum in ordine locum obtinet. Itaque label regni fit

Tres rei. p. p.
 rectas. m.

Labels rei p.

de suprema specie ad infimam. idest ex optima om̄ re-
statz ad deterriam omnium deprauataz. Relique
uero species minus ex alto cadunt. quoniam non tā
pfecte sunt quam regia gubernatio. Regum autē ipōz
ut una sit species an plures. & que sint propria
regis. que ue tirānica. & quid inter sit. & quomodo
fiant. Preterea que conseruent gubernationem unig.
que ue corrumpant. & que consilia atqz remedia pro
conseruatione sint adhibenda. mirifice disseritur.

¶ Illud uero admirandū. quod nemo rex umqz fuit q
prestabilior esset. cuius exempla & mores non referā-
tur. nemo tyrannus per greciam asiam siciliam italiā.
cuius non uita & mores & quibus artibus domini-
onem conseruauerit. & quanto durauerint tempore
describatur. Rursus uero in plurium gubernatione. q
accidere consuerunt seditiones atqz discordie. & quibz
de causis oriantur. que ue consilia atqz remedia ad-
uersus hec existant. Preterea de situ urbis. de regio-
ne. de magnitudine populi. de disciplina iuuentutis
longo ordine demonstratur. Sed quid ago tamqz enī
mare ingressus prouehi me in altum sentio. Referam
ergo pedem & ad ipsos libros tamqz ad litus reuertar
ubi hec omnia diuinitus p̄scribuntur. Vale

*Quo? per dicto
mibi p̄scribitur*
L EONARDVS Antonio gramatico. Sal. An dicendum
scribendumqz sit hoc pronomē mibi p. c. litteram.
uel sine c. potius a me p. tuas litteras studiosius p̄quis.
Et simul ais quibuldam in locis notasse te sic a me scrip-
tum fuisse. ut c. littera interponeretur post primā

aspirationem sequentem, quod esse contra uetere co-
 suetudinem affirmas. nec tamen reprehendere te id
 ais. sed admirari quidem ac rationem huius regere.
 Ego autem non quibusdā in locis ut tu ais, sed ubique per
 litteram eam dictionem scribere consueui. Habeos
 auctores huius rei, dantem & petrarcam & boccacium
 & collucium salutatū. doctissimos homines qui & ipsi
 ita scripserunt. & usus certe comunis idem comprobatur.
 Nam quis ita loquitur ut dicat mihi. preter ineptos quos-
 dam qui ostentare se uolunt antiquarios ēē. nec intel-
 ligunt ita proferri ab se hanc dictionem mihi ut iudei
 & caldei magis q̄ latini uideantur. Nam & illae quidē
 nationes sic proferunt cōcidentiam eaydem uoca-
 lum ut ab uno pectore aspirationem deducant. nec
 tam lingua & labiis quam gutture loquuntur. Si igitur
 & usus hoc habet, & doctissimi homines nostre uel sup-
 ioris etatis id obfuarunt. cur ipse mihi non putem
 obseruandum. Usus nempe magister & dominus est. Imo-
 nis nostri & quidem nimium ut ita dixerim impiosus,
 qui non tam ratione & uia quam pro arbitrio moue-
 atur. Neque enim cum mihi dixerunt antiqui rati-
 onem secuti sunt. sed uoluntate usus. Nam ratio quidē
 ut analogia ostendit, non mihi sed mihi dicere iube-
 bat. Ut enim me re se. sic etiam mihi tibi sibi, erat
 dicendum quod prepotens uis aspiratus est. credo q̄
 ineptum quidā mihi sonare uidebatur. cum tibi &
 sibi melius sonent. Usus ergo qui tunc dominus fuit,
 etiam hodie dominus. & potest improbare quod tūc

Optime.
Pessime.
Editumus.
Leterumus.
Lubens.
Lubenter.

probauit alioquin uariatio nulla fecit. in uerbis. nec esset
mutata tot antiquorum placita. Nam quid tu magis de
hac dictione mihi quam de ceteris pene innumerabilibus
admiraris. Nonne optime dicebant antiqui & pessime.
Eodemque modo alia permulta. Ut editumus decu-
mus. lubens lubenter. pro pirro etiam puz dicebant.
& pro frugibus frugibus. Preterea fiet dicebant & non
sit. & posuerunt non posuerunt. Nos uero hec omnia
uariauimus usu iubente. Quin etiam per cicronis
tempora causam per duo s. contra uero iussus per unum
s. scribebant. Ut agelius testatur & marmoreis quibus-
dam monumentis rome licet conspicere. Insuper coe-
rauit faciendum dicebant antiqui. Nos autem curauit
diemus non coerauit. & faciendum non faciendum.
C. uero litteram quam nos in dictione mihi interponi-
mus. antiqui locis quibusdam interposuerunt. nulla co-
gente causa preter sonum. Ceu ex si & ubi. sicubi ne-
cubi alicubi. Usus ergo apud illos hec potuit. curigit
idem usus apud nos idem non possit. Nichil quoque
eodem modo scribo & profero. ductus auctorita-
tibus & rationibus quas supra dixi. Vale.

Nunc & quidam
quidam ab eo
scripta

LCONARPI^{us} Clarissimo uiro iacobo foscario Salutem
per dicit. Scripsi nouiter comentarium quoddam
reperit grecorum ut nobis aliorum pericula forent exemplo
quam sint bellicorum contentionumque discrimina formidanda.
Cum nunc librum tuo nomine transcribi feci & per-
uum licet munus. ad te mitto. quando quidem ut tuas
litteras ad me scriptas perspexi. tu meorum operum compro-

bator simul atq; amator es. Que uero me causa impu-
 lerit id comentarium scribere. in proemio huius libri
 poteris intueri. Ego enim ob id in ea epistola breuior-
 iam quia proemium illud tibi legendum censeo. Et
 quoniam ad libros studiūq; tandem rediimus. si qd
 noui post hac a nobis componetur. Dabimus operam ut
 ad tuam noticiam labores nostri pducantur. Vale & co-
 mentarium illud lege queso diligenter. continet
 enim luculentam historiam ac scitu dignissimā. prop-
 ter incredibilem rerū casuumq; uarietatem. Itē ua-
 le viii kl ian. Cum superiore epistolā exarasse.
 supuenerunt littere tue. non une quidē aut altere
 sed quaterne simul eodem tempore ut facile appare-
 ret desiderium tuū. tam me pudet muneris mei pu-
 illitatis. cum illud tam auide expectari ate conspiciā.
 Sed refarciatur aliquando maiori aliquo munere. Vale

VIDI EXEMPLA quādam epistolaz Ar. Mediol'
 passim de quibuscunq; scriptoribus collectaz que
 nuper ad se mediolano trāmissa fuisse noster poggio
 assererat. In his una fuit epistola a nescio quo nebulone
 contra opusculum quoddam meum scripta. Qz ego admiror
 in illo uolumine fuisse seruata. Nihil enim habet episto-
 la illa quod aut prodesse aut delectare possit. nisi forsan
 quis delectetur hoc ipso quod mihi maledicit. Quod si for-
 san ideo scripta aut missa fuit. ut quemadmodum nu-
 per alfonso. sic etiam nunc isti respondeam. grauis nimū
 prouincia mihi imponeretur. si haberem omnibus stultis
 & maholis qui contra me aliquid dixerint respondere. Sa.

tu est mihi quod opera ipsa mea in manibus doctissimorum
hominum uersantur. qui de illis multo melius iudicare
ualent. quam iste nescio quis sicophanta. qui acquirere
se posse aliquid penes inimicos florentini populi existi
mauit. si illa que in laudem florentine urbis scripseram
quam acerbè reprehenderet. Ego autem quantum ad me
astinet neque laudator neque assertor meorum studiorum esse
consequi. sed adenuator potius dum alii laudarent. Qua
re aliorum iudicium sit qui recte iudicare possunt cum de
ceteris operibus meis. tum de hac ipsa laudatione quā
iste carpit atque oppugnat. Quamquam scripta fuit oratio
illa a me ualde tunc quidē adolescente cum recens tunc
primum a scholis grecorum exissem. fuit enim ea laudatio
minimè tamquam puerilis ludus ac exercitatio ad dicendum.

et Ciceronis ora
tiones.

De Demosthenis
or.

Rectius uero iudicis est cum aliorum multorum te etiam te
poris considerationem habere. Neque enim ciceronis o
ratio quam dixit adolescens pro p. quintio eandem
meretur laudem. quam oratio post ab eodem dicta
pro aulo cluentio. laudamus tamen utramque. alterā
ut adolescentis optime spei. alteram ut perfecti iam ora
toris. Demosthenis quoque orationes ille quas adolescens
scripsit contra tutores suos. non eiusdem sunt uirtutis
qua est illa subtilis de immunitate ad leptinē. aut illa
prestantissima pro ctesiphonte. aut illa grandis & ple
na in qua false legationis eschinem accusauit. Equi
dem paruoque adolescentia laudationem illam scrip
si. sed tamen in ea ipsa uiuendi laudatione per multa
reperientur a me tractata fuisse. que lector equal &

diligens, ut leuiter dixerim non aspernetur. Non enim temere neque leuiter id opus aggressi sumus. Neque uagi neque incerti per semitas nobis incognitas peregrinationum more nostro ipsi arbitrata processimus. Sed ducem itineris totiusque laudandi progressus certum indubitatumque habuimus: aristidem celebrem apud grecos oratorem eloquentissimum hominem cuius extat oratio pulcherrima de laudibus athenarum. Illius sermo tamque magister mihi fuit. Conatus uero imitandi, tamque ludus exercitatioque adolescentie. Genus autem dicendi: nam id etiam considerare iudicem oportet in huiusmodi laudationibus plausibile quoddam & gloriosum esse debet. id greci panigericon uocant nec ad subtilitatem differendi sed ad plausum multitudinis accomodari. Omninoque laudandi occasio arripienda est in eo genere ac uerbis extollenda itaque aristides humanitatem atheniensium laudans inquit: regionem quoque ipsam eadem humanitate se se in mare extendere quasi obuiam progredientem, ac manus porrigentem nauigantibus qui ad se uenirent. Et alio loco antiquitatem laudans inquit: alios quidem populos aduenas esse suarum ciuitatum habitatores Athenienses uero ibi natos ab initio ubi inhabitant, eamque regionem homines genuisse ac peperisse. Item alio loco inquit: ceteras urbes omnes, uel ad occasum uergerent, uel ad orientem, uel ad septentriones, uel ad meridiem. Solas uero athenas ad nullam istarum partium uergerent, sed esse in medio harum omnium constitutas ut quicquid ultra citraue quoquo uersum

Aristides.

Panigericon

Laudatio
epigram.

existat : id uel orientale uel occidentale uel septemtrio-
nale uel meridionale sit appellandum . Hec & huiusmodi
pmulta in ea laudatione scripta : quis non uidet non ad
ueritatem sed ad plausum & leticiam multitudinis
audientium pertinere . In laudationibus enim ciuita-
tum ad eos ipsos habetur sermo quos laudare uelis coro-
namq; flagitat id genus dicendi & multitudinem po-
puli non ad iudicia uel ad decernendū aliquid de
re publica coactam : sed ad plausum & leticiam ex pro-
priis laudibus papiendam . Genus igitur dicendi in huius-
modi laudationibus tale quoddam est quod si intellexisset
reprehensor meus prius reprehendisset . Aliud est em̄
historia aliud laudatio . Historia quidem ueritatem se-
qui debet . laudatio uero multa supra ueritatem extol-
lit . ut in laudibus athenarū factum ab aristide supra
ostendimus . Neq; enim uez est atticam regionem huma-
nitate quadam se in mare extendere . cum sensu care-
at atq; motu . Neq; rursus uez est regionem illam
homines genuisse ac peperisse cum terra non conce-
piat hominem neq; pariat . Nec etiam uerum est athe-
nas esse medium umbilicū habitabilis terre . cum ali-
bi sit huiusmodi punctus . Sed hec omnia quamq; non
uera nihilominus ornate ac probabiliter cum plausu
quodam ac leticia multitudinis auribus infundunt
Cum igitur huiusmodi sit in laudandis ciuitatibus di-
cendi genus : constat uero florentiā romanorū esse co-
loniam : nam id clarissimū est & negari non potest .
quis iuste admirari debet uel conqueri quod dictū

Hic est de laudatione
historia.

de laudatione.

fuerit ante in laudatione presertim gloriam & res parentum
 ad filios tamque ad successores legitimos pertinere. Hic
 enim propius & conueniens laudandi locus. At repre-
 hensor meus ut pote qui hec non intelligit perinde ac
 si hereditas apud pretorem in iudicio peteretur negat po-
 pulum romanum esse mortuum. meque delirare putat
 qui hereditatem uiuentis ad alium pertinere scripserim.
 Vixit inquit populus romanus. tu hereditatem eius ad
 alios deferis utinam uiueret. Sed certe populus ille ro-
 manus de quo ipse loquor iam pridem mortuus & se-
 pulchus est. hec autem que nunc rome habitat collecticia
 turba non dominatur sed seruit. Quare de mortui agi
 non de uiuentis hereditate. Sed finge ipsum uiuere qu-
 quam est mortuus. an inconueniens est dixisse gloriam
 & res parentum ad filios tamque successores legitimos
 pertinere. Si enim uiuo parente res eius ad filium ni-
 hil pertinent. ad quid inducta foret exhereditatio fili-
 orum. Satis quippe fuerat uel preterisse uel non insti-
 tuisse. si hereditas ad eos non pertineret. Quomodo dixi-
 set ille senex apud terentium de filio. meus proceps.
 Qua ratione se ipsum remordens enee de ascanio
 dixisset. quem regno italie fraudo & dotibus aruis
 itaque nec si uiueret parens foret inconueniens ita de
 filio dixisse. Alia enim fori & iudicii ratio est alia
 laudationis. In foro quidem possessio bonorum petitur
 alius auferenda. In ^{ua} foro quidem possessio bonorum ^{cat} lauda-
 tione uero gloria & res parentum ad filios pertinere
 monstratur. qua in re nihil parentibus aufertur imo

plus tribuitur. cum gloria & amplitudo que parentem
illustrat. in filios quos fulgere asseueratur. quare
discat queso iste quisquis est huius laudationis repre-
hensor. moderatius loqui. genuloz dicendi quale postu-
lat laudatio. non ignoret nec me inconsiderate ac te-
mere processisse arbitretur. cum & ducem probatis-
simum habuerim. & nihil non ad exemplum laudatis-
sime orationis in hac mea direxerim. Hec pro cognitione
tua scripsisse uolui. Nam obrectatorem illum meum.
neque noui quidem. neque nominari umquam audiui. Sed sa-
tis apparet furiosum quemdam esse. quisquis il sit. Si-
mul enim reprehendit de rebus sibi incognitis. simul
que maledicit. quasi non ratione sed odio furoribus mo-
ueatur. Quid autem hic simile habet alfonso. Ille ue-
terem interpretationem ethicorum suis rationibus defe-
debat. De me autem nihil nisi honorifice loquebatur.

Tribuebat litteras splendoremque orationis. plura demum
quam ego ipse uellem in hac parte de me predicabat. u-
num modo reprehendebat. quod nouam interpreta-
tionem meam ueteri anteferrem. & in hoc ipso ta-
men humanissime ac moderatissime opinionem suam
in contumeliam ut iste. sed rationibus tuebatur. Hic
autem alter nihil modesti habet. Itaque ego ille qui
alfonso moderate admodum ciuilerum respondi hanc
moderationem meam hinc respondens seruare non
possem. Iurgia uero & contumelias si reddam & in
his diutius consistam. uereor ne ipse leuior ac stul-
tior fierem quam iste ipse qui me prouocat. Et profec-

140
si h. certare maledictis uellem / abundantissima mihi co-
tra hunc alinum suppeditaret oratio. Sed in tam leui-
re occupatum esse pudet. Itaque preteribo atque omitta-
rideboque potius illius ignorantiam ac fatuitatem quam
ipse facere me aliquid indignum adducat. Et de littera-
tura quoque si deo placet / nescio quid cauillari possit. homo
stolidus & insanus. Qua quidem in re idem sibi contig-
isse uideo / quod presbiteris ruralibus euenire consue-
uit qui propter ignorantiam litterarum / abradunt in libris
suis que bene scripta fuerant / uel aliter pronuntiant
quam scriptum sit asserentes illo modo stare non posse. Hoc
idem illi contingit in libro meo. si modo meum habuit.
Quod si alienum habuit librum & forsitan ut sit ascriptore
aliquo mendose transcriptum / quid me accusat. Neque
enim ciceroni imputamus / quod epistole eius ad atticum
multis in locis librariorum uitio ita scripte sunt. ut stare
uerba non possint. Neque uirgilio quod quandoque ita scri-
pti uersus eius reperiuntur / ut pedes non habeant
congruentes. Sed nihil est malignis calumniatore neque
puerius / qui cum hec sciat non esse reprehenda tamen
per calumniam reprehendit. Non stulticie & ignorantie
& leuitatis plenus qualis est ille non aliter quam contu-
meliose ac maligne loqueretur. Nam quales sunt homi-
num mores talis & sermo esse consuevit.

LIONARDVS M. Truensis. Non satis dilucide proposi-
tam a te questionem illam uideo / de qua per tuas
litteras perconditaris. An enim cum sermo foret de retho-
ricis institutis / dixisse quemdam eruditum hominem ex

his qui tunc aderant. solute pronuntiationis uim dum
 taxat maxime usum & exercitiū desiderare deinde
 quasi ratio huius dicti afferatur. subicis. Cum enim di-
 cimus inquit. & non aliud. Non aliud. hec sunt ū-
 ba questionis propositae. Dico igitur nec primo loco dic-
 tum mihi satis clare uideri. & que ad declarandū
 subicitur ratio. non tam ipsum declarat quam obscu-
 rat. Sed accidit forsitan ebetudine mea ut minus in-
 telligam. Itaque prius quam propositae questionis respon-
 deam percontabor ipse te. Immo illum qui hec dixit. nā-
 tu relator es ac non actor. Primum igitur quero qd
 ille sibi uoluerit dum inquit solute pronuntiationis ū.
 Solutam enim pluribus modis dici solet. Aliter enim so-
 lutam pecuniā dicimus. Aliter solutam questionem.
 Aliter enim dicimus rupe soluta obice saxi. Aliter cū
 dicimus lege solutus. ut de pindaro inquit flaccus. Aliter
 dicimus solutam orationē. idest absq; metro. Aliter cum dicimus
 solutus indicendo idest promptus & fluens ac minime le-
 gatus. Hec mihi occurrunt scribenti. Sunt credo & plu-
 res modi quibus solutam dicimus. Cum igitur inquit solu-
 te orationis quid tandem intelligit. Vt quemadmodū
 solutam pecuniam & solutam questionem. & solutam ru-
 pem dicimus. Vel potius quemadmodū solutam orationē.
 hoc est prosa non uersu. Si hoc uult cur minus inuer-
 su pronuntiationem habere locum existimat q̃ in prosa.
 Nosciunt enim ac ceteri histriones boni. qui tragedias uel
 comedias agebant. plus artis in pronuntiando habuerunt
 quam oratores. nouum loquendi morem inducit. Pronu-

orō. s. soluta.

163
natio si quidem quam meliori uocabulo actionem dicimus: nō
solum uoce uerū etiam gestu uultuq; conficitur. Quomodo
igitur congruere potest si dicamus soluto gestu. soluto uul-
tu. Certe nullo modo. Itaq; ut pace sua dictum sit solute
pronuntiationis dixisse non satis quid uelit ostendit. de
inde quod subicit uim. obscuritate non caret. In dicendi
enim arte. quedam est oratoris uirtus quam apellamus
uim. Hec uirtus demostheni tribuitur maxime. Inquit
enim cicero uim demostheni tribuimus. leuitatem elo-
qui subtilitatem hipide. Et quantilianus ciceronem lau-
dant inquit. Expressit uim demosthenis iocunditatem so-
cratis copiam platonis. Vt igitur iste uim dicens. de
hac uirtute oratoria intelligit. an de alia re mihi ue-
hementer obscurū est. Nam si de latronibus loqueretur.
non dubitarem quid esset uis. Est enim uolentia con-
tra ius illata. Nunc autem cum de oratoribus loquat;
uerba intelligere debemus secundum subiectam materi-
am. Est enim uis in oratore uirtus quedam cui iudices
resistere non ualent. Deinde quod subicitur dum taxat
maxime usum & exercitium desiderare. absurdissimū
uideri non in merito potest. Nam dum taxat exclu-
dit maxime implicat. Et enim qui usu maxime fieri
dicit. significat & aliis modis fieri q̄ usu. Qui uero usu
dum taxat fieri dicit. alios omnes q̄ modos excludit.
Atq; ita pugnancia inter se dicere uidetur. qui dum
taxat & maxime simul coniungit. Quod autē inquit
desiderare. eodem uicio laborat. Desiderare enim idem
mihi significare uidetur. quod carere ac deficere. In eo

Pronuntiatio.

Uim hinc.

Implicat
Maxime.

Dependens.

prelio inquit huius desiderati sunt milites centum idest
perierunt. Desiderauimus humanitatem tuam idest de
fuit tibi humanitas. Vsum ergo & exercitium desidera
re nihil significat aliud quam vsum & exercitiū non
habere. Hec res quando quidem tu grammaticus es di
sceptare libuit & quasi zeremata quedam tibi propo
nere. Nam illud quod subicitur tamq̃ ratio primi
dicti: cum enim inquebat dicimus & non aliud.

Non aliud cuiuscemodi est ut non grammaticum sed ad
ediposiem uel ad sibua sit reiciendum. quorū alter spi
gis altera futuri seculi caliginem patefecit. Ego
uero cum dauus sum non edipus ut inquit ille apd
terentium seruus: ad ista quibus diuinatione opus
est respondere non possum. Quod si questio illa mihi
proposita sit an pronuntiatio uis dumtaxat nobis
compareretur: negabo equidem: nec id sane inmerito.
Quamq̃ enim usus ac exercitacio in ea re multum
ualeat: tamen prime ac maxime partes nature sūt

Nam magnitudinem claritatemq̃ & suauitate uocis
natura prebet & dignitatem uultu gestuloq̃ uenu
statem eadem natura largitur. Ars demde sup ad
dita. Hec nature bona & temperare potest si arden
tiora sint: uel extollere si frigidiora existant. Vfus
aiisoq̃ arte periculosus est crebroq̃ aberrat. Contra
naturam uero nemo feliciter pugnat. Itaq̃ nullus
inducendo magnus euadere umq̃ poterit qui non ha
beat largas a natura dotel: & eas ipsas studio & arte
& exercitio confirmatas. Esse uero artem quamda

pronunciandi & non usum solum modo: hystiones sce-
naeque declarant. Demosthenem certe ac ciceroni cum u-
triusque in actione deficeret. Instruktionem duo ad probabi-
lem modum pronunciandi reduxerunt. Ex quidem de-
mosthenes a satiro tullius uero ab roscio institutus
est in actione. Ex quo patet est non exercitationem
solam ad hoc sufficere: sed artificio quodam adhibito
comparari. Vale.

Francisco paulo

AMISSABILES Profecto epistole apud nos scribu-
tur reuerendissime pater. ut ego per hos dies com-
pexi. Venerunt enim ad manus meas exempla quor-
dam epistolarum. In quibus una fuit tue paternitatis ad
ducem ciocesie de obitu meo. Altera fatui cuiusdam
ac ridendi nebulonis ad candidum / contumelias & ma-
ledicta in me continens. Erant insuper alie complures
epistole de quibus quid ipse sentiat non necesse nunc
aperire. At enim duas illas quas primo retuli. sile-
no preterire non possum. Primum igitur quantum
ad significationem mei obitus attinet: ut iocose pro
antiqua familiaritate nostra tecum agam. Tu etiam
atque etiam uide quomodo famam exultationem
que tuam defendas. qui de uiuentis hominis obitu
litteris tuis tuoque sigillo impressis apud ducem ciocesie
testificatus fueris. Atque uiri operam dedisti nec ignoras
quenam huius delicti pena sit a legibus constituta. De-
inde quid sibi uoluit tanta festinatio ac properatio
scribendi. Presertim de re tibi dolorosa & illi ipsi mi-
nime placitura cui significabas. prospera enim signi-

ficare celeriter ac libenter sciemus. Aspera uero nemo libens si-
gnificat. Que igitur fuit causa tam properandi? Instabat
ut uideo candidus ad te impellebas. conceptam ex illo du-
ce spem tibi non pariebatur. faceret candidus ut uellet
tu rationem potius habere debuisti grauitatis tue quam
illius uoluntatis. Quid autem illud quod in eadem e-
pistola per te significatum fuit duci cloestrie me defe-
cisse in promissis cum eos qui sibi a me promissi fuerant po-
liticoz libros tribuerim alteri. Hec profecto neque ami-
ci neque de amico uox fuit. An tu candidi uis adeo
inseruere studio debebas ut talia de me scriberes? Pre-
sertim & tibi incognita & non uera. Sed quidem cuncta
que promiseram duci cloestrie cumulatissime persolui.
Itaque non magis de obitu meo falsum tibi relatum fuit
quam de promissorum defectu. quod ut scias attende.
Scriptis ad me ducum cloestrie dux se libros ethicoz per
me traductos uidisse. tollebatque illos in celum laudibus
ac prouenisse ex illis mirificam utilitatem studiosis ho-
minibus predicabat. Proinde hortatus est me ut pro com-
muni utilitate libros quoque politicoz eodem modo in latinum
transferrem. Hoc illi tandem promisi. Nec promisi mo-
do uerum etiam adimpleui. primumque uolumen eius
operis insigniter ornatum ad illum per manus bonrome-
orum qui londonis negotiatur transmisi. ac presentari illi
domino feci. Vbi est igitur defectus fidei mee? Vbi frust-
ratio promissorum? postulauit inquam ut pro comuni utilita-
te illos transferrem. Ut uero sibi ut ita dixerim titulum
libri adscriberem. nec ipse petiuit unquam nec ego pro

mihi. Nam si promississem obseruasssem. nil enim mihi fa-
 cilius erat. Sed ego illa gloriola delectari tantum prin-
 cipem non putaui. Presertim cum ipse non peteret. & me-
 occupari gratiam per huiusmodi scriptiones nolebam ui-
 deri. Quare nec mors nuncianda fuit. cum essem uiuus
 nec defectus fidei. cum in me non esset. Equidem ab il-
 lo duce nichil umquam accepi. nec unius quidem obolus ut
 dici solet ab illo mihi collatus est. Tua uero paternitas
 credebat forsitan me infinita quadam pecuniarum in ab
 illo exorta libros sibi promissos alteri tradidisse. At enim
 ipse numquam studia mea uendicaui. neque mercaturam
 librorum umquam feci. nec unum mittens librum alios retinui.
 Sed ut erant cito libri uno uolumine omnes simul strati
 atque illos absolui. cloestrie duci liberalissime transmissi
 deborent profecto homines suas res agere sine aliorum insec-
 ratione atque calumnia. Nec de tua loquor reuerentia quae
 omnia de me potest. cui omnia permitto. cui in omnibus
 acquiesco. sed loquor de his qui hec te scribere uoluerunt
 quos de rebus suis loqui oportuit. meas autem nequaquam ac-
 tingere. Hec ad epistolam tuam. De altera uero illa stultis-
 simi atque leuissimi nebulonis epistola. qui tamquam canis
 egyptius contra me latrat. risu stulticiam scriptoris fu-
 riosi ac uesani. At quam impudens est ille nebulo. Sic enim
 me contemnit. ut ingemo. ut intelligentia omni. ut cum-
 his denique que dici possunt. spoliatur. Illi autem ad quem
 scribit. scientiam eloquentiam ingenium & cuncta que di-
 ci possunt attribuat. Osecudem neque enim appellari hominem
 decet. cui tam insensatum iudicium sit. deinde mandat

ut me confodiat & prosternat. Hui succurrere pater
metuo confodi. metuo prosterni. fer opem queso. Da
mibi aliquid quo muscas abiciam. me inuadere parā
tes accelera obsecro. Sed quo uult me confodiat thetistes
iste. Manu ue. At longe abest. litteris ne. At nobis quo
oa sunt habere quibus si certandum erit. hec illius uerborū
inconstantia quam uana sit ostendetur. Cardinali Comensi

Si Tempora me non impedissent Reuerendissime
pater. fecissem. id quod erat amicitie nostre ut
gratulatum ad te uenissem pro hac noua exaltatione
tua. Nunc autem prohibitus ratione quadam ac respe-
ctu rex minime negligendaz exclusus tibi quidem pa-
lam exhibere officium abstinui. Ipse tamen pro te mihi
gratulatus sum ac letatus tua dignitate. ita ut nemi-
ni tuorum in hac parte concesserim. Quod si deus dederit
quod & ego opto & te optare scio. ut ex hac belli tur-
bulentia pacis amenitas subsequatur. facile quicquid
uel omisum uel interruptum est consuetudinis nostre
sedulitate officii compensabimus. Vnum tamen differre no-
lo quod animaduerti quibusdam in litteris cum manu
te scribi acuitate uidelicet de qua exaltatus es. ad car-
dinalatus supereminentiam. id uero erratum si in alio
loco foret silentio preterirem. ac darem comuni igno-
rante. In te autem homine docto ac litteris expolito. ne
quod mihi pretereundum uidetur. Non enim cum a-
nus dicendum est. ut mihi quidem uidetur sed come-
sis. Rationem uero huius si queris. nihil est quod facilius
explicari possit. Due sunt enim ciuitates italie nominibus

*In Comensu E.
Cum manu dicitur.*

fere contigue sitibus uero locorum ualde distantes. Vna secus
 mare inflexa que cume uocatur. Ex hac urbe sibillam fu-
 isse dicunt. Hec est urbs ad quam enee nauibus ex sicilia
 puenit de qua uirgilius inquit. Sic facit lacrimans classi-
 os immittit habenas. Et tandem euboicus cumas allabitur
 oris. Hec etiam est urbs de qua iuuenalis inquit. Quis dis-
 gressus ueteris consulis amici. laudo tamen uacuis sedem
 quod figere cumis. destinet. atque unum ciuem donare si-
 bile. Ianua baiarum est grati litus ameni. Secessus ego uel
 proclitum propono fabure. Est igitur hec urbs in litore
 maris. non longe a putcolis & neapoli. Vtque pise & a-
 thene & uolaterie pulam tantum nomine dicuntur
 he etiam cume. Ut uacuis cumis. & cumas allabitur
 oris. Acumis uero istis cumanus dicitur. ut cumana
 sibila. cumanus ciuis. cumanus presul. Sunt autem hec
 omnia luce clariora. milleque auctoritatibus si foret opus
 probarentur. Altera est urbs non longe ab alpidis pe-
 nel lacum qui dicitur larius. hec autem urbs non cu-
 me sed comum appellatur. fuit autem hec patria. C. pli-
 ni secunda oratoris. qui per tempora domitiani & nerue
 & traiani floruit. Comum uero ab initio positum fu-
 it a transalpinis gentibus. quamque de prima eius ori-
 gine ambiguitas est. postea uero longo intervallo colo-
 na romanorum ciuium in eam urbem fuit deducta. ea-
 que urbem nouum comum appellant. quasi renouata
 ciuitas esset eo colonos nouiter inductos. Itaque de pli-
 ni ita scriptum legimus. C. Plinius noui comensis or-
 ator. Vides igitur nouicomensem dici. & si quis noui

Cume iuxta

Virgilius

Juuenalis

Cumanus

Comum urbs

ut fuit Plinius
lib. 1. c. 1.

no inueniuntur

nouicomenis

abiciat comensem esse dicendum. Vulgo etiam loquen-
tes comum appellant. eam urbem. non cumas. Ut me-
lius uulgaris sermo ueritatem seruauerit quam ho-
mines pauci eruditi qui omnia sua ignoracione contur-
bant. Quod uero penes antiquos nouum comū apella-
retur. declarat catuli poete ueronensis epistola uersi-
bus scripta. ad cecilium poetam sodalem suum. Sic enī
inquit. Poete tenero meo sodali

Catulus.

Velim cecilio papire dicas
Veronam ueniat noui relinquens
Mena comi, lariumq; litus
Nam uolo quasdam cogitaciones
Amici accipiat sui meiq;
& cetera que secuntur

Plinius.

Plinius quoq; ille maior in libro naturalis historie tercio
Comum appellat. Sic enim inquit. Oremomoz stirpis
esse comum & bergomum cato existimat. Vex origi-
nem gentis se ignorare fatetur. quam docet corne-
lius alexander agreis ortam. interpretacione etiā
nominis. quasi uitam in montibus degentem. Item
alio loco idem plinius ita scribit. Latitudo italie subter
radices alpium auaro flumine peruada. sabatia. tau-
rinos. comum. bergomum. brixiam. ueronam. uicētia.
opitergium. aquileiam. tergestas. pola. arsiā. septingē-
tis quatragenta quinque milibus passuum colligit. Quid
ergo est. cum ista probauerim. te hominem ad prime-
doctum. magis censeo. Vex sequi debere quam in hūc
manifestum nominis errorem consentire. Nisi for-

san cumis & baif & calidis aquis magis delectaris quam
gelido lacu. de quo uirgilius in laudibus italie inquit
Quid ue lacus tantos. te lani maxime reor. fluctibus &
fremitu assurgens benace marino. Vale ac me ama tibi
q̃ persuade ama plurimum amari. (Cardinali comēsi

E Ceteris quidem omnibus excellentissime pater ut
ex litteris tuis conspicio. nulla inter nos uarietas
est. Nam & pretermittendaz gratulationum probabile
mibi causam fuisse concedis & incomoda bella pariter
deploramus. & de urbe como que scripta fuerunt ame-
tua paternitas assentitur. & non ingrati sibi fuisse re-
z illaz cōmemorationē ostendit. Restat igitur una p̃s
non incontrouersia quidem sed in admirationē. de uer-
borū scilicet que acuitatibus oppidis ue trahuntur. perma-
gna quadam & incomprehensibili uarietate que arte pe-
rite scienter q̃ cōmemorata ac multis exemplis demo-
strata fuit. de qua quid ipse sentia. optas certiore amē
fieri. nisi mihi graue sit. & nisi res indigna uideatur. Ego
uero tantum grauer ut abest de hisce rebus scribere & lo-
qui ut etiam gracios tibi per magnas habeam. quod ex pre-
sentibus occupationibus. non satis mihi quidem iocundis.
ad cogitationem rez mihi iocundissimaz me reuocasti. licet
enim nos derideant ii qui neq̃ quid neq̃ comodo loquant̃
umas. cogitarunt ipse tamen recte emendateq̃ loquendi
peritiam aprestantibus uiris non existimo negligendam.
Verborū enim delectum eloquentio principium constat ēē
Nemo quidem eloquens esse potest. qui non rectis & congrue
tibus uerbis utatur. An igitur. C. iulius cesar tantus uir li

by de analogia . idest de formatione tractuorū uerborū
cum laude scripserit . nobis uero turpe fuerit illis ipsis
de rebus tractare & loqui . fateor ergo in eorū uerbis
de quibus ate scribitur formatione per magnam quan-
tiam esse uarietatem adeo ut uix rationem ullā analo-
gie constare in illis uideam . Huius uero causam puto
quod alia greca sunt oppida . alia barbara . alia latina .
in singulis autem & uoces & consuetudines regionum
permultum ualuisse reor . Cives enim & oppidianos
par est huiusmodi apellationes ab initio frequentasse .
Vt ipsi se se scribebant . sic ab aliis uocabantur . Ex quo
factum est ut grecorū oppidorū homines ad grecam lin-
guam . latini ad latinam . barbari ad barbaram declina-
rent . Similitudines quoque ac uimilitates frequenter in
hac re ualuisse comperio . In multis etiam suauitatis co-
cinnitatibus rationem habitam puto . Ex his autem causis
uarietas tanta suborta est quantam esse uidemus ut
uero aliqua de his exemplis gracia per nos adtinga-
tur . Quid similius esse potest in uerbis quā de uerona
& ancona . Cur igitur ab eis ueronenses dicimus . alios
anconitanos . Greca uidelicet ciuitas ancona fuit . Hoc
est agreis conditoribus posita . nomenque anconitani
agrega uoce trahitur anconite . ipsi enim conditores
sic ab initio uocare ceperunt . Tomum ciuitatem scimus
esse in ponto . non longe a fluminis danubii hostis con-
stitutam . apud quam relegatus fuit ouidius poeta .
Verbum ab ea tractum . tomitanum facit non tomentum
de qua inquit ouidius ipse . Naso tomitane non iam no-

Ancona

Tomum

uul incolae terre. Hoc tibi de getico litore mittit opus
 Tomum igitur & comum ita similia esse uideo. termi-
 natione & syllabis ut nihil differant. Tamen ab altera
 comensem dicimus. ab alia comitanum terminatione illa
 grecorum lingue consona. qua etiam anconitanos dictum
 ostendimus. Illa etiam greca sunt oppida & ad figuram
 grecorum figurata uerba. Neapolitani. parnomitani. dre-
 pantani. hilibetani in quibus non correspondere analo-
 giam latinorum uerborum non equidem admiror. Nam ura-
 fano fanensis. sic etiam adrepano drepanensis. secundum
 latinam analogiam erat dicendum. Segregemus igitur
 ea uerba que agrecis habent conformationem quamda-
 neorum de horum uarietate admirationem suscipiamus. Voces
 etiam ac mores regionum inter causas uarietatum as-
 gnauimus earum rem per multam ualuisse in appellationi-
 bus manifeste deprehenditur. Vicini enim ad exemplum
 uicinorum facilliter pertrahuntur. Ut in campania. feren-
 tinates. arpinates. aquinates. casinates. antinates. Et in um-
 bra. fulginate. urbinates. & horum vicini illos secuti uo-
 ces. a sarsena sarsenates. a cesena cesenates. a rauen-
 na rauenmates dixere. Nam quid uetabat dicere cesene-
 ses sarsenenses rauenenses. Eialie transalpine urbs
 est gebenna. Nomen ab ea tractum gebennenses facit.
 Poterat per eandem analogiam arauenna rauenenses
 dici. Nihil enim interest inter rauennam & gebenna.
 sed incolae illius loci rauenmates maluerunt dici ad
 similitudinem sarsenatum & cesenatum finitimorum suorum.
 Hec sarsena de qua loquimur. planti comici poete patria.

Sarsena

fuit. Sura uero est inter cesenam & aretium. ita ut dio-
ceses earum ciuitatum utrinque attingat. Suauitatis quo-
que rationem habitam in multorum formationibus conspi-
cio. Aurium enim sensus delicatissimus est. cunctaque
repudiat que non belle sonant. Pisas & senas & fessulas
pluraliter dicimus. Apisil pisanam. a fessulis fessulanum
a senis senensem dicimus non senanam. quia insuauiter
sonare uidebatur. His tribus exceptis causis analogie ra-
tio in uerbis quidem latinis satis constare uidetur. Ut
florentia placencia uicentia consentia. cum eandem
in ultimis syllabis habeat terminationem. eodem modo
formantur ab his nomina. florentinus. uicentinus. pla-
centinus. consentinus. aretium. satrium. clusum. regium
opitergium. patrauium & cetera his similia. eodem
modo aretinus. satrinus. clusinus. reginus. epiterginus
patrauius faciunt. Item tarentum. tridentum. tuder-
tum. tarentinus. tridentinus. tudertinus. Que uero
habent o longam antena. Ut uerona cremona corti-
na ippona dertona sauona. & alia huiusmodi analogiam
conseruant. Mediolanum & fanum cum similiter sonent
similia producant ex se nomina. Eodem modo ferra-
ria & nouaria. Tusculum esculum. uerulum & alia huius-
modi analogiam conseruant. Mediolanum & fanum cum
similiter sonent. similia producant ex se nomina. Eode-
modo & ferraria & nouaria^{car} generis. tusculanus escula-
nus. uerulanus. Mantua & capua. Mantuanus & capua-
nus. licet antiqui per ablationem u littere campanum di-
cerent. ut campane delitie. campanus senatus. campano

campanus cuius. Sed nos hanc spinosam filuam omittamus.
 Nec enim tractare de tota re. sed aliqua delibare exē-
 pli gracia propositum fuit. Cur autem comenses potius
 dicendum sit q̄ comanos. due ut mihi uidetur quæstioes
 sunt. Aut enim de nobis queritur. aut de primis im-
 positibus. Si de nobis. nihil expeditius esse potest. Cum
 enim ueteres doctissimi uiri ita scribant. & nos eodem
 modo obseruare debemus. plinius in libris de naturali
 historia inquit. In comensi iuxta laniū lacum. fons horis
 singulis intumescit ac residet. Et alibi scriptum est C. pli-
 nius nouicomensis. Quare nos quoq; eodem modo scri-
 bere ac loqui debere manifestum est. Quod si de primis
 impositibus queritur. cur maluerint comenses dicere q̄
 comanos. credendum est non sine probabili ratione ab
 illis factum. Vel quia magnificentius sonare uidebatur.
 uel quia mediolanenses & laudenses & huiusmodi uici-
 norū apellationes eos p̄ similitudinē inuitarunt. uel q̄
 remensium & parmensiū analogiam magis sequendam
 consuerunt. Potuit etiam illos ea causa inducere. quod
 comanus idem significat quod uillanus & rusticanus.
 Coma si quidem grece uilla est. Ut autem ab urbe urba-
 nus & urbicus. & a uilla uillanus & uillicus. sic etiam
 a coma comanus & comicus. Itaq; ut hanc nominis eq-
 uocationē non satis honorificam uitarent. comenses
 dicere maluerunt q̄ comanos. Vale.

Regi aragonum

AM PRIDEM Serenissime rex. insignem prestan-
 tiam mirabilium uirtutum tuarū conspicienti. gaudi-

Laudatio
magno regi.

ful sum ipse mecum & seculo nostro gratulatus quod
ei contingat habere regem prestantissimū. & tam
belli quam pacis artibus gloriosum. Cuius industria
in bello gerendo. sapientiam summam. patientia uero
ac perseuerantia. magnanimitatem nimiam ostenderit.
Quid dicam de iusticia que, inter plurimum lucet. Quid
de pietate ac religione. Quid de fidei constantia. Quid
de omnium rerum moderatione. Quid de studiis
litterarum quibus in medio feruore maximi belli dare
operam summo destitisti. Maxima profecto sunt hec
& eximia regis ornamenta. itaque & illa que iam du-
dum a te possidentur. hereditaria regna. sub tantis uir-
tutibus tuis tranquille beatorum degunt. & hi qui insuper
ex te adiuncti sunt populi. sub tua gubernatione eā-
dem tranquillitate sperare merito possunt. Quis igitur
ista considerans non fauceat ceptis tuis. Quis tuo nomi-
ni non suffragetur. Equidem si tantam militiam operam
dedissem. quantam studiis litterarum impendi. armatus
forfan prodesse non nihil possem. Cum uero non arma
didicerim tractare sed libros. in hoc ipso quid didici. ne
opera mea tibi dehi annuat. itaque politicorum aristotelis
libros per me in latinum traductos. ad te mittere con-
stitui. magnum ac diuersum instrumentum regie guber-
nationis ac propriam regis suppellectilem. Nam ceteri
quidem libri ut mihi uidetur communes omnium ut
ita dixerim sunt. Hi autem proprii regis. Siquidem
rex a regendis populis dicitur. libri autem hii nihil ali-
ud docent. quam quemadmodum populi regantur

Quare ego ille tue laudis audis. te hortari obtestariq; nō
 desinam ut hos politicoꝝ libros quam familiarissimos ti-
 bi facere studeas. licet enim a parentibus regibus ut tue dic-
 tabant littere p̄multa ac preclara exempla bene regendi susce-
 peris. tamen aliud est natura aliud disciplina. Ut in rethorica
 & musica licet intueri. Quin enim musice scientiam tenet lo-
 ge melius de illa iudicabit & sentiet. quam si qui uel ex in-
 genio proprio uel adimitacionem alterius uocem forma-
 bit. idem quoq; est in arte rethorica. Et si enim magnis
 ingenis predicti quidam copiam dicendi sine arte assecu-
 ti sunt. ars tamen dux certior est quam natura. Aliud ē
 enim arbitrati suo uerba facere. aliud ea que dicat rōne
 & arte distinguere. Regia quidem dignitas suprema est
 omnium dignitatum humanarū. itaq; poete iuuenem non im-
 paratorem apellant sed regem. tribuentes deo id nomen
 quod est apud homines maximum atq; amplissimū. Alia
 igitur ac maxima ornamenta & a natura & ab arte dig-
 nitas regia requirit. si mortalis suum recte uelit adimple-
 re cum esse debeat tamq; deus quidam inter homines
 excellens dignitate & excellens sapientia excellens uirtu-
 te. Quod considerans philippus macedonum rex sapientis-
 simus ac maximus uir. alexandrum filium aristoteli in-
 disciplinam tradidit. quo illam quo modo dicimus excelle-
 ntiam adipisceretur. Extatq; illius epistola ad aristotele
 de alexandro in qua hec sunt uerba. Dñs inquit gracial
 habeo. non tam proinde quia natus est. q̄ pro eo quod na-
 ta contigit temporibus uite sue. spero enim fore ut e-
 ducatus eruditusq; ate dignus existat & nobis & hanc

Regia dignitas

philippus
rex macedonum

Pirrus.

Iulius Cesar.

Polimorum libros
22. laudat.
27

rex susceptione. O sapientissimam hominis uocem. Ita demō
enim putauit dignum fore susceptione regni: si discipli-
na erudiretur. Atque plane ita fuit. natura enim & di-
sciplina ornatus rex mundum quasi totum suis uictoriis
illustrauit. & indos adulescentis regnum extendit. Pirrus
quoque epurotaz rex maximus quoque & ipse bello uir
non solum leditauit libros cum esset rex. uerum etiam scri-
psit de militari disciplina. Iulius uero cesar quantus fuit
in litteris libri ab eo scripti declarant. Hi ergo summi ui-
ri non solum natura prestantes. uerum etiam litteris discipli-
naque edocti. uniuersum pene terrarum orbem gloria sui no-
minis repleuere. Ex quo ridere interdum soleo quorundam
regum simplicitatem qui generosum ducunt litteras ne-
scire. nec intelligunt ex eo scire fieri ut reges ipsi ab aliis
regantur. Neque enim putandum est in paruis quidem rebus
disciplinam & artem esse necessariam. In maximis autem
non esse. Immo quanto maius est regere populos & gentes:
tanto plus sapientie disciplineque requirit. Est autem horum
librorum non doctrina solum admirabilis ac precipua. Verum
etiam incredibilis quedam amenitas. cum propter deter-
minationes pulcerrimarum questionum. tum propter quod ex-
plicationes innumerabilium pene rerum cognita dignissimarum
tum quod narrationes insunt uetere regum ac potentissimorum
et ciuitatum. & sapientium legum latiorum ut uel historie
gracia opere pretium sit illa cognoscere. Summa uero to-
cius discipline de populis regendis gubernandisque existit.
Infinitaque ferme sunt in his libris que regem uel instru-
ere uel ornare uel comonefacere possint. Salubria consi-

lia. precepta per multa ex intimo philosophie sacratio de-
 prompta. Morbi regnoꝝ unde proueniant. Quibus re-
 mediis ac medicinis huiusmodi morbis obuietur. Preterea
 quot sint regum genera & qualia. De tyrannis etiam p
 multa ac dignissima cognitu. quo illoꝝ opera nefaria
 declinemus popularium quin etiam natural & mores. nō
 alienum fuerit regem cognoscere. cum ei sint populi gu-
 bernandi. Omnis legitima gubernatio pro utilitate eorū
 qui gubernantur instituta est pro honore uero & gloria
 illoꝝ qui gubernant. Itaq; particio illa recta existit. Ut
 grex quidem gloriam ex gubernatione sua suscipiat
 populi uero qui ab eo reguntur utilitatem. Sed quid
 ago cum libros ipsos mittam. in quibus prolixius & como-
 dius ita continentur. intelligo enim me plura scripsisse
 quam oporteat. presertim cum ad regem scribam. Sed ex-
 cuset me affectio mea. Deuotio enim summa nescit pau-
 cis esse contenta. Vale decus nostri seculi.

EDMONDVS Lauro quirino. Per multa mihi tribuit in
 litteris tuis que ego neq; recipio neq; assentior. con-
 scius imbecillitatis mee. Quamq; nomen ipsum philoso-
 phi quod tu in me usurpas / non arrogantiam significat
 sed humilitatem. Studium enim discendi importat non
 autem profectum. Itaq; pitagoras sapiens cum ab aliis
 sapiens uocaretur non sapientem se esse respondit. sed phi-
 losophum. idest amatorem sapientie. Amatores enim
 dicuntur. qui ardent desiderio alicuius rei adipiscende.
 S igitur me talem significare uoluisti. assentiar tibi sin ut
 uulgus & consuetudo intelligit. negabo. Questionibus

Pitagoras.

ad 4as q^{ues}.

tamen ate propositis respondere constitui. non quo^{te} doceā.
sed quo ate discam. Quatuor simul controuerfus me inua-
dis. Prima est de felicitate quam aristoteles ut tu putas in
contemplatione sola posuit. Tibi autem non uidetur con-
templatio hanc nobis felicitate prestare posse. Altera est
de uirtutibus quas aristoteles dicit esse mediocritates. Tu
autem contra probare amiteris. Tercia est in qua contendis
uirtutes esse a natura non ab usu. Quarto loco queris an
qui unam habet uirtute. omnes habeat uel recipiant se-
parationem. Ego igitur seruans ordinem tuum de fin-
n. quid quid ipse sentiam conabor ostendere. Ac primo
n. quod de felicitate dicis non recte capere uideris. Aliud
est enim proprium opus hominis. aliud felicitas. Nam
opus quidem proprium hominis. cunctis hominibus ad-
est. felicitas uero paucis uel nullis. Quod sit autem
proprium opus hominis. hoc modo ab aristotele inuesti-
gatur. Ut fabri inquit & sutoris aliquot est opus. sic &
hominis aliquod opus esse debet. Quid igitur id erit.
Certe uero uiuere. Nam id commune est etiam plantis. no-
sensu habere. Nam id commune est etiam brutis. Restat
igitur ut sit proprium hominis operatio cum ratione.
Hoc tu ita capis. quasi operari cum ratione sit conte-
platio ac felicitas. Quod falsum est. nam secundum hanc
expositionem tuam omnes essent felices. Omnis quippe
homo rationem habet & cum illa operatur. cum sit aial
rationale. Si igitur ame queras. quod sit propriu op⁹
hominis. respondebo operari cum ratione. Si uero quid
sit felicitas. respondebo felicitatem esse operationem

Non. ad p.
q^{ues}. 107
In summi homi-
nis contemplatione.

160
secundum uirtutem pfectam in uita pfecta. Omnis autem
homo rationem habet & cum illa operatur. Virtutem ta-
men perfectam rarissimi possident. Non est ergo idem
proprium opus hominis ac felicitas. Illa igitur expositio
tua non est recta. Neque contemplatiua propria est homi-
nis uita. sed actiua. Non enim qua homo est contempla-
tur. sed qua est diuinum aliquid & sepatum. Iusticiam
uero ac temperantiam & fortitudinem ceterasque mora-
les uirtutes exercet ut homo. itaque illa est proprie uita
hominis que per morales uirtutes agitur. At qui per hec
que huc usque que premisimus. si recte inspicias. respo-
sum est ad primū ac ualidissimū argumentorum tuorum.
Contemplatiua enim uita cum non sit proprie uita
hominis. neque diuitis indiget. neque ciuili potentiaque
magnificencia neque ceteris huiusmodi. itaque quod inquit
boetius. statum omnium bonorum aggregatione pfectum.
non de contemplatiua dicere uidetur. sed de actiua.
Ciuilis enim uita multis indiget. ac tunc demum beata ē
& felix. cui omnium bonorum aggregatione pficitur. Co-
templatiua autem pacis contenta est. ac externam istam
bonorum aggregationem contemnit. Quippe cui satis est
nihil sibi deesse ad contemplandum. Hec ad boetii se-
tenciam responsa sint. Quod tu non recte facis. qui ex
dictis boetii aristotelem redarguas. Contra nempe fa-
ciendum fuit. Nam si aristoteles contemplationem ipam
satis esse putat ad beate uiuendum. constat boetii sen-
tenciam non procedere. qui aggregationem bonorum omnium
exigit ad felicitatem. Aha ratio tua est ex defectu scien-

Boetius.

tie. Si enim contemplatiuus homo paucorum certitudinem
habere potest. que tandem erit ista felicitas scientie &
cognitionis reze sterilis. Nam quid homo scire potest. aut
quax reze certitudinem habere. Pua quippe est hominu
scientia & p uo tempore duratura. Hec est summa rati
onis tue. Profecto uel tentandi me gracia ista dicis uel
non recte fundamenta capis huius discipline. Non eni
omnes qui contemplatiuam secuntur uitā felices dicim9
nec omnes qui actiuam sed cum quereretur utz actiua
& negotiosa uita aprior sit ad felicitatem. uel otiosa uita
in contemplatione reze posita. docet aristoteles multis
rationibus in hac uita quieta & otiosa felicitatem mag
existere. non quod actiuam uitam felicitate priuet. sed
quod hanc preferat & anteponat. quasi diuine uite sim
liorem. Quis igitur in hac uita contemplatiua felicitate
adipiscetur. Non omnis quide. sed ille qui sapientiam & sci
entiam & intelligentiam ceterasq; uirtutes intellectuales ha
beat. & in his exercitatus habitum earz confecerit. H de
moz est qui secundum perfectam uirtutem operabitur
in contemplatione. Tu autem nescio quos ignorantes mi
hi proponis. & dum summum ac beatum sapientia homine
indagari debes. ignauum quemdam & hebetem inducere
uides. At pauci tales fuerunt inquis. fateor. Cuncta eni
precellentia rarissima sunt. Sed tibi asfirmo multos esse
potuisse. Quicunq; enim magno ingenio preediti. hoc ui
te genus uere ac non simulate eligere maluerunt. & af
fidua sedulitate cognitioni & indagationi reze pro animo
incumbere. tales fieri possunt. modo longitudo uite ac

151

sanitas corporis ceteraque opportuna non desint magni uiri au-
 gustinus & basilius & alii ex nostris per multi hanc uitam sectati
 sunt. Ex gentilibus uero pitagoras & plato & alii etiam per
 multi. An tu credis post augustinum neminem tanto ingenio
 natum fuisse quanto ille fuit. Multi crede pares illi inge-
 mo fuerunt. sed studium & sedulitatem & uigilantiam non
 adhibuerunt eandem. Itaque ille palmam in stadio adeptus
 est. Illi uero aut non concurrerunt in stadio. aut cum in-
 cepissent. in medio cursu fatigati. destiterunt. Quare si-
 rati sunt qui ad summum euadant. nostram incuriam
 & negligentiam & ignauiam accusemus. Recte quidem
 oratorius de hoc ipso inquit. Qui studet optatam cursu co-
 tingere metam. multa fecit tulitque puer sudauit & al-
 sit. Abstinit uenere & uino. Nos in utramque dormie-
 tes autem. summum hominis bonum adipisci credemus.
 Nam de scientia quod dixisti ualde admiror. An tibi pita-
 goras & plato pauca sciuisse uidentur. qui & mathematicas
 scientias incredibili subtilitate perscrutati sunt. & celo ter-
 rasque nihil fere incognitum relinquere. Quod aristoteles
 qui tam numerosa librorum uolumina de cunctis scientiis ac
 facultatibus scripta nobis reliquit. an is nobis pauca uel potius
 infinita pene aliqua sciuisse uidetur. Equidem hunc uix
 minus potius multa sciuisse dixerim quam paucum. Quid au-
 gustinum autem pauca sciuisse dicemus. cuius tot extant uolu-
 mina admirabilis doctrine. Quid basilius magnus. Quid
 gregorius nazanzenus. Quid dionysius areopagita. qui non
 contentus terrena atque humana scrutari. etiam celos eorum-
 que ierararchias perscrutatus est. Quid M. uarro. quid p. ni-

oratorius.

151.

gidius. Quid M. cicero noster. An hoc scientia steriles
fuisse audeas dicere. Noli igitur queso & ignorantia quo
dam hominum cunctos homines in scitis condemnare
Homo enim infinitas pene rerum cognitionem habere potest
modo uelit in his perquirendis esse occupatus. Mentem
certe habet diuine mentis principem & est quasi morta-
lis quidam deus. Sed in presentia. Materia enim ultra lit-
tere requirere non epistolam. Aliud est argumentum tuum per quod
probare uis non esse furnum bonum in contemplatione. Ais enim
uoluntatem nobiliorem esse intellectu. Quod si ita sit. non consistit
felicitas in contemplatione que fit per intellectum sed in alia re
que fiat per uoluntatem. Quod autem sit nobilior uoluntas ex
eo probatur in quibus quia comunior est uoluntas cum sit & impossi-
bilius. & quod intellectui precipit uoluntas & quod est posterius
in ordine nature. Certe ego adhuc uix respondere digna-
tus sum ita mihi uidebatur absurda. An tu uoluntatem que est in
rationalis animi potencia nobiliorem esse dicis intellectu qui est ea
pars animi que habet rationem & que contra est nobis cum diis. Quis
hec dicere. At comunior est uoluntas bonum autem quanto comunius
tanto diuinius. Hec tua ratio nobiliorem facit uegetatiuam animam
quam sensitiuam & quam rationalem. Cuius enim est uegetatiua. Cum
inest & plantis & animalibus cunctis. At enim rationalis homini solu.
An igitur ex eo dicimus uegetatiuam nobiliorem esse rationalem
quia comunior. certe non falsa igitur est ratio tua. At enim
aristoteles ipse inquit. bonum quanto comunius est tanto diuinius
fateor sed hoc in se ipso uerum est non autem in comparatione aliorum.
Verbi gratia uegetatiua in se ipsa multo maior est ac dignior
quia inest plantis & animalibus quam si inest solummodo plantis

† ita bonū quanto communius ē tāto maius in se ipso. In compactione
 uero ad aliud dignitas & excellentia ascenditur. Rationalis
 enim anima longe dignior ac nobilior est q̄ sit vegetatiua.
 hoc vegetatiua sit communior. Hoc dicendū ē de uoluntate &
 intellectu. Partes enim anime nostre due sunt. Una ratione
 habens alia rationalis. Ea p̄ que ratione habet intellectus
 uocatur & uirtutes que in illa sunt intellectu dicuntur. Sūt
 autē he uirtutes. sapientia. scientia. intelligencia. prudentia
 & ars. Morales autē uirtutes non fiunt in ea p̄te animi q̄
 habet ratione & in illa p̄te que nō habet ratione in qua
 ira & concupiscentia & metus & appetitio existit. Quomodo
 igitur precipit intellectus uoluntas. cū intellectus rationem
 habeat. uoluntas non habeat. Nam quod posterius dictū ēē
 in ordine nature uoluntate longe aberrat p̄ id in pueris.
 quibus statim ira & uoluntas & concupiscentia existit. At ratio
 & intellectus procedente etate in illis fiunt. Hec ad primā
 questione tuā dicta sunt. ¶ Nunc ad secundā in qua
 mediocritate uirtutis dubitare uideris. Aristoteles
 uirtutes omnes in medio posuisse. Tu autē de quibusdā contra
 existimas. Vt de prudentia de temperantia de iusticia que
 quidē uirtutes nō uidentur mediocritates ēē. s̄ potius ex
 tremitates. Ante q̄ hunc p̄i respondē. illud declarare uo
 lo aristotele non dicere omnes uirtutes ēē mediocritates s̄
 morales tantū. He namq̄ uirtutes sūt circa affectus & actus.
 In quibz pax & nimis interpretatur mediū autē laudatur. & au
 dere timere irasci misereri cupere & cetera huiusmodi.
 Intellectus autē uirtutes nō circa affectus s̄ circa uerū &
 falsū uersantur. Aristoteles igitur omnes uirtutes morales me-

An bñ de
 p̄p̄tū dñi
 mediocritas

can. 23
medioritas
intermedia

diocritates esse dicit. de intellectiuis autē si recte memini nullus
dicit. Tu forsā impite facis qui prudentiā & temperantiā &
iusticiā simul coniūgis. Cum prudentia intellectiua sit uirtus
temperancia & iusticia existant. Quod autē mediocritas quedā
sit temperācia patet. Est enī circa corporis uoluptates quibus oīno
se se dedere flagitiosū est. Rursus uero ab omnibus penitus ab-
stinere & omnē oīno uoluptatē refugere ē quasi insensibilitas
quedā & inhumanitas. si & uina & epulas & conuiuū & omēs
iocunditatē refugiat. Quale ego ne amicū quidē habere ue-
lim. Cum ergo hec extrema hinc inde habet temperancia q̄
negare potest eā eē mediocritatē iusticiā & temperāciā eē di-
camus inquis. sequeretur ut mediocriter temperatus esset lauda-
bilior temperatissimo. & mediocriter iustus eēt melior iustissimo.
Hec tua ratio nih̄ ualeat. hoc enī uirtus mediocritas quedā
sit inter excessū & defectū. tamē ipsius uirtutis nulla ē me-
diocritas. Ex quo fit ut ille qui temperantiā habet. nō me-
diocriter sit temperatus. sed omnino temperatus. Nec qui iu-
sticiā habet. mediocriter est iustus. sed oīno iustus. Demos. ut
temperancia mediocritas quedā ē circa uoluptates sed non
circa temperāciā. Aut preterea omnē mediū componi extre-
mis ut in coloribus & saporibus patet. Si ergo uirtus mediū
foret sequeretur ut ex uitiis esset composita. quod ē absur-
dū. Insup si uirtus foret in medio nō esset contraria illa que
plurimū inter se distant. Mediū autē pax. autat ab extre-
mo. Insup sequeretur ut p̄ uitiū esset uirtus. ut p̄ in pro-
digalitate. Nam si illud quod ē in mīnū in ea auferemus erit
liberalitas quod remanebit. Ad horū singula breuiter responde-
bo. Neq̄ enī tanta sunt ut multa uerba mereantur. Neq̄ eē

ut omne mediū ex extremis componatur. Panctus enī qđ est
 mediū linee non componitur ex linea. Nec qui erat mediū
 inter duos latrones componebatur ex latronibus. At sapores
 & colores mediū ex extremis componuntur sapor per admixti
 onē in virtutibus autē admixtio nō est s& spacio ac reiectio
 utior. Non componit ergo ex vitis virtus lic& sit mediocri
 tas inter excessum & defectū. Nec proxima est vitio virtus
 sed valde distans cū virtus secundū rationē fiat, vitium autē
 contra rationē & virtus bonū, vitium malū & illa laudabilis
 illud vitupabile. Hec multa contraria sunt ac multū inter
 se distancia. Ad illud uero quod ais si a prodigalitate aufe
 ramus supfluum p̄ illa mediocritas que remanebit erit libera
 litas. Et sic p̄ remanentis vitii erit vitium: credebā te intelli
 gē virtutē liberalitatis non consistere in quantitate s& in
 dispositione animi p̄ electionē quando & comodo & cuius
 gracia largiatur. Itaq; si hec prius non erant in prodigo
 nec ista que reman& p̄ virtus erit. Tercia questio tua ē
 de virtutibus de quib; dubitare uideris utz a nā sit uel
 ab usu. In quo illud simpliciter respondebo virtutē omnē
 ē habitū habitus autē omnis p̄ exercitationē & usu fieri
 ex quo palā ē ab usu & exercitacōe virtutes existē. Est tñ
 nobis naturalis quedā dispositō ad utres. Videmus enī ma
 gnifeste nasci alios ad alias aptiores. Nempe alii natura in
 trepidi aduersus picula existunt alii meticulosi. Quidā mi
 tes natura & uerecundi. Quidā effrenes natura & rapa
 ces. Alii liberales & abstinentes. Huiusmodi igitur dispo
 sitiones hominib; inate uel ad liberalitatē uel ad fortitu
 dinē uel ad iusticiā non sunt virtutes proprie. Nā propa

An vir. tel. ma
 a natura ut ab
 u. p. p. p.

h. 2. b. 1. x. 119
et h. 1. ut cen-
sant p. 1. 1. 1. 1.

utis ē que habitū iā p. ulū exercitacionemq. contrahit. Ut
ēni fabricando fabri & cithara pullando citharadi. sic mē-
agendo iusti & fortia fortes efficiuntur. Ex his p. nosq. nā
nō p. preter naturā i. esse nobis virtutes. Sed sumus nosq.
de ad illas recipiendas natā ap. p. ficim. autē p. exercitacio-
nē & assuetudinē. Enapest postrema questio tua spmōsa pro
fecto atq. ardua. Vt virtutū ipsarū sit consortiū quoddā
& quāsi consecutio talis. ut que unā habet virtutē ceteras
quodq. omnes habere necessariū sit. Vel separari ac dissolu-
adituē virtutes possint. in qua quidē questione ut tibi uer-
tatur. soles interdū diuersā sentire. Ratiō enī me cogit
facere virtutes omnes esse inter se coniunctas & catenatas
i. dissolubili quodā nexu. Sensus uero communis ab hac spmō-
sa ratione abhorret. Sed p. mittamus nos rationi. sensū au-
tē in hac pte. ualere sinamus. Prīmū igitur distinguēde
sunt virtutes. Hoc enī modo clariū id quod querimus
appebit. Virtutū alie sunt naturales. alie proprie ut pau-
lo ante ostendimus. Propriarū rursus virtutū. alie sunt
intellectuales. alie morales. Naturaliū ergo virtutū nō ē
consecutio ulla. Potest enī quis natura constas. & intrep-
idus aduersus picula. & sic naturaliter fortis & tamē
hoc idē rapax & auarus & iniustus. & inimicus honesta-
tis ut plerōq. uidemus. Itaq. in naturalibus virtutibus nō
ē consecutio sed sepiacio manifesta. Moraliū autē virtutū
omni catenatio quēdā ēē uidetur. Nec alterā ab altera sepa-
ri posse. Sunt enī habitus cū ratione circa affectus animi.
Ratiō autē in huiusmodi ututib. a prudentia ē. Prudentia
uero omnibus affectibus eadē est. Non enī unū curat aliū

Virtutū dūpō

negligit. Ex quo fit ut prudentia omnes virtutes morales sit huiusmodi.
 Nec ullam separari patiat. Et qui unam habet virtutem omnes habet. Restat
 virtutes intellectuales in quibus non video cur separatio fieri non possit.
 Artifex enim quidam perfectionem & habitum in arte sua consecutus ut appien-
 tes in pictura praxiteles in statuis non necesse habet rei militaris aut
 gubernandi rei. scientiam habere aut nature rerum cognitionem. Immo ut so-
 crates in appologia docet. hoc est commune utrumque in artificibus qui ut quisque in arte
 sua excellit. ita se se decipit putant & alii quoque facultatibus se scire
 quod nescit. Artifici igitur ab aliis virtutibus intellectibus separat locum fortan de-
 scientia & prudentia dicendum est. Prudentem enim cum in agendo verum non videt
 regere scientiam non cum finis est non actus sed cognitio. Itaque ut naturalium
 virtutes sic & intellectuales videntur separationem recipere. Morales autem
 nunquam recipiunt separationem sed data virtute una morali ceterae omnes eiusdem.

GONARDO lauro quirino. Scripsisti nuper generis scilicet vale-
 mihi propones questiones aliquas ac me rogasti ut illis responderem.
 Erant uero quatuordecim. tam pulgare atque coe. solus enim quibusdam ca-
 pitulis aristotelis opinione contra illam arguebat & probareque retinebat. Ego
 igitur a te requisitus & rogatus quatuordecim illis tuis per epistolam meam respondi.
 Aristotelem dicta defendere & arguere tua dissolueris. sed autem hoc valde mode-
 ste ut potes qui scire huiusmodi questionibus disputandi potius quam pro-
 ponere scilicet quia quod ita te uera quae arguebat sentire. Expectabam uero
 a te pro his quae tibi responderem mihi gratias agi. Ecce autem epistola mea
 super his ad te scripta ualde incompertum & contumeliosum. Pro gratias siquidem
 actum mihi contra redditum. Itaque meum ipse oblitus tanta in te stulticia
 leuitateque ac pulcritudine nate existere ut pro beneficio mihi maleficium
 redderet. Nam si responderem a me uolebas cur me rogabas? Sin uolebas
 cur mihi irasceris qui id feci quod a te rogatus fui? Si dicis parum huma-
 niter tibi respondisse. Habet epistolam meam ostendere quod illa cuius intel-

ligenti. nullo crede mihi de humanitate tua reprehenda. Quid est tui
sepius fuit non modeste. Nonne ab ipso ferme initio hoc sunt uerba. Cum
hominibus aut propositis respondere constitui. non quo te doceam. sed quo te
discam. An potuit humanitas dici. In sequentibus uero quid est quod re-
prehendere ualeas. Nam uerba quidem ista non recte capiuntur. & abster-
du uidetur. & similia. In disputacionibus necessaria sunt. Tibi enim aristo-
telem impugnanti quid ego defendenti respondere poteram. nisi ne-
gare rationes tuas esse ueras. & quedam a te uerba non recte capi esse
dicerem. & non ita dicere aristotelem. ut tu asserebas monstrare. Hec tamen
contra sunt disputatum neque preter te uidi unquam aliquem qui ista contra dico glori-
ter ferret. Quod si usque adeo arrogans es. ut nihil contra tua dic-
ta audire uelis. rogare me non debuisti. ut argumentis tuis re-
ponderem. Ego enim quantum ad te attinet libenter quiescebam. Tu dormi-
entem uocasti respondere indignaris. Iter cetera me contempnes. huiusmodi
sermonem scribis. Reliquae mihi aristotelem cuius doctrina imbutus sum.
Tu autem qui hoc non intelligis. tullium ac lucretium legas. O peccudae neque enim
appellari homo mereretur. cui est falsum de se ipso iudicium sit. Certe
me ualde miserum. Stulticie tue qui te magnum esse aliquid putas.
cum nihil sis. Quod prestare te ipsum cognoscere. quod facies de te ipso op-
primari. Sed quoniam magister te ipsum facis. & libros mihi auferis. docenos
quiesce magister. cucule admirabile philosophia tua. & facultates illas
tuas quod in epistola teptissime scripsisti nobis declarare. potes id quod facili-
ter agere. Nam ut audio non philosophum modo. sed & oratorem te putas esse.
& epistolas tuas libraribus ostendas. Qui si scires quod teptum & ridicule &
puerile sit. eas potius ex libris deleres quam libraribus ostenderes. Et qui
tu es quod aut quod quod tam arroganter de te ipso loqueris. a quo si ueritas
quod detraxerit. ista uelice in flate nihil penitus remaneret. Quanto me-
lius foret ubi fronscu barbaj & alios ciuitatis tue uiros clarissimos. hu-

maioris litterarum ex cultis imitari. & inter babiones numerari uelle
 quibus Terribilis ignorantia. cum intollerabili superbia ac fatua ridiculitate
 optoe sui inania exultat. Vide quod quod sis inter babiones numerandus. Proposui
 tibi mihi questionem aliquam. Addidisti argumenta quedam contra aristotelem
 plena ignorantie ac fatuitatis uere. Mihi quod rogasti ut ad illa responderem. Ita
 quod postulasti & humaniter quidem feci. Tu autem ebetudine ingenii tam in tene-
 bris ambulans nec monstrata tibi discernes. contra tua dicta me dixisti
 indignari & contumelia me indignum afficis. & ut tibi reliquum aristotelem superbis
 sis iubet. Ego igitur cum tu talis sis quale te ipsum patefecisti. non ari. ut
 tu postulas. Sed stulticia & leuitate & ignorantia tua tibi relinquo.
 Quibus uitis obestis ac plane obcecatus tam talpa quidam luce a tenebris non

CONRADVS Nicolao ceba S. P. D. Non putabam in unum sa. ^{discernis}
 grecia tantum esse latinarum litterarum quantum te uno conspexi. Dual enim abste-
 eplam accepi tanta elegancia nitoreque conscriptas. ut admiratus egde
 fuerim. tibi iter alienigenas uiuentem tam incorruptam patrii sibi eloque-
 tia promississe. Et ad primas quidem litteras responsum exaraueram dando illi ipse
 religioso qui tuas ad me detulerat. Predixerat enim mihi se prope die
 habiturus fore. Proinde litteras parare se enim uenturus ad me ac litteras
 suscepturum quod tamen non fecit. Alias post modum tuas accepi lit-
 teras taciturnitate mea accusates. & mihi omnes gratias agentes quod illi religioso
 quem mihi comendaras non defuerat. Ex hoc igitur postremo intelligere potuisti me
 leto animo suscepisse amicitiam tuam quod homini ignoto tuus apud me litteris
 comendato. ita me uolente & cupiente obtuli. ut proprius mihi fieri pou-
 isses. cum uera significacione amoris erga te mei. Quod si responsum tuum non
 habuisti culpa tamen non fuit quod responsum paraueram ut supra dixi. Nec in ue-
 nabile illud ac prestantissimum religiosum carpo. Multa enim tam longum iter
 ingressuros occupat & distrabunt. Sed preterita omittamus & ea dicamus quod
 ad rem nostram pertinet. Ego mihi nicolae per quam libenter te in amicitiam recipio.

Amatua.

ui bene literatu ac phumatu & de me plus q̄ ip̄e me postio egregie
tenere. Et hoc post hac nobis aīa n̄ uīgaris. s̄ q̄ boni uiri mē
se diligūt s̄ emolūmētū s̄p̄ s̄ cōprobacōe uirtutis. Hec aīa stabili
ē cet̄e s̄l̄ cū fortuna mutā. laudas t̄ductōes meas ex q̄b̄ phedonē
platonē & aristotē libros d̄ morib̄ icomacū & qualdā plutarchi uitas
te uidisse cōmemoras. Vtinā tātal mererē laudes q̄tal tu illis t̄buis.
S̄ ego me adibeculitatē noui nec mihi ip̄i i illi satisfactio. Vt̄m ut̄tal
mito plura traduxi q̄ a te cōmemorata sūt. Q̄ aut̄ me hortaris ad
t̄ductōes librorū platonē d̄ ere. Et ais uidisse te eosdē libros a nesao quo
iterp̄te t̄ep̄t̄itē traductos atq̄ cō id maḡ me hortaris ad id on̄ fusti
p̄edū respōdeo tibi plane q̄ sc̄cio. Egdē libros illos iā p̄idē latinos
facē agress̄ eēn si mihi placē s̄l̄ mlt̄a sūt in his libris abhorre
tia amorib̄ nr̄is q̄ pro bonore platonē tacē satis ē q̄ proferre. Q̄ aut̄
offeri operā tuā i grecis uoluminibus cōp̄adis p̄ḡnissimū ē. rogoq̄ &
obsecro d̄es operā ut m̄ emāt̄ uolūtiā q̄ t̄ notati i cedula his littis
iterclusa exp̄mo. Studebis t̄n potis uetustos elige q̄ nouos. si m̄ haberi pos
sūt. Tu igr̄ hūc laborē m̄ gl̄ssimū assumes. Ego aut̄ ut aliq̄ hic t̄ op̄en curabo.

CONANTIVS Ciriaco S. Qd̄ mihi dab̄ ciriace si d̄ urbe acontana. Vale
t̄ mlt̄a ac p̄clā uetustatis monimēta ostēdā. q̄ tu nūq̄ uidisti. hic ar
chaniā totā cū etholia & boetia lustraris ac poloponēsa s̄ptāq̄ & argos
spexeris. Ego tamē dū tu p̄ḡmādo aliena cōquiris. ip̄e manēdo domi
tua idē pat̄e tue monimēta t̄ iuisa i cognitaq̄ prospexi. Omagnā uī aī
nr̄i ac p̄it̄s diuinā. Si qdē dū stamus domi. ip̄e p̄ḡnat̄ nec distā
cia m̄ locis addit uex̄. & q̄ iā mille ānis gesta sūt. tamq̄ p̄esētia stant.
S̄ ne te p̄lōga demorer. aperiā qd̄ rei sit. Scripsi nouiter libellos p̄
d̄ bello italico. q̄ bellisarij & narses iustiniā duces adūsū gothos ges
sere. In eo bello multa ac p̄clara de pat̄a reppem ar repta libens
p̄somp̄si. Nam & obsidio eius urbis terra manq̄ a gothis agitata.

Epugna naval egregia & insignis ea eā comissa i q̄ lxxi quinq̄ naues lōge
pugnauerūt. Et situl oppidi q̄ tūc erat ac cetā p̄mita memoratu digna
referūt. In q̄b9 scribēdis tu & aliq̄ m̄ calorū & ipet9 addidisti q̄ tibi
ac ciuib9 tuis hec placitura existimabā & fuit maximo ornāmto cui.

Est aut̄ h̄ n̄ t̄sllacō sē opul ame cōpōitū q̄admod̄ liui9 a ualerio a
nate uel a pollubio megalopolitano sumpsit & arbitrato suo disposuit.

Hāc uō historiā meā si tu inspicere uoles nō t̄ ostēdā q̄ si cū epi
gramata oīaq̄ uetustatis monumēta q̄i toto orbe terrar9 collegisti ad

AVDO genōritatē tuā Reuerendissimē p̄r q̄ nō cēa. Me feres vale

negocia curie ut cēn faciunt totul i cubis. sē politionib9 it̄dū su
diis mētē cōūtis. Q̄ aut̄ diūsa uidē t̄ relata d̄ legioē uia q̄ regiū
occupauit. n̄ ē mirabile. Scriptores enī antiq̄ uaria & iterdū diūsa
repiū tradidisse ut i liui9 uidē h̄ q̄ ualeriū ātiatē & fabiū p̄tore
& p̄sone frugi n̄ solū i nūo celoz uex. & i rebus ip̄s gēris sepe di
uerfa t̄didisse testat̄. Ego igit̄ i cōmētariis ut quos tu legisti politiū
megalopolitanū secut9 sū magnū p̄fecto uiz & scriptore egregiū
ac sume apd̄ grecos audīō. floruit aut̄ maxie p̄ scipioni9 tempora
cū q̄ & i africa bello cartaginesi fuit. Tradit ū ex ea legioē q̄ regiū
occupauit. trecentos dūtaxat uiuos i p̄tātē romanor9 uenisse q̄ roma
deducti i foro liberati ac securi p̄cissi fuerunt. hui9 aut̄ i rōe
q̄da scipione induc̄ dicēte totā legioē securi p̄cissā fuisse. In hoc
iḡ uarietas ē qd̄ hic de totā legioē sumptū suppliciu dicit̄. Ille uō
de militib9 trecentis dūtaxat. Sē forsan nō ē ita diūsa ut app̄ legio
enī cōgregacōem significat. ut grex. ut cōuētus ut senatus. ut p̄p̄s.
Si d̄ grege q̄drīgētor9 capitū demātur paulatī dūcēta tamē remāeb̄
grex. ac p̄ore appellacōem retinebit. Silit̄ cōuēt9 & p̄p̄s decē milia
hōim. si ad trecentos redigat̄. tū erit p̄p̄s & si trecenti isti supplicio af
ficiē tot9 p̄p̄s illis cui9 dicit̄ supplicio fuisse affect9 Romul9 abito senatu

Dubium No.

iustitiam unius. ceteri uero omnes iustitiam iudicant. Si quinquaginta ex eis
 fuisset in reliquis septuaginta tota erat senatus. Et erant si legio illa deest. Sed regem
 possedit necesse est ut milia ex ea legione illo decennio interirent. In obsidione & p
 his multos occidisse consentaneum est. Non est igitur ut de quatuor milibus pedibus
 & equis ducere fuerit supplicium scriptum. Sed de his dumtaxat qui septuaginta ex
 ea legione fuerant. Restat alia dubitatio quod si non in deditione acceptos ego ex
 pugnatos dixi. In quo illud intelligendum est quod si decesserunt milites in deditione accepti
 sunt qui repugnaverunt nec se dediderunt expugnati & interfecti sunt. Nec enim
 conveniens capta urbe ut per abiectis armis se dedat. per uero interire malit quam de
 ditionem facere. Itaque hoc quoque diuersa indet. si autem diuisa. Et idem dicitur scriptum. **LEONARDUS**
 leonardo s. p. d. Vidi illam que ait per aspectu diuisa dicitur moerere
 scripta. Iam aduersus inuidiam laudamus & laudo ingenium tuum. Sed mihi uidebitur per
 posse aduersus stulticiam quam aduersus inuidiam. Cum enim utraq; sit malum stulticia in de
 rius est. Vide quod ratio quod me in hanc sententiam trahit. Dicam enim breuiter
 & quasi punctis quibusdam illas attingam quod illa mihi prima ratio sit. quod inuidia
 quidem non ignoras est stulticia uero ignoras. Quod autem scire quam nescire periculosius
 est. tanto deterius est stulticia quam inuidia reputatur. Quod autem non sit ignoras inuidiam
 patet. Cognoscit enim & cui & pro quibus inuideat. Nam cui inuidere si ignoras. At
 enim stulticia cuncta ut ita dixerim ignorat & in hoc ipso ridicule fallit. cum quod
 sibi putat inuidere cum nemo inuidet. Itaque potest carere luminibus stulticiam dicunt
 inuidiam uero perspicacem nimis intuitum habere. Audivimus nempe inuidiam distare.
 Utque inferius & in modis preposicione augetur. Sic & inuidia. Ut igitur deterius.
 id ne quod ignoras & ceterum esse constat. an id quod scire an uidere confitemur. perit
 inuidia illi ipsi qui inuidet boni alicui causa interdum fuit. Ut autem ^{les} comotus per se gloria
 dedit operam eloquendi. ac precepta dicendi cum sapientia coniunxit. Et themistocles mi
 traxit trophea de sono excitabat ad parum uel maiorem gloriam sibi comparandam. mi
 tagque huiusmodi afferri possunt exempla. At enim stulticia nihil omnino perit quod bo
 num sit. Itaque monstrum est ut inquit satyrus nulla uirtute redemptum in super stulticiam

no. de Stulticia
 et Inuidia quod
 perit no.

Stulticia.

deridet & cōtēpm habet. Iudicia autē neq̄ deridet ut pote stultū neq̄ cōtēpm habet
ut pote maiora cōcupiscēs. Quis igit̄ dubitēs qm̄ magis fugienda sit stulticia q̄ iudicia.
cū stulticia deriditōr & abiectōr bonis faciat iudicia nō faciat. Ego autē cognoui
pufinū quēdā etate iā puerū cū ego tūc adolestēs es. hoc pufinū admirabi-
lē quādā poetarū & oratorū se habē sciēciā existimabat. Sciebat autē ut ita
dixerim nō. Tame stultus hō credebatur sibi ab omnibus iuderi & de hoc plu-
rimū querebat. Erat uō q̄ uis iuderi penitus nemo is si mihi caro eēt malle
ut iuderi alius q̄ sic sibi eēt ut sibi ab aliis iuderi putaret. Cognosceret nō
ignorāciā suā nec de se ipō tā fatue opinaret. Nec sibi putaret iuderi
cū nihil tūc haberet qd̄ iudiciā merēt. Hec se q̄ mihi adūls stulticiā i pñcipi
occurrūt. Credo autē si exurgitare uoluero. Plura & eē m. d. hoc ipō sup̄
CONRADVS. S. P. Andreuccio senex. Rē fecit nō frāscos // tura Vale-
mini q̄ te meo nōie saluē iussit. Id nō sibi nōiati mādauerā cū de te prius
de oī statu tuo diligētissimē pōrtat es. Erās igit̄ ego & ip̄ frāscos q̄ mādata
fideliter pegit mea. tibi qui eā salutacionē tam grate suscepisti. Ego de
ex ea re lucis ingens reportasse me scio. quod litteris tuis humanissimē
simul lamenissimēq̄ scriptis fuem uersa uice abste nō salutaris modo. uerū & hor-
natissimis uōis ornatul. i quibz quāta uis amoris erga me. quātaq̄ mei
nominis reducānt affectio tūc persacile itelligo. Quod autē i iisdē litteris
postulas ut te amē currete credet mihi ut curra hortaris. Ego ne cū
ite tantū amoris erga me cernā. tāu beniuolentie. tāu caritatis tibi
i his ipis affectibus nō respondere. Presertim cū ip̄ is sim. que semp nec-
cessitudine quādā & cōiunctionē arctioris uinculi existimarim eē
mim cū omnibus qui eisdē littarū studiis detinent. Similitudo enī
uoluntatis eadēq̄ appetitō & affectō itendū efficaciusq̄ beniuolentie uicu-
lū eē uidet q̄ ulla cōsanguinitas aut genis necessitudo. Cū ergo te uis
studiis delectari cernā quibus ego delector te nō amare nō posse
q̄ si amor tuus mihi ignotus esset. seruire uero amore tuo erga

me seip. paulu ostendit duplici vinculo trabor ad amanda. Et de amore
quidē mutuo satis dictū in presenay sit. De principatu vero litteray que
etate nostra mihi concessu omni tribui affirmas. haud equidē assensur
Nempe qui ipse mihi non satisfaciā indicendo. Nec aures meas implere
possum. Itaq. conari fatū me sentio. nec tū phicē i quib. conor. Tu
uale mi suauissime andreocci. & ut facil hec studia splectare itaq.
uale xv. kl. ap. florentie

1. CONARMB. S. D. iohāni aretino. Cupienti mihi uehemēter

prospera de te audire supuenerūt littē singularis amoris

& officii plene. quib. certior factus sū. te bene uale ac studiū literay
litteray assiduā operā dare. O res duas mihi optatissimas. dete-
cognouisse. Nā & ualitudo corporis neccāria ē homini. In acquisitione
ueritatis occupato. Et electio illa studiū maxime probanda ē. que
diuiniora spectat. Iam enī uidē uideor acie ingenii tui arca illis
uere essent cognitor. quātā fas homini sit toto mixu erecta ne-
miror te diu celestia scrutari. terrenoz obliuisci. Super q. ex eo uo-
luptate pmaxima quod mihi significasti gaspari bononiensi sū
mū iudicio methaum. ate auditiū supiori āno in disciplina morali
fuisse. Crede mihi iohānel fortunatus. et huius uiri cōuersatione
atq. doctrina. quē ego unū admiror maxime. quē uera phiā uera
q. sua n. fatua uibratib. ibutū senti iam diu atq. exptus sū. Huic
tu uerbis suadeo. & quo ad fieri pot. nūq. dimittas. Plura quippe
sūt uiri illius ornāmēta. cū luttāz. tū disciplinay. ut doleā equidē
& intendū & indignor. tā munifice doctū hominē ac tā excultū
decidisse de q. uerissime dici pot. lux in tenebris uide. Sē n. plā de
hac re q. corrigi n. pot. Quod autē de methauroz cōsilio flagitanti
abo. esse mihi quoq. iocundissim. labor. m. p. occupationes meas licet.

Vex ego & defessus iā sū etate. & in sup. occupationibus uariis cōfess.

Lauda. q. opera
pacis lueret det.

Lauda. doctū
phidē.

De historia uero quod petis: scias me post discessum meum quatuor libros de bello italico aduersus gothos gesto scripsisse. Scripsi uero illos non ut iterum sciret ut genitor & auctor. Quae enim si de prius bello scribere notitia quidem rebus gestis ex auditis foris: modo uero ac dispositio & uerba mea essent ac meo arbitratu excogitata & posita. Eodem uero ipse notitia tantum rebus gestis de illo sumet. ceteris omnibus ab eo recessit: ut pote qui hoc unum habeat boni quod bello interfuit: cetera illis si spem da. Eos libros cesarino nostro misi. Vale.

LEONARDUS Baptiste albert S P D. Volo cognoscat simplicitatem meam: ut potius puritatem. Nup enim cum in sancte crucis templo me conuenisti: ac uerba fecisti de responso karoli: non intellexi ex illo responso uelle aliquid inferre aduersum me. Itaque mihi ad hanc partem tuum responsum ut pote quod non suspicarer te expostulare quod possit. Tamen ceterum si ad cohortationes deponendas ut turpe litteratis hominibus in huiusmodi altercationes deuenire. Postea uero referente mihi egregio adolescente iacobo cui tu uerba huiusmodi feceras intellexi: te ex illo responso suspicari te ne karoli rogatu illa scripserim: quod nup ad leonardum dati uix prestante mihiq; amico de inuidia stulticiaq; conscripsi. Que suspicio si me est ea queso deponas. Nullis enim rogatu uel suasioe uel conspiratione illa scripsi: sed ex me ipso citra ulla malignitatem aut de genere ipso disputavi: quae admodum de auaricia & prodigalitate disputari solent: uera illarum purior sit ac nocentior. Nec uero sum adeo leuis ut alterius rogatu uel impulsu molestus cuiquam esse querere possem beneuolus & amicus quale te puto. Quare de me ut aliquid tale existimes: cum non est illud aut quod respondere indeo aliunde scire potuisset quod scripta fuerat. Meum

ERGANATE in fuerunt littere tue. Ete non de hac re ipse consultuale.

Reuerende per ac doctissime uir: quod proxime suscepi: mirabili benedictione & optime exepio: copia referetis: in quibus multa me delectantur: & ipse

no. (omni. me.)

pugilum illa similitudo ad causam utriusque meum uersum accommodata. Ex enim
si in arena certabunt & in gladiatorio ludo: quod ferro inter se dimicant
amici postea remanent: quoniam magis id esse debet. In certaminibus magis igitur
non ferro sed igitur decertat. Ego igitur proinde in hac parte tibi assensior
atque gratias ago quod ad me scribere ex tam longa distantia locum dignatus
sis. meritis tua amicitissima ostendit. Ut autem uideas in me quod eadem fuit
ita pridem & nunc esse dispositionem & mentem subiciam. Hic uerba quae in prius
mensuris ad amicum quendam de te scripsi. Nam cum ille supra curam maiorem
uolui con opusculum quoddam meum ad me misisset ac hortatus esset ut
illi responderem. quemadmodum alpboto nuper responderem: ego tuum meum cum
aduersus illius calumniam defendissem in hunc modum tandem ad amicum uerba
feci. Hec pro cognitione tua scripsisse uolui. Nam obrectatore
illum meum neque noui equidem neque nominem umquam audiui. Sed satis ar
furiosum quendam esse quisque id sit. Sed enim reprehendit de rebus sibi in
cognitis. Atque maledixit quasi non ratione sed odio furoribusque moueretur.
Quid autem hic simile habet alpboto. Ille ueterem interpretationem ethicorum
suis rationibus defendebat. De me autem nihil nisi honorifice loque
batur. Tribuebat litteras splendoremque orationis. plura denique quam
ego ipse uelle in hac parte predicabat. Unum modo reprehendebat
quod nouam interpretationem meam ueteri anteferre. Et in hoc ipso
in humanissime ac moderatissime opinionem suam non contumeliosius ut
iste. sed rationibus tuebat. hic autem alter nihil modesti habet. Itaque
eo ille quod alpboto moderate admodum ciuilitateque respondi. hac mo
derationem meam huic respondens seruare non posse. largia uero & con
tumelias si reddam & in his diutius consistam. uereor ne ipse le
uior ac stultior fierem quam iste ipse qui me prouocat. Hec fuerunt
uerba mea tunc ad amicum de me scripta. potes igitur uideri ex his
qualis sit animus erga te meus. cum pridem ita de te non uoce modo

Resp. ad ual. uol. 1.

Et litteris fuerit attestatus. Quare sit iam nobis inter nos amicitia uera qua boni uiri se se diuice diligunt. non spe utilitatis sed opione uirtutis. Quod autem meorum opusculorum aliquid postules non erat sane apud me nunc quod ad te mittere. Sed in postea curabimus ut tibi non desit. Amicorum enim coram omnia. Mihi uero iam pridem ad dominum regem hispanie qui hoc per suas litteras postulauerat litteras quosdam meos in quibus fuit opusculum cuius titulus est ysaie gicon moralis philosophie. Hoc rogo ut uideas et ad me referas quid tibi uideatur. Vale ac me ama florentie die nono septembris

1. GONARDUS Iohannem curigiano luceni S. Cum ex agro

aretino in quo rusticationis causa fuerit multos dies commoratus florentiam redisset. inueni domi epistola tua eleganter profecto ac diligenter elaborata. in qua reprehendens me opera tua quod ebraicis litteris perdiscendis daretur te audiuisset. scribis ac ratione tua facti reddens. studia eorum litterarum in primis necessarium ostendere conaris. Ego autem quid tibi de me retulerit excellens ille uir quem tu allegas nescio. Illud mihi scio non quasi rem turpe reprehensam fuisse a me illarum litterarum cognitione et studium. Sed quasi minus utile ac ut ita dicerem. superuacuum opera littere enim ille quicquid habuerat boni iam pridem translatum est. nec leues quidem auctores. sed grauissimi ac doctissimi instituerunt. Nunc tu quid iam apostolus requiras. non equidem itelligo nisi forte illis ipsis interpretibus discedis ac eos in disputatione et iudicio uocare contendis. Quod si facis crede mihi ineptus sis. At enim inquis. Animus bonus et cognitione dei ante omnia querere debemus. fateor Sed si ad hoc necessarium putas ebraicarum litterarum scientiam uehementer erras. Neque enim augustinus neque basilius neque alii permulti ex nostris ac grecis qui ebraice

Cur studium
hebraicarum
litterarum
fuerit non

nesciverunt de cognovissent. si absque litteris ebraicis dei cognitio haberi
non possit. Quia si iudeos videmus litteris ebraicis per quod optime servatis
esse in sum boni ac veri dei cognitionem nequaquam habere sed in-
imicissimos esse religionis & fidei. Itaque non cognoscere litterarum ebra-
icarum consistit id bonum quod tu quis sciret. At enim iheronimus
poetarum fabulas & oratorum argumenta damnat. Quod ad rem ego
enim non te ad fabulas poetas neque ad arguta fortuito. Sed si
philosophis ac liberalibus studiis opera danda est. si disciplina &
mores libere sunt hominibus. quod nemo sane mentis unquam
negabit esse faciendum. multo commodius & plenius latinis & gre-
cis literis si id possit deo quam iudeorum barbarie. Quod si hec studia
negligenda sunt & complacere dei incubendum. ad ea res non esse
necessaria ebraice lingue scientia affirmo. cum multi eam lingua
eruditissimi peritissimi deo sentiant & sint religionis perfectissimi
hostes. multi & illius lingue ignari ad perfectionem veritatis asse-
derint. At enim inquis fundamenta nostre fidei a iudeorum libris ex-
stare. qui & si sint in litteris. melius tamen est fontes consecrari quam rivulos.
Certe si christiani sumus non autem iudei. apud nos esse fontes dicimus apud
illos. Novum enim testamentum totum ut ita dixerim nostrum est non iudeorum.
Ex quatuor enim evangelistis. unus dumtaxat ebraice scripsit.
Apocalypsis iohannis grece scripta est non ebraice. An tu mihi ubi
videtur ac non fontes. Adde tamen multos ac tam prestantes doc-
tores christiane fidei quod bene latina lingua & grece diuinitus anno-
pagata. gregorium nazanzenum basilium. Crisostomum aliosque
multos grecorum excellentissimos latinorum vero augustinum ihero-
nimum ciprianum ambrosium gregorium. thomam aquinatem & alios
ita per multos. Si igitur christiane fidei cognitionem perfectam ac non
vulgarem habere vis. hos lege quos atque intellige quosque nihil

simile apud hebreos reperire potes. Quid cōalia ī q̄b̄ p̄multe hētes
 ac uarie xpīanorū lites sunt penitus extirpate. nōne tota lati-
 norū & grecorū sunt. ebraicorū uero lingua nullā. lateranēse ui-
 cenū calcidonēse. Quid igitur apud hebreos q̄ris. an xpīane fidei
 fūdamēta. Certe apud nos illa sunt. n̄ apud eos. Disputacōes doc-
 torū & determinacōes dubietatū. At ille apud nos reperit
 n̄ apud illos. Enī uero inquit mīta ex profectis & ex aliis he-
 breorū libris ad cōfirmacōne xpīane fidei elici possūt fateor. Sed
 hec ipā iā pridē interpretata & mīlata fuerūt a multis doctissimis
 uiris ut nihī lucri. At illa magis hebraice legē q̄ si latine legal
 Nisi forsan diffidit iheronimo doctissimo ac scitissimo uiro. & sibi
 ipi melius cōfidelis intelligē posse q̄ ille intellexit. Dare igitur re-
 operā hebraicis litris uoluptatē fortassis at̄ adferre libi aliquid
 pot̄ utilitatē uero nullā. Ceu si quis uinū ex prelo haurire
 malit q̄ ex doho. qm̄ in prelo anteq̄ ī doho fuit. Neq̄ uero
 mihi obieceris grecorū litterarū studiū & operā illis impensa
 Si enī tales interpretes qual iheronimo fuit greca lingua habu-
 issē. magno labore me & ceteros liberauissē. Sed qui libros amissos
 mītulerāt barbaros magis q̄ latinos illos effecerāt. Demde qd
 simile habet grecorū eruditio cū iudeorū ruditate. Errata n̄ lin-
 gua phyē ceterarūq̄ disciplinarū gracia adscitur. Cōfert & lātis
 ad p̄fectionē litterarū. Eadē quippe origo uidet̄ eadēq̄ mīti-
 tutio ac eedē pene littāz figure. Apud hebreos autē nullū
 tale inuitamentū ēē pot̄. Nulli enī illis philosophi. nulli po-
 te. nulli oratores. repū. lingua uō ac figuris littāz sic abhorrēt
 a nostris ut & in scribendo cōtrariā uia. incedat q̄ nos ince-
 damus. Cū hac lingua tibi quicq̄ commercii sit. cuius litē comi-
 tes nostri ēē nō possint. Idē cū dextorsū incedat nostre. illa

n̄. Coniunct
 totū.

Greca lingua
 id notat.

Laudis eloquij

*Valim per nra
eloquij*

de illis uisibilibus aut agitur. Eloquens uero ac dicendi artificum quod
na audire theonimus improbare uideris beato paulo apostolo non
displicente conspicimus. Qui cum iudicium theodosianum tuum esse
de iam pro dñate haberes inuenio multitudinem scrupulo quod ipse
promissus esset ac resurrectione aiaze credere. & id psecutione
pateret seditione apud audientes concitata euasit. Namque uero
cum apud agrippam & festum causa duceret. probemus ac gestu omni-
no usus est. Extento si quidem brachio & manu leuiter subleuata pri-
cipium dicendi fecit ut lucas euangelista testatur agrippam compellens ac sibi
quod id pridem optasset data facultate affirmans ut ab rege causa sua
cognosceretur. Adeoque persuasit dicendo ut liberando rex diceret nisi
cesare appellaret. Homini quippe in tota uita degeni necessaria est
eloquens / qua coram sibi animos quia imperius in aliosq. infringatq.
iusticiam frudeat. Itaque hinc una ex maximis uirtutibus eloquens po-
tuerunt. Non te deterreat iudicii dies de quo theonimus inquit. O quot
ille cingit feliciores erunt discernis & quod rusticis oratoribus pre-
feretur. Nam nos hoc modo de omnibus dicere. O quot illic rustici &
Theoniani feliciores erunt. Illi qui sacras litteras cognitionem uicini:
Si quidem armeni & manichei & libelliani ac ceteri heretici qui in
litteris ueritate perire de deo opinati sunt sempiterno igne
dampnantur. Habet nunc iudicium meum de ebraicis litteris. Neque tamen
legem tibi impono quod minus libere dica que sentio. Vale. XI. sept.

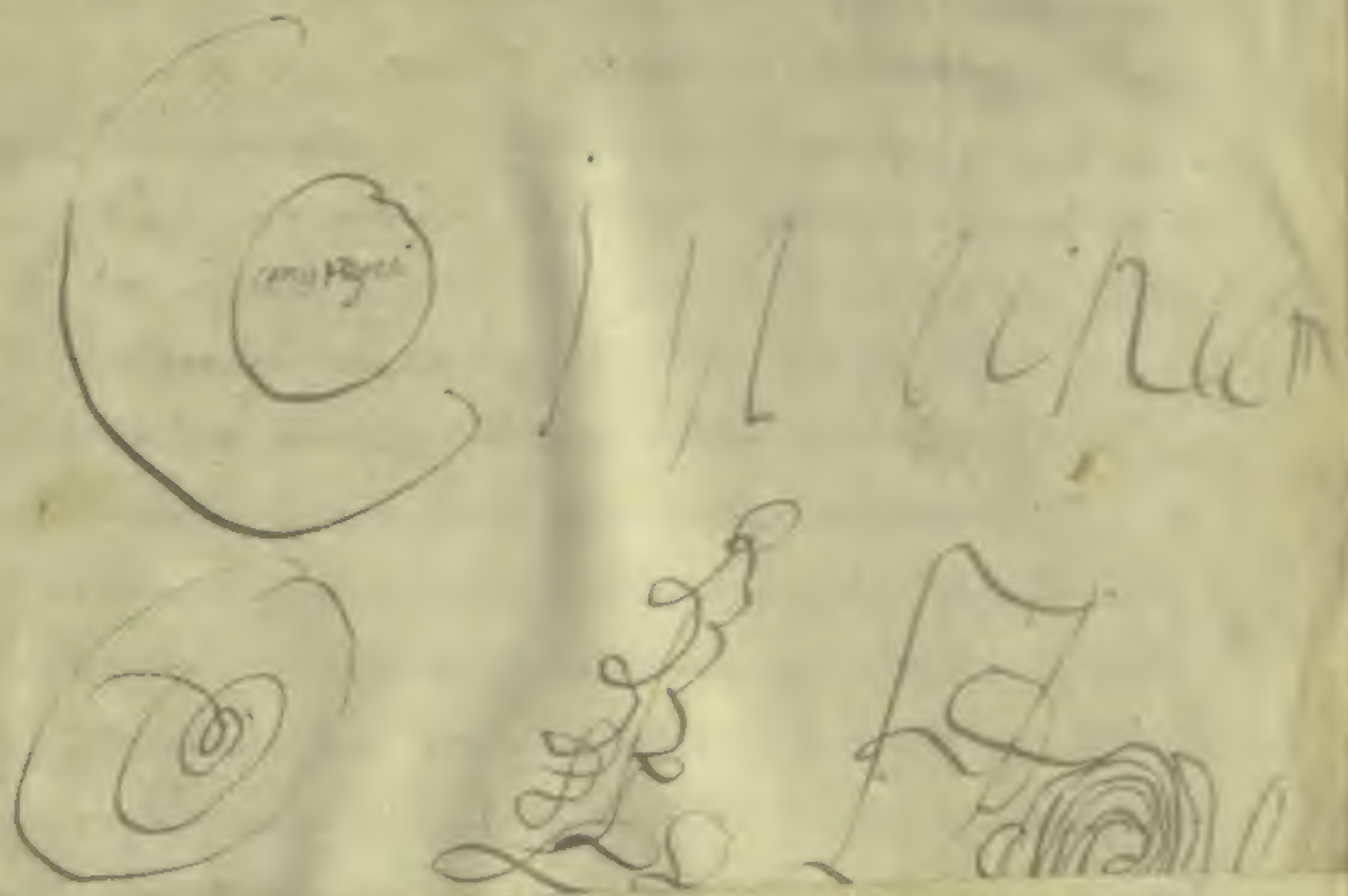
EM INCREPABILIS Serenissime princeps. Sed tamen ueritate
excellencie per has litteras iudicabo nec erit tibi ingrata ut opinor
ea re ex me potissimum cognouisse. Scripsi nup. libros 9. de bello ita-
lico aduersus gothos gesto. In eo bello quia inter neapolitana bis obsessa
fuerunt capta. Primum ab ellisario iustianiani duce postea uero a ro-
bille gothorum rege. & utroque tempore magna ac mobilis fuit obsidio.

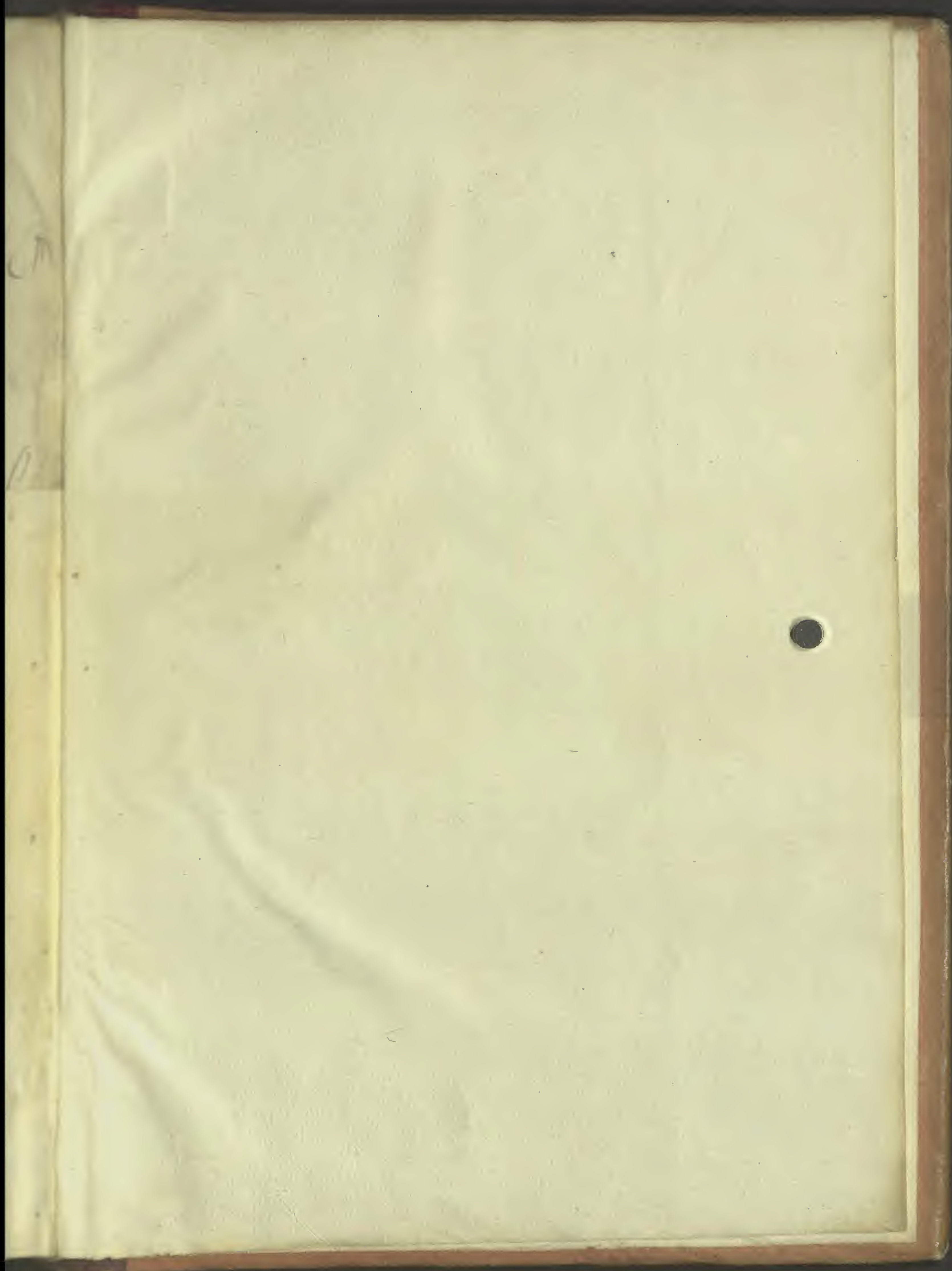
decreuerā eos libros tibi eādē urbē obsidenti transmittere. Sed retarda-
 uit me respectus quidā quod ueritus su ne aliquos offendere si uia
 & occultū additū quodā modo mōstrare ad urbē capiendā. Cū igit
 eo hūc respectū detinerer. ecce tua uisus admirabilis neapolē cepit
 per eū maxime modū ut audiuius quo in eisdē libris describitur
 ab ellisario fuisse captā & seruati fuisse. Neq. n. minere humanitate
 tuā fuisse audiuius in conseruādo ciues q̄ tūc fuerit bellisari. neq.
 minore industria in capiēdo. Nec putā aliquis me ista fingere.
 Nā libros illos sex mensibus ante editi a me fuerāt q̄ tu urbē illā cepisti.
 minq. iā illos non legerāt modo. uex. & mīscipserāt. Vt autē uide-
 as modū quo bellisarius tunc neapolē cepit mitto tibi ptē illā libri in
 qua captiuitas huius urbis describitur. Vale decus nostri seculi. xii.
 octob. florentie. DEO GRACIAS DEO GRATIA.

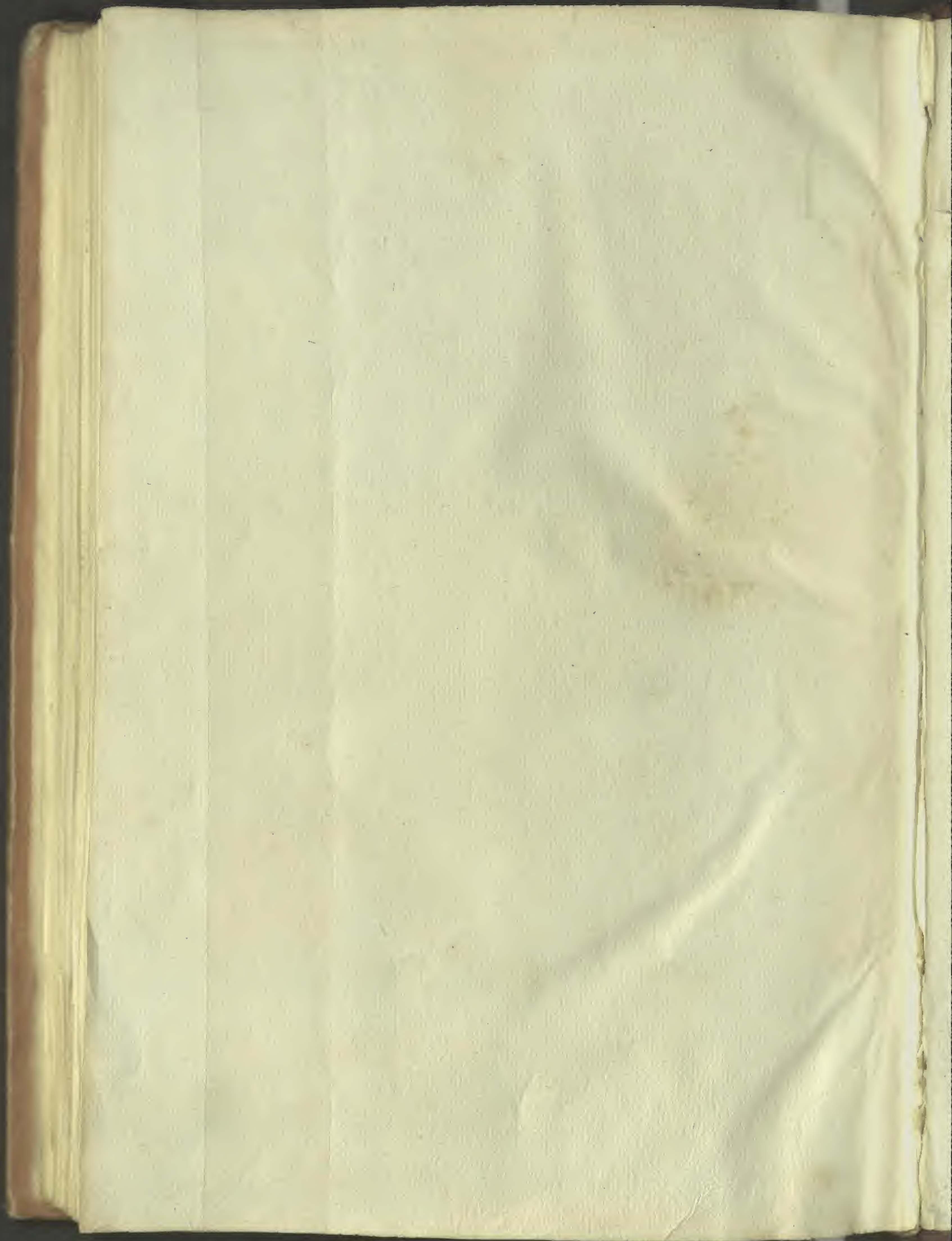
front omnes con

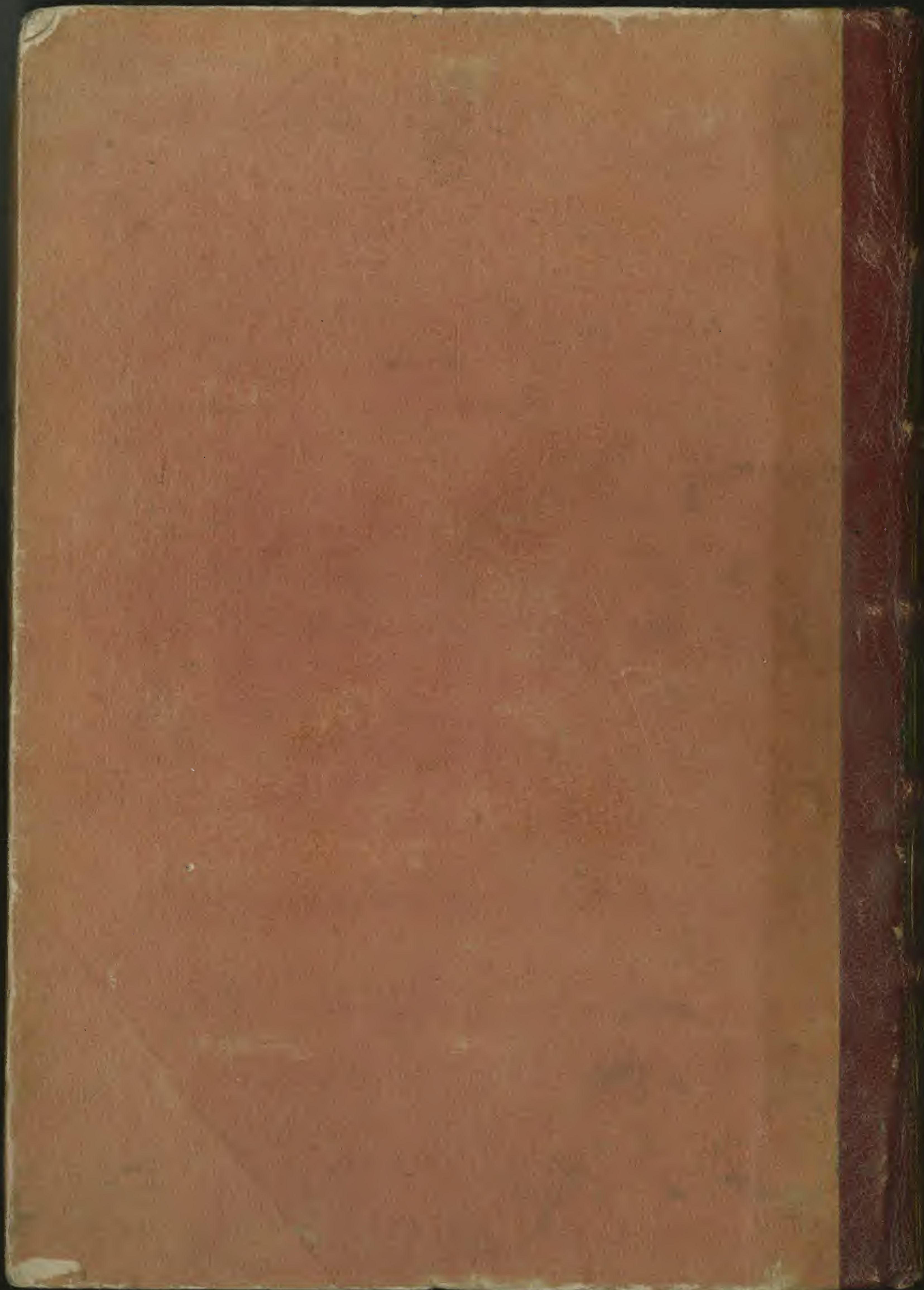

57/41

57/41

200

LEONARD
BRUNI
EPISTOLARUM

M. ST. IN
MEMBRANO

